

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
Південний науковий центр НАН та МОН
Інститут української археографії та джерелознавства
імені М. С. Грушевського НАН України
Первинна профспілкова організація ЧНУ ім. Петра Могили

**«МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2025:
досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний,
національний та регіональний аспекти»**

XXVIII Всеукраїнська науково-практична конференція

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

ПРАВО

Миколаїв, 10–14 листопада 2025 року

Миколаїв – 2025

Могилянські читання – 2025 : досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти. Право : XXVIII Всеукр. наук.-практ. конф. 10–14 листоп. 2025 р., м. Миколаїв : тези / М-во освіти і науки України ; ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2025. – 292 с.

УДК 343.211

*Блага А. Б.,
д-р юрид. наук, доцент, завідувач кафедри
цивільного та кримінального права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ДО ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ЖЕРТВАМ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

1. На початку зазначимо, що в цій публікації терміни «війна» та «збройний конфлікт» використовуються як синоніми з огляду на таке. Сучасне міжнародне право відмовилося від поняття «війна» і надало перевагу поняттю «збройний конфлікт», більш об'єктивному та широкому за змістом, що дозволяє охопити більшу кількість ситуацій.

Зокрема, Статут ООН, також не містить посилення на термін «війна», а застосовує більш нейтральні поняття, серед яких «застосування сили», «порушення миру», «агресія» тощо. Наявність збройного конфлікту визначається на основі законодавчо визначеного комплексу умов, проте критерії визначення кожного з їх видів різняться. Х. Н. Бехруз справедливо зазначає, що лише точне визначення таких термінів, як «війна», «збройний конфлікт», «агресія» та ін., бажано шляхом їхнього введення у національне чи міжнародне право, закріпивши їх до суперечливих тлумачень [1].

2. Перехідне правосуддя, будучи цілісною концепцією з 40-річним досвідом застосування в постконфліктних країнах, дозволяє Україні ще на «гарячій» стадії війни здійснювати інституційні реформи, удосконалювати механізми переслідування воєнних злочинців, розробляти форми соціального захисту та відновлення прав жертв.

В Україні тема перехідного правосуддя була абсолютно невідома до 2015 р., коли Українська Гельсінська спілка з прав людини вперше заявила про роботу в цьому напрямку. Сам термін «перехідне правосуддя» був знайомим лише вузькому колу фахівців у сфері міжнародного права та представникам міжнародних організацій. Імплементация підходів перехідного правосуддя і роботи з минулим виявилася досить чутливою сферою для всіх цільових аудиторій

України: жертв конфлікту, органів влади, населення окупованих територій, політиків і лідерів громадської думки.

Станом на 2020 рік на рівні держави ініціативи, пов'язані з імплементацією механізмів перехідного правосуддя, були сконцентровані переважно в двох напрямках: відшкодування збитків жертвам конфлікту та особливості кримінального переслідування учасників подій на сході України [2].

3. На той час, за даними офісу Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ ООН), в східній частині України серед цивільного населення було зафіксовано 3052 загиблих (1812 чоловіків, 1056 жінок, 98 хлопчиків, 49 дівчаток та 37 дорослих, стать яких є невідомою) і понад 7 тисяч осіб, поранених у результаті конфлікту. Водночас серед комбатантів з усіх боків налічувалося близько 9,8 тисяч загиблих та 22-24 тисячі поранених [3]. 4 734 комбатантам з-поміж ЗСУ призначено інвалідність, число цивільних осіб, які отримали інвалідність унаслідок збройного конфлікту, остаточно невідома[4].

З початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. до 31 березня 2025 р. УВКПЛ ООН підтвердило вбивство щонайменше 12 910 цивільних осіб, зокрема 682 дітей, по всій Україні. Крім того, поранення дістали майже 30 700 осіб по всій Україні. «Останніми тижнями атаки безпілотників продовжують атакувати міста та призводити до жертв серед цивільного населення. Цивільна інфраструктура, включаючи заклади охорони здоров'я, житлові будинки, школи та дитячі майданчики, зазнала значних збитків. Ця жорстока модель загибелі цивільного населення та руйнувань у населених пунктах повинна припинитися», - заявив заступник генерального секретаря ООН з гуманітарних питань і Координатор з надання надзвичайної допомоги Том Флетчер. В ООН також нагадали, що майже 3,7 млн людей залишаються внутрішньо переміщеними особами, а у світі (переважно в Європі) зафіксовано майже 7 млн з України [5].

4. Як видно з наведених нижче даних, в цілому по Україні у 2022 р. було обліковано 60 387 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 438 КК України (Воєнні злочини), з яких 6014 були поєднані з умисним вбивством; у 2023 р. їх кількість відповідно становила 60 944 та 1844; у 2024 р. – 28 788 та 1659, за 9 місяців 2025 р. – 37 570 та 2564 відповідно (рис. 1).

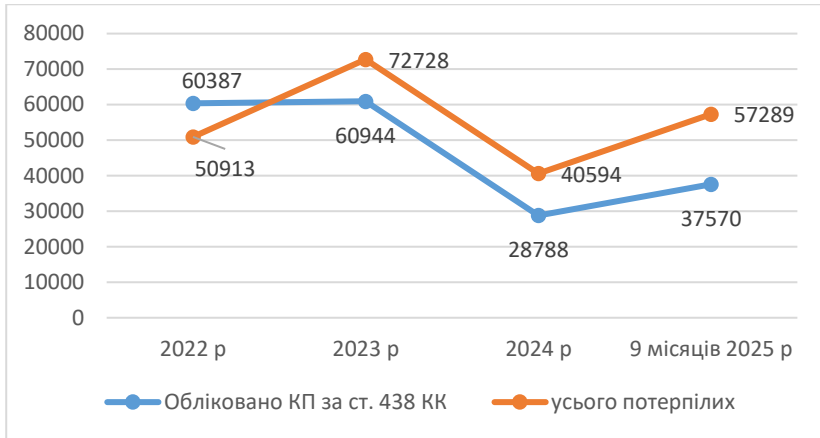

Рис 1. Кількість облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 438 КК України, та потерпілих від них в Україні протягом 2022 – 9 місяців 2025 рр.

При цьому якщо у 2022 р. кількість потерпілих від цих злочинів була менша за кількість облікованих злочинів, то починаючи з 2023 р. і по теперішній час кількість потерпілих значно перевищує кількість облікованих злочинів [6]. З числа потерпілих у 2022 р. жінки становили 27,1% (13 771 осіб), у 2023 р. – вже 40,7% (29 582 особи), у 2024 р. – 49,6% (20 126 осіб), за 9 місяців 2025 р. – 49,2% (28 186 осіб) [6].

Це свідчить про збільшення кількості актів застосування російською федерацією боєприпасів з більшою руйнівною силою проти цивільних об'єктів та критичної інфраструктури України.

5. Першим кроком міжнародного компенсаційного механізму став створений Україною, ЄС та ще 42 країнами Міжнародний Реєстр збитків, завданих агресією Російською Федерацією проти України (RD4U) створений для збору заяв про компенсацію збитків, втрат чи шкоди, завданих агресією Російської Федерації проти України, починаючи з 24 лютого 2022 року на території України в межах її міжнародно-визнаних кордонів. Він є системою обліку заяв, поданих фізичними (категорія А), юридичними особами (категорія В) та державою Україна (категорія С) про відшкодування збитків, втрат та шкоди, заподіяних агресією Російської Федерації проти України. У Реєстрі також зберігатимуться докази, якими будуть обґрунтовані ці вимоги.

Завданням Реєстру є приймання та опрацювання заяв і пов'язаних з ними доказів. Це включає в себе категоризацію, класифікацію та систематизацію цих заяв на основі певних критеріїв. Рада Реєстру оцінює заяви та визначає їхню прийнятність. Прийнятні заяви вносяться до Реєстру для подальшого їх розгляду та оцінки. У Реєстрі також зберігатимуться докази, якими будуть обґрунтовані ці вимоги.

Важливо розуміти, що Реєстр не є судом, трибуналом, компенсаційною комісією або компенсаційним фондом. Він не розглядатиме заяви, що надходять до нього, по суті, не оцінюватиме їхню вартість і не призначатиме жодних виплат. Ці функції виконуватиме міжнародний компенсаційний механізм, який буде створено в майбутньому. Наразі на міжнародному рівні триває робота над підготовкою Конвенції, яка передбачатиме створення Компенсаційної комісії – адміністративного органу, уповноваженого розглядати заяви про компенсацію шкоди, завданої внаслідок міжнародно-протиправних діянь Російської Федерації в Україні чи проти України. Натомість Реєстр є лише першим кроком на шляху до такого механізму. Роботу над створенням компенсаційного механізму вже розпочато, і мандат Реєстру включає в себе сприяння цій роботі. Після створення компенсаційного механізму робота Реєстру продовжиться в рамках нової структури, і всі внесені до нього заяви та докази будуть передані до неї [7].

Станом на кінець березня 2025 р. в Реєстрі було обліковано 20 256 заяв з приблизною сумою компенсації 868 млн євро, зокрема щодо вимушеного внутрішнього переселення – 724заяви, 2372 зави щодо смерті найближчого члена сім'ї, 1711 заяв щодо зниклих безвісти найближчих членів сім'ї, 34 заяви щодо серйозних тілесних ушкоджень, 10 заяв стосовно сексуального насильства, 25 заяв з приводу тортур, нелюдського або такого, що принижує честь, гідність поведіння чи покарання, 27 заяв з приводу позбавлення волі, 16 заяв стосовно примусової праці або служби та 15 346 заяв щодо пошкодження або знищення житлового майна [8].

Список використаних джерел

1. Бехруз Х. Н. Поняття війни у міжнародному праві: проблеми концептуалізації. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 2. С. 558 – 561 http://www.lsej.org.ua/2_2023/132.pdf (дата звернення: 01.10.2025)

2. Перехідне правосуддя та збройний конфлікт в Україні: проблеми притягнення винних до відповідальності та допомоги жертвам. Науково-практичне видання. https://civilmplus.org/wp-content/uploads/2020/10/134p_VictimHelp-UKR_A4.pdf (дата звернення: 01.10.2025)

3. Управління Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 листопада 2019 року - 15 лютого 2020 року. https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/29thReportUkraine_RU.pdf (дата звернення: 01.10.2025)

4. Реабілітація жертв конфлікту. Чи пропонує держава щось, крім встановлення інвалідності та милиць? / Б.Мойса, за ред.: О.Павліченко, О. Мартиненка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – К., 2018. - 64 с. <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/12/Reabilitatsiya-zhertv-vijny.pdf> (дата звернення: 01.10.2025)

5. ООН: щонайменше 12 910 цивільних, у тому числі 682 дитини, вже вбито внаслідок війни в Україні <https://interfax.com.ua/news/general/1062286.html> (дата звернення: 01.10.2025)

6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 12.10.2025)

7. Реєстр збитків для України. [https://www.rd4u.coe.int/uk/faq/general#{%22379613%22:\[0\]}](https://www.rd4u.coe.int/uk/faq/general#{%22379613%22:[0]}) (дата звернення: 01.10.2025)

8. Quarterly report 2025/1 by the Board of the Register of Damage for Ukraine. <https://www.rd4u.coe.int/documents/358068/386726/RD4U-Board%282025%2905-EN+-+Board%27s+Quarterly+Report+to+COP+2025-1.pdf/a44cea83-c723-dcf8-19df-366577fd9136?t=1744122418032> (дата звернення: 01.10.2025)

*Бердиченко І.О.,
професор Міжнародної Кадрової Академії,
канд. юрид. наук, ст. викладач кафедри
цивільного та кримінального права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПРАВОВІ СПОСОБИ ПОСИЛЕННЯ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україні характеризується масштабними кібератаками у відношенні органів державного управління та об'єктів критичної інфраструктури України, через несанкціоноване втручання в роботу державних інформаційних ресурсів, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, що несуть реальні та потенційні загрози для населення, суспільства, соціально-економічного стану, національної безпеки і оборони України. Під кібератаки потрапляють підприємства, які є частиною критичної інфраструктури, зокрема енергетичні, телекомунікаційні, медіа та фінансові компанії. Так, Урядовою командою реагування на комп'ютерні надзвичайні події України CERT-UA в березні 2024 року було розкрито зловмисний задум злочинного угруповання, спрямований на порушення сталого функціонування інформаційно-комунікаційних систем (ІКС) близько двадцяти підприємств галузі енергетики, водо та теплопостачання (ОКІ) у десяти регіонах України. У 2025 році CERT-UA було виявлено низку кібератак, здійснених у відношенні підприємств оборонно-промислового комплексу України, органів державного управління та об'єктів критичної інфраструктури України, що мали на меті збір та викрадення інформації з комп'ютерів із застосуванням відповідних програмних засобів. Нажаль, такі випадки непоодинокі [1].

У Стратегії кібербезпеки України, уведеної в дію Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021 визначено серед викликів та кіберзагроз національному кіберпростору посилення кібератак спрямованих, насамперед, на інформаційно-комунікаційні системи державних органів України та об'єкти критичної інформаційної інфраструктури з метою виведення їх з ладу, отримання прихованого доступу і контролю, здійснення розвідувальної та розвідувально-підривної діяльності, а також кіберзлочинність, що завдає шкоди інформаційним ресурсам, суспільним процесам, особисто громадянам, знижує довіру суспільства до інформаційних технологій та призводить до

значних матеріальних втрат, поширення використання кіберпростору для вчинення злочинів проти основ національної безпеки України [2].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про критичну інфраструктуру» об'єктами критичної інфраструктури є об'єкти інфраструктури, системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам [3], а відповідно до статті 1 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» об'єктом критичної інформаційної інфраструктури є інформаційна, електронна комунікаційна, інформаційно-комунікаційна або технологічна система, яка необхідна для стійкого та безперервного функціонування об'єкта критичної інфраструктури, істотно впливає на безперервність та стійкість процесу надання життєво важливих функцій та/або послуг та відсутній альтернативний об'єкт (спосіб) їх надання [4].

Отже, важливість захисту критичної інформаційної інфраструктури та протидія протиправній діяльності, що призводить до значної шкоди державній безпеці України не викликає сумнівів та потребує відповідного реагування, як то посилення відповідальності за вчинення правопорушень в сфері захисту критичної інформаційної інфраструктури.

Відповідних змін потребують окремі норми розділу 16 Кримінального кодексу України, зокрема статті 361-2 (Несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації), 362 (Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї), 363 (Порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється), 363-1 (Перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку). Вбачається за необхідне розширити кваліфікуючі ознаки складу цих злочинів, зокрема при вчиненні їх щодо об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, і відповідно, передбачити більш жорсткі види покарання (санкції) за такий вид злочинів.

Відповідні зміни до законодавства, на наш погляд, будуть сприяти посиленню захисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури від кіберзагроз, кібератак та кіберзлочинів.

Список використаних джерел

1. Плани UAC-0133 (Sandworm) щодо кібердиверсії на майже 20 об'єктах критичної інфраструктури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cert.gov.ua/article/6278706>.

2. Указ Президента України №447/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

3. Закон України «Про критичну інфраструктуру» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>.

4. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 45, ст.403 із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>.

УДК 342.1+342.2

Бороденко О. В.,

*кан. філос. наук, старший викладач кафедри
історії та теорії держави і права
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВА» ТА «ДЕРЖАВНІСТЬ»: ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗБІЖНОСТІ ТА ЄДНІСТЬ У НАУКОВИХ ПІДХОДАХ

Тема держави та державності є ключовою у соціології, політології та правознавстві. Ці поняття допомагають пояснити як саме існування владних структур, так і їхні функції, мету, і навіть вплив на життя громадян.

Держава – базовий інститут політичної системи і політичної організації суспільства, який створюється для налагодження життєдіяльності суспільства загалом і здійснення політичної влади домінуючою частиною населення у соціально-неоднорідному суспільстві з метою забезпечення його цілісності й безпеки, задоволення загальносоціальних потреб. Виникнення та існування держави пов'язується з будь-яким соціальним (а не біологічним)

розшаруванням суспільства, з його поділом на ті чи інші частини, які поряд із спільними, зокрема загальносоціальними та загальнолюдськими, мають також і свої особливі, а нерідко й протилежні потреби, інтереси. Про повноцінність існування держави свідчить наявність таких найважливіших ознак (атрибутів): публічної влади, тобто органів політичного керівництва країною, права – системи встановлених державою загальнообов'язкових правил поведінки, території, фінансової системи, військових сил, міжнародного визнання із зовнішньою політикою та торгівлею. Зовнішніми атрибутами суверенної держави є її символіка – герб, гімн та прапор [1, с. 245-246].

Сучасні уявлення про державу сягають своїм корінням в історію її вивчення як явища життя людського суспільства і можуть бути пов'язані з двома протилежними філософськими підходами як підставами виникнення та розвитку держави, розуміння її природи, а, отже, і сучасних тенденцій та перспектив розвитку.

У науці виділяють *реалістичний* та *номіналістичний* підходи як концептуально-теоретичні основи сутності держави. Перший виходить із неможливості онтологічної «первинності» індивіда. Цей підхід представлений насамперед концепціями Платона, Арістотеля та Гегеля. Для другого фундаментальним принципом є постулювання онтологічного пріоритету індивіда по відношенню до суспільства. Він розвивався у концепціях софістів, кініків, Гоббса, Руссо. Концептуально-теоретична опозиція цих підходів до розуміння основ державності зберігається і в сучасній соціальній науці, що проявляється, зокрема, у наявності в ній «інтегративної» чи «консенсуальної» та «конфліктної» інтерпретацій походження та сутності держави [2].

Складна природа явища породила неоднозначність філософських підходів до визначення підстав виникнення та сутності держави, проте могла б бути зведена до наступних загальнотеоретичних підходів, пов'язаних з вивченням розвитку суспільства.

Держава складається у результаті розвитку, поглиблення та перетворення на головне соціального протиріччя між особистістю та суспільством. Ця суперечність виростає з головної суперечності людської діяльності – між суспільним її характером та індивідуальною формою реалізації. Відділяючись від суспільства, держава розвивається як особливий суб'єкт, що виражає суспільний (публічний) характер людської діяльності і тим самим у процесі свого становлення виявляє відокремлення суспільної сутності від самого суспільства.

Цей складний процес проходить різні стадії розвитку. У сучасній науці виділяють три етапи розвитку держави: 1) держава є частиною суспільства; вона ще залишається «річчю в собі» і відноситься до

суспільства як частина до цілого; державна діяльність багато в чому визначається громадянами; відокремлення від суспільства лише намічається; 2) держава є знаряддям певного класу, верстви населення, чи клану, сім'ї, їх приватною справою; цей етап пов'язаний з народженням усередині держави класу бюрократії, що здійснює державні функції, світську політику; держава-бюрократія – це «річ для себе»; 3) держава виділяється з суспільства і стає певною мірою самостійною соціальною силою, що взаємодіє з громадянським суспільством на основі права, який визначає характер їх взаємодії; формується «держава-нація» як найвища форма розвитку держави; громадянин самостверджується як абсолютно самостійний і вільний суб'єкт [3, с. 19-22].

Використовуючи вищевикладені підходи до аналізу розвитку держав, можна виявити різницю у процесах формування державних форм, що дає підстави виділити дві моделі та позначити їх як західну та незахідну – азійську, що відповідає двом лініям виникнення соціальності.

Для *азійського типу* характерно формування держави вплетеної в суспільне життя; при цьому суспільство продовжує залишатися традиційним, не відбувається відокремлення держави від суспільства. Соціальні відносини тісно переплітаються з природними і навіть виступають як підлеглий елемент останніх. Не простежуються чіткі межі між політичною та соціальною сферами.

Європейська модель складається у процесі розвитку індивідуалізації та раціоналізації, що призводить до руйнування традиційного суспільства та самообмеження особистої свободи. Держава починає здійснювати зовнішній примус та виражати суспільну природу людини. Європейська держава пройшла довгий шлях еволюції, перш ніж досягла сьогоденних форм вираження [4].

Водночас держава може бути визначена по-різному і з погляду різних підходів. Наведемо деякі з них.

Держава – це незалежна централізована соціально-політична організація регулювання соціальних відносин. Вона існує у складному, стратифікованому суспільстві, розташованому на певній території і що складається з двох основних страт – правителів та керованих. Відносини між цими верствами характеризуються політичним пануванням перших та податковими зобов'язаннями других.

Держава – публічна і легітимна (нормативно виражена) сила суспільства, основний інститут політичної системи, форма організації публічної політичної влади, є політичною цілісністю, створеною національною або багатонаціональною спільнотою на певній території, що має легітимне право на застосування насильства.

У контексті даних міркувань можна говорити про два найбільш загальні підходи до розуміння форми та сутності держави: *організаційного та функціонального*.

У рамках першої концепції держава представляє форму соціальної організації, універсальної для даного суспільства, яка має унікальну (публічну, державну) владу та спеціалізований апарат управління суспільством. Держава виконує всеосяжні регулятивні, управлінські функції щодо суспільства.

Розуміння держави з погляду цього підходу виходить з двох ідей. По-перше, на затвердженні мети держави як загального блага, а по-друге, на сприйнятті держави як суб'єкта управління.

Функціональна концепція розглядає державу як систему відносин, стану політико-правової реальності. Держава сприймається як сформований у межах певної території порядок управління суспільством, що забезпечується за допомогою громадських регулятивно-охоронних механізмів. Підставою держави-порядку є пошук та знаходження компромісу між публічними, корпоративними та приватними інтересами суб'єктів соціально-політичної організації.

Незважаючи на різні підходи, пов'язані зі специфікою наук, що вивчають державу та наукових шкіл у рамках кожної з них, можна говорити про деякий консенсус у трактуванні поняття «держава», чого не можна сказати про поняття «державність», хоча вони нерозривно пов'язані. Зустрічаються підходи, у яких поняття «держава» і «державність» як отождоковуються, так і різняться.

Вивчення державності, її підстав та сутності має як концептуально-теоретичне, так й практичне значення, і може бути орієнтиром щодо загальних принципів і заходів державного будівництва. Вивчення особливостей національної державності допоможе виявити неспроможність довільно-конструктивістського ставлення до державного устрою та будівництва. Розуміння держави, як об'єктивно необхідної правової форми владної організації цивілізованого суспільства, що забезпечує її цілісність та структурованість за допомогою підтримки певного ціннісно-нормативного соціального порядку, дає можливість осмислення перспектив державності у світі, що глобалізується, що особливо важливо для становлення сучасної української держави, забезпечення її безпеки.

Список використаних джерел

1. Греченко В. А. До питання про сутність поняття «державність». Вісник Національного університету внутрішніх справ. Вип. 20. 2002. С. 244–249.

2. Держава і право у світлі сучасної юридичної думки: збірник наукових праць на пошану академіка Юрія Сергійовича Шемшученка: до 75-річчя від дня народження / редкол.: В. П. Горбатенко (співголова) та ін. К.: Юридична думка, 2010. 452 с.

3. Мерник А. М., Ярова А. С. Поняття держава та державність: зміст та співвідношення (історико-правовий аспект). Електронне наукове фахове видання “Юридичний науковий електронний журнал”. 2019. № 3. С. 19–22. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/5.pdf.

4. Держава і право суверенної України: проблеми теорії і практики /відп. ред. Ю. С. Шемшученко. К.: Юридична думка, 2011. 332 с.

УДК 342

Валецька О. В.,
*канд. юрид. наук, доцент кафедри
історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРАКТУ ПРО ПРОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

У Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 роки відзначено, що, відповідно до Європейських принципів, державна служба повинна бути професійною, доброчесною, політично нейтральною, базуватися на досягненнях, бути орієнтованою на громадян. Згідно з висновками експертів Програми SIGMA, Україна відповідає багатьом Європейським принципам, зокрема в частині повноти та чіткості законодавчого регулювання державної служби, розмежування посад державної служби, політичних посад та інших посад в державних органах [1].

В науці державного управління та адміністративного і трудового права продовжується дискусія щодо правової природи відносин, які виникають при проходженні державної служби державними службовцями. Погляди науковців можна звести до трьох позицій: адміністративної (управлінської), трудової та службово-трудої. В результаті змістовного дослідження А.В. Андрушко робить висновок, що правова природа правовідносин з державними службовцями – трудова, але з певними особливостями, які зумовлені їх статусом. Цей автор пропонує (ми повністю погоджуємося з ним) визначити державну службу як комплексний правовий інститут, який інтегрує в собі

адміністративно-правові та трудові норми, а термін службово-трудова відносина виражає особливість та своєрідність правовідносин, які складають невід’ємну частину трудового права і взаємодіють з управлінськими правовідносинами, що належать до сфери адміністративного права [2, с. 6]. В продовження думки, автор визначає, що адміністративно-правові норми визначають коло прав та обов’язків державного службовця як особи, що здійснює діяльність щодо практичного виконання завдань та функцій держави, а трудові – як суб’єкта трудових правовідносин [2, с. 6].

Зазначений автор обґрунтовує необхідність ратифікації Україною Конвенції Міжнародної Організації Праці 1978 року №151 «Про захист права на організацію та процедуру визначення умов зайнятості на державній службі» та обумовлює це наступними причинами: 1) інтеграція України до Європейського Союзу та орієнтація на діючі в провідних європейських країнах правові відносини вимагає забезпечення дієвих гарантій трудових прав працівників; адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу і створення в Україні цивілізованої правової системи; 2) становлення в країні оновленої державної служби – високопрофесійної та ефективної, покликаної захищати права і свободи людини і громадянина, спроможної забезпечувати на високому рівні інтереси держави; 3) оскільки сучасний стан трудового законодавства характеризується як етап його реформування, саме зараз доцільними є виважені наукові прогнози щодо сфери дії трудового законодавства і зокрема щодо його меж у регламентації праці державних службовців; 4) необхідність оптимального поєднання у правовому регулюванні праці державних службовців норм трудового права та законодавства про державну службу, в результаті якого правовий статус державних службовців визначатиметься комплексно [2, с. 11-12].

У 2019 році Закон України «Про державну службу» [3] було доповнено ст. 31-1, яка визначила особливості укладення контракту про проходження державної служби при необхідності забезпечення організації та виконання завдань, що мають тимчасовий характер, з укладанням контракту про проходження державної служби (на посади державної служби »Б» та »В»), а сам механізм укладення та дії контракту передбачено Порядком укладення контрактів про проходження державної служби, затвердженої постановою КМУ від 17.06.2020 р. № 494 [4]. Відповідно до ч. 3-4 Порядка рішення про віднесення посади державної служби до посад, призначення на які здійснюється з укладанням контракту про проходження державної служби, приймається суб’єктом призначення або керівником державної

служби до проведення конкурсу, а в оголошенні про проведення конкурсу на посади державної служби, призначення на які здійснюється з укладанням контракту про проходження державної служби, обов'язково наводиться інформація про істотні умови контракту [4]. Ч. 5 визначає істотні умови контракту, до яких відноситься: 1) місце роботи і посада державної служби; 2) спеціальні вимоги до осіб, які претендують на посаду державної служби; 3) дата набрання чинності та строк дії контракту; 4) права та обов'язки сторін; 5) завдання і ключові показники результативності, ефективності та якості їх виконання, строки їх виконання; 6) режим праці та відпочинку; 7) умови оплати праці; 8) відповідальність сторін та вирішення спорів; 9) підстави зміни умов, припинення дії та розірвання контракту [4]. Однак при укладенні контракту не допускається звуження обсягу прав державного службовця. За умовами контракту держслужбовець може працювати дистанційно, у тому числі з можливістю віддаленого доступу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Гарантією захисту прав держслужбовця є заборона змінювати істотні умови контракту, які оголошені при проведенні конкурсу, а також те, що він укладається у письмовій формі та підписується суб'єктом призначення та самою особою, є невід'ємною частиною акту про призначення, і набирає чинності з дати, вказаної у ньому. Строк дії контракту – до 3 років (ч. 8) [4]. Ч. 12 Порядку визначила підстави припинення контракту: 1) у разі закінчення строку, на який укладено контракт; 2) за ініціативою державного службовця або за угодою сторін; 3) за ініціативою суб'єкта призначення або керівника державної служби - у разі невиконання або неналежного виконання державним службовцем умов контракту; 4) у разі припинення державної служби з підстав, визначених ч. 1 ст. 83 Закону України «Про державну службу» [4]. Дія контракту про проходження державної служби, за умов належного його виконання державним службовцем, може бути один раз продовжена за угодою сторін на той самий строк шляхом підписання сторонами відповідних змін до контракту [4].

У 2019 р. Закон було доповнено ст. 88-1, згідно з якою контрактом про проходження державної служби можуть бути встановлені додаткові, крім передбачених цим Законом, підстави припинення державної служби, і тому державна служба буде припинена на підставах, передбачених у контракті [3].

Висновок. У службово-трудових відносинах державних службовців особливу роль відіграє контракт, однак його правова природа суттєво відрізняється від контракту для загальних суб'єктів – працівників, правове регулювання якого здійснюється КЗпП.

Список використаних джерел

1. Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 рр.: схвалена розпорядженням КМУ від 21.07.2021 р. № 831-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reforms/pars-2022-2025-ukr.pdf> (дата звернення 06.10.2025).
2. Андрушко А.В. Виникнення трудових правовідносин з державними службовцями: автореф. дис....к-та юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2005. 21 с.
3. Про державну службу: Закон України від 10.15.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/889-19> (дата звернення 20.10.2025).
4. Порядок укладення контрактів про проходження державної служби, затвердженої постановою КМУ від 17.06.2020 р. № 494. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/494-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 29.09.2025).

УДК 347.4

*Гаврилюк Я.С.,
помічник адвоката
в Адвокатському Бюро «Вікторія Кур'ян та партнери»
м. Миколаїв, Україна
Кур'ян В.В.,
доктор філософії у галузі «Право»
Керуючий партнер
Адвокатського Бюро «Вікторія Курян та партнери»
старший викладач кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ФАКТОРИНГ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН, ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ ТА ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ВЕРХОВНОГО СУДУ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження сутності договірних відносин у сфері факторингу зумовлена, як реформуванням регулювання факторингу в Україні так і, достатньо поширеною практикою застосування факторингу у сфері фінансових послуг, зокрема, щодо проблемних кредитів споживачів.

Цивільний Кодекс України визначає, що за договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (у будь-який передбачений договором спосіб), а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) [1].

Предметом договору факторингу може бути право грошової вимоги, строк платежу за якою настав (наявна вимога), а також право вимоги, яке виникне в майбутньому (майбутня вимога) [1].

Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» відносить факторинг до видів послуг [2].

Закон України «Про банки та банківську діяльність» визначає факторинг, як різновид кредитних операцій [3].

Верховний Суд у своїй практиці зазначає, що тлумачення частини першої статті 512 ЦК України дозволяє стверджувати, що відступлення права вимоги є одним із випадків заміни кредитора в зобов'язанні, яке відбувається на підставі правочину. Відступлення права вимоги не є окремим видом договору, це правочин, який опосередковує перехід права. Відступлення права вимоги може відбуватися, зокрема, внаслідок укладення договору:

- а) купівлі-продажу чи міни (частина третя статті 656 ЦК України);
- б) дарування (частина друга статті 718 ЦК України);
- в) факторингу (глава 73 ЦК України).

По своїй суті заміна кредитора в зобов'язанні внаслідок відступлення права вимоги є різновидом правонаступництва та можлива на будь-якій стадії процесу. Аналогічний висновок зроблений і Верховним Судом України в постанові від 20 листопада 2013 року у справі № 6-122цс13 [4].

Згідно з висновком Великої Палати Верховного Суду, викладеним у постанові від вересня 2018 року у справі № 909/968/16 (провадження № 12-97гс18), договір факторингу є правочином, який характеризується тим, що:

а) йому притаманний специфічний суб'єктний склад (клієнт - фізична чи юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності, фактор - банк або інша фінансова установа, яка відповідно до закону має право здійснювати фінансові, в тому числі факторингові операції, та боржник - набувач послуг чи товарів за первинним договором);

б) його предметом може бути лише право грошової вимоги (такої, строк платежу за якою настав, а також майбутньої грошової вимоги);

в) метою укладення такого договору є отримання клієнтом фінансування (коштів) за рахунок відступлення права вимоги до боржника;

г) за таким договором відступлення права вимоги може відбуватися виключно за плату;

д) його ціна визначається розміром винагороди фактора за надання клієнтові відповідної послуги, і цей розмір може встановлюватись у твердій сумі; у формі відсотків від вартості вимоги, що відступається; у вигляді різниці між номінальною вартістю вимоги, зазначеної у договорі, та її ринковою (дійсною) вартістю тощо;

е) вимоги до форми такого договору визначені у статті 6 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [5].

Зважаючи, на те що факторинг є другою за обсягом фінансовою послугою на ринку небанківських фінансових послуг України, Національний банк України представляв для громадського обговорення Концепцію реформування регулювання факторингу в Україні на сторінках офіційного Інтернет-представництва Національного банку. Концепція передбачала розробку проекту спеціального закону «Про факторинг» та внесення змін до інших законодавчих актів [6].

Банківські установи на своїх офіційних сторінках, визначають факторинг, як один із різновидів беззаставного фінансування та окреслюють перевагу факторингових операцій, як можливість негайно отримати оборотні кошти, покращити потік готівки та уникнути проблем, що пов'язані зі збиранням боргів [7].

Національний Банк у представленій до обговорення концепції зазначав, зокрема і, про те, що законодавче регулювання факторингу не відповідає міжнародній практиці та не забезпечує належний захист факторів та клієнтів [6].

Вчені та науковці економічної сфери також акцентували увагу, що сфера регулювання ринку факторингових послуг є недосконалою.

Так, наприклад, Римар О.Г. серед критеріїв недосконалості державного регулювання ринку факторингових послуг, визначала: недосконале законодавче регулювання цього сегменту фінансового ринку, правова невизначеність з багатьох фінансових питань діяльності факторингових компаній, відсутність правової захищеності боржників, відсутність політики ризик-менеджменту у таких компаніях, непрозорість факторингового ринку загалом [8].

03.06.2025 року законодавчим органом України прийнято Закон України «Про факторинг», який в процесі набрання чинності і вступить у дію 30.07.2026 року. Зазначений закон містить визначення термінів «фактор» та «факторинг», а саме:

- фактор – це надавач фінансових послуг, який має право надавати послуги з факторингу відповідно до закону, в тому числі надавач

фінансових послуг – нерезидент, який має право надавати послуги з факторингу відповідно до закону держави, в якій він зареєстрований;

- факторинг – послуга або декілька послуг, що надає фактор на підставі договору факторингу[9].

Положення про відступлення права вимоги передбачено, також, діючим Законом України «Про споживче кредитування».

Так, згідно з положеннями ст. 18 ЗУ «Про споживче кредитування» кредитодавець, який відступив право вимоги за договором про споживчий кредит новому кредитору або залучив колекторську компанію до врегулювання простроченої заборгованості, зобов'язаний протягом 10 робочих днів з дати відступлення права вимоги за договором про споживчий кредит новому кредитору або залучення колекторської компанії до врегулювання простроченої заборгованості повідомити споживача у спосіб, визначений частиною першою статті 25 цього Закону та передбачений договором про споживчий кредит, про такий факт та про передачу персональних даних споживача, а також надати інформацію про нового кредитора або колекторську компанію відповідно (найменування, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, місцезнаходження, інформацію для здійснення зв'язку - номер телефону, адресу, адресу електронної пошти). Зазначений обов'язок зберігається за новим кредитором у разі подальшого відступлення права вимоги за відповідним договором.

До нового кредитора переходять передбачені цим Законом зобов'язання кредитодавця, зокрема щодо взаємодії із споживачами при врегулюванні простроченої заборгованості (вимоги щодо етичної поведінки) [10].

Отже, з короткого, вище зазначеного аналізу, слідує, що «факторинг», як правове явище, має різні трактування в чинних нормативно-правових актах України і, наразі, все ще перебуває в стані законодавчого врегулювання в Україні, тож потребує більш глибокого дослідження з метою надання цьому явищу правової визначеності.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44, ст.356.
2. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14 груд. 2021 р. № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення: 15.10.2025).

3. Про банки та банківську діяльність : Закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 15.10.2025).

4. Постанова Верховного Суду від 12 жовт. 2022 р. у справі № 1005/7136/2012. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106868207> (дата звернення: 16.10.2025).

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 верес. 2018 р. у справі № 909/968/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76860058> (дата звернення: 16.10.2025).

6. Концепція реформування регулювання факторингу в Україні. Національний Банк України : веб-сайт. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F_%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_2023.pdf (дата звернення 17.10.2025).

7. Факторинг для бізнесу: що це таке, види, умови та переваги. ПУМБ : веб-сайт. URL: <https://about.pumb.ua/presscenter/notifications/item/7358-factoring-dlya-bznesu-scho-ce-take-vidi-umovi-ta-p> (дата звернення: 18.10.2025).

8. Римар О. Г. Практика та проблематика регулювання ринку факторингових послуг в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2813> (дата звернення: 18. 10.2025).

9. Про факторинг: Закон України від 9 черв.2025 р. № 4466-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4466-20#Text> (дата звернення: 19.10.2025).

10. Про споживче кредитування : Закон України від 15 лист. 2016 р. № 1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text> (дата звернення: 19.10.2025).

*Долгов А.Г.,
доктор філософії з права,
в.о. доцента б.в.з. кафедри цивільного
та кримінального права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ВИКЛИКИ АЛГОРИТМІЧНОГО ПРАВОСУДДЯ

Запровадження алгоритмічних систем підтримки прийняття рішень («система підтримки прийняття рішень – це сукупність інтелектуальних інформаційних застосувань та інструментальних засобів, які використовуються для маніпулювання даними, їхнього аналізу і надання результатів такого аналізу кінцевому користувачеві» [1, с. 132]) та технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) у правоохоронній та судовій сферах, відомих як алгоритмічне правосуддя, обіцяє підвищити ефективність, швидкість та об'єктивність процесів. Підкреслимо, що прогностичні моделі ризиків рецидиву, системи розпізнавання облич (вже і на камерах вуличного відеоспостереження) та інструменти аналізу кримінальної інформації вже використовуються в різних юрисдикціях для допомоги поліції в патрулюванні, суддям у виборі запобіжних заходів, а прокурорам у визначенні міри покарання яку вони просять перед судом. Наприклад, Використання ШІ в українському правосудді, зокрема у Вищому антикорупційному суді, має на меті не лише підвищення якості роботи та ефективності організації діяльності, але й загальне унормування та встановлення етичних меж його застосування у відповідь на міжнародні стандарти. Так, у наказі Вищого антикорупційного суду № 56 від 19.12.2024 р. «Про деякі питання використання інструментів штучного інтелекту у Вищому антикорупційному суді» визначив основною метою використання ШІ у власній діяльності – «підвищення якості роботи, зменшення обсягу витрачених організаційних та матеріальних ресурсів, пошуку шляхів підвищення ефективності організації роботи» [2] суду. Що наразі, є актуальним, оскільки за результатами анонімного онлайн опитування серед суддів проведеного за ініціативи Національної школи суддів України на запитання «Чи користувались Ви інструментом ШІ для пошуку інформації?» 56% суддів підтвердили, що використовували технології ШІ у професійній діяльності [3].

По при стрімке поширення цифрових технологій та ШІ у правоохоронній діяльності і судовому процесі водночас створює суттєві

юридичні ризики, оскільки хоча алгоритмічні системи і здатні автоматизувати рішення, котрі мають серйозний вплив на свободу, статус і права людини, проте часто позбавлені прозорості, підзвітності та ефективного контролю. У цьому контексті виникають нові питання визначення суб'єкта відповідальності, механізмів встановлення вини за дискримінаційні наслідки, а також гарантій запобігання упередженості і порушення рівності перед законом в ході застосування алгоритмічного правосуддя (*комплексної системи суспільних відносин та правових механізмів, що виникають внаслідок інтеграції технологій ШІ та автоматизованих систем підтримки прийняття рішень у діяльність органів правосуддя і правоохоронної практики з метою надання дорадчих, класифікаційних чи прогностичних рекомендацій щодо оцінки ризиків, обрання запобіжних заходів, визначення міри покарання або проведення профайлінгу, за умови, що кінцеве рішення завжди залишається за людиною-оператором.*). Зокрема, О. Максимюк та Н. Проданюк наголошують, що центральним викликом сучасного правового регулювання технологій є алгоритмічна непрозорість, яка тісно пов'язана з ризиками дискримінації, упередженості та невизначеності відповідальності за помилки автоматизованих систем, що підриває принципи рівності й підзвітності у сфері правосуддя [4].

На нашу думку фундаментальними кримінально-правовими та етичними проблемами алгоритмічного правосуддя є:

1. Кримінально-правові ризики, закладені в алгоритмічних системах, виникають не лише через помилки, але й через імпліцитні упередження, що можуть призвести до порушення прав та свобод людини. Їх умовно поділяються на джерела упереджень і конкретні форми дискримінаційних рішень, які є кримінально-правовими за своєю суттю, оскільки ведуть до несправедливого обмеження свободи або застосування заходів примусу. Зокрема, до основних джерел упереджень відносяться: упередження вихідних даних/ Data Bias (дані, які відображають історично дискримінаційні або непропорційні правоохоронні практики по відношенню до окремих соціальних чи етнічних груп); упередження моделі та алгоритму/ Algorithmic Bias (яке виникає через некоректний вибір ознак (параметрів) для моделювання, що виступають проксі-індикаторами захищених ознак (раса, стать, соціальне походження); упередження інтерпретації/ Cognitive/Interpretation Bias (що проявляється у формі «автоматизаційної сліпоти» – сліпої довіри правоохоронців до результатів ШІ як до «об'єктивної істини», ігноруючи індивідуальні обставини справи). Несправедливі алгоритмічні рішення можуть прямо порушувати кримінально-процесуальні норми та складати ознаки кримінальних правопорушень, якщо вони призводять до неправомірного

затримання чи обмеження свободи. Зокрема, географічний профайлінг, спричинений ІІІ, може призводити до непропорційних поліцейських зупинок та обшуків у місцях компактного проживання певних соціальних чи етнічних груп, потенційно кваліфікуючись як перевищення влади або дискримінація, тоді як нерівна оцінка ризику рецидиву підозрюваної особи викликає застосування надмірно жорстких запобіжних заходів, що є прямим порушенням права на свободу, а несправедлива ідентифікація через помилки систем розпізнавання обличчя тягне за собою ризик неправомірного затримання чи обвинувачення невинних осіб та ін.

2. Відмічається існування проблеми атрибуції вини та прогалини відповідальності (The Attribution Gap) оскільки кримінальне законодавство сконцентроване на суб'єктивній стороні злочину – вині (умислі чи необережності) фізичної особи. У ланцюжку «розробник-алгоритм-оператор» визначити суб'єкта кримінальної відповідальності за дискримінаційне чи неправомірне рішення в сфері кримінального правосуддя, опосередковане ІІІ викликає складнощі. Зокрема, оператор (суддя/прокурор/поліцейський) може посилатися на добросовісність використання «об'єктивної» системи, не маючи умислу на дискримінацію чи порушення, розробник/власник системи не має прямого стосунку до конкретного кримінального процесу, а ІІІ не є суб'єктом права і не може бути притягнутий до відповідальності.

3. Етичні виклики використання ІІІ у судочинстві безпосередньо пов'язані з ризиком підриву фундаментальних засад правосуддя, які вимагають від суддів та регуляторів збереження балансу між інноваціями та конституційними гарантіями. Як слушно зауважує Я.Бернязюк *«...використання ІІІ в межах правосуддя вимагає чітких меж і гарантій, які б унеможливлювали порушення таких фундаментальних принципів, як незалежність суддів, неупередженість правосуддя, верховенство права, персональна відповідальність судді за ухвалені рішення, а також конфіденційність»* [5]. Отже, ключові етичні виклики алгоритмічного правосуддя полягають у загрозі підриву фундаментальних засад судочинства, зокрема незалежності, неупередженості та персональної відповідальності судді за ухвалені рішення. До них можна віднести ті етичні проблеми, які включають ризик витоку конфіденційної інформації при використанні публічних ІІІ-сервісів, а також недостовірність результатів (т.з. «галюцинації»), що порушує етичний обов'язок судді щодо добросовісності та точності фактів.

Подолання цих викликів вимагає законодавчого закріплення принципу «Human-in-the-Loop» (остаточне рішення, яке має юридичні наслідки, завжди повинно прийматися людиною, яка несе персональну відповідальність за нього, тоді як ІІІ виступає лише дорадчим чи

допоміжним інструментом) та впровадження чітких етичних стандартів і механізмів аудиту для забезпечення прозорості та підзвітності технологій. Так, на міжнародному рівні окремі питання використання алгоритмічного правосуддя врегульовується такими НПА, як: Європейська етична хартія щодо використання штучного інтелекту в судових системах та їхньому середовищі (2018 р.), Висновок № 26 (2023) Консультативної ради європейських суддів (КРЕС) «Рухаючись вперед: використання допоміжних технологій у судочинстві», Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права (2024 р.). Так, ст. 5 Рамкової конвенції визначає, що «кожна Сторона вживає або підтримує заходи, спрямовані на забезпечення того, щоб системи штучного інтелекту не використовувалися для підриву цілісності, незалежності та ефективності демократичних інститутів і процесів, у тому числі принципу поділу влади, поваги до незалежності судової влади та доступу до правосуддя» [7].

Загалом, практика використання алгоритмічного правосуддя в зарубіжних країнах свідчить про умовно три підходи до регулювання етики використання ШІ у судовій практиці: 1) етичні керівництва (настанови) та кодекси поведінки – формулюють принципи доброчесності, відповідальності та неприпустимості делегування судової функції; 2) тимчасові політики та адміністративні регламенти – спрямовані на врегулювання використання ШІ в апараті суду; 3) директиви процесуального характеру та інституційні правила – містять конкретні приписи щодо допустимого використання ШІ в межах судових процесів [5]. Наприклад, в Україні ст. 16 Кодексу суддівської етики закріплює положення «використання суддею технологій штучного інтелекту є допустимим, якщо це не впливає на незалежність та неупередженість судді, не стосується оцінки доказів і процесу ухвалення рішень та не порушує вимог законодавства» [5], а наказ Вищого антикорупційного суду № 56 від 19.12.2024 р. «Про деякі питання використання інструментів штучного інтелекту у Вищому антикорупційному суді» визначає, що «використання ШІ здійснюється з дотримання етичних правил і принципів, принципах виваженості, верховенства права, професіоналізму, доброчесності, ефективності, інших принципів, дотримання яких є обов’язковим для працівників ВАКС» [2].

Алгоритмічне правосуддя формує нову реальність кримінально-правового реагування, де поєднуються технологічні інновації та традиційні принципи справедливості. Основними викликами у цій сфері є ризики упередженості алгоритмів, непрозорість прийняття рішень і складність атрибуції вини між розробником, оператором та користувачем системи. Використання штучного інтелекту у правосудді

потребує чітких нормативних меж, що гарантують дотримання прав людини, збереження незалежності судової влади та забезпечення персональної відповідальності за результати застосування технологій. Ефективне подолання цих викликів можливе лише за умови закріплення на законодавчому рівні принципу обов'язкової участі людини у прийнятті рішень, впровадження етичних стандартів, прозорості та аудиту алгоритмічних систем, що забезпечить баланс між технологічним прогресом і верховенством права.

Список використаних джерел

1. Павленко М.А., Осійвський С.В., Золотухіна О.А. (2020) Модель підтримки процесів розробки інтелектуальних систем підтримки прийняття рішень / О.В. Телекомунікації та інформаційні технології. № 4(69). С. 131-139. Отримано з: <https://tit.dut.edu.ua/index.php/telecommunication/article/view/2363/2251> [українською]

2. Про деякі питання використання інструментів штучного інтелекту у Вищому антикорупційному суді : Наказ Вищого антикорупційного суду № 56 від 19.12.2024 р. Отримано з: https://court.gov.ua/storage/portal/hcac/documents/orders/19.12.2024_56.pdf [українською]

3. Берназюк Я. (2025) Штучний інтелект у правосудді: ризики алгоритмічної упередженості та дискримінації / О.В. Отримано з: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/125_AI_Algorithmic_Bias_Discrimination_Risks_bernaziuk.pdf [укр.]

4. Максимюк О., Проданюк Н. (2024) Алгоритмічні технології в юриспруденції та юридичній практиці: сучасні виклики / О. Максимюк, Н. Проданюк. ЧЕРНІВЕЦЬКА ЮРИДИЧНА ШКОЛА Отримано з: <https://law.chnu.edu.ua/alhorytmichni-tekhnologii-v-yurysprudentsii-ta-yurydychnii-praktytsi/> [українською]

5. Берназюк Я. (2025) Ера ШІ і роль верховних судів у цифровій трансформації правосуддя. [Юридична газета]. Юридична газета. №4 (792). Отримано з: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/era-shi-y-rol-verhovnih-sudiv-u-cifroviy-transformaciyi-pravosuddya.html> [українською]

6. Про затвердження Кодексу суддівської етики: рішення суду суддів України від 18.09.2024 р. Отримано з: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#Text> [українською]

7. Рамкова Конвенція Ради Європи зі штучного інтелекту, прав людини, демократії та верховенства права [Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та

верховенство права] від 17.05.2024 р.: Комітет зі штучного інтелекту. Отримано з: https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/rye_ramkova_konvenciya_zi_shtuchnogo_intelektu_prav_lyudyny_demokratiyi_ta_verh._prava.pdf [українською]

УДК 342.534.072.2:342.7](477)(043.2)

*Казарян Е. Г.,
доктор філософії з права,
старший викладач кафедри
конституційного та адміністративного права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

РОЛЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Захист персональних даних є однією з ключових гарантій реалізації прав людини у демократичному суспільстві. В умовах стрімкої цифровізації та зростання ролі інформаційних технологій питання безпеки особистої інформації набуває особливого значення. З іншого боку, швидкий розвиток сучасних технологій, таких як штучний інтелект та Big Data, дозволяє обробляти великі обсяги інформації, створюючи водночас нові ризики витоку даних чи їх неправомірного використання. У зв'язку з цим забезпечення безпеки персональних даних стає не лише правовим, а й суспільним пріоритетом.

У контексті євроінтеграційного курсу Україна здійснює активну адаптацію національного законодавства до положень Загального регламенту Європейського Союзу про захист даних (GDPR), що є ключовим нормативним актом у сфері захисту персональних даних. Цей процес передбачає не лише гармонізацію законодавчих норм, але й формування нової правової культури у сфері обробки персональних даних, побудованої на принципах прозорості, підзвітності та відповідальності [1]. Визначальними напрямками імплементації є: утвердження принципу прозорості при зборі, використанні та зберіганні персональних даних; забезпечення реалізації права особи бути забутою, що означає можливість вимагати видалення власних даних; закріплення згоди суб'єкта даних як основної правової підстави для їх обробки; а також посилення юридичної відповідальності за порушення встановлених правил.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений) посідає провідне місце у системі захисту персональних даних. Його діяльність забезпечує реалізацію конституційних прав громадян на приватність, сприяє формуванню національної політики у сфері інформаційної безпеки та інтеграції України до європейського правового простору.

Згідно із Законом України «Про захист персональних даних», Уповноважений є спеціально уповноваженим органом контролю за додержанням законодавства у цій сфері. Основні функції Уповноваженого щодо захисту персональних даних включають: здійснення державного контролю за додержанням законодавства у сфері захисту персональних даних; розгляд звернень громадян щодо порушення їхніх прав; ведення роз'яснювальної роботи та підвищення рівня обізнаності суб'єктів персональних даних; затвердження нормативно-правових актів у сфері захисту персональних даних; співпраця з іноземними суб'єктами та міжнародними організаціями з питань захисту персональних даних тощо [2]. Таким чином, Уповноважений виступає незалежним контролюючим суб'єктом, що поєднує наглядові, консультативні та освітні функції.

Щорічні звіти Уповноваженого свідчать про зростання кількості звернень щодо незаконного використання персональних даних. Так, за 2024 рік до Уповноваженого надійшло 857 звернень, які містили 1409 повідомлень від фізичних та юридичних осіб у сфері захисту персональних даних. Проблематика звернень стосувалася питань, пов'язаних із порушеннями у сфері обробки персональних даних, зокрема – неправомірним збиранням, використанням чи поширенням інформації про осіб, а також обмеженням права громадян на доступ до власних персональних даних. Крім того, порушувалися питання неналежної організації процесів обробки персональних даних володільцями та розпорядниками. До Уповноваженого зверталися як суб'єкти персональних даних, так і володільці та розпорядники – із проханням надати роз'яснення та рекомендації щодо практичного застосування норм законодавства про захист персональних даних у процесі їх обробки [3, с. 258].

Як ми бачимо, в Україні все ще існують певні проблеми у сфері захисту персональних даних. Серед них: недостатня поінформованість населення про свої права та способи їх реалізації, низький рівень цифрової грамотності, труднощі у практичній гармонізації національних процедур із вимогами GDPR. Окрім того, залишається невирішеним питання створення ефективних механізмів притягнення

до відповідальності порушників законодавства про захист персональних даних, що знижує рівень правозастосування в цій сфері.

Забезпечення конфіденційності персональних даних та іншої чутливої інформації в умовах воєнного стану набуває виняткового значення. В умовах збройної агресії проти України інформаційна безпека стає складовою національної безпеки, адже витік або пошкодження даних може створити реальні ризики для життя громадян, діяльності органів влади та функціонування критично важливої інфраструктури.

Так, 19 грудня 2024 року у медіа було повідомлено про масштабну зовнішню кібератаку на державні реєстри, що стала однією з найсерйозніших за останній час. За словами Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України – Міністра юстиції Ольги Стефанішиної, напад було здійснено російськими хакерами з метою порушення роботи критично важливої інфраструктури. Унаслідок цього діяльність державних реєстрів, адміністрованих Міністерством юстиції, тимчасово зупинили, проте розпочато роботи з їхнього відновлення. Міністр запевнила, що всі дані в реєстрах залишилися збереженими і підлягають повному відновленню [4].

У зв'язку з інцидентом Уповноважений оперативно направив запити до Міністерства юстиції України, Національної поліції України та Служби безпеки України з вимогою провести перевірку та вжити відповідних заходів реагування. СБУ повідомила про початок досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо факту кібератаки, в межах якого має бути встановлено її обставини, способи реалізації та причетних осіб [3, с. 259].

Слід виокремити перспективи розвитку інституту Уповноваженого у сфері захисту персональних даних, які передбачають кілька стратегічних напрямів. Насамперед – це посилення його незалежності та розширення фінансово-кадрових можливостей для здійснення повноцінного контролю за дотриманням законодавства. Важливим є також активізація співпраці з європейськими інституціями, зокрема Європейською радою із захисту даних. Не менш значущим напрямом є проведення масштабних освітніх і просвітницьких заходів, спрямованих на підвищення правової обізнаності громадян і бізнесу у сфері цифрових прав. Завершальним етапом має стати формування єдиної державної стратегії цифрової безпеки, яка поєднуватиме технічні, правові та освітні механізми захисту персональних даних.

Таким чином, Уповноважений є центральною інституцією у національній системі захисту персональних даних. Його діяльність не лише гарантує реалізацію конституційного права громадян на

недоторканність приватного життя, а й сприяє становленню сучасної політики інформаційної безпеки, яка є невід’ємною складовою процесу інтеграції України до європейського правового простору та забезпечення верховенства права у цифрову добу.

Список використаних джерел

1. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) про захист фізичних осіб у зв’язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) : Міжнародний документ від 27 квіт. 2016 р. № 2016/679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text.
2. Про захист персональних даних : Закон України від 01 черв. 2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.
3. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2024 рік. 2025. 550 с. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/18.06.2025%20Щорічна_доповідь_Уповноваженого_у_2024_році-%20виправлена.pdf.
4. РФ здійснила кібератаку на держреєстри Мін’юсту, унаслідок чого їхню роботу зупинено / Інтерфакс, 20.12.2024. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1035374.html>.

УДК 347.96:[34-051:174]

Каплій О.В.,

канд. юрид. наук., доцентка, доцентка кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ДОБРОЧЕСНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ «VERITAS»

Корупція неодноразово визнавалася однією з найактуальніших проблем в Україні, незважаючи на те, що державна політика постійно розвивається: оновлюється законодавство, встановлюється відповідальність, функціонує система антикорупційних органів. То в чому ж тоді проблема? Міжнародний досвід та рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР), спрямовані на

впровадження доброчесності в суспільстві, підкреслюють, що для успішної протидії корупції у довгостроковій перспективі недостатньо простого встановлення нових правил або збільшення стягнень [1, с. 2].

Вирішальним є трансформація ставлення людей до цього явища та кардинальна зміна їхньої поведінки шляхом формування нульової толерантності до будь-яких проявів корупції. Дослідники зазначають – закон має свої кордони. Норми права не можуть бути застосовані в кожній ситуації, з якою стикаються особи, що приймають рішення. До того ж вони часто мають значну свободу дій у застосуванні закону. Тоді на поле гри виходять цінності та етика.

У суспільстві, що має постколоніальну травму, подекуди сформовані негативні приклади взаємодії, які включають корупційні практики, і змінити ставлення до них можна лише через комплексні заходи. Варто враховувати, що є група, яка ще формує свою «картину світу» та стратегії поведінки – це молоді люди. Світова декларація ЮНЕСКО про вищу освіту в XXI столітті підкреслює, що однією з ключових місій вищої освіти є навчання молоді цінностям, що лежать в основі демократичного врядування.

Вона закликає викладачів та студентів захищати і поширювати загальноприйняті цінності: мир, справедливість, свободу, рівність і солідарність. Сучасний світ уже не сприймає корупцію як інструмент успіху. Спроби отримати короткострокові вигоди могли здаватися ефективними, проте в довгостроковій перспективі це абсолютно не так. Глобальний світ орієнтується на таланти та здібності людини, а походження та соціальний статус втрачають свою вагу. Вища освіта відкриває можливість сприяти вихованню цих цінностей, закріпити знання з доброчесності та етики, готуючи молодь до викликів майбутнього та професійного світу і його вимог.

Важливо мати комплексний підхід до розбудови доброчесності у закладах вищої освіти. Недостатньо просто включити це поняття до навчального плану. Організація навчального процесу та діяльності закладу в цілому має базуватися на принципах доброчесності. Якщо оточення виключно недоброчесне, заклик до доброчесності може залишатися лише формальною вимогою [1, с. 2].

У зв'язку з цим, у 2025 році були розроблені «Методичні рекомендації щодо застосування інструментів та механізмів для трансформації різних сфер функціонування закладів вищої освіти на засадах прозорості та доброчесності» [2], з метою допомогти закладам вищої освіти впровадити принцип доброчесності у свою діяльність.

У контексті вищої освіти академічна доброчесність являє собою сукупність етичних принципів та визначених Законом України «Про

освіту», Законом України «Про вищу освіту» та іншими законами України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [3].

Порушенням академічної доброчесності вважається: академічний плагіат; самоплагіат; фабрикація; фальсифікація; списування; обман; хабарництво; необ'єктивне оцінювання; надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання; вплив у будь-якій формі (прохання, умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання [4].

Важливо відмітити, що для того, щоб впроваджувати антикорупційну політику у діяльність ЗВО належним чином, їх варто роз'яснити всім внутрішнім стейкхолдерам. Для цього потрібно забезпечити регулярне навчання, розробку методичних матеріалів та консультування з питань впровадження цих політик та інших питань антикорупційного законодавства. Часто ці норми є достатньо складними для сприйняття і не дуже популярними серед співробітників та особливо студентства, тому важливо обирати цікаві та інтерактивні заходи для їх поширення [1, с. 15].

Сьогодні дуже популярним є проведення комунікаційних просвітніх кампаній, а також студентських антикорупційних змагань. Це дасть змогу зацікавити студентство та залучити до антикорупційної роботи та поширення доброчесності у молодіжному середовищі. Кампанії з підвищення обізнаності можуть використовувати різні форми комунікації через медіа, вебсайт чи соціальні мережі, включно з розробкою та поширенням відео, плакатів, навчальних матеріалів [1, с. 15].

Варто зазначити, що протягом останніх років в Україні проводяться цікаві студентські змагання та активності – антикорупційні кемпи, квести, гакатони, конкурси. Завдяки підтримці міжнародних партнерів у співпраці з НАБУ та НАЗК три роки поспіль організовується Всеукраїнський антикорупційний муткорт (від англ. moot court – навчальний суд). Під час муткорта студенти з різних університетів України вирішують ситуаційні кейси, проводять слідчі дії, беруть участь у судових засіданнях та дебатах [1, с. 15]. У 2023 році Асоціація юридичних клінік України провела перший в Україні антикорупційний квест для студентів. Квест тривав шість місяців, протягом яких студенти розв'язували завдання, що допомагають розпізнавати корупцію у вищій освіті та протидіяти її проявам – від дрібних

хабарів до заплутаних справ, розглядом яких займаються національні антикорупційні органи [1, с. 16].

Так, студенти-клініцисти юридичної клініки «Veritas» ЧНУ імені Петра Могили були учасниками великої кількості антикорупційних заходів. Зокрема, у 2022 та 2024 роках команди юридичної клініки взяли участь у Всеукраїнському антикорупційному 2.0 та 4.0 муткортах від НАБУ та НАЗК щодо розслідування корупційних злочинів, зайнявши 17 місце із 82 команд. У 2023 році команда студентів вийшла у фінал Гакатону Street Law «Розвиток культури доброчесності через правову просвіту». У 2024 році команда клініки посіла 3 місце у фіналі конкурсу Street Law Fest 2024 «Розбудова доброчесного бізнесу і влади через правову просвіту молоді». У 2024 році клініцистка взяла участь у Міжнародному стажуванні для студентів юридичних клінік «UP», на тему: «Доброчесність на практиці: інструменти та методи впровадження на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування (публічній службі)». У 2025 році команда клініцисток взяла участь у Антикорупційному квесті 2.0.

Тож не слід применшувати роль юридичних клінік у впровадженні та становленні принципів доброчесності у ЗВО, оскільки саме там студенти вчаться бути доброчесними на практиці, а клініка виховує в них порядність, відповідальність та чесність. Наведена теза знайшла своє відображення і у документах, якими юридична клініка «Veritas» безпосередньо керується у своїй діяльності.

Зокрема, відповідно до Стандартів діяльності юридичних клінік України «діяльність юридичної клініки ґрунтується на принципах верховенства права, законності, об'єктивності, гуманізму, прозорості, безоплатності надання правничої допомоги, поваги до прав людини, конфіденційності, компетентності та доброчесності у виконанні консультантами своїх обов'язків, уникнення конфлікту інтересів, домінантності інтересів клієнта, повного інформування про правила роботи юридичної клініки, практичної орієнтованості отриманих знань, доступності викладення правового матеріалу, орієнтації на формування конкретних вмінь та навичок, інклюзії як в початковому процесі, так і у відносинах з клієнтами та іншими аудиторіями». До компетентностей персоналу клініки, зокрема належать «етичні (доброчесна поведінка, повага до прав людини, шанобливе ставлення до персоналу та клієнтів незалежно від їх національності, релігійної чи расової приналежності, громадянства, матеріального та соціального стану тощо, впровадження принципу інклюзії). Консультант зобов'язаний вести справи з дотриманням етичних норм та збереженням конфіденційності» [5].

Також згідно з Примірним етичним кодексом юридичної клініки «діяльність юридичної клініки базується на таких принципах: неприпустимості представництва клієнтів із суперечливими інтересами – не допускається ведення клінікою справ клієнтів, інтереси яких є взаємно суперечливими, або з високим ступенем вірогідності можуть стати такими, а також справ у яких опонентом клієнта є вищий навчальний заклад чи факультет, при якому функціонує клініка, або громадська організація – засновник юридичної клініки; чесності та порядності – консультант та інші співробітники юридичної клініки повинні у своїй діяльності та приватному житті бути чесними і порядними. Не допускається використання обставин справи та (або) інформації отриманої від клієнта в зв'язку із виконанням доручення у власних інтересах чи інтересах інших осіб, крім клієнта». Крім того, цим кодексом встановлено, що «учасники юридичної клініки зобов'язані: як у своїй діяльності, так і в особистому житті, забезпечувати високий рівень культури поведінки, поводити себе гідно, стримано, тактовно, зберігати самоконтроль і витримку, при здійсненні своєї діяльності мати пристойний зовнішній вигляд; бути чесним і порядним, не вдаватися до омани, погроз, шантажування, підкупу, використання тяжких матеріальних чи особистих обставин інших осіб для досягнення своїх цілей; надавати правову допомогу компетентно і добросовісно. Постійно працювати над вдосконаленням своїх знань і професійної майстерності, володіти достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві» [6].

Отже, для того щоб знищити корупцію в країні, перш за все необхідно працювати зі свідомістю людей, особливо молоді, формуючи в них доброчесність та нульову толерантність до корупції. Саме тому так важливо впроваджувати антикорупційні політики у закладах вищої освіти, чим ЧНУ імені Петра Могили активно й займається. Далеко не останню роль в цих процесах відіграє юридична клініка «Veritas», оскільки саме вона є осередком активної молоді, творців змін. Крім того, клініка сама по собі працює на принципі доброчесності і виховує в цьому дусі майбутніх юристів.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо застосування інструментів та механізмів для трансформації різних сфер функціонування закладів вищої освіти на засадах прозорості та доброчесності: Посібник. 2025 р. *HA3K*. URL: <https://drive.google.com/file/d/1n0-D5GcS-6rXA3i0QaI89Km41uVnRZEw/view> (дата звернення: 13.10.2025).

2. Методичні рекомендації щодо застосування інструментів та механізмів для трансформації різних сфер функціонування закладів вищої освіти на засадах прозорості та доброчесності, розроблені Національним агентством з питань запобігання корупції: Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 17.04.2025 р. № 576. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-metodychnykh-rekomendatsii-shchodo-zastosuvannia-instrumentiv-ta-mekhanizmiv-dlia-transformatsii-riznykh-sfer-funktsionuvannia-zakladiv-vyshchoi-osvity-na-zasadakh-prozoros> (дата звернення: 13.10.2025).

3. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 13.10.2025).

4. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 13.10.2025).

5. Стандарти діяльності юридичних клінік України: Схвалені Всеукраїнським З'їздом Асоціації юридичних клінік України (нова редакція-2024). URL: https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/Standarty_YUK_nova_redaktsiya_2024.pdf (дата звернення: 13.10.2025).

6. Примірний етичний кодекс юридичної клініки: Затверджений З'їздом Асоціації юридичних клінік України 25 серпня 2005 року. URL: <https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2022/09/Prymirnyj-etychnyj-kodeks.-AYUKU-25.08.05.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).

Кобак М.В.,

*начальник відділу забезпечення судового процесу та
аналітично-статистичної роботи
Миколаївського окружного адміністративного суду,
канд. юрид. наук., старший викладач
кафедри конституційного та адміністративного права і процесу
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЕЛЕКТРОННІ СУДОВІ СПРАВИ. ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ДОСВІД МИКОЛАЇВСЬКОГО ОКРУЖНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ

Зміна суспільних відносин відповідно і зміна законодавства, вдале запровадження електронного суду та підвищений інтерес до його використання сучасних правників сприяли коригуванням на законодавчому рівні роботи судової гілки влади в електронному вигляді.

У продовження нормативного врегулювання запровадження єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [1] Інструкцію з діловодства в місцевих та апеляційних судах України [2] (далі - Інструкція) наказом Державної судової адміністрації України від 17.10.2023р. № 485 викладено в новій редакції.

Серед інших змін найбільш прогресивними, на наш погляд, є ті, що стосуються можливості розгляду суддею справи в електронній чи змішаній (паперовій та електронній) формі.

У випадку прийняття суддею, у провадженні якого перебуває судова справа, рішення щодо розгляду (формування та зберігання) судової справи в електронній чи змішаній (паперовій та електронній) формі, формування матеріалів судової справи здійснюється у відповідній(их) формі(ах) (паперовій та / або електронній).

До справ, розгляд яких вирішено здійснювати в електронній чи змішаній (паперовій та електронній) формі, застосовуються правила формування судової справи (матеріалів кримінального провадження) у паперовій формі (п. 1 розділ VII Інструкції) [2].

Ці правила стосуються – формування внутрішнього опису матеріалів справи, нумерації аркушів справи; направлення справи за межі суду (до апеляційної, касаційної інстанцій, інших судів, експертних установ, слідчих органів тощо); надання справи для ознайомлення; вручення електронних примірників судових рішень; звернення судових рішень до примусового виконання.

Повільно, поступово, але судді Миколаївського окружного адміністративного суду почали розглядати деякі справи в електронній формі. Не всі судді, звісно, готові відмовитись від паперових справ. Слід одразу зазначити, що далеко не усі справи можливо розглядати в електронній формі. Але, в той же час, є справи розгляд яких саме в електронній формі можливий, можна, навіть, сміливо зазначити, що необхідний, доцільний.

Перше, на що звертає увагу суддя при визначенні саме електронної форми розгляду справи – це наявність електронних кабінетів. Це означає, що і позивач, і відповідач, і їх представники, і усі інші учасники судового процесу у цій справі повинні бути зареєстровані в підсистемі «Електронний суд» (далі – е-суд). І саме в цій підсистемі буде здійснюватися обмін усіма документами між учасниками справи та судом.

У першому процесуальному документі по справі суддя зазначає про розгляд справи в електронній формі. Далі в програмі суду проставляється позначка про це, що є своєрідним «сигналом» для працівників суду – документи по справі друкувати не потрібно, формувати справу не потрібно, направляти процесуальні документи учасникам справи не потрібно, здавати справу до архіву суду не потрібно тощо.

Можливість розгляду справ в електронній формі має значні позитивні риси як для суду, так і для учасників судового процесу.

Для учасників судового процесу, які користуються е-судом .

По-перше, для осіб, які звертаються до суду, передбачено в Законі України «Про судовий збір» коефіцієнт 0,8 для пониження відповідного розміру ставки судового збору при поданні процесуальних документів, за які сплачується судовий збір, в електронній формі. Для прикладу. Фізична особа-підприємець за оскарження рішення податкової про реєстрацію/відмову в реєстрації 20 податкових накладних/розрахунків коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних повинна сплатити 60 560 грн. (3028 грн. за кожну, т.б. 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб станом на 1 січня поточного року) у випадку подання паперового позову. У разі звернення до суду за допомогою е-суду судовий збір за такий позов складатиме 48 448 грн. Економія коштів для позивача очевидна.

По-друге, у випадку призначення судового засідання по справі, особа може фізично не приходити до приміщення суду, а бути присутня в судовому засіданні онлайн із будь-якої точки світу. Вказане сприяє економії часу, коштів тощо.

Втретє, документи, що надсилають інші учасники справи одразу потрапляють до електронного кабінету особи, можливо ще до їх реєстрації в суді. Процесуальні документи теж одразу потрапляють до

електронних кабінетів учасників справи. Отже, не потрібно чекати їх опублікування в Єдиному державному реєстрі судових рішень поки вони будуть знеособлені відповідно до вимог законодавства.

Для суду.

По-перше, документи з е-суду надходять до суду вже цифрові, в електронному вигляді, тобто суду їх не потрібно сканувати.

По-друге, електронна справа існує лише в програмі суду – її не потрібно формувати (шити), направляти поштою процесуальні/виконавчі документи, здавати до архіву суду, направляти фізично до апеляційної/касаційної інстанції тощо, адже все це виконується автоматично системою.

Окрім зазначеного, розгляд справ в електронній формі має ряд інших позитивних рис:

- суддя та усі учасники справи мають цілодобовий доступ до матеріалів справи через власні електронні кабінети;

- економія часу на відвідування суду для учасників справи та економія часу працівників суду для формування справи;

- економія коштів – зменшена ставка судового збору, відсутність витрат на відвідування суду та судових засідань, відсутність витрат на поштовий зв'язок;

- швидкість обміну документами створює умови для своєчасності усіх передбачених процесуальним законодавством дій – розгляд справи, сповіщення учасників про судові засідання, участь в судових засіданнях, отримання процесуальних документів, можливість оскарження судового рішення, передача справи до апеляційної/касаційної інстанцій, передача справи до іншого суду.

Але, слід зазначити, що учасники судового процесу мають усі вказані можливості у випадку користування е-судом. Тобто для них не має значення буде ця справа розглядатись в паперовій/змішаній/електронній формі. Суд, в свою чергу, отримує усі зазначені позитивні явища лише у випадку розгляду справи в електронній формі.

Миколаївський окружний адміністративний суд почав розглядати справи в електронному вигляді з травня 2024 року. Першим суддею, який запровадив цю практику, став Ярошук Василь Григорович. І зараз він розглядає більшу кількість електронних справ всього суду. Поступово до нього приєдналися і інші судді.

На сьогоднішній день (жовтень 2025 року) в Миколаївському окружному адміністративному суді розглянуто та перебуває в провадженні 534 електронні справи. Можливо лише уявити скільки коштів зекономили на цьому – не друкували документи сторін і

процесуальні документи суду (друкується лише остаточне рішення у справі для зберігання в архіві), не направляли поштою ні процесуальні документи, ні справи, у випадку їх оскарження до апеляційної/касаційної інстанцій. Деякі електронні справи було передано на розгляд інших судів. І слід зазначити, що усі суди сприймають електронну передачу справ позитивно.

Звісно, що суддя, який приймає рішення про розгляд справи в електронному вигляді, сам повинен бути до цього технічно підготовленим, уміти користуватись електронним кабінетом, е-судом та програмним забезпеченням суду, а також організувати роботу помічника і секретаря судового засідання. На сьогоднішній день електронні справи ще не стали трендом Миколаївського окружного адміністративного суду. Однак, усі ми прекрасно розуміємо, що за електронними справами майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Кобак М.В. Електронний кабінет в судових процесах: зміни 2023 рік. Могилянські читання – 2023 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти : XXVI Всеукр.наук.-практ. конф. присвячена Всесвіт. дню науки в ім'я миру та розвитку: 6–10 листоп. 2023 р., м. Миколаїв : тези доповідей / М-во освіти і науки України; ЧНУ ім. Петра Могили; ДНУ «Інст-т модернізації змісту освіти»; Півд. наук. центр НАН та МОН України; Інст-т укр. археографії та джерело-знавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. – 648 с., С. 518. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1869>

2. Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України: Наказ Державної судової адміністрації України № 814 від 20.08.2019р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text> (дата звернення 17.10.2025р.).

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ ТА ПОШИРЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ЗСУ

У період повномасштабної агресії РФ проти України питання забезпечення безпеки держави, відповідно, захисту від внутрішніх загроз набуло надзвичайної актуальності. Законодавство України було доповнене новими нормами, зокрема статтею 114-2 Кримінального кодексу (далі – КК), яка криміналізує несанкціоноване поширення інформації щодо переміщення, місця розташування чи руху ЗСУ [1]. Водночас залишається складним правове розмежування між такою відповідальністю та складом державної зради. Невизначеність у межах складових, мотивів, доказування створює юридичні ризики - як для обвинувачення, так і для захисту. Від правильного розмежування залежить обґрунтованість обвинувачення, тяжкість покарання та справедливність правозастосування.

Державна зрада (стаття 111 КК) передбачає дію на шкоду національній безпеці - шпигунство, сприяння агресору, передача даних ворогу, інші форми пособництва. Особливе значення має мотив, результат і ступінь шкоди. «Несанкціоноване поширення інформації про ЗСУ...» (Стаття 114-2 КК) передбачає відповідальність за поширення інформації, яка може ідентифікувати місцезнаходження, рух, дислокацію військових формувань, зброї або міжнародної допомоги, якщо ця інформація не була офіційно опублікована державними органами. Ключова відмінність полягає в тому, що державна зрада передбачає усвідомлену діяльність на користь ворога, часто з елементами передачі даних, координації, сприяння агресору; стаття 114-2 – скоріше санкціює випадки, коли інформація розповсюджується без санкцій, але не обов'язково з метою активно сприяти ворогу.

Судова практика щодо окреслених видів складів є неоднозначною. Так, Верховний Суд України у рішенні від 25 березня 2025 року встановив, що колишній працівник правоохоронних органів визнаний винним у державній зраді за передачу даних про місця розташування та пересування ЗСУ спецслужбам РФ [2]. Це випадок, коли дії мали елементи передачі даних ворогу з метою допомоги, і кваліфікація як

державної зради була підтверджена як правомочною. У іншому кримінальному провадженні, особа, яка пересилала через Telegram координати місць розташування частини ЗСУ та їх пересування, але без встановлених контактів із представниками ворога, був притягнутий до відповідальності за незаконне розповсюдження, а не за державну зраду за ч. 1 ст. 114-2 КК. В аналогічному провадженні по обвинуваченню працівника «Укрпошти», який через Telegram передавав інформацію про пересування військової техніки та особового складу, місця обстрілів тощо, суд визнав, що це діяння має склад державної зради (частина 2 статті 111), адже були контакти з агресором, інформація передавалася цілеспрямовано [3].

Виходячи з аналізу судової практики, можемо виділити основні проблеми кваліфікації та розмежування окреслених складів злочинів. По-перше, мотиви та мета дій: коли особа просто поширює інформацію (наприклад, через соціальні мережі), складно довести, що це було з наміром шкодити чи допомогти ворогу - необхідно чітко довести мотив. По-друге, щодо контакту із ворогом / представниками агресора, державна зрада потребує такого контакту чи знання, а поширення інформації може бути здійснено без нього.

По-третє, необхідно доказати шкоду та ймовірність використання інформації ворогом: яку частину доказам потрібно надати, щоб суд визнав, що інформація була реально використана ворогом або могла бути використана. По-четверте, потрібно встановити і довести, що вважається «ідентифікованим» місцезнаходженням або переміщенням, наскільки конкретно має бути описано, щоб переходити межу між 114-2 і 111 КК.

З огляду на неоднозначність судової практики щодо кваліфікації складів злочинів проти основ національної безпеки України, особливо в частині розмежування державної зради (ст. 111 КК України) та несанкціонованого поширення інформації про переміщення або розташування Збройних Сил України (ст. 114-2 КК України), виникає гостра потреба у виробленні чітких теоретичних та практичних орієнтирів для правозастосування.

По-перше, в теорії кримінального права має бути розроблено поняття «особливого антидержавного мотиву» у контексті державної зради. Цей мотив повинен відображати не лише свідоме сприяння іноземній державі чи її представникам, а й внутрішню спрямованість особи на підлив суверенітету, територіальної цілісності або обороноздатності України. Визначення такого мотиву дозволить провести чітку межу між умисним зрадницьким діянням і ненавмисним або необережним поширенням інформації, що може завдати шкоди безпеці держави.

По-друге, кримінальна процесуальна наука повинна бути спрямована на створення і впровадження єдиних стандартів процедури перевірки мотивів та намірів особи. Це має включати:

- оцінку добровільності поведінки (чи діяла особа свідомо, чи під тиском, примусом, обманом);
- встановлення рівня обізнаності щодо наслідків своїх дій;
- наявність або відсутність контакту з представниками ворожої сторони;
- перевірку контексту – наприклад, чи було поширення інформації здійснено публічно, чи з обмеженим доступом, з корисливих чи інших мотивів.

Слід звернути увагу, що не менш важливим питанням залишається дотримання прав людини під час кримінального провадження. Працівники правоохоронних органів та слідчі повинні усвідомлювати, що навіть у справах, пов'язаних із державною зрадою, забезпечення права на захист, доступу до адвоката, презумпції невинуватості та можливості спростувати обвинувачення є невід'ємними складовими справедливого судового розгляду.

Варто підкреслити, що розмежування між статтями 111 та 114-2 КК України має критичне значення для забезпечення балансу між національною безпекою та правами людини. Помилки у кваліфікації можуть мати серйозні наслідки: з одного боку - недостатня відповідальність осіб, які фактично вчинили зраду, а з іншого - надмірно суворе переслідування громадян, чії дії не містять складу злочину проти держави, але були необережними.

Цікаво, що українська судова практика вже демонструє різні підходи: від визнання державною зрадою випадків безпосередньої співпраці з агресором і передачі конкретних відомостей, до притягнення до відповідальності за ст. 114-2 КК у ситуаціях, коли відсутній прямий контакт із ворогом, але мала місце публікація потенційно шкідливої інформації.

Для подальшого розвитку правозастосування необхідно законодавчо визначити чіткі межі, критерії та стандарти кваліфікації таких злочинів, а також запровадити процесуальні гарантії для сторін, щоб правосуддя залишалося ефективним, збалансованим і справедливим навіть у воєнний час. Окреслені проблеми потребують подальшого наукового осмислення та міждисциплінарних досліджень, які могли б поєднати правову теорію, судову практику, психологічні аспекти мотивів поведінки та стандарти прав людини в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125933377> (дата звернення: 20.10.2025).
3. Верховний Суд України. Новини прес-центру: «Щодо практики застосування статей Кримінального кодексу України у справах про державну зраду». URL : <https://court.gov.ua/eng/supreme/pres-centr/news/1595982/?utm> (дата звернення: 20.10.2025).

УДК 340.12

Kovalova Svitlana

PhD, docent,

*docent of the History and Theory of Law Department,
Petro Mohyla Black Sea National University*

PHILOSOPHY OF CRIME AND PUNISHMENT IN DUTCH LAW IN EARLY MODERN PERIOD

During the Middle age period in Netherlands was formed a strong tradition of the written law. Five centuries of Dutch criminal law were recorded in six statute books. So, it wasn't occasional that in the Early Modern period as well as in the Modern one a number of books were published outlining laws and punishments. For centuries, the punishments were terribly cruel. But the rules changed step by step according to new ideas or when new leaders came to power.

In Early Modern period Netherland belonged to Spain and its legal development proceeded according to Spanish legal order. Charles V and Philip II promulgated sizable ordinances on procedural and criminal law such as the *Constitutio Criminalis Carolina* of Charles V of 1532 and the two criminal Ordinances of Philip V of 1570 [1, p. 163]. But the powerful tradition of custom law still existed and made a great influence on the legal norms in Netherlands.

The *Criminal Practices* handbook [2] was published in 1516. It was a standard work which began with an explanation of how the criminal process worked: from the charge, by way of arrest, imprisonment, hearing the torture, to the punishment. Besides, dozens of very common crimes were described in words and images. There, judges could read about the circumstances that they should take into consideration when determining an appropriate

punishment. For centuries, the book has been found in every Dutch courtroom.

In XVIth century the Modern state model was formed. So, philosophical understanding of sovereign's power and functions were determinate. Minting coins was an important sovereign right. As a consequence, counterfeiting considered to be a serious crime. It included minting coins without a permit, minting coins of the wrong weight, purchasing counterfeit coins and circulating them among the people [2, p. 135]. Minting counterfeit coins was therefor punished severely, often with the death penalty. Someone who was convicted of counterfeiting did not even get an opportunity to appeal.

From medieval times church and religion had an extremely strong and powerful position. In 1540th the struggle between catholic and protestant churches in Netherlands was sharpened, and religious crimes were of crucial importance. So, desecrating graves considered to be a special crime which did violence to the living as well as the dead. For this reason, damaging or destroying graves was a criminal offence. It was even seen as sacrilege. Digging up a corpse was also punishable. When determining the sentence, the judge considered the perpetrator and their actions. Were they a villain (punishment with the sword) or someone with a good character (punishment with banishment) [2, p. 177]? If the crime was committed using brute force, they received a corporal punishment.

Disturbing the peace included a vast scale of different deeds. Beggars, drunkards, and troublemakers were often released after a few days in the cell. But there occurred to be more odd and curious cases. The Het Zwartjesgoed gang, for instance, was of an entirely different order. They appeared to be beggars, knife grinders and tinkers, but they actually made their living with burglary, hold-ups and violent robberies. The gang was captured in 1805 and its four members were executed.

Arson was also the crime which can be regarded from a philosophical point of view. A house was seen as a safe haven that offered protection from the weather, wild animals and disease. Someone who set the fire to another person's house made the victim vulnerable. So, the judge should ask the perpetrator why they committed arson. Depending on the circumstances, arsonists were punished by death, with the sword, with fire, sometimes with the gallows, torn apart by animals or banished [2, p. 168].

Another crime mentioned in the law was escaping from prison. If a convict was recaptured after escaping from prison, the judge should take the following matters into account when deciding on a suitable punishment: why did the prisoner escape, were there any signs of force, was the jailer killed in the attempt to escape. A prisoner who had informed the jailer that a fellow prisoner wants to escape has had a good chance of being released himself.

Murder was defined as intentionally taking another person's life [2, p. 134–135]. This was a serious crime because it was forbidden by God. Man, who was made in God's image, was seen as the most important creation on Earth. It was also a criminal offence to kill oneself because religious philosophy taught that no one was the master of their own life. It was even worse than murder because when one committed suicide one was not killing the body but also the soul. Someone who committed suicide was punished, too. Their bodies were hung on a long stick, so that everyone could see that they had committed suicide [2, p. 135].

Raping was not only a crime but also a sin. A man who raped a woman should be punished with the sword, and all his goods would be seized. Anyone who has assisted with a rape was given the same punishment as the main suspect. "Naughty women" who harassed young men were also punished in the same fashion [2, p. 152].

Adultery was contrary to God's commandment, it was the source of much evil because it led to more crimes: lying, deception, violence and even murder. Someone who has caught another man with his wife was allowed to kill the adulterous man. A father who has caught a man with his daughter was permitted to kill that person [2, p. 137]. Adultery with princesses was punished more severely than adultery with other women.

Theft was regarded as the most common crime. It was defined as taking goods without permission to make a profit [2, p. 178]. A distinction was made between different kinds of thieves. Code regarded that sometimes people could steal because they are poor or hungry. Sometimes they could be forced to steal by their circumstances. There were reasons for admitting their guilt as the less strong. But also, the Code claimed that those who had a clear plan, or committed another crime to achieve their goal, such as breaking and entering or murdering someone, should be punished more severely.

Buying or handling stolen goods was a criminal offence. Someone who knowingly paid a much lower sum than the value of the goods was punished more severely. On the contrary, a person who didn't know that the things they had bought were stolen would not be punished [2, p. 191].

Stealing animals was regarded as a separate crime. It was a criminal offence, and when sentencing, the judge considered which animals were stolen. A distinction was made between stealing sheep, pigs, horses or cows on the one hand, and stealing chickens, fowl, rabbits and other domestic animals, on the other hand. When determining the sentence, it was also important whether violence was used. Helpers who deliberately hid stolen animals were also punished with banishment [2, p. 186].

To convict a suspect, the judge required sufficient evidence or a confession. For example, den Haag's artisan Christoffer Quelle in 1732 was

brought to prison accused of stealing from his boss. During the arrest, a key and jewels were discovered. These items served as sufficient evidence in the trial.

If the suspect was not inclined to confess, the executioner lended a hand by torturing them. Torturing methods were no less severe as punishments, and it was quite a common thing when suspected died during the torturing.

ds, If a suspect was found guilty, an appropriate punishment awaited them. Prison sentences were rare until the 19th century, and suspects were only imprisoned awaiting their trial. There were other types of punishment, such as corporal punishment, public humiliation, fines, exile, and capital punishment. The punishment was announced and carried out publicly. The aim was to humiliate the offender and to deter others. As one can see, the punishments often appeared cruel. Corporal punishments, such as flogging, branding, and chopping off limbs were common.

Until 1870, convicts were occasionally sentenced to death by burning, hanging, strangulation, the breaking wheel, or beheading by sword. There were also milder punishments such as fines or public humiliation, in which the offender was publicly shamed. Those punished with exile were forced to leave the city or even the province and not return for a certain period.

During the struggle against Spain seven northern Netherlands provinces joined forces in 1579 in the Union of Utrecht. Their alliance proved to be a permanent one. In 1581, these seven provinces promulgated the Act of Abjuration deposing Philip II of Spain as their sovereign. But in a number of southern provinces such as Flanders and Brabant the Spanish regime was restored. That was the reason the two parts of Netherlands developed in different ways. In 1575 Leiden University was founded. Its Law School came under the influence of humanist jurisprudence, and the Dutch Elegant School was founded [2, p. 360]. It was a bright example of moderate legal humanism. Their legal model, including the criminal law, was a harmonic mixture of local common law and Roman law.

On the south the legal philosophy developed mainly in Leuven University. Its professor Simon van Leeuwen (1626–1652) named the system worked by his northern colleagues the Roman-Dutch law. It became the model for all provinces [3, p. 361] and widely applied in practice.

In sum, the philosophy of Netherlands criminal law in the 16th and 17th centuries stood at a crossroad between tradition and modernity. Rooted in medieval moral theology yet increasingly influenced by humanists and Roman law reasoning, it sought to reconcile divine justice with civic order. Dutch criminal law became not only a mechanism of control but also a mirror of evolving conceptions of morality, reason, and human responsibility.

Literature :

1. Parker G. The Grand Strategy of Philip II. London, 2019. 327 p.
2. Joos de Damhouder. Pracktijcke in criminele saken. Universiteitsbibliotheek Utrecht, 1660. 338 p.
3. Lesaffer R. European Legal History. Cambridge University Press, 2009. 549 p.

УДК

Колодяжний Максим,
канд. юрид. наук, старший науковий співробітник,
відділ кримінологічних досліджень,
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташица,
Національної академії правових наук України, м. Харків, Україна

КОМПЛЕКСНІСТЬ: ШАБЛОННИЙ ПІДХІД VS TERRA INCOGNITO КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ

У тезах на підставі результатів теоретичного й емпіричного дослідження здійснена спроба пізнання природи, сутності й проявів комплексності у галузі кримінології. Обстоюється позиція про необхідність розуміння комплексності як у її класичному (міждисциплінарному), так й «модерному» (внутрішньосистемному) прояві.

Ключові слова: комплексність, комплексний підхід, кримінологічна система України.

У картографії під поняттям «Терра Incognita» прийнято вважати певну невідому раніше територію. Серед широкого ж загалу та у науці цей вислів означає до кінця не вивчену проблему або питання, що потребує подальших поглиблених наукових розвідок з метою встановлення сутності та проявів відповідного соціального явища, процесу чи об'єкту. Є переконання, що своєрідною Терра Incognita можна вважати поняття комплексності, зокрема у галузі кримінологічного знання.

Ознайомлення з сотнями дисертацій, монографій, наукових статей на кримінологічну тематику дає підстави дійти проміжного висновку про те, що зазвичай (класичний підхід) під комплексністю розуміється міждисциплінарне (міжгалузеве) дослідження певної наукової проблеми.

Наприклад, у кримінології на міждисциплінарних засадах вивчається злочинність. При цьому комплексний характер пізнання явища кримінальної протиправності передбачає звернення уваги не лише на його кримінологічні аспекти, а й до того ж врахування окремих кримінально-правових, кримінально-процесуальних, криміналістичних, кримінально-виконавчих, іноді навіть адміністративно-правових його боків. У більшості випадків подібні наукові дослідження прийнято іменувати комплексними, тобто такими, що враховують різні правові та кримінологічні аспекти у межах єдиного предмету дослідження. Такі наукові розвідки побудовані не за галузевою, а за проблемною ознакою.

Традиційні комплексні міждисциплінарні наукові дослідження мають яскраво виражений міжсистемний характер. Адже відповідна наукова проблема розглядається одночасно крізь призму різних, однак споріднених між собою, наукових галузей, що у свою чергу охоплюються системою наук кримінально-правового циклу. При цьому виникає запитання: А чи може комплексність мати інший (відмінний) зміст і вираження? Відповідь: так. Це пояснюється тим, що комплексність має як наведений вище зовнішньосистемний, так і, головним чином, внутрішньосистемний прояв.

Анонсована наукова гіпотеза знайшла підтвердження у результатах здійсненого авторського теоретичного та емпіричного пізнання проблеми комплексності у кримінології. Зокрема, 66,7 % опитаних протягом травня-червня 2025 р. експертів у виді учених у галузі наук кримінально-правового блоку, які представляють різні наукові осередки України (всього 27 респондентів), на запитання «Як Ви розумієте комплексний підхід у кримінологічному дослідженні?» указали на можливість одночасного і міждисциплінарного дослідження наукової проблеми, і її всебічного вивчення у межах однієї науки. Тобто маємо констатувати про доречність важливого положення про специфічну сутність комплексності. Вона полягає у її подвійному (зовнішньосистемному та внутрішньосистемному або зовнішньому й внутрішньому) характері. Крім цього, експертам ставилось й інше запитання: «Чи допускаєте Ви розкриття комплексності шляхом поглибленого дослідження окремих комплексів кримінологічної системи України (внутрішньосистемний прояв комплексності)». На нього ствердно відповіла така ж сама (66,7 %) питома вага респондентів.

Внутрішній бік комплексності порівняно з її зовнішнім проявом у перебігу пізнання певної наукової проблеми залишається дещо завуальованим. Це можна пояснити щонайменше трьома такими обставинами:

- 1) нерозуміння дослідниками справжнього внутрішньосистемного вираження комплексності;

2) розгляд наукової проблеми без чіткого дотримання системної методології та відсутності усвідомлення основних системних вимог і параметрів;

3) лише фрагментарний опис соціального явища (об'єкту, процесу) на засадах комплексності.

Здійснити комплексне кримінологічне дослідження вказує на обрання одного або, за можливості, одразу обох таких варіантів:

а) максимально повно вивчити усі кримінологічні питання у межах предмету дослідження, урахувати основні проблемні кримінологічні аспекти;

б) провести дослідження на міждисциплінарній основі, тобто із застосуванням знань різних наукових галузей.

Виходить, що комплексність може проявлятися не лише у міждисциплінарних наукових дослідженнях, як це у більшості випадків було прийнято вважати. Насправді комплексний характер можуть по праву мати й так звані монодослідження, тобто такі, що здійснені у межах та із застосуванням методології якоїсь окремої науки. Звідси можна говорити про існування комплексних кримінологічних досліджень.

Подвійне трактування комплексності як міждисциплінарного дослідження певної наукової проблеми і як всебічності, глибини й повноти пізнання окремих аспектів останньої жодним чином не тягне суперечливості чи конкуренцію подібних інтерпретацій комплексності. У такому підході слід бачити універсальний характер комплексності, різноманітність її трактування для більш широкого застосування цієї інтегративної системної властивості у науці загалом й кримінології, зокрема. Підтримуючи можливість описаного подвійного розуміння комплексності, все ж таки другий (некласичний) варіант вважається більш доцільним як з огляду на частоту його застосування у кримінологічних дослідженнях, так й з точки зору його наукової продуктивності. Адже міждисциплінарне (класичне, традиційне) розуміння комплексності може розмити дослідницьку стратегію, неусвідомлено підмінити дослідження основних питань вивченням другорядних аспектів, перевести науковців у бік від ядра пізнання.

Пізнання природи комплексності у кримінологічній науці передбачає, окрім іншого, звернення уваги на ще один методологічно важливий аспект. Він стосується розкриття комплексності у межах монодосліджень. Це передбачає виділення певних вимог і системних параметрів, наявність яких сигналізуватиме про комплексний характер певного монодослідження. Для пошуку відповіді на представлене непересічне запитання станеться у нагоді виділення істотних ознак

(властивостей, атрибутів) комплексності. До таких пропонується віднести такі, як:

- багатoeлементність;
- когерентність (внутрішньокomплексна міжелементна взаємодія);
- мета комплексу.

Ознака комплексності у виді багатoeлементності виражається в утворенні окремого комплексу кримінологічної системи низкою елементів. Для кожного комплексу будуть властивими свої складові. Когерентність виражає дуже тісну внутрішньокomплексну взаємодію, що відбувається між елементами конкретного комплексу кримінологічної системи. Ступінь взаємодії та взаємовпливу між елементами комплексів є потужнішою порівняно з інтеракцією, тобто взаємодією між самими комплексами такого системного утворення. Мета кожного комплексу є своєю та залежить від спрямованості певного комплексу. При цьому комплексна мета має відповідати загальній меті кримінологічної системи України. Такою вважається захист конституційних прав і свобод людини шляхом некарального впливу на злочинність та зменшення її негативних соціальних наслідків.

Коли йдеться про комплексність у її класичній (традиційній) інтерпретації, що відбиває міждисциплінарний характер наукового дослідження, то його результати у такому випадку характеризують ступінь широти здійсненого дослідження. Інша справа у монодослідженнях, коли комплексність виражає передусім глибину проведених наукових розвідок певної наукової проблеми.

Максимальне розкриття ґносеологічних кордонів комплексності, пізнання її природи, уточнення сутності не уявляються можливими без відповідного спеціального системного об'єкту. Вивчення його будови, особливостей структури та встановлення зовнішніх та внутрішніх системних зв'язків здатне розширити межі дослідження комплексності у галузі кримінології. Таким об'єктом пропонується вважати кримінологічну систему України. Вона утворена низкою комплексів (рівнів):

- кримінологічна доктрина (теорія);
- кримінологічне законодавство;
- кримінологічна політика;
- кримінологічний світогляд (правосвідомість й правова культура громадян);
- кримінологія як навчальна дисципліна;
- кримінологічна діяльність (практика запобігання злочинності).

Комплексність у її внутрішньосистемному трактуванні завжди корелюватиме з її кількісно-якісними параметрами. Такими є повнота, зміст та ступінь складності відповідного комплексу кримінологічної

системи України. Зовнішньосистемне ж вираження комплексності у свою чергу залежатиме від зв'язків кримінологічної системи та її окремих комплексів з кримінально-правовою, кримінально-процесуальною та ін. системами України і навіть міжнародною кримінологічною та глобальною соціальною системами. Подібна інтерпретація комплексності повністю узгоджується із загальнонауковою методологією системного підходу, а так само розгортається на надійній методологічній базі діалектичного методу наукового пізнання з урахуванням його окремих принципів, законів і категорій.

Комплексний підхід, тобто дослідження проблеми на комплексній основі, застосовується тоді, коли виникає необхідність проаналізувати, здійснити науковий опис, охарактеризувати повноту, розкрити зміст, уточнити якість, з'ясувати ступінь складності чи надати пояснення окремого комплексу, що утворений сукупністю певних складових, які мають тісні взаємозв'язки й обмін енергією (інформацією) між собою. Коли йдеться про злочинність та нерепресивну модель її запобігання, то вирішувати цю проблему необхідно, по-перше, у межах кримінологічної системи України, а, по-друге, на комплексних засадах.

Таким чином, з урахуванням вищевикладеного можна дійти загального висновку, що наукове поняття комплексності, яке застосовується у більшості правових, у тому числі кримінологічних, дослідженнях є певним шаблоном або науковою калькою. Такий фрагментарний погляд на проблему комплексності не сприяє динамічному розвитку кримінологічного знання. Наведене класично-архаїчне розуміння сутності комплексності аж ніяк не відбиває її справжнього й більш глибокого змісту. Тому комплексність слід по праву вважати *Terra Incognita* сучасної кримінологічної науки. Для більш повного з'ясування кримінологічної сутності, теоретико-прикладного прояву комплексності у сфері запобігання злочинності Україні виникає необхідність у дослідженні цієї властивості за усіма рівнями кримінологічної системи України. Це дасть можливість визначити переваги та недоліки останньої та намітити вектори подальшого її удосконалення з метою посилення захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина й підвищити ефективність правоохоронної діяльності у нашій державі.

COMPLEXITY: A TEMPLATE-BASED APPROACH VS TERRA INCOGNITA OF CRIMINOLOGICAL KNOWLEDGE

In the theses, based on the results of theoretical and empirical research, an attempt is made to comprehend the nature, essence, and manifestations

of complexity in the field of criminology. The position is upheld that complexity should be understood both in its classical (interdisciplinary) and «modern» (intrasystemic) manifestations.

Keywords: *complexity, comprehensive approach, criminological system of Ukraine.*

Відомості про автора / Information about the Author

Максим Колодяжний, канд. юрид. наук, старший науковий співробітник, відділ кримінологічних досліджень, Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса, Національної академії правових наук України, м. Харків, Україна. E-mail: mkolodyazhny@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-2149-9165>.

Maxim Kolodyazhny, Candidate of Law, Senior Research Fellow, Department of Criminological Research, Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems, National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine. E-mail: mkolodyazhny@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2149-9165>.

УДК 343.9

**Іван Крицак
Токар Петро**

ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ЗРІЗ

Міждисциплінарний зріз проблем злочинності у нас майже не проводиться. Кожен автор у загальному перелікуванні на тій чи іншій науковій/інформаційній платформі вбачатиме щось своє. Так, на сьогодні понад 3 тис. наукових статей у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського з кореневою сполукою у назві «злочинність». В даній науковій статті хочемо наголосити на важливості формування/розроблення різноманітних видів політик з акцентами на сферу «criminal» «зло». Подібна методика перелікування наукових статей та різного роду матеріалів, неодмінно принесе свій результат у написанні комплексних наукових праць (монографій/підручників/навчальних посібників), чим вдасться

формувати кримінологічну та кримінально-правову політику української держави.

Ключові слова: *злочинність, міждисциплінарність, кримінологічна політика, організована злочинність, злочинність майбутнього, незаконний обіг зброї, рецидивна злочинність.*

Державно-правова та кримінологічна політика й важливість її розроблення в умовах сьогодення. Уряд України визначає напрямки щодо удосконалення законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та адаптації законодавства до міжнародних стандартів; підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів та координації системи запобігання та протидії зазначеним явищам, а також взаємодії із суб'єктами первинного фінансового моніторингу, неприбутковими організаціями, громадськістю та ін. Зазначені напрямки знайшли своє відображення у Плані заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків ризиків, виявлених за результатами третьої національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, на період до 2026 року, який було затверджено у своєму розпорядженні Кабінетом міністрів України від 27 грудня 2023 р. [1; 2, с. 33].

Організована злочинність як пріоритетний напрям профілактики та боротьби. З огляду на членство України в ООН, стратегічний курс на набуття повноправного членства в ЄС та НАТО, Україною взято на себе низку міжнародних зобов'язань у сфері протидії організованій злочинності. У зв'язку з цим Кабінетом Міністрів України схвалено Стратегію боротьби з організованою злочинністю [3], що визначає напрями розвитку системи боротьби з організованою злочинністю та механізми реалізації державної політики у відповідній сфері в сучасних умовах. Одним з основних напрямів її реалізації визначено формування ефективної системи інституційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю, яке здійснюється з урахуванням утворення нових правоохоронних інституцій та передбачає необхідність розмежування та конкретизації функцій щодо боротьби з організованою злочинністю [4, с. 63].

Якою буде злочинність у післявоєнні роки? М. І. Хавронюк, авторитетний вчений у галузі кримінального права наголошує, що після завершення війни рівень злочинності буде знижуватися внаслідок

різкого зменшення кількості воєнних, військових злочинів і умисних вбивств, а також к.п., пов'язаних з незаконним перетинанням державного кордону та ухиленням від мобілізації. Ймовірно, буде знижуватися рівень крадіжок, незаконного привласнення і розтрата чужого майна, адже значна кількість таких правопорушень перейде в розряд адміністративних. Водночас відповідно до трендів, які вже намітились, збільшиться кількість шахрайств, посягань на достовірність інформації, к.п. у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів. Також ймовірно стане більше к.п. корисливо-насильницького (грабіж, вимагання, розбій) і насильницького (умисні тілесні ушкодження, насильство щодо представника правоохоронного органу, хуліганство тощо) характеру, що можна передбачити з огляду на поширення незаконного обігу військової вогнепальної зброї та боєприпасів, психологічні розлади й підвищення агресивності населення [5, с. 302]. Пропонується також приділити належну увагу кримінальній статистиці як важливому джерелу даних, що мають бути закладені в основу державних антикримінальних програм і проєктів законів щодо змін КК і КПК. Ці дані повинні точно описувати види к.п., способи та засоби їх вчинення, їхні наслідки, давати характеристику осіб, які їх вчиняють, містити повну картину застосування покарань за інших кримінально-правових засобів, застосованих судами до кожної особи, яка вчинила к.п., тощо [5, с. 303].

Проблема незаконного обігу зброї та погіршення психологічного стану населення у зв'язку з війною набуває особливого резонансу. Сьогодні проблема незаконного обігу зброї та її контрабанди набула особливої актуальності в Україні, зокрема в умовах збройної агресії, коли кількість зброї, що перебуває поза контролем держави, істотно зросла. Цей феномен становить один із найнебезпечніших викликів для держави, адже прямо впливає на криміногенну ситуацію. Насамперед, незаконний обіг зброї та її контрабанди створює сприятливе середовище для функціонування організованих злочинних угруповань, що використовують вогнепальну зброю не лише для самозахисту, а й для реалізації насильницьких злочинів, рекету, торгівлі людьми, наркотрафіку тощо. Доступність зброї дозволяє таким структурам діяти більш зухвало і безкарно, особливо в регіонах, де контроль з боку правоохоронних органів ослаблений. По-друге, терористичні організації та радикальні угруповання також користуються каналами нелегального постачання зброї для реалізації своїх деструктивних цілей. У руках екстремістів зброя перетворюється на інструмент масового залякування населення, дестабілізації політичної ситуації та підриву авторитету державних інституцій. По-третє, незаконний обіг

зброї є загрозою громадській безпеці, адже сприяє зростанню кількості побутових злочинів із використанням зброї, випадків насильства на ґрунті конфліктів, зведення рахунків і випадкових смертей через необережне поводження зі зброєю. Особливо небезпечно, коли зброя потрапляє до рук неповнолітніх, осіб у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, осіб із психічними розладами. Крім того, проблема ускладнюється недостатністю ефективного державного контролю за обігом зброї, зокрема в зонах активних бойових дій або на деокупованих територіях. Після завершення бойових зіткнень зброя часто залишається в обігу серед цивільного населення, що створює додаткові ризики для відновлення правопорядку [6, с. 76–77].

За даними МВС «на руках» станом на 2022 рік у громадян України перебуває близько 910 тисяч одиниць легальної вогнепальної зброї, а кількість нелегальної оцінюють у 5 млн одиниць. І це дані до початку російської збройної агресії. Зараз до нелегальної зброї, яка напевно збільшилася в рази, додаються вибухові речовини і пристрої, гранати, автоматична зброя військового зразка тощо [7]. Так, упродовж 2024 р. працівники поліції вилучили з незаконного обігу понад 4700 одиниць вогнепальної зброї. Окрім цього, Національною поліцією України виявлено понад 16 тисяч гранат, 747 гранатометів, більше трьох тонн вибухівки та майже два мільйони набойів. Загалом, за 2024 р. правоохоронці розпочали досудові розслідування у понад 5000 кримінальних провадженнях за фактами незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів [8].

Рецидивна злочинність в Україні та важливість зменшення її показників. Рецидивна злочинність становить одну з найсерйозніших загроз у сфері протидії злочинності. З кожним роком зростає кількість осіб, які повторно вчиняють кримінальні правопорушення, вже маючи не зняту чи не погашену судимість, що робить рецидив небезпечною проблемою сучасної кримінальної та кримінально-виконавчої політики. Адже нові кримінальні правопорушення, що вчиняються особами, які вже відбували кримінальні покарання за вчинені кримінальні правопорушення, вирізняються особливим рівнем суспільної небезпеки, перш за все через те, що такі особи володіють певним кримінальним досвідом, що дозволяє їм більш ретельно планувати й вчиняти нові кримінальні правопорушення [9, с. 233].

На жаль, статистика свідчить про необхідність впливати та якісно змінювати кримінальне законодавство з метою мінімізації проявів рецидивної злочинності. Аналіз статистики осіб, які вчиняли кримінальні правопорушення за період з січня по грудень 2024 року, кількість осіб, яким повідомлено про підозру становить 108 387 осіб, з

них виявлено осіб, які вчинили кримінальні правопорушення 97 661 осіб. І, відповідно, з цієї кількості особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення є 17 973 осіб, з яких 11 385 осіб, судимість яких не знята чи не погашена у встановленому законом порядку. Дослідивши за вчиненими кримінальними правопорушеннями, статистика вказує, що з цих осіб, які маючи судимість повторно вчинили нові кримінальні правопорушення 3 190 вчинили кримінальні проступки; 286 особливо тяжкі злочини; 5 701 тяжкі злочини та 1 946 нетяжких злочинів. Водночас, за період з січня по квітень 2025 року, тобто за чотири останні місяці кількість осіб, яким повідомлено про підозру становить 30 350 осіб, з них виявлено осіб, які вчинили кримінальні правопорушення 24 432 осіб. І, відповідно, з цієї кількості особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення є 4 505, з яких 2 859 осіб, судимість яких не знята чи не погашена у встановленому законом порядку. Проаналізувавши за вчиненими кримінальними правопорушеннями, статистика свідчить, що з цих осіб, які маючи судимість повторно вчинили нові кримінальні правопорушення 1 043 вчинили кримінальні проступки; 48 особливо тяжкі злочини; 1 151 тяжкі злочини та 557 нетяжких злочинів [10].

Р. В. Глух дійшов висновку, що, на жаль, динаміка рецидивної злочинності свідчить про необхідність застосування комплексних змін до кримінального та кримінально-виконавчого законодавства з метою зниження її рівня. До таких заходів кримінально-правового та пенітенціарного спрямування можна віднести: - використання системи психологічних, організаційних, соціальних, правових факторів з метою визначення, які особи, що відбувають покарання можуть мати найвищий ризик рецидиву, зокрема способом криміногенної оцінки потреб, в якій виявляються фактори, що могли сприяти їхній злочинній поведінці. До них можуть належати: попередня злочинна діяльність; алкогольна або наркотична залежність; проблеми психічного здоров'я; належність до антисоціальної групи поведінки та взагалі оцінка ведення способу життя тощо. Визначаючи, хто перебуває в групі ризику, та розробляючи унікальний профіль оцінки потреб, співробітники пенітенціарних установ можуть ефективніше розробляти програму майбутньої ресоціалізації осіб, що відбувають покарання, що повинна сприяти запобіганню вчиненню повторних кримінальних правопорушень, після відбуття покарання; - удосконалення норм кримінального законодавства, що стосується введення конкретних обмежень щодо умовно-дострокового звільнення для осіб-рецидивістів, а також міжвідомча взаємодія, яка полягає у співпраці між поліцією, судами, органами пробачії, соціальними та медичними установами з

метою зменшення проявів рецидиву; - включення обов'язкової освіти до процесу відбування покарання, адже наявність освітніх можливостей у місцях відбування покарання має першорядне значення для зниження рівня рецидиву як серед неповнолітніх осіб, так і серед дорослих. Попри те, що навіть базова освіта, така як грамотність дорослих та опановування професійними та технічними навичками, можуть значно знизити рівень рецидиву у майбутньому; - застосування заходів профілактики злочинності на етапі виконання покарання шляхом індивідуалізації режиму відбування покарання та психологічної підтримки, а також загалом формування та підвищення рівня правової свідомості в суспільстві через освітні кампанії, медіа-інформування, підвищення довіри до правоохоронних органів [9, с. 238].

Проблеми злочинності потребують багатовимірного й міждисциплінарного підходу, адже вони тісно переплетені з державними реформами, міжнародними зобов'язаннями та соціально-психологічними викликами воєнного часу. В Україні вже реалізуються системні кроки у сфері протидії організованим злочинності, відмиванню доходів та фінансуванню тероризму, що засвідчує поступову інтеграцію у європейську правову систему та адаптацію до світових стандартів. Водночас, виклики воєнного стану створюють додаткові ризики: масовий обіг нелегальної зброї, загострення психологічних проблем у суспільстві, зростання агресивності та небезпека поширення корисливо-насильницьких злочинів. Очевидно, що після завершення війни структура злочинності трансформується: скорочення військових і прикордонних злочинів супроводжуватиметься зростанням шахрайств, кіберзлочинності та наркозлочинності. Особливої уваги потребує рецидивна злочинність, що зберігає високий рівень небезпеки та вимагає комплексних змін у кримінальному й кримінально-виконавчому законодавстві, акценту на ресоціалізації, освіті та міжвідомчій координації. У підсумку, ефективна кримінологічна політика України можлива лише за умови поєднання правових, соціальних, психологічних і безпекових стратегій, що дозволить знизити криміногенний тиск та сформувати сучасну модель протидії злочинності у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. План заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків ризиків, виявлених за результатами третьої національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї

масового знищення, на період до 2026 року, затвердженого розпорядженням Кабінетом міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1207-р. URL : <https://surl.li/tfriff>.

2. Беніцький А. С. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом: проблеми кримінально-правової кваліфікації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 4. С. 32–37.

3. Стратегія боротьби з організованою злочинністю: схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>

4. Шамринський Д. О. Особливості реалізації керівниками прокуратур координаційних повноважень у сфері протидії організованій злочинності: аналіз останніх змін. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2025. Вип. 89(4). С. 62–70.

5. Хавронюк М. І. Злочинність в Україні у 2019-2024 роках: рівень, структура, динаміка, прогнози. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2025. Вип. 89(3). С. 295–303.

6. Рощина І., Кришевич О. Гармонізація кримінально-правових положень законодавства України з Протоколом ООН про вогнепальну зброю та Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності. *Migration & law*. 2025. Vol. 5, Iss. 3. С. 74–90.

7. Ануфрієв М. І., Копотун І. М., Курилюк Ю. Б. та ін. Цивільний обіг зброї в Україні. Правове регулювання, історія і перспективи, міжнародний досвід. Київ. 2022. 494 с.

8. Сорока О. А. Характеристика соціально-економічних факторів незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 2024. № 5(58). С. 99–107. URL: <https://doi.org/10.32782/ryuv.v5.2024.18>

9. Глух Р. В. Динаміка рецидивної злочинності та кримінально-правові і пенітенціарні заходи її запобігання. *Правова держава*. 2025. № 58. С. 232–240.

10. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-квітень 2025 року. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchynili-kriminalni-pravoporushennya-2> (дата звернення: 08.05.2025).

CRIME IN UKRAINE: AN INTERDISCIPLINARY APPROACH

An interdisciplinary overview of crime issues is rarely conducted in our country. Each author will see something different in a general review on a

particular scientific/information platform. For example, there are currently over 3,000 scientific articles in the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine with the root word “crime” in the title. In this scientific article, we want to emphasize the importance of forming/developing various types of policies with an emphasis on the sphere of ‘criminal’ “evil.” This method of rereading scientific articles and various types of materials will undoubtedly yield results in the writing of comprehensive scientific works (monographs/textbooks/teaching aids), which will help shape the criminological and criminal law policy of the Ukrainian state.

Key words: crime, interdisciplinarity, criminological policy, organized crime, crime of the future, illegal circulation of weapons, recidivism.

Відомості про автора / Information about the Author

Іван Кріцак, кандидат юридичних наук, доцент, т. в. о. помічник начальника Головного управління Національної поліції в Харківській області, м. Харків, Україна. E-mail: ivan_kritsak@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-3530-4269>

Ivan Kritsak, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Acting Assistant Chief of the Main Directorate of the National Police in Kharkiv Region, Kharkiv, Ukraine. E-mail: ivan_kritsak@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-3530-4269>

Петро Токар, кандидат юридичних наук, начальник Головного управління Національної поліції в Харківській області, м. Харків, Україна. E-mail: tokarpetrot@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8111-7142>

Petro Tokar, PhD in Law, Head of the Main Department of the National Police in Kharkiv Region, Kharkiv, Ukraine. E-mail: tokarpetrot@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8111-7142>

*Кур'ян В.В.,
доктор філософії у галузі «Право»,
старший викладач кафедри
конституційного та адміністративного права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ДОКТРИНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ФАКТОРИНГ» У МІЖГАЛУЗЕВОМУ КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВОГО ТА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Сучасне фінансове право, як галузь права, відносить «факторинг» до виду фінансових послуг, а фінансову послугу визначає, як операцію або декілька операцій, пов'язаних однією правовою метою, з фінансовими засобами, що здійснюються в інтересах інших осіб, ніж надавач такої фінансової послуги, а також послуги, прямо визначені спеціальними законами як фінансові послуги [1, с. 129].

Так як, деякі вчені та науковці відносять банківське право до підгалузі фінансового, цивільного, господарського права бо, суспільні відносини, які регулюються банківським правом, не можна визнати настільки своєрідними, щоб вони могли становити предмет окремої галузі права (М. Агарков, О. Іоффе, О. Костюченко), а інші вважають, що банківське право є комплексною галуззю права [2, с. 8] то, доцільним буде дослідити визначення поняття «факторинг» саме у міжгалузевому контексті фінансового та цивільного права, застосовуючи термінологічний принцип.

Загальновідомо, що понятійно-категоріальний апарат у праві представлений термінами. Як результат мислення (аналізу та синтезу) терміни «поняття» і «категорія», обґрунтовуючи правові явища та правовідносини, не є тотожними, а доповнюють один одного.

Визначаючи «факторинг», як категорію банківського права можна стверджувати, що це вид фінансової послуги, різновид банківської операції, різновид правонаступництва, що опосередковує перехід права при заміні кредитора у зобов'язанні тощо.

Та, поняття «факторинг» у правовій науці має суттєво ширше значення ніж категорія банківського права, незалежно від того, як ця категорія буде представлена: через призму банківського права, як підгалузі фінансового права чи як, самостійної галузі бо, сягає також і сфери, що регулюється нормативно-правовими актами цивільно-правового характеру.

Адже, понятійний апарат правової науки характеризується єдністю понять та категорій, як системи знань про категорії, методи, засоби певної науки, незалежно від того містяться вони в нормативно-правових актах чи ні.

Бо, як доречно, стверджують автори навчального посібника «Теорія держави і права», - поняття «наука» включає суму наукових знань про дійсність, що утворюють у сукупності наукову картину світу, а також діяльність з набуття цих знань, метою якої є опис, пояснення та прогнозування розвитку процесів і явищ дійсності, тобто в широкому розумінні – її теоретичне відображення [3, с. 14].

Коломієць К.В. у дисертаційному дослідженні на тему «Договір факторингу, як підстава зміни кредитора у зобов'язанні», визначила етапи становлення та розвитку правового регулювання договору факторингу, зокрема, і розмежувавши факторинг за видами, як то:

- торговельний факторинг: зародження відповідного правового інституту (XX ст. до н.е. – XVI н.е.), проте з чітко вираженою економічною складовою, яка згодом набула рис торговельної угоди;

- торговельно-кредитний факторинг: поширення факторингових відносин на сферу торгівлі, в тому числі і наданням кредитування створеними кредитними спілками (XVI ст. – XIX ст.);

- фінансовий факторинг: формування факторингу як фінансового інструменту, до чого призвело зростання економіки в цілому, збільшення обсягів виробництва, брак обсягових коштів, і необхідність залучення додаткових позичкових коштів (кінець XIX – 80-ті роки XX ст.).

- інвестиційно-підприємницький факторинг: вихід факторингових угод на світовий рівень (кінець XX ст. по теперішній час), особливостями якого стали створення значної кількості національних та міжнародних факторингових асоціацій, виникнення великих транснаціональних факторингових компаній, широка уніфікація міжнародних норм і стандартів факторингових операцій [4, с. 2].

Відповідно, до генезису етапів розвитку факторингу, як явища, необхідно звернути увагу, що він має свої корені в торговельній практиці в країнах де, становлення права приватної власності відбувалось задовго до українських реалій і, стосувалося воно саме відносин стосовно купівлі-продажу товарів.

Як зазначають В.М. Шейко та Н.М. Кушнарєнко, - застосування термінологічного принципу передбачає вивчення історії термінів і позначувальних ними понять, а визначення понять слід формулювати, базуючись на тлумачних та професійних словниках [5, с. 60].

Тож, слідуючи методам загальнонаукової методології звернемось саме до таких джерел.

Так, Новий юридичний словник (New Law Dictionary), виданий у Бостоні і Лондоні в 1850 році, містить тлумачення терміну «фактор», як агент, який наймається в комерційних цілях, є або фактором, або брокером. Фактор наймається іноземним або вітчизняним торговцем, або іншою особою, і йому доручено володіння та видиме право власності на товари, які він продає своєму принципалу [6, с.180].

В тлумаченні Нового юридичного словника (New Law Dictionary) визначаються і, головні відмінності між фактором та брокером, які полягають у тому, що фактор може купувати та продавати як від свого імені, так і від імені свого принципала, а брокер, як правило, повинен укладати договір від імені останнього.

Фактор володіє, управляє та контролює всі товари, які він купує або продає для свого принципала, а брокеру ж не довірено володіння тим, що він має продавати, а також він не уповноважений отримувати володіння тим, що він уповноважений купувати, він діє лише як посередник або переговорник між сторонами [6, с.180].

Багатотомний юридичний словник-довідник, визначає термін «principal», базуючись на його перекладі з англійської і французької мов, а також спираючись на основи, рецепцію Римського права, - Дигести Юстиніана, а саме:

«Principal» з англійської – 1. принципал; 2. хазяїн, директор (школи); 3. головний боржник (на відміну від поручителя); 4. головна річ (на відміну від приналежності); 5. основна сума (на відміну від відсотків); 6. капітал (на відміну від доходів на капітал); 7. виконавець злочину; 8. основний учасник, основна сторона; 9. основний зміст; 10. головний, основний. [7, с. 341].

Principal (m) з французької – 1. головна річ; 2. основна сума; 3. сутність справи, суперечки; 4. головний боржник за зобов'язанням; 5. принципал.

Принципал за Дигестами – 1. Найвища посадова особа у місті з муніципалітетом. 2. Особа, яка уповноважує іншу особу агента представляти її або діяти від її імені й за її рахунок у відносинах з третіми особами [7, с. 342].

В універсальному англо-українському бізнес-словнику термін «factor» перекладається, як фактор, чинник, рушійна сила, а також як торговельний агент, представник або факторингова компанія. [8, с. 103], а терміни: «principal» - означає головний, основний, провідний; «principal creditor» – основний кредитор; «principal debtor» – основний боржник [8, с. 169].

В сучасному Кембріджському онлайн словнику, термін «факторинг» тлумачиться, як ситуація в якій компанія купує право стягувати платежі та борги перед іншою компанією та стягує за це плату [9].

Отже, підсумовуючи термінологічний аналіз, можемо дійти висновку, що «факторинг», як правове явище, складається із:

- суб'єкта, що діє в комерційних цілях в інтересах принципала - фактора;
- змісту послуги суб'єкта що діє в інтересах принципала - факторингу;
- правомочності фактора щодо прав володіння, управління та контролю товаром, стосовно якого надається послуга принципалу.

Також, можемо констатувати, що факторинг, як діяльність посередника (агента, комерційного агента) може мати місце не лише у фінансовій сфері, а й у сфері цивільно-правових відносин щодо правочинів купівлі-продажу різних товарів, інвестиційної та підприємницької діяльності.

В реаліях сучасної юридичної науки та практики, факторинг, все ж таки, в більшій мірі представлений у фінансовій сфері, де власне, товаром є гроші чи їх еквіваленти або право вимоги грошей або їх еквіваленту, тобто, товару, визначеного спеціальними ознаками.

Концептуально ж, «факторинг» означає більше ніж укладення договору факторингу, за яким один суб'єкт правовідносин, може бути, як надавач фінансових послуг, а об'єктом є суспільні правовідносини між фактором і принципалом у фінансовій сфері чи сфері правочинів з купівлі-продажу товарів.

Але, щоб теоретично відобразити синтез наукових знань про «факторинг», як поняття не лише як юридичної сфери, а й правової науки, в подальшому необхідно більш ґрунтовно дослідити ознаки «факторингу» не лише у фінансовій сфері, а й у сфері правочинів купівлі-продажу, правочинів у сфері посередництва (в тому числі як комерційних агентських договорів) і інвестиційних договорів та з'ясувати сутність «факторингу», як правового явища через ознаки факторингу та зміст прав та обов'язків учасників факторингу, як діяльності, процесу та сторін договору.

Список використаних джерел

1. Музика-Стефанчук О.А., Якимчук Н.Я. Сучасне фінансове право. Право публічних фінансів: підручник. Київ. 2024. 656 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4fmb_pravo/Pidruchnyk_FP_2024-szhatyy.pdf . (дата звернення 19.10.2025).
2. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Назар Т. Я. Банківське право України : навч. посібн. Львів. 2023. 256 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5786/1/%D0%9C%D0>

[%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20%D0%91%D0%9F%D0%A3%2007.06.2023%20.pdf](#) . (дата звернення 19.10.2025).

3. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозоров та ін. ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – Київ, 2017. 320 с. URL: https://www.navs.edu.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf . (дата звернення 19.10.2025).

4. Коломієць К.В. Договір факторингу, як підстава зміни кредитора у зобов'язанні: дис.. д-ра філ., 081-Право: / НАВС, Київ. 2020. 236 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/653ab209-e95e-417f-90a1-4d29fc233658/content> . (дата звернення 19.10.2025).

5. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. Вид. 7-ме стер. Київ, 2011. 310 с.

6. New Law Dictionary, Henry James Holthouse, ESQ. Of the inner temple, Special Pleader Boston: Charles C. Little and James Brown London: Thomas Blenkarn, 1850. URL: <https://archive.org/details/aneulawdictiona00holtgoog/page/n15/mode/2up> . (дата звернення 19.10.2025).

7. Голубовська І. О., Шовковий В. М., Лефтерова О. М. Багатомовний юридичний словник-довідник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Holubovska_Iryna/Bahatomovnyi_iurydychnyi_slovyk-dovidnyk.pdf . (дата звернення 19.10.2025).

8. Заплішна К.М. Business English: Словник-довідник з ділової англійської мови. Харків: ВД Школа, 2010. 544с.

9. Cambridge dictionary: веб-сайт. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/factoring> (дата звернення 19.10.2025).

*Лісна І. С.,
канд. юрид. наук, доцент, завідувач
кафедри історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ В МІЖНАРОДНИЙ КОНФЛІКТ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Російсько-український конфлікт ХХІ століття, що розпочався після Євромайдану, став масштабним геополітичним потрясінням, змінив систему міжнародної безпеки та порушив питання суверенітету й прав людини. Реакція Росії на демократичні зміни в Україні призвела до анексії Криму, війни на Донбасі та вторгнення 2022 року, що викликало міжнародно-правові дискусії. Революція Гідності стала ключовим етапом трансформації української правової системи, реалізацією права на спротив узурпації влади та поштовхом до реформ, які, своєю чергою, спричинили агресивну відповідь Росії.

Збройний конфлікт на сході України, попри спроби його представлення як внутрішнього громадянського протистояння, має всі ознаки міжнародного збройного конфлікту, що підтверджується участю регулярних підрозділів Збройних сил Російської Федерації, постачанням озброєння, фінансуванням та координацією дій незаконних збройних формувань. Така кваліфікація має важливе значення для застосування норм Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них, а також для встановлення міжнародно-правової відповідальності держави-агресора.

Так, 21 листопада 2002 року була прийнята Концепція Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджена Законом України[1]. На основі цієї Концепції 18 березня 2004 року була прийнята Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу[2].

Україна обрала європейський курс через переваги інтеграції з ЄС, що передбачало гармонізацію законодавства та створення відповідних інституцій. Призупинення підписання Угоди про асоціацію в листопаді 2013 року спричинило масові протести, відомі як Євромайдан, які згодом отримали офіційну назву — Революція Гідності [3].

21 березня 2014 року у Брюсселі було підписано політичну частину Угоди про асоціацію (преамбула, стаття 1, розділи I, II, VII), а 27 червня

2014 року знову ж таки в Брюсселі – економічну, зокрема, у частині торговельно-економічних і галузевих положень (розділи III, IV, V, VI)[4]. 16 вересня 2014 року Європейський парламент ратифікував Угоду синхронно із Верховною Радою України. Верховна Рада України зі своєї сторони прийняла Закон України про ратифікацію Угоди[5].

Револуція Гідності стала переломним етапом у новітній історії України, ознаменувавши перехід від пострадянської стагнації до демократичних реформ і європейської інтеграції. Її причинами були суспільне невдоволення корупцією, зловживанням владою та порушенням прав людини. Протести стали проявом прагнення до свободи, справедливості й гідності, що зумовило глибокі зміни у внутрішній та зовнішній політиці держави.

Укладення Угоди про асоціацію з ЄС, утвердження європейської ідентичності та старт реформ у правовій, економічній і політичній сферах стали наслідком внутрішніх трансформацій. З 20 лютого 2014 року РФ вчинила акт агресії, розпочавши з незаконного вторгнення до Криму, блокування військових частин і захоплення стратегічних об'єктів. Формально республіка, РФ фактично діє як авторитарна держава, що підтримує сепаратизм, озброює незаконні формування та порушує міжнародне право.

1 березня 2014 року С. Аксьонов звернувся до президента РФ із проханням про військову підтримку, після чого Федеральні Збори схвалили використання Збройних сил РФ в Україні. 18–20 березня було підписано та ратифіковано «догівір про приєднання» Криму — акт агресії, не визнаний міжнародною спільнотою.

РФ остаточно відмовилася від ратифікації Римського статуту МКС, тоді як Україна визнала його юрисдикцію — спочатку на період Євромайдану, а з 2015 року безстроково. Це відкриває можливість притягнення до відповідальності осіб, причетних до злочинів на території України.

З боку України були ухвалені важливі нормативно-правові акти для захисту прав і свобод громадян на тимчасово окупованих територіях. Зокрема, постанову Верховної Ради АРК від 6 березня 2014 року про проведення «загальнокримського референдуму» Конституційний Суд України визнав неконституційною у своєму рішенні від 14 березня 2014 року. Так само декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим та міста Севастополя було визнано неконституційною рішенням Конституційного Суду України від 20 березня 2014 року [6].

Заборона Меджлісу кримськотатарського народу після анексії Криму стала проявом антидемократичної політики РФ та порушенням прав корінного народу, гарантованих міжнародними договорами й Декларацією ООН. Рішення судів РФ у 2016 році суперечать

зобов'язанням за МПГПП, ЄКПЛ і Конвенцією про ліквідацію расової дискримінації.

Анексія Криму делегітимізувала всі вибори, організовані РФ на окупованій території, включно з голосуванням до Держдуми у 2016 і 2020 роках. Вони порушують Статут ООН і принципи міжнародного права, а їхні результати не визнані ООН, ЄС, ПАРЕ та більшістю демократичних держав.

Так званий «референдум» у Криму та заборона Меджлісу були здійснені під військовою присутністю без міжнародного нагляду, що грубо порушує Статут ООН, Гельсінський акт і резолюції Генасамблеї щодо територіальної цілісності України. Міжнародна спільнота одностайно засудила ці дії як незаконні.

МКС визнав, що з 26 лютого 2014 року в Криму та на сході України триває міжнародний збройний конфлікт, що підтверджує агресію РФ і порушення Женевських конвенцій. Це створює підстави для притягнення до відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людяності.

Ескалація конфлікту почалася у квітні 2014 року із захоплення адміністративних споруд проросійськими угрупованнями, що включали громадян РФ і місцевих колаборантів. Насильство, порушення правопорядку та мілітаризація регіону призвели до масштабного збройного протистояння з тяжкими гуманітарними наслідками.

У відповідь на загрозу територіальній цілісності Україна 14 квітня 2014 року оголосила Антитерористичну операцію із залученням Збройних Сил, яка з 30 квітня 2018 року була трансформована в Операцію Об'єднаних сил. Конфлікт поступово ескалував до повномасштабних бойових дій.

5 вересня 2014 року в Мінську було підписано угоду про припинення вогню між представниками України, РФ, ОБСЄ та самопроголошених утворень. Російські ЗМІ назвали її позитивною, тоді як окремі експерти, зокрема Л. Ф. Коженевські, розцінили документ як поступку, що сприяла реалізації цілей РФ.

16 вересня 2014 року ухвалено Закон України про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донбасу, який запроваджувався на три роки з можливістю продовження. Перелік територій визначався рішенням Верховної Ради.

Стаття 4 Закону про особливий порядок місцевого самоврядування гарантувала мешканцям відповідних районів право на мовне самовизначення, зокрема використання російської мови, відповідно до норм Закону «Про засади державної мовної політики» (втратив чинність у 2018 році за рішенням Конституційного Суду).

27 січня 2015 року Верховна Рада визнала РФ державою-агресором, зазначивши у зверненні до міжнародних організацій, що Україна зазнає військової агресії, зокрема через підтримку терористичних актів.

Визнання «ДНР» і «ЛНР» терористичними організаціями та фіксація підтримки з боку РФ стали важливими кроками у правовій площині. Це підтвердило відповідальність Росії за злочини проти людяності. Згідно з міжнародним правом (ст. 7 Резолюції ГА ООН 56/589), дії органів або утворень відносяться до держави навіть при перевищенні повноважень. Закон «Про санкції» дозволяє застосовувати обмеження щодо суб'єктів, причетних до терористичної діяльності.

Отже, у підсумку, ситуація на сході України з 2014 року призвела до глибокої ескалації конфлікту між проросійськими бойовиками та українськими силовими структурами, зокрема Збройними Силами України. Під час активної фази війни, починаючи з квітня 2014 року, Росія здійснювала підтримку сепаратистських рухів у Донецькій та Луганській областях, що призвело до постійних бойових дій і розширення територіальних конфліктів.

Процес реагування України на ці події включав оголошення антитерористичної операції (з подальшим переходом до Операції Об'єднаних сил), введення в дію указів щодо захисту територіальної цілісності та спеціальні закони, зокрема щодо місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей. Однак, попри досягнуті угоди, зокрема Мінські угоди, ситуація не стабілізувалася, а Росія продовжувала свою агресію, підтверджуючи свою участь через підтримку терористичних організацій ДНР і ЛНР.

Останній етап Російсько-української війни — повномасштабне вторгнення РФ 24 лютого 2022 року, що стало кульмінацією нарощування військ з листопада 2021 року та визнанням РФ «ДНР» і «ЛНР» 21 лютого. У відповідь Україна запровадила надзвичайний стан (23 лютого) та воєнний стан (24 лютого), затверджені відповідними указами й законами.

З початку вторгнення Росія систематично порушує норми міжнародного гуманітарного права, вчиняючи воєнні злочини. Генасамблея ООН у резолюції від 2 березня 2022 року визнала дії РФ актом агресії та закликала припинити застосування сили. Україну підтримали більшість демократичних держав, зокрема в правовому полі.

Конфлікт, що триває з 2014 року, має статус міжнародного збройного, підтверджений МКС і Женевськими конвенціями. РФ несе відповідальність за порушення суверенітету, прав людини та територіальної цілісності України. Незаконний «референдум» у Криму, заборона Меджлісу та підтримка бойових дій — елементи системної агресії, що суперечать Статуту ООН.

Міжнародна спільнота — ООН, ЄС, Рада Європи та провідні демократії — засудила дії РФ, не визнала вибори на окупованих територіях і запровадила політичну та економічну ізоляцію. Україна захищає свої права в міжнародних судах, формуючи прецеденти протидії агресії в умовах гібридної війни.

Таким чином, від Майдану до повномасштабної війни простежується еволюція конфлікту, що має не лише політичне, а й глибоке правове значення. Його міжнародна кваліфікація є ключовою для встановлення відповідальності, захисту прав постраждалих та відновлення справедливості в межах глобального правового порядку.

Список використаних джерел

1. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 21 листопада 2002 року № 228-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 3. Ст. 12.

2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року № 1629-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 29. Ст. 367.

3. Коженевські Л. Ф. Безпека Європи в перспективі історичних і сучасних загроз Польщі та Україні. Слово Просвіти. 2014. С. 215

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, вчинена у частині політичних положень (преамбула, стаття 1, розділи I, II, VII) 21 березня 2014 року в м. Брюсселі та у частині торговельно-економічних і галузевих положень (розділи III, IV, V, VI) 27 червня 2014 року в м. Брюсселі. Офіційний вісник України. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.

5. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 40. Ст. 2021

6. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 20 березня 2014 року № 3-пп/2014. Офіційний вісник України. 2014. № 27. Ст. 776.

*Озерський І. В.,
д-р юрид. наук, професор, професор кафедри
цивільного та кримінального права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ДО ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ У ЗВО ПРАВНИКІВ ЗА ПЕДАГОГІЧНИМ СПРЯМУВАННЯМ

У розрізі означеного, слід нагадати, що для забезпечення належного функціонування в Україні «викладач» як професії, діє Верховна Рада України, Кабінет міністрів України в особі відповідних профільних міністерств, а саме Міністерство освіти і науки України, національний реєстраційний орган в особі Вищої Ради юристів України, спілки та незалежні самоврядні організації, основною діяльністю яких є сприяння викладачам в реалізації їх професійних завдань. Здобута педагогічна освіта надає особі/власнику відповідного диплома право бути визнаним, як фахівець галузі. З метою отримання статусу викладача, особа вчиняє ряд дій, до переліку яких входить первина реєстрація у ВРІОУ. Реєстрація у ВРІОУ це процедура, відповідно до якої особа, яка успішно виконала освітню програму та оволоділа ключовими критеріями опанування професії, набула право на звернення до реєстраційного органу з метою офіційної реєстрації свого професійного статусу в Україні. ВРІОУ, як реєстраційний орган проводить відповідну перевірку поданих особою документів на предмет їх відповідності діючому законодавству та встановлює факт, що має юридичне значення, а саме надає реєстрацію професійного статусу [1].

Відповідно до частини третьої статті 42 Кодексу законів про працю України, абзацу другого пункту 27 Порядку розроблення, введення в дію та перегляду професійних стандартів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 року № 373, та пункту 8 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630 (із змінами), на підставі висновку Національного агентства кваліфікацій до проекту професійного стандарту «Викладач закладу вищої освіти», схваленого рішенням Національного агентства кваліфікацій № 1, протокол № 39 (179) від 24.09.2024 (лист Національного агентства кваліфікацій від 26.09.2024 № 02/01.01-09/1621) та висновку Профспілки працівників освіти і науки України щодо погодження проекту професійного стандарту «Викладач закладу вищої освіти» від 23.08.2024, № 02-5/407 – Міністром освіти і науки України 16.10.2024

року, наказом № 1466 [2]., затверджений професійний стандарт «Викладач закладу вищої освіти» [3].

Якщо коротко, то означений стандарт узагальнює назву професії «викладач закладу вищої освіти» та регламентує на ґрунті цього назви типових посад (*професор, доцент, старший викладач, викладач, асистент*), їх професійні кваліфікації, а також їх рівень згідно з Національною рамкою кваліфікацій, зокрема: викладач закладу вищої освіти - педагогічний працівник, 7 рівень НРК; викладач закладу вищої освіти - провідний педагогічний працівник, 8 рівень НРК; викладач закладу вищої освіти - науково-педагогічний працівник, 8 рівень НРК; викладач закладу вищої освіти - провідний науково-педагогічний працівник, 8 рівень НРК; викладач закладу вищої освіти - академічний лідер, 8 рівень НРК. У ч. 7 Професійного стандарту «Викладач закладу вищої освіти» (2024 р.) визначені назви документів, що підтверджують професійну кваліфікацію особи, а саме - диплом магістра із зазначенням професійної кваліфікації та інші документи про присвоєння професійної кваліфікації (*додаток до диплома доктора філософії/диплома доктора мистецтва, диплом доктора наук, атестат доцента, атестат професора*) [3].

Доречі, заклади освіти можуть присвоювати професійні кваліфікації, якщо це передбачено освітньою програмою (ч. 8 ст. 34 Закону України «Про освіту»). У дипломі спеціаліста (молодшого спеціаліста) чи іншому документі про професійну підготовку кваліфікація визначається через назву професії (*інженер-механік, економіст, токар, секретар-стенографіст тощо*). Переваги кваліфікаційних центрів полягають у незалежному характері оцінювання і присвоєння професійних кваліфікацій відповідно до професійних стандартів. Таким чином, ЗВО може обирати професійну кваліфікацію, як традиційно виконувалось це раніше, та вносити її в документи про освіту, користуючись чинним класифікатором професій ДК 003:2010 [4], що є гармонізованим із міжнародним стандартним класифікатором професій (ISCO-08). Тобто із державного класифікатора професій потрібно обирати ті професії, які найбільш відповідають, по-перше, рівню освіти, по-друге, професійному профілю. Більш того, в дипломі можна зазначати не лише одну професійну кваліфікацію. Хочемо підкреслити, що присвоювана професійна кваліфікація як правило відповідає фаховому профілю відповідної освітньої програми. Але цікаві й інші опції. Наприклад, шляхом цілеспрямованої психолого-педагогічної підготовки (*включаючи необхідний практичний компонент*) необхідного обсягу (*для чого можуть бути використані кредити вільного вибору студентів + додаткові факультативні дисципліни*) можливо

випускникові за спеціальністю «право» присвоїти професійну кваліфікацію викладача правничих дисциплін в закладах вищої освіти, що за класифікатором професій позначена як «23 Викладачі», «231 Викладачі університетів» [4].

І такий механізм є цілком реальним, якщо заклади вищої освіти отримали окрему ліцензію на освітню діяльність за такими освітніми програмами (п. 2 ч. 1 ст. 24 ЗУ «Про вищу освіту») з огляду на положення наказу Міністерства освіти і науки України № 1006 від 11.11.2022 року «Деякі питання розміщення державного (регіонального) замовлення, поєднання спеціальностей (предметних спеціальностей), спеціалізацій та присвоєння професійних кваліфікацій педагогічних працівників закладами фахової передвищої, вищої освіти», в якому враховано чисельні пропозиції університетів щодо диференціації професійної кваліфікації за результатами здобуття освіти на другому (магістерському) рівні вищої освіти. Як відомо, професійна кваліфікація «викладач закладу вищої освіти, дослідник» присвоюється особам, які здобули ступінь магістра за освітньо-науковою програмою [5] та положенням п. 2 ч. 2 наказу Міністерства освіти і науки України № 1466 від 16.10.2024 року «Професійний стандарт «Викладач закладу вищої освіти», в якому вписано, що підвищення кваліфікації здійснюється в Україні та за кордоном (*крім держави, що визнана Верховною Радою України державою-агресором чи державою-окупантом*) в закладах освіти (*його структурних підрозділах*), наукових установах, інших юридичних чи фізичних осіб, у тому числі фізичних осіб - підприємців, що провадять освітню діяльність у сфері підвищення кваліфікації педагогічних та/або науково-педагогічних працівників [3].

Така позиція цілком відповідатиме п. 20 ч. 1 ст. 1; ч. 5 ст. 10 Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), де вписано, що спеціалізація визначається закладами вищої освіти у межах ліцензованої спеціальності та передбачає профільну спеціалізовану освітню програму підготовки здобувачів вищої освіти. Більш того у п. 4 ч. 3 ст. 29 та п.п. 1, 9, 10 ч. 2 ст. 32 Закону, національному закладу вищої освіти надано право здійснювати підготовку фахівців з вищою освітою за власними освітніми програмами та навчальними планами, а також самостійно розробляти та запроваджувати власні програми освітньої діяльності. Для прикладу використання здобутків юридичної психології чи педагогіки у правничій практиці створює вектори для запровадження міждисциплінарних освітніх (наукових) програм. Оскільки, міждисциплінарні освітні (наукові) програми неодмінно передбачають опанування знання, що знаходиться на межі галузей знань, спеціальностей та/або належить до кількох спеціальностей, які і

визначають її предметну область. Інформація про відповідні галузі, спеціальності зазначається в документі про здобуту вищу освіту, що видається після успішного завершення програми, як елемент опису освітньої кваліфікації.

Зміст міждисциплінарної освітньої програми має відповідати предметній області, визначеній цими галузями, спеціальностями. Адже як зазначено в п. 3.5. Вимог до міждисциплінарних освітніх (наукових) програм, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 01.02.2021 року № 128, «для сприяння індивідуальній освітній траєкторії та реалізації права здобувача освіти на вибір навчальних дисциплін в рамках міждисциплінарної освітньо-наукової програми розробляються вибіркові освітні компоненти, виконання яких забезпечує покращення підготовки (підвищення рівня сформованості спеціальних (*фахових*) компетентностей) за однією зі спеціальностей, що визначають її предметну область, поглиблене ознайомлення з окремими вимірами міждисциплінарної області або її інтегрування з цілісною картиною світу, розвиток загальних компетентностей науковця. Реалізація права здобувача освіти на вибір навчальних дисциплін має сприяти досягненню ним передбаченої освітньо-науковою програмою інтегральної компетентності як узагальненого опису його кваліфікаційного рівня». Для прикладу, вкраплення міждисциплінарних освітніх програм на бакалаврському рівні, зокрема за форматом «вступ на галузь із можливістю обирати спеціальність після 60-90-120 кредитів (на розсуд ЗВО)». Ця новація буде наближати український освітній простір до практик ЄС і водночас сприяє усвідомленому виборі студентом свого майбутнього фаху. Облік траєкторії за кредитами ЄКТС, а не за роками навчання, уможливлуватиме індивідуальний вибір студентом свого щорічного навантаження.

І насамкінець, відрядно, що внесеними змінами до постанов Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р., № 346 і від 14.06.2000 р., № 963 затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2025 р., № 143 запроваджено посаду «асистент викладача» [6], що у цілому відповідає європейським стандартам вищої освіти. Відтепер, посада асистент не буде відірваною від свого логічного призначення, адже до цього моменту асистент сприймався як «асистент кафедри» і був цілком самостійною науково-педагогічною (штатною) одиницею у розрізі освітнього процесу закладу освіти та безпосередньо підпорядковувся завідувачу кафедри і виконував його розпорядження. Виникало питання: «для чого?», якщо асистентом кафедри фактично був і є той самий «фахівець кафедри», «методист кафедри» чи навіть

«лаборант кафедри». Після згаданих вище законодавчих змін, нарешті в українських професорів (доцентів) за класичною міжнародною схемою з'являться асистенти, котрі допомагатимуть при читанні лекцій, проведенні лабораторних і практичних (тренінгових) занять зі здобувачами вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Професія викладач. *Офіційний сайт Вищої Ради юристів України*. URL : <https://ukrlawcouncil.org/registers/profesiya-vykladach/> (дата звернення: 15.09.2025)

2. Про затвердження професійного стандарту «Викладач закладу вищої освіти»: наказ МОНУ від 16.10.2024 р., № 1466. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/671/b46/8b1/671b468b176c8465976827.pdf> (дата звернення: 20.09.2025)

3. Професійний стандарт «Викладач закладу вищої освіти»: наказ МОНУ від 16.10.2024 р., № 1466. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/671/b46/8b1/671b468b176c8465976827.pdf> (дата звернення: 20.09.2025)

4. Національний класифікатор України класифікатор професій ДК 003:2010. Наказ Держспоживстандарту України. 28.07.2010 № 327. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> (дата звернення: 15.09.2025)

5. Заюстовано наказ МОН, який унормовує питання підготовки педагогічних працівників. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/zayustovano-nakaz-mon-yakij-unormovuye-pitannya-pidgotovki-pedagogichnih-pracivnikiv> (дата звернення: 10.09.2025)

6. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 346 і від 14 червня 2000 р. № 963 : Постанова КабМін. України від 11 лютого 2025 р., № 143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-2025-%D0%BF> (дата звернення: 20.09.2025)

*Панченко С.С.,
канд. юрид. наук, в.о. доцента (б.в.з.) кафедри
теорії та історії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

У світі, де штучний інтелект (далі також - ШІ) переходить від фантастичної ідеї до реального інструменту щоденного використання, виникає необхідність його ефективного правового регулювання. ШІ пропонує неймовірні можливості для бізнесу, науки та повсякденного життя. Актуальність правового регулювання ШІ не викликає сумнівів. Дотримання Україною світового темпу розвитку сфери ШІ та захист прав і свобод громадян при розробці нормативно-правових актів, пов'язаних зі сферою ШІ в Україні - важливе завдання, що постає перед українським законодавцем.

До основних проблем, які наразі фіксуються при використанні ШІ відносять неможливість чітко визначити характер, межі та інтенсивність застосування новітніх технологій, можливості яких ще не вивчені до кінця; позбавлення можливості використання досягнень науково-технологічної галузі для країн з менш розвинутою технологічною (кібернетичною) галуззю; недосконалість або навіть відсутність законодавчої бази підвищує рівень та обумовлює появу нових ризиків правопорушень у цій сфері суспільних відносин, що створює загрозу для національного та міжнародного правопорядку ; відсутність чіткого розуміння можливих порушень прав людини при використанні ШІ і, як наслідок, неможливість їм протидіяти; етичність використання продуктів ШІ і встановлення права інтелектуальної власності (авторське право та патенти на винаходи) на такі продукти тощо. Також існує загроза неконтрольованого використання ШІ у таких сферах, як міжнародна політика, військова та оборонна галузь.

На даний момент законодавчі органи та уряди багатьох країн впровадили і продовжують впроваджувати спеціальні нормативні акти, спрямовані на правове забезпечення використання штучного інтелекту. Беззаперечним лідером у формуванні правового ландшафту застосування ШІ є Європейський Союз.

Регулювання суспільних відносин у сфері використання ШІ в країнах ЄС та у світі в цілому покликане, в першу чергу, забезпечити захист прав, свобод і законних інтересів людини, що є досить проблематичним.

Однією із перших у цій сфері була Резолюція 2015/2103 (INL) щодо цивільно-правового регулювання робототехніки з рекомендаціями для Європейської Комісії, ухвалену Європейським Парламентом 16 лютого 2017 р., до основних положень якої можна віднести запровадження правового підґрунтя для використання ШІ, створення механізму реєстрації систем ШІ із зазначенням власника, реєстраційного номеру, а також запровадження цивільно-правової відповідальності за заподіяну ШІ шкоду. У зв'язку із прийняттям вказаної Резолюції у 2017 р. було запропоновано створити глобальну керівну раду для регулювання розвитку ШІ, а наприкінці 2018 р. Канада і Франція оголосила про намір створити Міжнародну групу експертів зі ШІ, заручившись підтримкою G7.

Єдиним законодавчим актом на рівні ЄС, що комплексно унормовує використання технологій ШІ і має екстериторіальну дію, є Регламент (ЄС) 2024/1689 Європейського Парламенту та Ради від 13 червня 2024 року, що встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту та вносить зміни до Регламентів (ЄС) № 300/2008, (ЄС) № 167/2013, (ЄС) № 168/2013, (ЄС) 2018/858, (ЄС) 2018/1139 і (ЄС) 2019/2144 і Директиви 2014/90/ЄС, (ЄС) 2016/797 і (ЄС) 2020/1828 (Акт про штучний інтелект) (далі – Акт про ШІ).

Акт про ШІ є першим основним законодавчим актом у світі щодо штучного інтелекту. Він передбачає не лише контрольні та регуляторні механізми, він також встановлює рекламні заходи, спрямовані на заохочення розвитку технології щодо штучного інтелекту в соціальному плані.

Закон не буде застосовуватися в цілому до 2 серпня 2026 року, протягом 24 місяців з моменту набуття ним, але деякі його положення будуть застосовуватися в різний час, а саме: заборона на певні практики, пов'язані зі штучним інтелектом, почали діяти з 2 лютого 2025 року; положення, що стосуються нотифікованих органів, моделей ШІ загального призначення, які створюють системні ризики, системи управління ШІ в Європі та значної частини набору санкцій, застосовуються з 2 серпня 2025 року. Нарешті, регулювання певних систем штучного інтелекту з високим ризиком (компонентів безпеки продуктів або тих, які самі є продуктами та вимагають оцінки відповідності для розміщення на ринку або введення в експлуатацію, наприклад машин, іграшок, ліфтів або медичних пристроїв) застосовувати з 2 серпня 2027 року.

Акт про ШІ визначає загальні принципи, умови застосування ШІ у різних сферах суспільного життя, передбачає гарантії дотримання прав споживачів контенту, згенерованого повністю або з використанням ШІ, запроваджує механізм відповідальності за правопорушення, вчинені з використанням ШІ, тощо.

Даний законодавчий акт надає розробникам і розгортачам систем чіткі вимоги та зобов'язання щодо конкретного використання штучного інтелекту, одночасно зменшуючи адміністративний і фінансовий тягар для бізнесу. Він запроваджує єдину структуру для всіх країн ЄС, засновану на далекоглядному визначенні штучного інтелекту та підході, заснованому на оцінці ризиків. Класифікація ризиків ґрунтується на цільовому призначенні системи штучного інтелекту, відповідно до чинного законодавства ЄС про безпеку продукції. Це означає, що класифікація залежить від функції, яку виконує система штучного інтелекту, а також від конкретної мети та способів, для яких використовується система.

Що стосується захисту основних прав та уникнення дискримінації, то за повідомленнями Європейської Комісії, на рівні ЄС та держав-членів існує людиноорієнтований підхід до штучного інтелекту, що забезпечує відповідність додатків штучного інтелекту законодавству про основні права. Закон про штучний інтелект вимагає, щоб певні розгортачі систем штучного інтелекту з високим ризиком проводили оцінку впливу на основні права.

Закон про штучний інтелект встановлює дворівневу систему управління, де національні органи влади відповідають за нагляд і дотримання правил для систем штучного інтелекту, тоді як рівень ЄС відповідає за управління моделями штучного інтелекту загального призначення.

Щоб забезпечити ефективність усіх нормативних актів щодо ШІ, Закон зобов'язує держави-члени призначити один або декілька компетентних органів для нагляду за дотриманням зобов'язань, які він накладає.

Для забезпечення узгодженості та співпраці в усьому ЄС буде створено Європейську раду зі штучного інтелекту (AI Board), до складу якої увійдуть представники держав-членів, зі спеціалізованими підгрупами для національних регуляторів та інших компетентних органів.

Повноваження, які влада матиме для забезпечення ефективності Закону про АІ, включають повноваження накладати штрафи. Штрафи за порушення Закону про штучний інтелект встановлюються у відсотках від річного обороту компанії-порушника за попередній фінансовий рік або заздалегідь визначеної суми, якщо вона вища та може зрости до 35 мільйонів євро або 7% від прибутку порушника зафіксованого в загальному світовому річному обороті за попередній фінансовий рік, якщо ця сума вища.

Офіс штучного інтелекту, виконавчий орган Європейської Комісії для Закону про штучний інтелект, надаватиме стратегічні вказівки Раді зі штучного інтелекту.

Крім того, Закон про штучний інтелект засновує два консультативні органи для надання експертного внеску: Наукову групу та Консультативний форум. Ці органи надаватимуть цінну інформацію від зацікавлених сторін та міждисциплінарних наукових спільнот, інформуючи про прийняття рішень та забезпечуючи збалансований підхід до розробки штучного інтелекту.

Україна нині також перебуває в ситуації, коли системи ШІ вже активно використовуються, зокрема, органами державної влади. Впровадження технологій ШІ відбувається в умовах, коли розроблення правового регулювання, дотичного до використання систем ШІ, перебуває на початкових етапах, а тому

Крім цього, можемо спостерігати недостатній рівень як правової культури, так і законодавства щодо питань, тісно пов'язаних із використанням ШІ. Насамперед це стосується захисту персональних даних: нормативно-правова база України та інституційна спроможність державних органів не узгоджуються із стандартами ЄС, а тому Україні треба вивчати та враховувати досвід ЄС в питаннях правового регулювання ШІ.

УДК 347.6

*Січко Д. С.,
канд. юрид. наук., доцент, доцент кафедри
цивільного та кримінального права і процесу
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ МАЙНОВИХ ДОГОВОРІВ В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

Важливо зазначити, що у правовій системі України спільна сумісна власність подружжя визнається базовою формою правового режиму майна, набутого під час шлюбу (ст. 60 Сімейного кодексу України). Такий режим діє незалежно від того, хто з подружжя здійснював фактичне набуття об'єкта або на чие ім'я він зареєстрований. Водночас, відповідно до статті 69 Сімейного кодексу України, подружжя має право за взаємною згодою розподілити спільне майно між собою, уклавши відповідний договір, що набуває ознак зобов'язального правочину диспозитивного характеру [1]. І хоча Сімейний кодекс України не містить розгорнутої регламентації договору про поділ майна, його існування та правоздатність ґрунтуються на положеннях

цивільного та сімейного законодавства. Договір може бути укладений у будь-який момент, незалежно від факту розірвання шлюбу. Особливістю такого правочину є його спрямованість на перетворення правового статусу об'єкта з режиму спільної сумісної власності у режим часткової власності або особистої приватної власності. У разі поділу нерухомого майна, зокрема житла чи земельної ділянки, нотаріальне посвідчення договору є обов'язковим, що узгоджується з вимогами ст. 69 Сімейного кодексу України та положеннями Цивільного кодексу України щодо правочинів з об'єктами, що підлягають державній реєстрації.

Диспозитивний характер такого договору виявляється у свободі сторін визначити обсяг, склад і спосіб поділу майна. Водночас межі автономії волі подружжя обумовлюються низкою правових запобіжників, що мають за мету забезпечення справедливості та захист як публічних, так і приватних інтересів:

- поділ спільного майна не може порушувати права кредиторів. Цивільне законодавство передбачає можливість оскарження договору, укладеного з метою ухилення від виконання зобов'язань (так зване *actio Pauliana*);

- Попри відсутність в сімейному законодавстві прямих норм аналогічних цивільному, загальні положення ЦКУ про недоліки волевиявлення (помилка, насильство, кабальність) поширюються і на ці правочини. У разі встановлення, що один з подружжя не усвідомлював юридичних наслідків договору або був змушений погодитися на вкрай невігідні умови під впливом обставин, суд може визнати договір недійсним повністю або частково;

- важливим є питання поділу часток у статутному капіталі суб'єктів господарювання. Конституційний Суд України у рішенні №17-рп/2012 визначив, що корпоративні права, набуті за спільні кошти подружжя, належать до об'єктів спільної сумісної власності. Це означає, що при укладенні договору про поділ необхідно враховувати наявність таких активів. За відсутності прямої домовленості, суд буде виходити з презумпції їх рівного поділу, якщо інше не доведено або не погоджено з належною компенсацією [2].

Договори про поділ майна є одним з найбільш ефективних способів позасудового врегулювання майнових питань між подружжям, особливо у контексті розірвання шлюбу. Їх правоздатність як підстави припинення спільної власності визнається і нотаріальною, і судовою практикою. Водночас будь-які спроби використання договору для шахрайського перерозподілу активів або з метою порушення балансу

інтересів підлягають правовій реакції у формі визнання правочину недійсним.

Договір про поділ спільного майна подружжя є проявом диспозитивності у майнових відносинах подружжя, та водночас автономія волі кожного з подружжя обмежується необхідністю захисту прав третіх осіб, забезпечення справедливого балансу у відносинах між подружжям та недопущення зловживань правом. Умови такого договору, які суперечать засадам добросовісності чи порушують інтереси однієї зі сторін або кредиторів, можуть бути змінені або анульовані у судовому порядку.

У межах цивільного законодавства подружжя має право укласти між собою договори дарування, купівлі-продажу, застави тощо, що не суперечить загальному принципу свободи договору. Водночас укладення таких правочинів потребує врахування спеціального правового режиму майна подружжя та норм сімейного права, зокрема щодо спільної сумісної власності.

Дарування можливе у випадку, якщо предметом договору є особисте майно дарувальника (ст. 57 СК України). У такому разі другий з подружжя набуває майно у власність на підставі безоплатної передачі. Якщо ж об'єкт дарування є спільним майном, дарування вимагає згоди обох сторін і, фактично, є формою перерозподілу або виділу частки. З правової точки зору це прирівнюється до договору про поділ майна, який має укладатися за згодою та з дотриманням вимог нотаріального посвідчення. Таким чином, дарування спільного майна одному з подружжя не може відбуватися одноосібно і потребує дотримання чіткої правової конструкції.

Договір купівлі-продажу можливий між подружжям як у межах особистої власності, так і при попередньому визначенні часток у спільному майні. У першому випадку правочин реалізується без ускладнень, однак слід враховувати джерело коштів, оскільки використання спільних активів може викликати правову колізію щодо подальшого режиму власності. У другому – продаж умовної частки вимагає попередньої домовленості про її визначення. Нотаріальна практика передбачає оформлення такого правочину в уніфікованій формі, що водночас поєднує елементи поділу та продажу.

Відповідно до ст.65 Сімейного кодексу України, укладення правочинів щодо спільного майна вимагає обов'язкової письмової згоди другого з подружжя, що підлягає нотаріальному посвідченню у випадках, визначених законом [1]. Недотримання цієї вимоги є підставою для визнання договору недійсним. Крім того, згідно з ч. 3 ст. 238 ЦК України, одна особа не може діяти одночасно як представник

обох сторін [3]. Тобто один із подружжя не може укласти договір від імені себе та свого партнера за довіреністю, оскільки це порушує принцип уникнення конфлікту інтересів.

У результаті укладення договору дарування або купівлі-продажу змінюється правовий режим майна та воно переходить у приватну власність одного з подружжя, що впливає на подальший розподіл у разі розлучення. Проте правочини, укладені з метою ухилення від обов'язків або порушення прав кредиторів, можуть бути оскаржені за загальними підставами недійсності (удаваність, омана тощо).

Особливу увагу слід приділяти випадкам, коли один із подружжя перебуває у матеріальній чи психологічній залежності. У таких ситуаціях важливо забезпечити добровільність волевиявлення, що підтверджується нотаріусом під час посвідчення договору. Нотаріус несе відповідальність за роз'яснення правових наслідків правочину та за недопущення зловживань.

Диспозитивність договорів дарування та купівлі-продажу між подружжям реалізується у межах встановлених законом обмежень. Основні гарантії правової рівноваги включають обов'язкову згоду другого з подружжя, заборону конфлікту інтересів при представництві, а також можливість судового захисту у разі порушення принципів добросовісності чи рівності.

Таким чином законодавство України надає подружжю широкий простір для договірного регулювання, проте водночас забезпечує механізми контролю та захисту уразливої сторони.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (Дата звернення: 13.10.2025)
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «КІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України від 19.09.2012 №17-рп/2012. *Верховна Рада України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-12#Text>. (Дата звернення: 13.10.2025)
3. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003 №435-IV. *Верховна Рада України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (Дата звернення: 13.10.2025)

Ткаля О.В.,
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри
конституційного та адміністративного права і процесу
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Проблема віктимної поведінки неповнолітніх є однією з актуальних у сучасній психології та соціальній практиці, оскільки саме діти й підлітки становлять групу підвищеного ризику стати жертвами насильства, злочинних посягань або психологічних маніпуляцій. Неповнолітній вік характеризується активним формуванням особистості, становленням самооцінки, ціннісних орієнтацій і системи соціальних зв'язків. У цей період недостатньо розвинені навички критичного мислення та самоконтролю, що сприяє появі різних форм віктимної поведінки.

Поняття *віктимності* (від лат. *victima* — жертва) у психології означає схильність особи потрапляти у ситуації, які загрожують її безпеці або благополуччю. Віктимна поведінка є результатом поєднання зовнішніх обставин та внутрішніх особистісних характеристик, що знижують здатність людини до самозахисту [1, с. 54]. Віктимність - це суб'єктивна схильність особи сприяти порушенню своїх прав та законних інтересів, а навіть здатність стати жертвою правопорушення чи злочину. Під суб'єктивною схильністю варто розуміти: психологічні (індивідуально-психологічні і соціально-психологічні) особливості особистості; фізіологічні властивості людини, головним чином обумовлені віком; психопатологічні особливості, які вказують про часткову соціальну дезадаптацію, а в результаті, розвитку дуже уразливої особистості.

Віктимна поведінка неповнолітніх — це система дій, реакцій і установок, що підвищують імовірність стати жертвою насильства, зловживань або правопорушень. Вона формується під впливом психологічних, соціальних і сімейних факторів, які порушують адекватне сприйняття себе, інших людей та меж безпеки.

Основною ознакою віктимності неповнолітніх є їх вік, що обумовлений незавершеністю формування особи в біологічному та соціальному плані, дефіцит досвіду позитивної, активної, пов'язаної з відстоюванням свого «Я» поведінки. Формування віктимності у неповнолітніх визначається також сукупністю таких соціально-психологічних умов, як брутальність, ворожість, автономність, директивність і непослідовність батьків, відсутність психологічного контакту та обмеженість у прояві щиросердної

теплоти до дітей та ін. [2, с. 146]. Підлітковий вік часто називають складним і переломним періодом. Це зумовлено значними змінами, які відбуваються у цей час, змінюючи коло інтересів та ставлення до життя. Такі трансформації нерідко стають причиною виникнення у підлітків серйозних суб'єктивних труднощів. Переломний етап у 14-15 років супроводжується посткризовими переживаннями, формуванням нових психологічних особливостей, таких як професійний вибір, визначення моделі поведінки та самостійне прийняття рішень. Через ці специфічні аспекти важливо, щоб підлітки навчалися ухвалювати конструктивні життєві рішення у різних сферах свого життя, враховуючи наявні соціальні та психологічні ресурси. Це допоможе зменшити ризик виникнення віктимної поведінки.

Варто підкреслити, що віктимність у підлітковому віці розвивається під впливом середовища, в якому знаходиться дитина, основою якого є родина. Віктимна активність являє собою форму дезадаптивної поведінки підлітка, спрямованої на опанування тривоги. Вона зароджується і закріплюється саме в родинному середовищі, де дитина виконує специфічну роль. Ця роль зазвичай орієнтована на збереження норм і цінностей родинної системи та забезпечення її подальшого існування. Підлітки, схильні до віктимності, часто жертвують своєю індивідуальністю для того, щоб бути прийнятими родинною системою або її альтернативою. Формування віктимності та процес дезадаптації значною мірою залежать від особливостей психологічних захисних механізмів батьків. У цьому контексті важливим є те, як захисні механізми матері або батька (чи осіб, що виконують їх функції) впливають на дитину. Обраний стиль виховання разом із психологічними захисними механізмами батьків сприяє формуванню в підлітка основних особистісних рис, таких як тривожність, схильність до навіювання, агресивність. Ці риси також визначають захисні стратегії підлітка та його стиль боротьби з тривогою. У результаті формується тип особистісної організації та відповідні моделі поведінки. Віктимна поведінка може проявлятися у будь-якій дії, яку можна інтерпретувати як провокативну [3, с. 95].

На формування адаптованої, соціалізованої особистості негативно впливають наступні типи виховання: прихована і така, що потурає гіпопротекція; домінуюча і така, що потурає гіпопротекція; явне і приховане емоційне відкидання; виховання по типу жорстокого поводження з дитиною; виховання по типу підвищеної моральної відповідальності; суперечливе виховання. Головними наслідками причин формування уразливої особистості і віктимної поведінки є: дефіцит досвіду позитивної, активної, просоціальної поведінки, пов'язаної з відстоюванням свого «Я», формування у визначеній частини школярів

почуття власної неповноцінності і неспроможності, психологічного і соціального статусу невдахи, формування свого роду «жертвовного стилю поведінки», особливості розвитку підліткового віку.

Також віктимна поведінка неповнолітніх дуже часто проявляється у пасивному ставленні до наданих їм на міжнародному, національному та регіональному рівні прав та можливостей, незацікавленості щодо отримання інформації про способи захисту своїх прав, свобод та законних інтересів тощо. Проте, як показує світовий досвід, більшість порушень, які вчиняються стосовно неповнолітніх, зумовлені саме віктимною поведінкою останніх. Найчастіше такі особи покладаються не на власні знання норм законодавства, яких сьогодні більше, ніж достатньо для врегулювання відносин такої вікової групи, а сліпо довіряють тим, хто немає на меті реалізацію їх прав, а навпаки – бажає використати надані неповнолітній особі можливості для власної вигоди.

Є.М. Моїсєєв, який досліджував потерпілих 16-18-літнього віку, з'ясував, що психологічними рисами, які відрізняють таких потерпілих, є: підвищена сугестивність, пасивність, підпорядкованість, психологічна інфантильність, погана орієнтація в новій ситуації, прояв сповільненості при орієнтуванні в нових ситуаціях, невміння належною мірою прогнозувати розвиток подій, у тому числі пов'язаних з власною поведінкою [4, с. 101].

Отже, у неповнолітніх віктимність має специфічні риси, зумовлені віковими особливостями розвитку: підвищеною емоційністю, потребою у схваленні, впливом групи однолітків, недостатнім життєвим досвідом. З позицій соціально-психологічного підходу, віктимна поведінка формується внаслідок порушення процесів соціалізації та деформації системи міжособистісних відносин.

До основних психологічних характеристик неповнолітніх із віктимною поведінкою належать:

1. Занижена самооцінка та неадекватне самосприйняття. Підліток відчуває себе «гіршим за інших», власну неповноцінність, що робить його вразливим до тиску та маніпуляцій. Він вважає, що не заслуговує на повагу чи любов. Це зумовлює пошук зовнішнього схвалення навіть ціною особистої безпеки.

2. Підвищена тривожність і невпевненість у собі. Такі діти часто очікують небезпеки, надмірно реагують на оцінки інших, відчувають страх бути відкинутими. Їм характерна пасивно-залежна позиція у спілкуванні.

3. Несформованість особистісних меж. Вони не вміють відмовляти, поступаються тиску, не усвідомлюють своїх прав. Це створює

передумови для маніпуляцій і психологічного насильства. Легко піддається впливу авторитетних або агресивних осіб.

4. Деформовані уявлення про норми взаємин. Внаслідок сімейного насильства або негативного соціального досвіду підліток може сприймати агресію як норму

5. Соціальна ізоляваність або відчуження. Нестача підтримки з боку родини чи однолітків посилює почуття самотності, сприяє пошуку «замішувальних» контактів. Схильність вірити у дружбу навіть із потенційно небезпечними людьми. Часто супроводжується відчуттям самотності.

6. Підвищена емоційна залежність. Віктимні підлітки схильні надмірно довіряти, ідеалізувати інших людей, що часто призводить до розчарування або травматичних ситуацій.

7. Несформованість морально-вольової сфери. Суперечливість поведінкових реакцій. В одних випадках така особистість демонструє пасивність і покірність, в інших — провокуючу зухвалість, яка несвідомо стимулює агресію у відповідь. Слабкий розвиток самоконтролю, імпульсивність, схильність до ризику.

Науковці виокремлюють кілька типів віктимної поведінки неповнолітніх:

- Пасивно-віктимний тип — характеризується покірністю, залежністю, схильністю уникати конфліктів навіть за рахунок власних інтересів.
- Провокуючий тип — демонстративність, епатажна поведінка, що може несвідомо провокувати агресію чи конфлікти.
- Активно-віктимний тип — свідоме або імпульсивне залучення у ризиковані ситуації з метою отримання визнання чи гострих відчуттів [5, с. 38].

Ефективна психологічна робота з неповнолітніми передбачає системний підхід, який включає: формування адекватної самооцінки та позитивного образу «Я»; розвиток навичок безпечної поведінки у реальному та онлайн-просторі (навчання асертивності, розпізнавання маніпуляцій, уміння відстоювати власні кордони без агресії); психологічну освіту батьків і педагогів, спрямовану на створення безпечного мікросоціального середовища, профілактика сімейного насильства та емоційного відчуження; соціально-психологічні тренінги у школі, направлені на розвиток комунікативних навичок, підтримка групової згуртованості; психокорекційні заходи (арт-терапія, когнітивно-поведінкові методи, групові тренінги).

Таким чином, віктимна поведінка неповнолітніх є багатовимірним феноменом, який формується під впливом поєднання індивідуально-психологічних, сімейних та соціальних чинників. Її своєчасне виявлення і

профілактика мають велике значення для запобігання правопорушенням, насильству та девіантним проявам серед підлітків. Психологічна допомога має бути спрямована на розвиток у дітей впевненості, самоповаги, емоційної стабільності та соціальної відповідальності, що є запорукою безпечної та гармонійної поведінки у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Докторович М.О. Віктимність особистості : етіологія та генеза. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2009. №2. С. 51-57.
2. Голіна В.В. Соціальні та психологічні чинники віктимізації / Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / кол. авт.; за заг. ред. Ю.В. Бауліна і В.І.Борисова. Х. : Кроссруд, 2008. 570с.
3. Шевченко Л.О., Оберемко Ю.О. Особливості віктимності неповнолітніх. *Форум права*. 2014. № 4. С. 353-358.
4. Мойсєєва О. Віктимність неповнолітніх як психолого-правова проблема. *Право України*. 2010. № 7. С. 99-104.
5. Хархан О. М. Психологічні особливості віктимної поведінки підлітків : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Одеса, 2006. 20 с.

УДК: 343.353(043.2)

Безруков Д.,
здобувач вищої освіти III курсу,
Науковий керівник: Валецька О. В.,
канд. юрид наук, доцент кафедри
історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

УПРАВЛІННЯ РОЗСЛІДУВАННЯМИ НАБУ

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – це центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, створений для того, щоб боротися з корупцією серед високопосадовців. Основне завдання – виявляти, розслідувати та припиняти корупційні злочини, які становлять загрозу для держави, а також запобігати їх повторенню. НАБУ працює незалежно від інших органів влади і політичних сил, дотримуючися принципу верховенства права, законності, справедливості та дотримання прав людини [1].

Розслідування НАБУ мають різний обсяг та ступінь складності та стосуються корупційних схем на багатьох рівнях. Корупційні розслідування НАБУ можуть зосереджуватися на посадових особах держави, державних програмах та на складних шахрайських схемах в процесах закупівель, що часто вимагає використання спеціальних прийомів розслідування, аналізу складних фінансових трансакцій, контрактів та бізнесоперацій [2].

Законодавство чітко визначає, які злочини розслідує НАБУ. Юридичною мовою це називається «підслідність». НАБУ запобігає, виявляє, припиняє та розслідує корупцію серед найвищих посадовців держави та справи, де завдано особливо великої шкоди, наприклад, вчинені депутатами Верховної чи обласних рад, членами Кабінету Міністрів, колишнім президентом, керівниками різних державних служб, агентств, інспекцій, фондів та інших органів виконавчої влади, суддями, прокурорами, керівництвом нацбанку, Ради нацбезпеки і оборони, Збройних Сил, Служби безпеки, Нацгвардії та інших військових формувань, а також керівниками державних підприємств. НАБУ буде розслідувати злочин, якщо високопосадовець незаконно привласнив майно, «відмивав» гроші, розкрадав бюджетні кошти, перевищував повноваження, збрехав в декларації, незаконно збагатився, одержував чи пропонував хабар, займався «рейдерством», незаконно привласнив зброю чи військову техніку [2].

НАБУ складається з центрального та територіальних управлінь. Гранична чисельність працівників – 700 осіб. Для порівняння, чисельність працівників прокуратури – 15 тисяч осіб, кількісний склад працівників СБУ – 31 тисяча. Штатна чисельність Нацполіції за даними МВС – майже 150 тисяч [3].

Керівництво діяльністю бюро здійснює директор, який має трьох заступників, кожен з яких координує певні управління. Безпосередньо оперативно-розшукові дії та досудове розслідування у кримінальних провадженнях в НАБУ здійснюють детективи, визначена штатна чисельність яких 247 осіб. Наприклад, в НАБУ є управління аналітики та обробки інформації, аналогів якому в Україні немає. Аналітики, як і детективи, мають доступ та використовують у роботі понад сто державних реєстрів та баз даних.

Детективи НАБУ здійснюють досудове розслідування, тобто відповідають за події, що відбуваються до розгляду справи судом. Майже всі дії детективів погоджуються прокурорами САП, а на окремі з них потрібно отримати дозвіл суду.

Усі розслідування можна представити у вигляді кількох етапів:

– Офіційний початок розслідування – внесення відомостей до єдиного реєстру досудових розслідувань.

– Стадія збору доказів, проведення слідчих дій.

– Коли доказів достатньо, майно фігурантів справи може бути арештоване і передане в управління, агентства розшуку та управління активами (АРМА).

– Особам, яких підозрюють у злочині, письмово повідомляється про їхній статус підозрюваного.

– Закриття провадження, або складання обвинувального акту. Саме він спрямовується до суду. Робота детективів НАБУ на цьому етапі завершена [3].

Національне антикорупційне бюро України оприлюднило результати аудиту діяльності НАБУ за 2021-2023 роки, який провела група експертів за ініціативою посольства США в Україні та Антикорупційної ініціативи ЄС в Україні.

Аудит НАБУ виявив наступні проблеми в організації діяльності Бюро:

– відсутність пріоритетності в розслідуванні злочинів;

– деяким категоріям корупційних злочинів (наприклад, у сфері фінансів та пов'язаних з відмиванням грошей) НАБУ не приділяє достатньої уваги;

– надмірна бюрократія в середині Бюро, на яку детективи витрачають багато часу;

– висока інтенсивність роботи при недостатній кількості персоналу;

– неефективність деяких внутрішніх підрозділів Бюро;

– поступове емоційне «вигорання» працівників НАБУ та наявність у них бажання звільнитися у наступні 2-3 роки [4].

Експерти висловили занепокоєння у зв'язку з тим, що хоча працівники та детективи НАБУ і відбираються на відкритому конкурсі, однак призначення вже в середині структур Бюро «не ґрунтується на особистих якостях кандидатів». Такий стан речей, як зазначено в аудиті, фактично виключає можливість просування на вищі посади без протекції керівництва.

Більше того, експерти відзначили існування в НАБУ такого явища як «фаворитизм» при ставленні до співробітників НАБУ. При цьому, за висновками експертів, зазначена проблема існує в НАБУ вже не один рік. Експерти дійшли висновку, що внаслідок сукупності проблем, в НАБУ є значний відсоток співробітників, які планують звільнитися з Бюро протягом наступних 2-3 років.

Автори аудиту, у зв'язку із занепокоєнням щодо наявної робочої культури в НАБУ, рекомендують створити в Бюро посаду незалежного омбудсмена для аналізу занепокоєння працівників та зовнішніх груп стосовно корпоративної культури в Бюро. Створення такої посади, на

думку експертів, надасть працівникам та іншим зацікавленим сторонам конфіденційний канал комунікації для повідомлення про проблеми в роботі НАБУ, недоречну поведінку та системні проблеми в цілому. Такий канал служитиме механізмом отримання зворотного зв'язку з питань організаційного клімату.

Керівництву НАБУ, за словами аудиторів, також потрібно зробити чітку заяву про належну корпоративну культуру, підкреслюючи неприпустимість будь-якого виду утисків. Керівництво Бюро повинно просувати культуру «відкритої комунікації» і вживати заходів для забезпечення довіри до системи повідомлення проблемних питань.

На думку експертів, НАБУ слід надати більшу увагу фінансовим розслідуванням для розшуку активів, встановлення їх зв'язку із злочинами та арешту активів з метою забезпечення їх повернення державі. Також більшу увагу Бюро слід приділити боротьбі з відмиванням коштів, отриманих незаконним шляхом. Експерти зазначають про необхідність перегляду в принципі підходів до організації роботи НАБУ.

«Навіть збільшення штату НАБУ та перерозподіл персоналу з допоміжних підрозділів до основних підрозділів детективів не вирішить проблему робочого навантаження. НАБУ потрібно оптимізувати використання наявних ресурсів шляхом запровадження чіткої політики пріоритизації, щоб зосередити увагу на провадженні великого впливу і справах, які стосуються системної корупції», - зазначено в аудиті [5].

НАБУ, для кращого управління своїми розслідуваннями та нагляду за ними, створює підрозділи детективів, що спеціалізуються на різних видах злочинів та корупції. Детективи призначаються до підрозділів на основі їхнього досвіду, знань, навичок та професійних спроможностей.

Важливим напрямком є стандартизація слідчої роботи. Наявність єдиних правил і процедур сприятиме підвищенню результативності та зменшенню ризиків порушення прав людини. Запровадження уніфікованих планів досудового розслідування, контроль за строками виконання слідчих дій і регулярне звітування детективів забезпечать більшу прозорість та підзвітність [5].

Як висновок – НАБУ є спеціалізованим правоохоронним органом, створеним для протидії корупції на найвищих щаблях влади. Його підслідність визначається розміром завданої шкоди та статусом суб'єкта злочину, що дозволяє зосередити ресурси на найбільш суспільно небезпечних кримінальних правопорушеннях та посадових особах найвищого рівня, забезпечуючи ефективність боротьби з корупцією і підвищення довіри громадян до державних інституцій. НАБУ, звісно як і усі «молоді» для української держави органи мають

очевидні недоліки і прогалини, але регулярні аудити і перевірки з боку СБУ не дадуть Бюро остаточно «розкlastися».

Список використаних джерел:

1. Що таке НАБУ і хто керує цим відомством. URL: <https://fakty.co.m.ua/ua/ukraine/20250722-shho-take-nabu-i-hto-keruye-czym-vidomstvom/> (дата звернення 29.09.2025).

2. Розслідування корупції: хто за що відповідає та чому це важливо знати громадянам. URL: <https://boiarka-rada.gov.ua/rozsliduvannya-korupcziyi-hto-za-shho-vidpovidaye-ta-chomu-cze-vazhlyvo-znaty-gromadyanam/> (дата звернення 29.09.2025).

3. Підслідність, склад, розслідування: найцікавіше про роботу НАБУ в простих і зрозумілих картинках. URL: <https://24tv.ua/pidslidnist-sklad-rozsliduvannya-naytsikavishe-pro-r-obotu-nabu-v-prostih-i-zrozumilih-kartinkah-n1044929> (дата звернення 29.09.2025).

4. Хто розслідує і розглядає корупцію. URL: <https://ti-ukraine.org/news/hto-rozsliduye-i-rozglyadaye-korupcziyu/> (дата звернення 29.09.2025).

5. Які проблеми в діяльності НАБУ виявили іноземні експерти: недоліки в управлінні, надмірна бюрократія та звітність, вибірковість при розслідуванні злочинів.

URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/289915-kakie-problemy-v-deyatelnosti-nabu-vyyavili-inostrannye-eksperty-nedostatki-v-upravlenii-chrezmernaya-byurokratiya-i-otchetnost-izbiratelnost-pri-rassledovanii-prestupleniy> (дата звернення 29.09.2025).

Біла Наталія,
*здобувачка вищої освіти II курсу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв*
Науковий керівник: Валецька О. В.,
*канд. юрид. наук, доцент кафедри
історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЄВРОПЕЙСЬКА АНТИКОРУПЦІЙНА МОДЕЛЬ: ЧИ ГОТОВА УКРАЇНА ДО НОВОЇ ЕТИКИ УПРАВЛІННЯ?

Сьогодні боротьба з корупцією стала одним із основних викликів для українського суспільства. Від того, чи ми впораємося з нею, залежить не тільки довіра людей до влади, а й місце України в Європі. Боротьба з корупцією ставить перед нами багато викликів, однак ми поступово долаємо їх, наближаючись до європейської антикорупційної моделі.

Сучасна європейська антикорупційна модель базується не лише на покаранні за корупційні правопорушення, а насамперед на формуванні етичної культури управління та прозорості. Її сутність полягає в тому, що боротьба з корупцією це не просто юридичний процес, а системний підхід який необхідний для прозорості та підзвітності влади суспільству. Вона базується на таких принципах як: прозорість, відкритість, відповідальність й невідворотність покарання-саме цих принципів потребує сучасна українська держава для свого сталого розвитку та інтеграції в ЄС [1].

В Україні актуальність питання про подолання корупції набуло своє значення після Революції Гідності. Особливо важливим кроком стало ухвалення Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII, який створив систему запобігання корупції, визначив поняття, запровадив механізми контролю за посадовими особами. Саме цей закон став базою для формування європейського підходу в Україні, який спрямований на превенцію, а не лише на покарання. Його прийняття означало перехід від декларативної боротьби з корупцією до інституційної. Однак слід зазначити, що реальна ефективність законодавства залежить не лише від тексту закону, а й від рівня його застосування. Ще одним важливим кроком у впровадженні нової етики управління стало прийняття антикорупційної стратегії України, яка передбачає систему «чесного врядування», заснованої на прозорості, відкритості даних і залученні громадськості.

У цій стратегії підкреслюється необхідність «переосмислення ролі посадовця як публічного слуги, а не володаря ресурсів» [2].

Європейська антикорупційна модель передбачає також створення незалежних органів, які взаємодіють між собою-агентств, спеціалізованих прокуратур та органів фінансового контролю. Україна у цьому напрямі зробила значний крок, створивши НАЗК, САП, НАБУ, а також впровадивши механізми публічного контролю за діяльністю чиновників. Проте залишилася проблема узгодженості їх повноважень і забезпечення реальної незалежності від політичного впливу.

Попри значні досягнення, в українській практиці залишається значний розрив між нормою і дійсністю. Тому що, формування антикорупційної етики вимагає не лише жорстоких норм, а насамперед глибоких змін у суспільній свідомості, оскільки корупція довгий час розглядалася як «частина системи виживання», а не як злочин. Особливим викликом став перехід від вертикалі особистої лояльності до моделі публічної підзвітності. Саме цей принцип лежить в основі європейської етики управління, яка ґрунтується на верховенстві права, доброчесності та невідворотності відповідальності [3].

Також слід підкреслити роль громадянського суспільства. Саме у європейських країнах ефективна антикорупційна політика неможлива без активної участі медіа та громадських організацій. В Україні вже діють механізми захисту викривачів, передбаченні Законом України «Про захист викривачів», однак на практиці цей інститут лише формується та потребує удосконалень.

У сучасних умовах війни та майбутньої відбудови держави питання запровадження антикорупційної етики набуває ще більшого значення. Адже саме прозоре використання фінансової допомоги, контроль за публічними закупівлями та відповідальність посадових осіб визначатимуть не лише ефективність відбудови, але й рівень довіри міжнародних партнерів до України.

Отже, чи готова Україна до нової європейської етики управління? Частково-так. Оскільки українське законодавство вже містить ключові принципи європейської антикорупційної моделі. Однак справжня готовність вимірюється не кількістю законів, а рівнем їхнього виконання. Україна стоїть на правильному шляху, але для того, щоб стати повноцінною частиною європейського антикорупційного простору, потрібна не лише боротьба з корупцією, а переосмислення самої влади – як служіння, а не панування. Саме це й стане справжньою новою етикою управління, якої вимагає сучасна Європа.

Список використаних джерел:

1. Білецький А., Акуленко Л., Булана О., *Антикорупційні бенчмарки для вступу України до ЄС: переосмислення цільових індикаторів та стратегічних пріоритетів : аналітичний звіт*. Київ: Міждисциплінарний науково-освітній центр протидії корупції (ACREC), 2024. 46 с.
URL:<https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf> (дата звернення: 11.10.2025).
2. Національне агентство з питань запобігання корупції. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки: Електронний ресурс: державний нормативно-програмний документ. Київ: НАЗК, 2022. 55 с.
URL:<https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf> (дата звернення: 11.10.2025).
3. **Запобігання і протидія проявам корупції як елемент модернізації системи державної служби** : науково-методичне видання за заг. ред. О. М. Петришина. Івано-Франківськ. Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації, 2012. 237 с.
URL:https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/2/zapobigannya_i_protidiya_proyavam_korupciyi_yak_element_modernizaciyi_sistemi_de_rzhavnoyi_sluzhbi_42ede.pdf (дата звернення: 11.10.2025).

УДК 343.352

Бичкова О. О.,
студентка 451 з групи
інспектор ВМПС ГУНП в Одеській області,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Ткаля О. В.,
канд. юрид. наук, доцент
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ ДОБРОЧЕСНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В АНТИКОРУПЦІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

Одним із пріоритетних напрямів реформування публічного управління в Україні є запровадження європейських стандартів доброчесності та підзвітності державної служби. Принципи етичної поведінки державних службовців закріплені в низці документів Ради Європи, Європейського Союзу та Організації економічного

співробітництва та розвитку (ОЕСР), які визначають доброчесність як ключову умову ефективності державного управління та запобігання корупції.

В основі європейських підходів до формування системи доброчесності лежать принципи прозорості, відповідальності, неупередженості, професіоналізму та служіння суспільним інтересам. Вони розкриті, зокрема, у Модельному кодексі поведінки державних службовців Ради Європи (Recommendation No. R(2000)10), Конвенції ООН проти корупції (2003), а також у Стандартах доброчесності публічної служби ОЕСР (2017) [1, с. 25].

Україна, як держава, що обрала курс на європейську інтеграцію, активно імплементує ці стандарти у власну нормативно-правову базу. Зокрема, Закон України “Про запобігання корупції” (2014) закріплює поняття етичної поведінки, конфлікту інтересів, правил доброчесності та прозорості діяльності публічних службовців. Також в Україні діє Національна антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, яка передбачає створення цілісної системи етичного управління в державному секторі.

Серед практичних кроків у цьому напрямі можна відзначити створення НАЗК (Національного агентства з питань запобігання корупції), що здійснює контроль за дотриманням стандартів доброчесності, запровадження електронного декларування доходів посадових осіб, системи “Whistleblowing” (повідомлення про корупцію), а також навчальні програми з антикорупційної етики для службовців усіх рівнів [2].

Водночас імплементація європейських принципів стикається з низкою викликів: формальним підходом до виконання етичних кодексів, слабкою системою внутрішнього контролю, недостатнім рівнем правової культури та стійкими патронажними практиками у кадровій політиці. Для подолання цих проблем необхідна не лише правова, а й психологічна модернізація державної служби — формування внутрішньої мотивації до доброчесної поведінки, орієнтованої на суспільне благо.

Перспективним напрямом подальшої імплементації є розроблення національного етичного стандарту державної служби, гармонізованого з принципами Good Governance Європейського Союзу. Доцільно також розвивати інститути етичних рад, проводити антикорупційні аудити в органах влади, посилювати систему оцінювання доброчесності службовців під час відбору та просування по службі.

Таким чином, доброчесність державної служби виступає не лише моральною категорією, а й системною складовою антикорупційної

політики, що забезпечує довіру громадян до держави, ефективність публічної влади та поступову інтеграцію України до європейського управлінського простору [5].

Європейські принципи доброчесності формують етичний фундамент сучасного державного управління. Для України їх повна реалізація означає перехід від деклараційних намірів до практичного втілення — створення дієвої системи запобігання корупції, заснованої на відповідальності, прозорості та служінні суспільним інтересам. Розбудова етичної культури державної служби є ключовим чинником зміцнення демократичних інститутів і наближення України до стандартів Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Рекомендація Ради Європи № R(2000)10 щодо Кодексу поведінки державних службовців. — Страсбург: Рада Європи, 2000.
2. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 р. — Нью-Йорк: Організація Об'єднаних Націй, 2003.
3. OECD. *Recommendation on Public Integrity*. — Paris: OECD Publishing, 2017.
4. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 49. — Ст. 2056.
5. Національна антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. — Київ: Кабінет Міністрів України, 2021.
6. Transparency International. *Integrity and Ethics in the Public Sector: Principles and Practice*. — Berlin, 2020.

Бичкова О. О.,
студентка 451 з групи
інспектор ВМПС ГУНП в Одеській області,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Ткаля О. В.,
канд. юрид. наук, доцент
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ФІНАНСОВЕ ПРАВО В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Тези присвячено дослідженню ролі фінансового права в контексті цифрової трансформації публічного управління в Україні. У статті розглянуто особливості формування нової правової парадигми, що визначає цифровізацію як інструмент забезпечення прозорості, ефективності та підзвітності у сфері фінансово-економічної діяльності держави.

Цифровізація у сфері фінансового права сприяє створенню електронних механізмів контролю за рухом бюджетних коштів, автоматизації податкового адміністрування, електронного аудиту та електронного документообігу. Впровадження цифрових технологій, зокрема відкритих даних та блокчейн-рішень, мінімізує корупційні ризики, спрощує комунікацію між державними органами та громадянами, а також забезпечує оперативний доступ до фінансової інформації.

Суттєвим досягненням у цифровізації фінансової сфери стало впровадження системи “Прозорро”, що дозволяє відслідковувати державні закупівлі у режимі реального часу, а також запуск електронних сервісів податкової звітності та бюджетного моніторингу. Такі інструменти відповідають європейським принципам good governance та фінансової доброчесності [1, с. 25].

Водночас, модернізація фінансового права в умовах цифровізації потребує оновлення законодавчої бази — зокрема у сфері захисту персональних даних, електронної ідентифікації платників податків, кібербезпеки фінансових операцій та регулювання електронних платіжних систем. Необхідною умовою ефективної цифровізації є підвищення цифрової грамотності працівників фінансових органів і формування культури відповідального використання фінансових технологій.

Отже, фінансове право виступає не лише інструментом правового регулювання, а й платформою цифрової взаємодії між державою, бізнесом і громадянами. Його розвиток у цифровому середовищі сприятиме посиленню прозорості, підзвітності та інноваційності

державного управління, що відповідає стратегічному курсу України на європейську інтеграцію.

Розвиток фінансового права у напрямі цифровізації також вимагає гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами у сфері фінансового моніторингу, протидії відмиванню коштів та запобігання корупційним практикам. Зокрема, інтеграція до правового простору ЄС передбачає впровадження Директив Європейського Союзу щодо електронних платежів (PSD2), цифрових активів та фінансових послуг у форматі “open banking”, що забезпечує більш ефективний обмін інформацією між фінансовими установами та державними органами [2].

Крім того, особливого значення набуває розвиток електронного правосуддя у сфері фінансових спорів, що дає можливість скоротити строки розгляду справ, зменшити витрати сторін і підвищити рівень довіри до судової системи. Важливу роль у цьому процесі відіграють платформи електронного суду та автоматизовані системи управління фінансовими документами, які сприяють зміцненню принципів відкритості та справедливості у правозастосуванні.

У перспективі цифровізація фінансового права сприятиме формуванню інтелектуальної системи управління державними фінансами, здатної здійснювати прогнозування доходів і видатків бюджету, аналіз ризиків та моделювання економічних процесів. Такі системи, побудовані на основі штучного інтелекту та великих даних (*big data*), дозволять підвищити ефективність фінансової політики, знизити рівень бюрократії та посилити аналітичну функцію державного управління [3, с. 17].

Отже, цифрова трансформація фінансового права є необхідною умовою модернізації державного управління в Україні. Вона забезпечує дотримання принципів доброчесності, відкритості, підзвітності та інноваційності, що відповідає європейським стандартам *good governance* і сприяє формуванню довіри громадян до державних інституцій.

Список використаних джерел

1. Башлай С. В., Яремко І. І. Цифровізація економіки України в умовах євроінтеграційних процесів. *Економіка та суспільство*. 2023. №48. С. 40–44.
2. Бородін Є., Піскоха Н., Демощенко Г. Проблеми і перемоги цифровізації міського самоврядування. *Аспекти державного управління*. 2021. Т. 9, №4. С. 95–104.

3. Токар-Остапенко О. ТОП-10 електронних сервісів для допомоги українцям під час війни. *Національний інститут стратегічних досліджень (NISS.gov.ua)*. 2020. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/top-10-elektronnykh-servisiv-dlya-dopomohy-ukrayintsyam-pid-chas-viyny>

УДК:342.5

Бобровська В. В.,
здобувачка вищої освіти III курсу,
Науковий керівник: Валецька О.В.,
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри
історії та теорії держави і права юридичного факультету,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ВИКРИТТЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до великої кількості соціальних опитувань саме корупція є однією з найгостріших проблем, що турбує українців [1]. Попри воєнний стан, обсяги корупції в Україні залишаються значними. Російське вторгнення сприяло появі нових сфер для корупційних злочинів. Поряд з героїчними зусиллями українських захисників окремі посадовці використовують критичні потреби держави для власного збагачення. Корупція впливає на стійкість та обороноздатність держави, на рівень підтримки міжнародними партнерами, іміджеві характеристики України, є загрозою на шляху до демократичних перетворень. Тому, викриття корупційних злочинів в умовах воєнного стану є одним із найактуальніших питань для українського суспільства [2].

В умовах воєнного стану, НАБУ і САП продовжують викривати корупційні схеми, пов'язані з незаконним збагаченням народних депутатів, міністрів, посадовців митниці й податкової; викривають корупційні злочини в оборонці, енергетиці, прокуратурі, судах. Викриття корупційних злочинів спостерігається в усіх найважливіших сферах життєдіяльності країни. В українському суспільстві викликають великий резонанс справи про корупцію, скоєні у сферах, безпосередньо пов'язаних з обороноздатністю держави, відбудовою пошкоджених об'єктів, відновленням деокупованих територій. Під час воєнного стану викриваються корупційні схеми у системі виїзду за кордон «Шлях», при закупівлі обласними військовими адміністраціями продовольчих

товарів для забезпечення потреб населення за безпідставно завищеними цінами [3]. Спостерігаються корупційні зловживання під час проходження військово-лікарських комісій; виявляються факти перевищення своїх повноважень посадовцями, які відповідальні за загальну мобілізацію. Викриваються випадки надання в обмін на неправомірну винагороду уповноваженими державними службовцями певним компаніям підрядів на відбудову інфраструктурних об'єктів [2].

У першому півріччі 2025 року на підставі матеріалів НАБУ і САП повідомлено про підозру 115 особам. Економічний ефект роботи перевищує 16,8 млрд грн, з яких 2,8 млрд грн передано на потреби Збройних Сил України [4].

За період воєнного стану викрито низку корупційних злочинів в оборонній сфері. Одним із прикладів є справа щодо закупівлі засобів індивідуального захисту за завищеною ціною. Так, начальник Департаменту безпеки ПрАТ «НЕК «Укренерго» забезпечив придбання продукції у компанії, яка не мала ліцензій та продавала бронежилети за завищеною вдвічі ціною. У результаті державі заподіяно понад 10,3 млн грн збитків [4].

Проведено унікальну операцію «Чисте місто» з нейтралізації злочинної організації, що контролювала земельні рішення у Києві. Виявлено дві масштабні оборудки в Міністерстві оборони: схему завищення цін на продукти для військових із збитками в 733 млн грн та розкрадання 246 млн грн під час розробки автоматизованої системи «ДЗВІН» для ЗСУ.

У 2024 році співробітниками СБУ було оголошено про підозру посадовцю департаменту Міноборони України, менеджерам фірми «Львівський арсенал» та представникам іноземної компанії. Фігуранти намагалися вкрати 1,5 млрд гривень державних коштів, що були призначені для закупівлі боєприпасів для ЗСУ. Злочинцям висунуто обвинувачення за ч. 5 ст. 191 Кримінального кодексу України [5].

Викрито розкрадання 12 млн грн під час закупівлі елементів динамічного захисту для бронетехніки. Учасники схеми, серед яких керівник державного підприємства та головний бухгалтер, штучно завищували витрати. Маючи потрібні компоненти, вони забезпечили документальне оформлення їх удаваного придбання у комерційної структури, що стало підставою незаконної сплати їй державних коштів. В результаті держава зазнала збитків на майже 12 млн грн, які учасники злочину перевели на контрольовані рахунки для подальшої легалізації.

Викрито корупційні злочини пов'язані з організацією незаконного уникнення чоловіків призовного віку мобілізації. Одним із прикладів є викриття фальшивих судових рішень судді одного з районних судів

Одещини про місце проживання дитини з батьком, які використовували як підставу для виїзду за кордон для уникнення мобілізації. Такі «послуги» оцінювалися від 1500 до 3500 доларів США. За період 2022-2023 років у згаданому суді ухвалили понад 1000 подібних рішень [4].

За статтею 368-5 Кримінального кодексу України було висунуто підозру головному лікарю Хмельницького МСЕК Тетяні Крупі. Це був один із найгучніших корупційних скандалів за час повномасштабного вторгнення, саме її викриття запустило ланцюг арештів інших посадовців МСЕК [5].

Для системного запобігання корупції на всіх рівнях управління, Закон України «Про запобігання корупції» запровадив функціонування інституту уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції. Уповноважені підрозділи (уповноважені особи) є первинною ланкою антикорупційної інфраструктури, які покликані допомагати керівникам, іншим працівникам державних органів, у тому числі в період дії в Україні правового режиму воєнного стану, не допускати порушень вимог законодавства. На період дії правового режиму воєнного стану уповноважені підрозділи (уповноважені особи), які не залучені до виконання заходів з оборони держави, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, продовжують організовувати та здійснювати заходи із запобігання та виявлення корупції з урахуванням режиму організації праці в установі (зокрема, дистанційної роботи, простою) та особливостей, встановлених Законом України «Про правовий режим воєнного стану». В умовах воєнного стану діяльність НАЗК максимально концентрується на реалізації тих повноважень, які сприяють перемозі нашої держави у війні [6].

Таким чином, проведений аналіз вказує на те, що викриття корупційних злочинів в умовах воєнного стану продовжується. Війна посилює негативні тенденції розвитку корупції; створилися нові сфери для корупційних схем, у тому числі сфери, які безпосередньо пов'язані з обороноздатністю держави. Викриття корупційних злочинів, в умовах воєнного стану, спостерігається в усіх найважливіших сферах життєдіяльності країни, має високі показники та набуває ще більшого значення для безпеки та обороноздатності держави.

Список використаних джерел

1. Жилка М.П., Лещенко О.Ю. Особливості боротьби з корупцією під час воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. Випуск 11. 2023. С.76-80. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2023/15.pdf (дата звернення: 05.10.2025).

2. Актуальні проблеми протидії корупції в умовах воєнного стану: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Науководослідний інститут публічного права. Львів: Liha-Pres, 2024. 156 с.

3. Кримінально-правова протидія корупції у воєнній та повоєнній Україні: матеріали міжнар. наук. конференції. Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2024. 234 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0f034473-938c-4a10-86c4-a2582c57dfa1/content> (дата звернення: 05.10.2025).

4. Звіти про роботу НАБУ. Офіційний вебсайт НАБУ. URL: <https://nabu.gov.ua/activity/reports/> (дата звернення: 05.10.2025).

5. Козлова Т.Б. Кримінальні корупційні правопорушення під час дії воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Випуск 2. 2025. С. 826-830. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/123.pdf> (дата звернення: 05.10.2025).

6. Шило С.М. Особливості застосування законодавства щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Випуск 74. 2022. С. 86-93. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/01/18-1.pdf> (дата звернення: 05.10.2025).

УДК:341

*Вагнер Т.Г.,
здобувачка вищої освіти III курс,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Валецька О. В.,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри історії та теорії держави і права
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

САП ТА ЇЇ АНАЛОГИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Актуальність теми дослідження: тема Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та її аналоги в європейських країнах зумовлена тим, що в умовах євроінтеграційних процесів Україна активно впроваджує інституційні механізми протидії корупції, які мають відповідати кращим європейським стандартам. Створення та діяльність Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) є одним із ключових елементів антикорупційної інфраструктури

держави, покликаної забезпечити ефективне розслідування та притягнення до відповідальності високопосадовців за корупційні правопорушення. Водночас, досвід функціонування аналогічних органів у країнах Європейського Союзу демонструє різні моделі організації, повноважень та взаємодії з іншими правоохоронними структурами. Порівняльний аналіз цих інституцій дозволяє оцінити ефективність вітчизняної моделі САП, виявити її сильні та слабкі сторони, а також виробити рекомендації щодо вдосконалення.

У сучасних умовах розбудови правової держави та інтеграції України до європейського правового простору проблема ефективної протидії корупції набуває особливої актуальності. Корупція є однією з головних загроз демократичному розвитку, підриває довіру громадян до органів державної влади та гальмує соціально-економічний поступ. З огляду на це, створення спеціалізованих інституцій, діяльність яких спрямована на виявлення, розслідування та запобігання корупційним правопорушенням, стало необхідною умовою забезпечення прозорості державного управління та виконання міжнародних зобов'язань України у сфері боротьби з корупцією. Саме в цьому контексті була утворена Спеціалізована антикорупційна прокуратура.

Згідно зі статтею 8-1 Закону України “Про прокуратуру”, Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) є юридичною особою публічного права, яка володіє відокремленим майном, що перебуває у державній власності, має власні рахунки в органах казначейського обслуговування, а також печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням. Організація роботи цього органу ґрунтується на принципі внутрішньої автономії: усі питання діяльності врегульовуються наказами заступника Генерального прокурора – керівника САП або особи, яка виконує його обов'язки, причому зазначені накази є обов'язковими для виконання прокурорами та іншими працівниками [1].

На Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру покладається низка завдань, що визначають її функціональне призначення у системі органів прокуратури України. Передусім це здійснення нагляду за дотриманням законів під час оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування, яке проводиться Національним антикорупційним бюро України. Окрім цього, важливою складовою є підтримання державного обвинувачення у судах, що забезпечує належний рівень судового контролю за розглядом корупційних злочинів. До компетенції САП також належить представництво інтересів громадян та держави у випадках, безпосередньо передбачених законом, зокрема у справах, що пов'язані з корупційними правопорушеннями. Особливої уваги

заслуговує функція представництва інтересів держави у процесах, які стосуються визнання активів необґрунтованими та їх подальшого стягнення у дохід держави [2].

Створення САП не було випадковим або суто внутрішнім процесом. Воно стало результатом системної співпраці України з міжнародними партнерами, насамперед з Європейським Союзом та Радою Європи, які надавали консультативну й організаційну підтримку. Така співпраця була продиктована євроінтеграційними прагненнями України, адже дієва система запобігання та протидії корупції є однією з ключових умов поступу на шляху до членства в ЄС.

Аналіз досвіду інших держав засвідчує, що спеціалізовані антикорупційні органи є поширеною практикою у сучасному світі. У Литві діє Служба спеціальних розслідувань (STT), яка підпорядковується Сейму та Президенту і функціонує як правоохоронний орган, що здійснює як розслідування фактів корупції, так і превентивні заходи, включаючи навчання та впровадження удосконалених процедур у державному секторі. У Польщі відповідну роль виконує Центральне антикорупційне бюро (СВА), створене на підставі Закону Республіки Польща «Про Центральне антикорупційне бюро» від 9 червня 2006 року. Його діяльність спрямована на боротьбу з корупцією у публічних інституціях, органах державної влади та місцевого самоврядування, а також на контроль за економічною сферою та державними закупівлями [4].

Важливим аспектом є розвиток міжнародної співпраці у сфері протидії корупції. У вересні 2023 року у Львові відбулася зустріч керівництва НАБУ та СВА, під час якої сторони обговорили шляхи підвищення ефективності антикорупційних розслідувань, обмінялися практиками та домовилися про подальшу взаємодію з метою застосування найсучасніших підходів у боротьбі з корупцією [3].

Таким чином, аналіз діяльності САП України у порівнянні з її європейськими аналогами – STT у Литві та СВА у Польщі – дає змогу зробити кілька висновків. Усі три органи виконують схожі завдання, спрямовані на протидію корупції у державному секторі, однак відрізняються акцентами та підпорядкуванням. Українська САП головним чином зосереджується на підтриманні обвинувачення у справах високопосадової корупції, литовська служба поєднує превентивну та слідчу функції, тоді як польське бюро робить наголос на контролі у сфері публічних закупівель і протидії корупції у бізнес-середовищі.

У підсумку можна стверджувати, що ефективна протидія корупції потребує комплексного підходу, який поєднує розслідування,

профілактику, представництво інтересів держави в суді та постійну співпрацю з міжнародними партнерами. Українська модель Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, створена з урахуванням міжнародних рекомендацій і стандартів, демонструє прагнення до забезпечення прозорості, незалежності та результативності. Порівняльний аналіз із європейськими органами підтверджує необхідність подальшого поглиблення міжнародної взаємодії та обміну досвідом, що сприятиме підвищенню ефективності антикорупційної політики України на всіх рівнях державного управління.

Список використаних джерел:

1. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697> -18#Text (дата звернення: 01.10.2025).
2. Спеціалізована антикорупційна прокуратура. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/sap> (дата звернення: 01.10.2025).
3. Національне антикорупційне бюро України. Офіційний сайт. URL: <https://nabu.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2025).
4. Special Investigation Service (STT) — Lithuania. Офіційний сайт. URL: <https://www.stt.lt/en> (дата звернення 01.10.2025)

УДК: 364.4:614.2

***Васильєв О.О.,**
здобувач вищої освіти III курс,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Валецька О. В.,
канд. юрид. наук, доцент кафедри
історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

РЕФОРМА МЕДИКО-СОЦІАЛЬНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: ЛІКВІДАЦІЯ МСЕКІВ І ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОПФО ЯК КРОК ДО ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАКТИК

Реформа медико-соціальної експертизи є важливим етапом трансформації української системи охорони здоров'я та соціального забезпечення, адже вона спрямована на подолання корупційних практик, які протягом багатьох років формувалися навколо діяльності

медико-соціальних експертних комісій (МСЕК). Актуальність цього питання зумовлена тим, що саме від рішень МСЕК залежало визнання людини особою з інвалідністю, а отже, і можливість отримання нею соціальних виплат, пільг, компенсацій, доступу до програм реабілітації та інших форм державної підтримки. Проте на практиці процедура встановлення інвалідності нерідко супроводжувалася бюрократичними перепонами, закритістю, відсутністю прозорості, а головне — широкими можливостями для корупційних зловживань. В українському суспільстві сформувалася стійка думка про те, що отримати або продовжити групу інвалідності можна було не лише за медичними показниками, а й завдяки «домовленостям» із членами комісії. Такий стан справ підривав довіру до державних інституцій, створював соціальну напругу та несправедливість по відношенню до тих громадян, які дійсно потребували допомоги [1].

З метою подолання цих негативних явищ було ухвалено рішення про повну ліквідацію МСЕК і запровадження з 1 січня 2025 року нової системи, яка базується на діяльності експертних команд з оцінювання повсякденного функціонування особи (ЕКОПФО). Ця модель є принципово новою і відрізняється від попередньої як за організаційною структурою, так і за підходами до ухвалення рішень. Головним завданням ЕКОПФО стало не формальне підтвердження медичного діагнозу, а комплексна оцінка того, як захворювання чи травма впливають на здатність людини до повсякденного функціонування, її можливість працювати, навчатися, інтегруватися в суспільство. Це відповідає сучасним міжнародним підходам, закладеним у класифікації Всесвітньої організації охорони здоров'я, де акцент робиться не лише на стані здоров'я, а й на рівні соціальної активності та якості життя [2].

Скасування МСЕК було зумовлено низкою об'єктивних причин. По-перше, закритість їхньої роботи створювала умови для зловживань: пацієнти не мали доступу до інформації про процедуру прийняття рішень, а відтак часто ставали заручниками суб'єктивного ставлення окремих членів комісії. По-друге, монополія цих органів у визначенні інвалідності означала, що будь-яке їхнє рішення фактично було безапеляційним, а механізм оскарження залишався неефективним. По-третє, сама процедура встановлення інвалідності була надмірно бюрократизованою: від людини вимагалось зібрати численні довідки, проходити багатоетапні перевірки, що призводило до затягування строків і створювало сприятливе середовище для «прискорення» процесу через неформальні домовленості. Нарешті, поширеною проблемою було упереджене ставлення до певних категорій пацієнтів, коли рішення приймалися не за об'єктивними критеріями, а на основі

особистих уподобань чи зовнішніх факторів. Усі ці вади призводили до того, що діяльність МСЕК асоціювалася передусім із корупцією та несправедливістю [2].

Запровадження ЕКОПФО покликане змінити ситуацію кардинально. Експертні команди формуються індивідуально під конкретну особу, причому до їх складу входять щонайменше три практикуючих лікарі різних спеціальностей. Це дозволяє уникнути концентрації влади в руках вузького кола осіб та забезпечує колегіальність у прийнятті рішень. Одним із ключових нововведень є те, що склад експертної команди не розкривається завчасно, а стає відомим лише під час самої процедури оцінювання. Така практика унеможливує попередні домовленості між пацієнтом і лікарем та значно знижує корупційні ризики. Крім того, рішення ЕКОПФО можуть бути оскаржені в Центрі оцінювання функціонального стану, що створює додатковий механізм контролю та гарантує справедливість розгляду [1].

Нові завдання експертних команд передбачають не тільки встановлення інвалідності, а й комплексне визначення потреб людини. Зокрема, ЕКОПФО повинні оцінювати можливість особи працювати чи навчатися, її потребу в соціальній інтеграції, необхідність у технічних засобах реабілітації, підтримці з боку держави чи органів місцевого самоврядування. Таким чином, реформа має не лише антикорупційне спрямування, а й соціальний вимір, оскільки держава демонструє перехід від суто формального підходу до індивідуально орієнтованого. Це сприятиме підвищенню довіри громадян до системи, зменшенню кількості конфліктних ситуацій та формуванню справедливої моделі соціальної допомоги [3].

Особливу увагу в реформі приділено цифровізації процедур. Всі документи та рішення вносяться до єдиної електронної системи охорони здоров'я, що виключає можливість їхньої втрати, підробки чи навмисного затягування процесу. Електронізація зменшує людський фактор і робить процес максимально прозорим для контролюючих органів та суспільства. До того ж передбачена можливість здійснювати аудіо- та відеофіксацію процедури оцінювання, а також залучати представника особи для захисту її інтересів. Такі нововведення є дієвим запобіжником корупційних ризиків і сприяють формуванню довіри до системи [4].

Суттєвим антикорупційним механізмом є також відкритість статистичних даних. МОЗ передбачає публікацію узагальненої інформації про результати роботи ЕКОПФО у відкритому доступі. Це дозволяє громадським організаціям, журналістам та іншим інституціям здійснювати зовнішній контроль за діяльністю системи,

відслідковувати тенденції та виявляти можливі зловживання. Такий інструмент громадського моніторингу є надзвичайно важливим у запобіганні новим корупційним схемам, які могли б виникати на ґрунті реформи [2].

Важливо й те, що рішення про ліквідацію МСЕК має і політичне, і соціальне значення. Воно демонструє готовність держави не просто декларувати боротьбу з корупцією, а здійснювати реальні структурні зміни, які зачіпають чутливу сферу — соціальний захист громадян. Для тисяч людей з інвалідністю це означає спрощення доступу до державної допомоги, зменшення принизливих процедур і можливість отримати підтримку на основі об'єктивних критеріїв. Для суспільства загалом — це сигнал, що реформа системи охорони здоров'я рухається у напрямі європейських стандартів і поваги до прав людини [3].

Узагальнюючи можна сказати що, реформа медико-соціальної експертизи, яка передбачає ліквідацію МСЕК і запровадження ЕКОПФО, є ключовим кроком до подолання корупційних практик у сфері встановлення інвалідності. Завдяки електронізації процесів, колегіальності рішень, прихованості складу експертних команд, можливості оскарження та відкритості статистики створюється багаторівнева система захисту від зловживань. Водночас нова модель дозволяє краще враховувати індивідуальні потреби людини, орієнтує систему на якість життя пацієнта, його соціальну та економічну інтеграцію. У перспективі це сприятиме не лише подоланню корупції, а й формуванню більш справедливої та людяної системи соціального захисту в Україні. Таким чином, реформа має подвійний ефект: вона одночасно усуває корупційні ризики та підвищує ефективність і справедливість державної політики у сфері підтримки осіб з інвалідністю.

Список використаних джерел

1. Реформа МСЕК: нова система оцінювання повсякденного функціонування людини запрацює з 1 січня 2025 року [Електронний ресурс] // Міністерство охорони здоров'я України. – 30.12.2024. – Режим доступу: <https://moz.gov.ua/uk/reforma-msek-nova-sistema-ocinyuvannya-povsyakdennogo-funkcionuvannya-lyudini-zapracyuye-z-1-sichnya-2025-roku> (дата звернення: 02.10.2025).

2. Reform Index 251: Reform of the Disability Assessment and Determination System [Електронний ресурс] // VoxUkraine. – 2024. – Режим доступу: <https://voxukraine.org/en/reform-index-251-reform-of-the-disability-assessment-and-determination-system> (дата звернення: 02.10.2025).

3. Багній М. С., Коваль О. Я., Яцків Т. Г. Стан медико-соціальної експертизи в Україні та шляхи покращення її реалізації: громадський аналіз та рекомендації [Електронний ресурс] / М. С. Багній, О. Я. Коваль, Т. Г. Яцків. – К.: МФВВ, 2014. – С. 24–38. – Режим доступу: <https://www.irf.ua/files/ukr/programs/health/ph-2014-1-24.pdf> (дата звернення: 02.10.2025).

4. Аналітичний огляд змін у системі встановлення інвалідності [Електронний ресурс] // Офіс реформ Кабінету Міністрів України. – 2024. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/reforms> (дата звернення: 02.10.2025).

УДК: 328.184

*Галабір В. Є.,
здобувачка вищої освіти III курсу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Валецька О. В.,
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри
історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В США: РЕГУЛЮВАННЯ ЛОБІЗМУ ТА ЕТИКА

Корупція залишається однією з головних загроз ефективній роботі державних інститутів і демократії, як у США, так і в усьому світі. В умовах глобалізації та інтеграції фінансових систем особливо важливо забезпечити прозорість і підзвітність державної влади. Протидія корупції в США реалізується через жорстке законодавче регулювання лобізму та підвищення етичних стандартів серед державних службовців і лобістів. Ця тема є актуальною через постійні ризики зловживань владою та впливу приватних інтересів на публічні рішення [1].

В США існує комплексна система правових норм для боротьби з корупцією, серед яких ключове місце займає Закон про запобігання корупції за кордоном (FCPA, 1977), який регламентує боротьбу з хабарництвом як всередині країни, так і у міжнародній діяльності американських корпорацій. Регулювання лобізму почалося в США ще в середині XX століття, а останні значні реформи передбачають відкритість інформації про лобістську діяльність, обмеження прийняття подарунків представниками влади та підвищення прозорості [2].

Сполучені Штати застосовують жорсткі антикорупційні заходи, включаючи кримінальну відповідальність як фізичних, так і юридичних осіб, а також створення спеціалізованих антикорупційних підрозділів у правоохоронних органах.

Лобізм в США вважається законною діяльністю, але він жорстко регулюється із застосуванням принципів прозорості, підзвітності та розкриття інформації про клієнтів, інтереси і джерела фінансування. В США діють кодекси етики як для лобістів, так і для державних службовців, які містять вимоги щодо доброчесної поведінки, уникнення конфлікту інтересів та запобігання корупційним практикам. Законодавство забороняє отримання подарунків та винагород від лобістів, а також встановлює суворий контроль за діяльністю іноземних агентів, щоб не допустити незаконного впливу на політичні рішення [3].

Завдяки довгій історії законодавчого регулювання, системній роботі правоохоронних органів і активній участі громадськості, рівень корупції в США значно нижчий, ніж у багатьох інших країнах. Серед ефективних практик – постійне оновлення законів, збільшення прозорості в публічних закупівлях та діяльності лобістів, а також міжнародна співпраця у боротьбі з корупцією [4]. Водночас, виклики залишаються, зокрема у вигляді складних схем впливу та необхідності постійного вдосконалення антикорупційних інструментів.

Таким чином, протидія корупції в США є однією з найрозвиненіших і найсистемніших у світі, заснованою на законодавчих нормах, що чітко регламентують лобістську діяльність і підвищують етичні стандарти як між тими, хто здійснює вплив, так і між державними службовцями [5]. Цей підхід спрямований не просто на покарання порушників, а й на створення прозорої системи ухвалення рішень, де кожен учасник процесу несе відповідальність за доброчесність. Важливим фактором досягнення успіху є активна позиція громадськості, яка має можливість здійснювати контроль за діяльністю влади і лобістів завдяки відкритим реєстрам і публічній інформації. Попри це, боротьба з корупцією залишатиметься пріоритетом через складність сучасних форм впливу, а також необхідність адаптації до нових технологій і глобальних викликів. Постійне вдосконалення законодавства та етики залишається ключем до збереження стабільності і ефективності системи державного управління в США.

Список використаних джерел:

1. Закон про запобігання корупції за кордоном (FCPA), 1977.

URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/Закон_про_корупцію_за_кордоном#:~:text=

2. Act 2007 року про чесне керівництво та відкритий уряд (Honest Leadership and Open Government Act of 2007).
URL:<https://www.congress.gov/bill/110th-congress/house-bill/2316>

3. Малахов Г.Б. Правові засади протидії корупції в США. 2025.
URL:<http://il.ippi.org.ua/article/download/334299/323772.pdf> (дата звернення: 11.10.25)

4. Яровий Т. Становлення законодавчого регулювання лобізму в США. Випуск 7. 2019. С.53-60.
URL:<https://scholar.google.com.ua/citations?user=4NfKq3kAAAAJ&hl=uk>

5. Офіційні документи та стратегії США щодо боротьби з корупцією (2021–2024).

URL:<https://www.holosameryky.com/amp/ameryka-straregiya-protydii-korupzii/6341607.html>

УДК: 35.073.53.072.22

*Гладун О. М.,
здобувачка вищої освіти II курсу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Валецька О.В.,
канд. юрид. наук, доцент кафедри
історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

КОРУПЦІЯ У ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЛЯХ: РИЗИКИ ТА МЕТОДИ ЗАПОБІГАННЯ

Корупція у сфері державних закупівель є однією з найпоширеніших проблем, що негативно впливає на доцільність розподілу й ефективне використання державних фінансів, підриває довіру громадськості до державних інституцій та створює нерівні умови для учасників ринкових відносин. Оскільки закупівлі в Україні щороку охоплюють значні кошти бюджету, ця сфера є найпривабливішою для зловживань і незаконного збагачення. Незважаючи на низку прийнятих законодавчих актів та створення електронних систем закупівель, корупційні ризики всеодно залишаються високими, це пов'язано зі складністю процедур, недосконалим контролем та відсутністю належного професійного й етичного рівня у частини посадових осіб. Особливо в умовах воєнного

стану вкрай важливим є раціональне використання державних ресурсів, що вимагає системного підходу до запобігання корупції, адже саме через визначення її сутності, форм та суб'єктів, можна виявити основні ризики та розробити дієві методи для їх запобігання.

Закон України “Про запобігання корупції” дає загальне визначення цього поняття - це використання службовою особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1]. У сфері державних закупівель вона може проявлятися у різних формах, серед яких: хабарництво; конфлікт інтересів; маніпуляції з тендерною документацією; непрозорість процедур; фіктивні конкурси; зловживання службовим становищем та підробка документів [2 с. 261]. Розглянуті форми корупції проявляються не лише у недоцільному використанні державних коштів, а й у зловживанні службовим становищем, змові між учасниками та навмисному обмеженні конкуренції. Виникнення таких проявів безпосередньо пов'язане з діяльністю суб'єктів державних закупівель, оскільки саме вони забезпечують законність механізму реалізації та можуть як сприяти так і запобігати корупційним ризикам. До таких суб'єктів належать замовники, серед яких органи державної влади та правоохоронні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, об'єднання територіальних громад, Пенсійний фонд України, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття та їх територіальні органи, а також юридичні особи, що забезпечують потреби держави або територіальної громади і здійснюють діяльність у окремих сферах господарювання. Учасниками закупівель можуть бути фізичні особи, фізичні особи-підприємці, юридичні особи-резиденти та нерезиденти, а також об'єднання учасників. Контроль за законністю проведення закупівель здійснюють відповідні органи, зокрема Міністерство економіки України, Державна казначейська служба, Рахункова палата, Антимонопольний комітет та Офіс фінансового контролю [3]. Розглянуті форми корупції та коло суб'єктів, залучених до неї, свідчать про наявність системних ризиків у самій процедурі закупівель. Вони проявляються на різних етапах — від формування тендерної документації до контролю за виконанням зобов'язань.

На етапі планування закупівель та підготовки тендерної документації виникає низка типових корупційних ризиків, серед яких — завищення очікуваної вартості чи обсягів закупівлі, поділ одного предмета закупівлі для укладення прямих договорів або застосування спрощеної процедури, укрупнення предмета закупівлі з метою обмеження конкуренції, придбання непотрібних або надмірно дорогих товарів, нечітке визначення предмета закупівлі та умов договору, встановлення дискримінаційних вимог до учасників, пом'якшення стандартів якості, закупівля послуг із труднощами у їх оцінюванні, а також необґрунтоване застосування переговорної процедури чи фаворитизм при виборі постачальника. На другому етапі також виділяються певні ризики, що пов'язані з проведенням оцінки тендерних пропозицій, а саме: необ'єктивність та упередженість при розгляді тендерної пропозиції; вимагання паперових документів та зразків товару (продукції); неповідомлення учасника про невідповідність пропозиції; умисна відміна закупівлі під приводом відсутності потреби; можливість виникнення конфлікту інтересів у представників замовника та неповна перевірка учасників процедури закупівлі. Після завершення оцінки тендерних пропозицій та визначення переможця настає наступний критичний етап — укладення й виконання договору про закупівлю, на якому також існують численні корупційні ризики. До них належать безпідставне внесення змін до договору шляхом укладення додаткових угод, недопостачання товарів чи послуг, приймання неякісної продукції, неопритулювання додатків до договору або звітів про його виконання, особливо у випадках здійснення закупівель без використання електронної системи [4 с. 8]. Враховуючи численні корупційні ризики на всіх етапах державних закупівель - від планування до виконання договорів - особливої уваги потребує ефективність механізмів їх запобігання. Саме на основі аналізу цих ризиків сформовано існуючі методи протидії корупції, спрямовані на забезпечення прозорості, підзвітності та рівних умов для учасників.

Одним із ключових інструментів у цьому напрямі є електронна система публічних закупівель ProZorro, яка з'явилася в Україні у 2014 році з метою створення прозорих, ефективних та конкурентних умов для проведення закупівель. Запровадження цієї системи стало важливим кроком уперед у боротьбі з корупційними проявами, оскільки вона автоматизує обмін інформацією та документами між замовниками й учасниками, дозволяє відстежувати всі етапи проведення тендерів у режимі реального часу, аналізувати великі масиви даних про закупівлі, учасників і результати торгів. Крім того, система здатна виявляти

підозрілі закономірності, зокрема повторюваних переможців в однотипних тендерах, низьку конкуренцію або систематичні порушення процедур, що суттєво підвищує прозорість та підзвітність процесу [5]. Водночас ProZorro має і певні вразливості. Зокрема, трапляються маніпуляції з тендерною документацією, коли умови прописуються під конкретного постачальника; використання фіктивних учасників для створення видимості конкуренції; затримки з оплатами з метою отримання неправомірної вигоди; неналежний контроль за виконанням контрактів, що призводить до неякісного виконання робіт чи постачання товарів; а також технічні збої системи, які можуть створювати ризики маніпуляцій або ускладнювати проведення торгів [2 с. 261]. Важливим доповненням до ProZorro є моніторинговий портал Dozorro, який дозволяє учасникам закупівель, громадським організаціям і звичайним громадянам залишати відгуки, аналізувати порушення, ініціювати перевірки та надсилати звернення до контролюючих органів. Це формує додатковий рівень громадського контролю, сприяє підвищенню відкритості, доброчесності та довіри до процесу закупівель [6]. Правову основу запобігання корупції у сфері державних закупівель становлять Закони України «Про публічні закупівлі» [7], «Про запобігання корупції» [1], а також відповідні положення Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за корупційні правопорушення. Використання електронних систем у поєднанні з правовими механізмами сприяє прозорості й рівним умовам для всіх учасників, проте потребує подальшого вдосконалення через розширення інструментів громадського моніторингу. Ефективним було б впровадити обов'язкову відеофіксацію засідань тендерних комітетів із подальшим збереженням записів у відкритому доступі, які дозволять громадськості та контролюючим органам відстежувати процес ухвалення рішень і запобігати зловживанням. Також можна створити систему автоматичної перевірки зв'язків між компаніями-учасниками через відкриті дані про власників, що дасть змогу своєчасно виявляти фіктивну конкуренцію та змови. Крім того, доцільним є передбачити періодичне оновлення складу тендерних комітетів, щоб уникнути формування сталих корупційних зв'язків і забезпечити неупередженість у прийнятті рішень. Такі доповнення допоможуть значно підвищити ефективність уже діючих антикорупційних механізмів, забезпечать більшу відкритість та контрольованість усіх етапів закупівель, зменшать можливості для зловживань і корупційних змов та створять більш справедливі й конкурентні умови для всіх учасників ринкових відносин.

Отже, ефективна протидія корупції у сфері державних закупівель полягає не лише у дотриманні чинного законодавства, а й у постійному вдосконаленні механізмів контролю та прозорості, адже саме впровадження нових інструментів і посилення громадського нагляду сприятиме формуванню доброчесної та конкурентної системи закупівель в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. №1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (Дата звернення: 10.10.2025)
2. Сірко В. С. Корупційні ризики в публічних закупівлях: аналіз корупційних ризиків та методів їх мінімізації, включаючи законодавчі та організаційні заходи // Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 9. С. 260–262. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-9/60> (Дата звернення: 10.10.2025)
3. Інформаційно-правова система LIGA:ZAKON. Суб'єкти публічних закупівель: органи контролю. URL: <https://share.google/wni8ZNXfIME0jpYJ1> (Дата звернення: 10.10.2025)
4. Національне агентство з питань запобігання корупції. Презентація: Типові корупційні ризики в публічних закупівлях. Київ: НАЗК. С. 37. URL: <https://antycorportal.nazk.gov.ua/uploads/Typovi-koruptsijni-ryzyky-v-publichnyh-zakupivlyah-2.pdf> (Дата звернення: 10.10.2025)
5. Зубченко В. Д. Методи розслідування корупційних схем у державних закупівлях. 2025. URL: <https://analyst.net.ua/index.php?newsid=4479> (Дата звернення: 10.10.2025)
6. Dozorro [Електронний ресурс]. URL: <https://dozorro.org/> (Дата звернення: 10.10.2025)
7. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (Дата звернення: 10.10.2025)

*Грибович М. М.,
здобувач вищої освіти II курсу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна,
Науковий керівник: Валецька О. В.,
канд. юрид наук, доцент кафедри
історії та теорії держави і права
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

АРМА У СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Боротьба з корупцією залишається одним із головних завдань української держави та важливою умовою розвитку демократичного суспільства. У відповідь на виклики, пов'язані з поширенням корупційних практик, в Україні була створена система спеціалізованих антикорупційних органів. Найвідоміші з них це Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) та Вищий антикорупційний суд (ВАКС). Однак не всі інституції, що відіграють важливу роль у протидії корупції, навіть найвідоміші, формально входять до переліку спеціально уповноважених суб'єктів, визначених Законом України «Про запобігання корупції» [1]. Однією з таких є Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (скорочено - Агентство з розшуку та менеджменту активів або АРМА), діяльність якого є невід'ємною складовою сучасної антикорупційної політики держави.

Передумови створення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами (АРМА) мали як зовнішній, так і внутрішній характер. Серед зовнішніх чинників варто виокремити зростання рівня транснаціональної організованої злочинності, необхідність міжнародного співробітництва у сфері повернення незаконно набутого майна, виконання Україною міжнародних зобов'язань, а також адаптацію законодавства до стандартів ЄС. Внутрішні передумови були пов'язані з неефективністю попередніх механізмів управління арештованими активами, відсутністю єдиного органу, уповноваженого забезпечувати їх збереження та повернення державі, а також із загостренням політичної та економічної ситуації після 2013 року. У відповідь на ці виклики в Антикорупційній стратегії на 2014–2017 роки було передбачено створення спеціалізованого

органу з управління арештованими активами. Втіленням цього рішення стало ухвалення 10 листопада 2015 року Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», що заклало правові основи функціонування АРМА як ключового елемента антикорупційної інфраструктури держави [2, с. 443-444]. Створення АРМА стало важливим кроком у зміцненні антикорупційної системи України, забезпечивши ефективне управління арештованими активами та реалізацію міжнародних зобов'язань держави.

Відповідно до частини 1 статті 2 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» АРМА є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні або у справі про визнання необґрунтованими активів, та/або які конфісковано або стягнуто в дохід держави за рішенням суду [3]. З визначення можна зробити висновок, що АРМА є одним із ключових інструментів держави у протидії корупції, адже його діяльність спрямована на виявлення, повернення та ефективне управління активами, набутими злочинним шляхом.

До основних напрямків діяльності АРМА відносять виявлення та розшук активів, управління арештованими активами та формування державної політики у цій сфері. Агентство уповноважене виявляти та розшукувати майно, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні або яке підлягає стягненню в дохід держави, здійснювати заходи за зверненням слідчих, прокуратури та судів, забезпечувати міжнародне співробітництво з іноземними органами та міжнародними організаціями щодо виявлення та повернення активів, звертатися до суду з позовами про визнання незаконними нормативних актів, рішень або правочинів, вчинених з порушенням законодавства, а також представляти інтереси України у закордонних юрисдикціях у справах щодо повернення активів. На підставі судових рішень АРМА здійснює управління активами з метою збереження або збільшення їхньої економічної вартості шляхом передачі майна в управління за договорами або реалізації активів з подальшим розміщенням коштів на державних рахунках до завершення кримінального провадження. Одночасно Агентство формує державну політику у сфері виявлення, розшуку та управління активами, координуючи діяльність із іншими державними органами, удосконалюючи нормативно-правову базу та сприяючи підвищенню

ефективності антикорупційної інфраструктури України [4]. Отже, за змістом, масштабом своїх функцій та правовим статусом АРМА є унікальним органом серед державних інституцій України, адже він не лише виявляє та розшукує активи, а й здійснює їхнє управління, забезпечує міжнародне співробітництво та формує державну політику у сфері повернення та збереження арештованого майна.

Та наскільки робочим є цей унікальний орган? Ефективність роботи АРМА оцінюється неоднозначно. Одні експерти вбачають її у мільйонах гривень, що надходять до державного бюджету, інші ж наголошують на низьких показниках виконання покладених функцій. Наприкінці 2024 року Рахункова палата оприлюднила звіт за результатами аудиту діяльності Агентства, у якому зазначено, що активи на суму понад 39,4 млрд грн досі не прийняті в управління, а потенційні фінансові можливості на суму близько 6 млрд грн залишилися невикористаними. За даними аудиторів, АРМА фактично виконує менше 20% судових рішень, що призводить до значних втрат для державного бюджету. Крім того, встановлено суттєву різницю між оціночною вартістю активів, визначеною Агентством, і їхньою реальною ринковою ціною — вона коливається у межах 60–80%. «Ми бачимо дуже багато червоних прапорців, які вказують на те, що робота агентства неефективна. Це підтверджують і результати аудиту рахункової палати, і інші. В звіті рахункової палати чітко вказано, що результати роботи АРМА не повністю відповідають тому, чим мала би займатися АРМА насправді. Це призводить до мільярдних збитків, які пов'язані з тим, що активи ефективно не управляються», — каже Павло Демчук, старший юридичний радник Transparency International Ukraine [5]. Отже, попри унікальний статус і значний потенціал, ефективність діяльності АРМА залишається низькою: агентство не забезпечує належного управління активами, не виконує більшість судових рішень і завдає державі значних фінансових втрат.

Недоліки в роботі АРМА та її низька ефективність зумовили необхідність глибокого оновлення інституції. У відповідь на це 27 липня 2025 року Президент України Володимир Зеленський підписав Закон №4503-ІХ від 18 червня 2025 року спрямований на посилення інституційної спроможності агентства та реформування системи управління арештованими активами. Документ має на меті створити прозорий, економічно обґрунтований і захищений від корупції механізм управління такими активами, усунувши наявні прогалини, що заважали ефективному виконанню функцій АРМА. Реформа передбачає проведення незалежного аудиту діяльності агентства, оновлення

системи відбору його керівництва за участі міжнародних експертів, а також удосконалення процедур управління арештованим майном. Крім того, законом уточнюється порядок призначення Голови та працівників АРМА, передбачається активна участь міжнародних партнерів у конкурсній комісії, а також змінюється підхід до визначення управителів активів. Нововведення включають поділ активів на прості та складні, встановлення чітких критеріїв їх ідентифікації й запровадження аудиту ефективності управління. Очікується, що реформа підвищить результативність роботи АРМА, забезпечить раціональне використання активів і сприятиме відновленню довіри суспільства та міжнародних партнерів до діяльності агентства [6]. Реформа АРМА є позитивним сигналом для суспільства й міжнародних партнерів, адже покликана підвищити прозорість, ефективність та підзвітність агентства; а призначення 26 вересня 2025 року Кабінетом Міністрів Конкурсної комісії з відбору Голови АРМА [7] стало реальним кроком до практичної реалізації оновленої моделі його діяльності.

АРМА, створене у 2015 році як ключовий елемент антикорупційної інфраструктури, відіграє унікальну роль у виявленні, розшуку та управлінні активами, отриманими злочинним шляхом, та формуванні державної політики у цій сфері. Історія її створення свідчить про спробу держави системно вирішити проблему непрозорого управління арештованим майном і виконання міжнародних зобов'язань. Невиконання більшості судових рішень, відсутність системного контролю за управлінням активами та істотна різниця між оцінкою Агентства і ринковою вартістю майна вказують на необхідність структурних змін і удосконалення процедур. У цьому контексті реформа 2025 року є логічним і критично необхідним кроком, який закладає основу для прозорого, ефективного та економічно обґрунтованого управління арештованими активами. Впровадження незалежного аудиту, нових конкурсних процедур із залученням міжнародних експертів, поділ активів на прості й складні та оцінка ефективності управління створюють умови для підвищення результативності роботи агентства. Символічним, але водночас практично важливим є призначення Конкурсної комісії Кабміном, що демонструє серйозність намірів держави та готовність міжнародних партнерів підтримати зміни. Попри опір деяких внутрішніх структур АРМА, суспільний контроль і міжнародна підтримка формують міцний фундамент для відновлення довіри та практичної реалізації функцій агентства. На нашу думку, ключовим викликом залишається не лише удосконалення нормативної бази, а й формування в АРМА реальної

культури відповідальності та прозорості управління активами. На перспективу, критично важливим є забезпечення постійного моніторингу діяльності, впровадження сучасних аналітичних інструментів та мотиваційних механізмів для управителів активів. Якщо ці кроки будуть реалізовані, АРМА зможе не лише виправдати свій унікальний статус, але й стати ефективним інструментом боротьби з корупцією, гарантувати повернення активів до державного бюджету та підвищити довіру суспільства і міжнародних партнерів.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 №170-VII. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 11.10.2025).
2. Мельник Л. В. Історія створення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: зовнішні і внутрішні передумови. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 88: частина 2. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/330286/319776> (дата звернення 11.10.2025).
3. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#n190> (дата звернення 11.10.2025).
4. Основні напрямки діяльності. *Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів* - arma.gov.ua. URL: <https://arma.gov.ua/areas-of-activity> (дата звернення: 11.10.2025).
5. Віра Хмельницька. Яхта Медведчука та фармкомпанія для росіян: що відомо про гучні скандали в АРМА. *TCH.ua*. URL: <https://tsn.ua/exclusive/iakhta-medvedchuka-ta-farmkompaniia-dlia-rosiian-shcho-vidomo-pro-huchni-skandaly-v-arma-2889134.html> (дата звернення 11.10.2025).
6. Президент України підписав Закон України про реформу АРМА. *Прес-служба Апарату Верховної Ради України*. URL: <https://surl.li/ixpxcy> (дата звернення 11.10.2025)
7. Кабмін призначив Конкурсну комісію з відбору Голови АРМА. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti->

УДК 340.15:342](477)(043,2)

*Грибович М. М.,
здобувач вищої освіти II курсу,
Науковий керівник: Питльована В. П.,
канд. юрид. наук, доцент кафедри
теорії та історії держави і права
Навчального-наукового юридичного інституту
Карпатського національного університету ім. В. Стефаника*

ІВАН БОГУН — ДЕРЖАВОТВОРЕЦЬ УКРАЇНИ

Іван Богун — одна з найзначніших постатей в історії України, чия діяльність стала важливим етапом у формуванні національної ідентичності та державності. Він прославився як талановитий полководець, відзначившись у численних козацьких битвах та оборонах. Водночас Богун відігравав вагомий роль у політичному житті, активно впливаючи на ключові процеси, що визначали долю українських земель.

Про біографію полководця відомо мало, тому й існує велика кількість версій його походження. Вважається, що він народився приблизно у 1618 році в родині дрібного шляхтича. Уже в 1637–1638 роках, у віці близько двадцяти років, Богун брав участь у визвольній боротьбі як реєстровий козак. До тридцяти років він продовжував службу в реєстровому війську, а згодом став близьким соратником Богдана Хмельницького та відомим полковником [1]. Саме з цього моменту згадки про Богунів стають чіткішими та частішими.

Іван Богун відомий із часів Визвольної війни середини XVII століття, символ військової відваги та державницького мислення. Його слава розгорілася у 1651 році, коли він організував героїчну оборону Вінниці, зупинивши польські війська й урятувавши Брацлавщину від окупації. Після короткого відсторонення від командування через непорозуміння з Богданом Хмельницьким, Богун повернувся до війська й відзначився у Берестецькій битві, де, опинившись в оточенні, зумів вивести козаків із пастки.

У 1652 році він блискуче проявив себе в Батозькій битві, де його кіннота відіграла вирішальну роль у знищенні армії М. Калиновського,

що забезпечило визволення Правобережної України. Наступного року Богун розбив військо С. Чернецького біля Монастирища й вирушив до Молдови з Тимошем Хмельницьким, підтримуючи зовнішню політику гетьмана. Після загибелі Тимоша він повернувся в Україну, продовживши боротьбу проти поляків і татар — зокрема, відзначився в битві під Охматовом 1654 року, де врятував козацьке військо від знищення.

У 1656–1657 роках Богун як один із керівників війська під проводом Антона Ждановича здійснив похід до Польщі, здобувши Краків, Брест і Варшаву. Навіть після численних битв він залишався активним полководцем — у 1660 році разом з О. Гоголем і М. Ханенком зупинив польський наступ на Брацлавщину. Однак подальші події виявилися трагічними: у 1662 році його заарештували й ув'язнили в Мальборзі, згодом звільнили за наказом Яна II Казимира, але через підозри у зв'язках з Іваном Брюховецьким Богуна знову схопили й 17 лютого 1664 року стратили біля Новгород-Сіверського [2, с. 113-118].

Отже, Іван Богун рекомендував себе як один із найталановитіших полководців Визвольної війни середини XVII століття. Його винахідливість та навички стали вирішальними у багатьох битвах. Від оборони Вінниці до рішучих дій під Берестечком і Батогом — Богун продемонстрував неперевершене вміння діяти в складних і часто критичних умовах.

Іван Богун став одним із найвиразніших представників покоління козацьких діячів, на яких трималася Українська козацька держава XVII століття. З юних років він відчув на собі несправедливість і утиски з боку польської та московської влади, що сформувало в ньому неприйняття зовнішнього панування та глибоку відданість ідеалам свободи. Для Богуна Військо Запорозьке стало уособленням власної держави, яку він прагнув бачити самостійною й незалежною. Його тверда позиція у відстоюванні суверенітету України виявлялася як у боротьбі з ворогами, так і у внутрішній політиці.

Завдяки своїй далекоглядності та військовому досвіду Іван Богун відіграв важливу роль у зміцненні позицій Богдана Хмельницького, зокрема у підготовці переможного бою під Батогом 1652 року, що фактично скасував Білоцерківську угоду 1651 року. Крім того, його політична активність сприяла орієнтації України на союз зі Швецією у 1656–1657 роках, що стало одним із кроків до утвердження міжнародного статусу козацької держави [3, с. 42].

Погляди Івана Богуна на Переяславську угоду 1654 року суттєво відрізнялися від позиції більшості козацьких ватажків. Історики сходяться на думці, що він не прийняв умов союзу з Московією і

відмовився присягати царю. Його подальша поведінка це лише підтверджує — після укладення угоди Богун рішуче виступав проти політики підпорядкування України московській владі, а часом навіть опонував гетьману Хмельницькому, який залишався прихильником «Березневих статей» [4].

Після смерті Богдана Хмельницького Іван Богун проявив значну політичну активність, особливо у сфері зовнішніх зносин Української держави. Його підпис стоїть під Корсунським договором 1657 року, він брав участь у переговорах із російським воєводою М. Зюзіним (1658), у зміщенні непопулярного гетьмана І. Виговського (1659), відстоював українські інтереси в Чуднівських переговорах (1660) та прагнув здобути вигідну підтримку московського царя. У 1664 році Богун намагався реалізувати військову стратегію, спрямовану на розгром коронного війська.

У внутрішній політиці він послідовно захищав права козацтва й простолюд, спонукаючи Хмельницького враховувати їхні інтереси у відносинах із Річчю Посполитою та Московією. Після смерті гетьмана Богун залишався одним із найвпливовіших старшин, який бачив у рядовому козацтві опору держави. Він також рішуче придушив заколот Пушкаренка та Барабаша 1658 року, вважаючи, що внутрішні розбрати загрожують існуванню України.

Попри те, що багато його дипломатичних ініціатив не мали успіху, у них відчувалася стратегічна логіка державника. Богун прагнув зблизити Україну зі Швецією після її війни з Річчю Посполитою, розраховуючи на спільний удар по польській короні. Підтримуючи Юрія Хмельницького, він сподівався, що Москва після поразки під Конотопом почне поважати українську автономію, а у Чуднівських переговорах покладався на ослаблення Польщі після «Шведського потопу». У своїй діяльності Богун розглядав Україну як рівноправного гравця у Центральній-Східній Європі, здатного впливати на політичний баланс сил, однак геополітичні обставини того часу склалися не на користь Війська Запорозького [3, с. 42-43].

У 1936 році польський дослідник Євгеніуш Латач дав влучну характеристику Богуну: «Попри його сповнене пригод життя і сумний кінець, Івана Богун слід зарахувати до яскравіших і симпатичніших персонажів, ніж багатьох його сучасників і пізніших козацьких старшин. Уособлюючи найчистіший тип козака-відчайдуха, він мав чужі багатьом своїм побратимам принципи та переконання, яким намагався залишатися вірним до скону. Будучи самовідданим прихильником незалежності України, він відкидав можливість будь-

якої залежності як від Речі Посполитої, так і від Московії чи Османської імперії, й обстоював цю незалежність до самої смерті» [5].

Отже, Іван Богун залишається однією з центральних постатей в історії України, як символ незламної волі та боротьби за свободу, що не піддається ні часу, ні зовнішнім загрозам. Його життєвий шлях і військові досягнення мають значення не лише для дослідників минулого, але й для кожного, хто цінує свободу, гідність і самостійність своєї країни.

Список використаних джерел

1. Видання “Братство Богуна”, №2(2), липень, 2022 р. URL: <https://surl.li/qgykvz> (дата звернення: 04.10.2025)
2. Поділля в роки Української національної революції середини XVII століття / Матеріали Всеукраїнської науковокраєзнавчої конференції, приуроченої 370-й річниці героїчної оборони Вінниці на чолі з полковником Іваном Богуним. Вінниця, 4 березня 2021 р. – Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2021. 260 с. URL: https://academyssu.com.ua/sites/default/files/images/news/podillya_17_st._1.pdf (дата звернення: 04.10.2025)
3. Іван Богун – козацький полковник: [іст. оповідання] / Др. Антоній Й.; [пер. з польс. Ірини Ремішевської; упоряд.: Дмитро Ващук, Василь Кононенко]. К.; Кам’янець-Подільський: “Медобори 2006”, 2012. 192 с.: 43 іл. Из “Dr. Antoni J. Iwan Bohun – pułkownik kozacki // Dr. Antoni J. Szkice i opowiadania. Ser. 5. Warszawa-Krakow, 1886. 465 s. [Вид. 2-ге. 1887 р. S. 145–225]”. URL: <http://surl.li/txfulm> (дата звернення: 04.10.2025)
4. Крохмальна Т. І., Іван Богун в Збаразько-Зборівській кампанії 1649 року. URL: <https://surl.li/pzptdh> (дата звернення: 04.10.2025)
5. Олександр Рудяченко, Іван Богун. Козацький стратег, 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3671137-ivan-bogun-kozackij-strateg.html> (дата звернення: 04.10.2025)

*Дерега Д. В.,
студентка 4 курсу юридичного факультету
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Ткаля О.В.,
канд. юрид. наук, доцент кафедри
конституційного та адміністративного права та процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

Корупція у сфері публічних фінансів залишається однією з ключових перешкод на шляху до сталого розвитку України, оскільки саме вона підживляє ефективність використання бюджетних коштів, знижує довіру громадян до державних інституцій та послаблює спроможність держави забезпечувати виконання найважливіших соціально-економічних функцій від здійснення соціальних виплат до фінансування відбудови інфраструктури після воєнних руйнувань. Така ситуація вказує на необхідність переосмислення існуючих механізмів контролю у сфері публічних фінансів і запровадження системних реформ, що базуються на принципах прозорості та підзвітності.

Згідно з даними Transparency International, у 2024 році Україна отримала лише 35 балів зі 100 можливих в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index) та посіла 105-те місце серед 180 країн світу [1]. Після певного покращення показників у 2023 році втрата позицій у 2024-му демонструє, що орієнтації виключно на формальне виконання міжнародних зобов'язань недостатньо без реального підкріплення їх якісною реалізацією.

Для подолання цих викликів необхідний перехід від констатації фактів та статистичних індикаторів до формування ефективної системи запобігання корупції, основою якої має стати впровадження європейських стандартів фінансового контролю. Такі стандарти забезпечують не лише нормативну визначеність і чіткість процедур, але й створюють інституційні та технологічні умови для прозорого, відповідального й результативного управління публічними фінансами. Вони є важливим інструментом гармонізації українського фінансового контролю з вимогами ЄС та засобом запобігання корупційним ризикам.

Зазначена проблематика розглядається як міжнародними інституціями (Європейська Комісія, OECD, Світовий банк), так і

українськими науковцями та експертними центрами. Варто зазначити також конкретних авторів, які зробили вагомий внесок у дослідження внутрішнього аудиту та державного внутрішнього фінансового контролю в Україні: Ю. Битяка, З. Гладун, С. Василик, Л. Касьяненко, Л. Гуцаленко, В. Авер'янова, М. Кучерявенка, Т. Головач, А. Юхимчук, Т. Остапенко.

Під європейськими стандартами фінансового контролю варто розуміти цілісну систему принципів і практик, спрямованих на забезпечення ефективного, прозорого та підзвітного управління публічними фінансами [2]. Вона охоплює організацію системного внутрішнього контролю в державному секторі, який включає превентивні, періодичні та подальші перевірки, функціонування незалежного внутрішнього й зовнішнього аудиту, а також дотримання вимог до прозорості фінансової звітності. Не менш важливими складовими є інституційна незалежність органів контролю, інтеграція механізмів запобігання відмиванню коштів і забезпечення публічної звітності перед суспільством.

Європейська Комісія у своїх документах визначає чіткий каркас для формування публічного внутрішнього фінансового контролю (Public Internal Financial Control), який покликаний гарантувати раціональне використання бюджетних коштів, запобігати зловживанням та підвищувати ефективність рішень. Такий підхід є не лише технічним інструментом фінансового нагляду, а й важливою складовою системи доброчесного самоврядування, що забезпечує баланс між контролем, підзвітністю та ефективністю.

Значення фінансового контролю як дієвого механізму запобігання корупції підтверджується і міжнародно-правовими актами. Зокрема, пункт 5 статті 8 Конвенції ООН проти корупції (прийнята 31 жовтня 2003 року, ратифікована Україною 18 жовтня 2006 року) зобов'язує держави-учасниці впроваджувати механізми прозорості та підзвітності, серед яких – обов'язкове декларування державними посадовими особами своєї позаслужбової діяльності, активів, інвестицій і суттєвих подарунків [3]. Такі інструменти сприяють виявленню потенційних конфліктів інтересів, запобігають неправомірній вигоді та забезпечують відкритість діяльності посадовців, що є невід'ємною умовою ефективного реалізації європейських стандартів фінансового контролю в Україні.

Окрім юридичних норм, практичну мотивацію надають оцінки міжнародних організацій: звіти Світового банку та аналітика щодо PFM (Public Financial Management) демонструють, що покращення систем управління фінансами держави (впровадження внутрішнього контролю,

модернізація бюджетного процесу та цифровізації) прямо корелюють зі зниженням ризиків зловживань і підвищенням ефективності витрачання коштів.

У межах такого підходу в останні роки в Україні відбулися конкретні кроки з імплементації європейських стандартів фінансового контролю, які дозволяють бачити реальні зрушення і області, де ще треба підсилення.

У 2024-2025 роках одним із важливих заходів стало реформування законодавства в сфері бухгалтерського обліку, фінансової звітності та аудиту з урахуванням норм ЄС. Зокрема, завершився проєкт EU-FAAR, який підтримував Україну у вдосконаленні практик звітності, обліку і аудиту, включно із запровадженням публічного аудиторського нагляду, переведенням звітності підприємств у формат XBRL та участю України як спостерігача у Європейському комітеті наглядових органів з аудиту [4]. У червні 2025 року ухвалено зміни до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», прийнятого 16 липня 1999 року, що передбачають обов'язкову нефінансову звітність для певних категорій підприємств за стандартами ЄС.

Значний прогрес також спостерігається у створенні і розвитку внутрішніх систем контролю, управління ризиками та внутрішнього аудиту, особливо в державних підприємствах та в фінансовому секторі. Так, за Мірою 2.4.1.6.1 Державної антикорупційної програми 2023-2025 було реалізовано законодавчі положення, що визначають вимоги до системи внутрішнього контролю на державних підприємствах з функціями відповідності, управління ризиками та внутрішнього аудиту у моделі «трьох ліній захисту» [5]. Вказана модель передбачає розподіл відповідальності між різними рівнями управління: перша лінія відповідає за безпосереднє управління ризиками у процесі діяльності, друга – за контроль і моніторинг ефективності управління ризиками, а третя – за незалежну оцінку та аудит.

Варто зазначити, що запровадження таких вимог дозволило створити більш прозору та підзвітну систему управління державними підприємствами, яка спрямована не лише на мінімізацію корупційних ризиків, а й на підвищення ефективності використання державних ресурсів. У межах змін визначено чіткі нормативні вимоги до процедур контролю, звітності та оцінювання ризиків, що сприяє формуванню корпоративної культури доброчесності та відповідальності. Тому реалізація зазначених вимог стала важливим кроком у наближенні системи управління державними підприємствами до європейських стандартів.

Ключову роль відіграє також зовнішній контроль. Так, реформа Рахункової палати, ухвалена в грудні 2024 року, спрямована на підвищення незалежності цього органу, поліпшення професійних стандартів та прозорості процесу відбору кадрів, а також перегляду оплати праці та умов роботи. Крім того, у сфері наближення до стандартів ЄС відбулися двосторонні консультації Україна-ЄС щодо фінансових контрольних механізмів як частини переговорів з приводу євроінтеграції.

Такі договірні та програмні інструменти стимулюють державні органи дотримуватися європейських стандартів, оскільки невиконання може призвести до втрати довіри партнерів, зниження міжнародної підтримки чи умов фінансування.

Однак, попри зроблене, існують суттєві виклики й ризики, які ще стримують повну реалізацію європейських стандартів як інструменту боротьби з корупцією. Серед таких:

- не повністю або з істотним запізненням заповнено штат внутрішніх аудиторів; близько 30 % посад внутрішніх аудиторів в державно-фінансових підрозділах лишаються незаповненими [6, с. 61].

- недостатня інституційна незалежність деяких органів (зокрема Рахункової палати) і досі тривають дискусії щодо їх конституційного статусу, фінансової автономії та чіткості повноважень.

- необхідність удосконалення процедур контролю за виконанням рекомендованих аудитамі заходів та підвищення довіри суспільства до контрольних органів, зокрема, через прозорість результатів аудитів, своєчасне реагування на виявлені недоліки.

- складнощі, обумовлені умовами воєнного стану, які призводять до тимчасового спрощення процедур, відстрочок або зменшення ресурсів, що може зменшувати ефективність контролю.

Таким чином, європейські стандарти фінансового контролю включно з прозорою обліковою звітністю, внутрішнім аудитом, управлінням ризиками, зовнішнім аудитом та незалежністю контрольних інституцій вже частково імplementовані в Україні в 2020-2025 роках. Законодавчі зміни та програмні зобов'язання (наприклад, через державні програми та міжнародні угоди) встановлюють чіткі рамки відповідальності, розмежування повноважень і підзвітності, що сприяє підвищенню прозорості.

Незважаючи на це, для повноцінного функціонування таких стандартів необхідне подолання ключових бар'єрів: забезпечення кадрової спроможності, фінансової незалежності контрольних органів, підвищення якості та регулярності аудитів, стійкість реформ навіть в умовах надзвичайного стану. Таким чином, впровадження

європейських стандартів фінансового контролю має стати не лише галузевою або законодавчою реформою, але й системним довгостроковим процесом, підтриманим політичною волею, громадським контролем та міжнародними партнерами.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок стосовно того, що впровадження європейських стандартів фінансового контролю в Україні є необхідною, але не достатньою умовою для стійкого зниження корупції у сфері публічних фінансів. Важливою є послідовна реалізація комплексу заходів від законодавчої уніфікації та інституційного зміцнення до цифрової модернізації та підвищення професійних компетенцій за супроводу прозорого моніторингу й активної участі громадянського суспільства. Лише за таких умов формальні декларації перетворюються на реальні інструменти контролю, а декларативна прив'язка до євроінтеграційних зобов'язань набуде практичної ваги в протидії корупції.

Список використаних джерел

1. Індекс сприйняття корупції – 2024. Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattyakoruptysiyi-2024/> (дата звернення: 06.10.2025).
2. Public Internal Control. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/protection-eu-budget/public-internal-control_en (date of access: 06.10.2025).
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 31.10.2003 : станом на 18 жовт. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 06.10.2025).
4. EU-project supports the implementation of EU practices for accounting, financial reporting and audit in Ukraine. EEAS. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu-project-supports-implementation-eu-practices-accounting-financial-reporting-and-audit-ukraine_en (date of access: 07.10.2025).
5. The state anti-corruption program - Measure 2.4.1.6.1. ICM ДАП. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/en/zahid/725/> (date of access: 07.10.2025).
6. Ukraine 2024 Report. COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT, Brussels, 30 October 2024. P. 61. URL: <https://me.gov.ua/file/26b46d87-bbab-4c21-bcba-d66ea4015493> (date of access: 07.10.2025).

*Добровольська О. Ю.,
здобувачка вищої освіти IV курс,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Ткаля О.В.,
канд. юрид. наук, доцент кафедри
конституційного та адміністративного права та процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У БОРОТБІ З ГЛОБАЛЬНОЮ КОРУПЦІЄЮ

Корупція - стійка суспільно-політична вада, яка, на жаль, не зникає з порядку денного. У добу глобалізації це явище ускладнюється й набуває нових, більш заплутаних форм. Яскравим свідченням його транскордонної природи стали журналістські розслідування останніх років про офшорні активи впливових політиків і зірок індустрії розваг - зокрема публікації «Панамських документів» та «Документів Пандори», які наочно демонструють масштаб і глобальну взаємопов'язаність сучасних корупційних схем.

Корупцію зазвичай тлумачать як використання довіреної влади в особистих інтересах. Вона має багато проявів і охоплює практики на кшталт хабарництва, відкатів, кумівства, рекету, саботажу, шахрайства, змови тощо [1, с. 76]. Водночас ці форми не мають однакової нормативної оцінки: якщо крадіжку чи шахрайство переважно кваліфікують як злочини в більшості держав, то «торгівля впливом» або хабарі можуть сприйматися по-різному - залежно від конкретного соціокультурного середовища, у якому такі дії відбуваються.

У Конвенції ООН проти корупції перелік корупційних діянь розкрито через низку норм, що передбачають їх криміналізацію: від хабарництва щодо національних і іноземних посадових осіб, а також службовців міжнародних публічних організацій (ст. 15, 16) до легалізації (відмивання) злочинних доходів (ст. 23), приховування (ст. 24) та впливу на правосуддя/перешкоджання йому (ст. 25) [2].

Глобальну корупцію відносять до злочинних практик, маючи на увазі поширені, майже повсюдні явища, що з певною регулярністю проявляються в більшості держав, хоча й у різних масштабах і співвідношеннях. Її «глобальність» пов'язують із мережами, які за допомогою хабарів полегшують торгівлю людьми, наркотиками, рідкісними та зникаючими видами тварин, а також зброєю. Такі транснаціональні схеми складні для викриття, адже операції

відбуваються через кордони, охоплюють численні юрисдикції й спираються на різноманітні цифрові інструменти для проведення фінансових транзакцій.

Підсумовуючи найтиповіші прояви, можна відзначити, що сутнісною ознакою глобальної корупції є неформальне задіяння транснаціональних мереж заради протиправного збагачення через експлуатацію владних ресурсів. Її глобальний вимір визначають транскордонний характер фінансових потоків і міжнародна спільнота учасників корупційних комбінацій. Додатковим свідченням масштабу та гостроти проблеми є наявність розгалуженого нормативно-інституційного інструментарію протидії в арсеналі міжнародних організацій і стала увага до цієї теми на світових майданчиках, зокрема під час самітів глав держав.

Класичні підходи протидії - внутрішній контроль, санкції та фінансові перевірки - нерідко дають обмежений результат через дефіцит прозорості й відсутність цілісної системи [3, с. 275]. На цьому тлі теоретичні напрацювання наголошують на потребі впровадження інноваційних, передусім цифрових, рішень, що дозволяють автоматизувати процедури, мінімізувати людський чинник і посилити механізми підзвітності.

Штучний інтелект (ШІ) зазвичай розуміють як системи, що проявляють інтелектуальну поведінку, аналізують середовище та - з певною мірою автономності - виконують дії для досягнення визначених цілей» [4, с. 216-217]. На відміну від «класичних» ІКТ, які здатні лише оцифровувати закупівлі, надавати е-послуги й оприлюднювати відкриті дані, вирізняльна риса ШІ - спроможність до самонавчання. Замість детального програмування всіх можливих сценаріїв, алгоритми ШІ самі відшукують оптимальні рішення.

Застосування ШІ як інструмента аналізу даних відкриває змогу ідентифікувати бенефіціарних власників у глобальному масштабі, відтворювати мережі зв'язків, геолокації, використання фірм-прокладок, офшорні схеми та банківські операції учасників тендерів. Особливо корисним потенціал ШІ є в бюрократично чутливих для бізнесу процесах - реєстрації землі й майна, адмініструванні соціальних виплат, верифікації персональних даних, укладенні та моніторингу державних контрактів тощо.

Показовим для впровадження цифрових інструментів у глобальній антикорупційній політиці є досвід Європейського Союзу. Масштабні обсяги фінансування програм, грантів і проєктів як у межах внутрішніх політик ЄС, так і у сфері його зовнішньої діяльності потребують наднаціональної системи нагляду за видатками та запобігання

шахрайству. Водночас, попри традиційно високі рейтинги більшості держав-членів за індексами сприйняття корупції, останні порівняльні опитування свідчать, що проблема й надалі гостро турбує громадян Союзу: 68% учасників моніторингу Євробарометра [5] та 62% із понад 40 000 респондентів Глобального барометра корупції [6] вважають корупцію широко розповсюдженою у своїй країні. Найбільше претензій адресовано національним державним інституціям: на думку 74% опитаних, саме там корупційні практики проявляються найчастіше. У переліку суб'єктів із найнижчим рівнем довіри опинилися політичні партії (58%) та політики місцевого, регіонального й національного рівнів (55%) [5].

Підприємницьке середовище в державах ЄС також відзначає корупцію як чинник, що ускладнює ведення бізнесу. Так, понад третина компаній (34%) назвали її проблемою. Більшість фірм переконані, що тісна взаємодія між політикою та бізнесом породжує корупційні практики (79%), а фаворитизм і корупція спотворюють конкуренцію (70%). Крім того, 59% представників бізнесу в ЄС погоджуються, що хабарі та використання зв'язків часто є найпростішим шляхом до отримання певних державних послуг [5].

Як цифрову відповідь на ці ризики Європейська Комісія впровадила інструмент ARACHNE - систему аналітики даних для управлінського аудиту, яка впродовж бюджетного періоду відстежувала використання коштів структурних фондів ЄС [7, с. 32].

ARACHNE акумулює відомості, що надходять від керівних органів Європейського соціального фонду та Європейського фонду регіонального розвитку, а також із низки зовнішніх реєстрів. Об'єктами обробки виступають як юридичні, так і фізичні особи. Система опрацьовує ці дані й збагачує їх відкритою інформацією, аби ідентифікувати бенефіціарів, договори та підрядників, потенційно вразливих до шахрайства, конфлікту інтересів або інших порушень. Інструмент охоплює майже 400 млн компаній по всьому світу (чинних і тих, що припинили діяльність), включно з даними про структуру власності (акціонерів, дочірні підприємства, частки участі тощо), для 41 млн компаній містить детальні фінансові показники (оборот, грошовий потік, коефіцієнти платоспроможності), зберігає адресну інформацію, відомості про топменеджмент та пов'язаних осіб (директорів, вищих керівників, ступінь пов'язаності/спорідненості), кількість афілійованих суб'єктів і ролі в компаніях, а також індикатори довіри та ризики неплатоспроможності/банкрутства.

Окрім ARACHNE, у розпорядженні ЄС діють Система раннього виявлення та виключення (Early Detection and Exclusion System, EDES)

і Система управління невідповідностями (Irregularity Management System, IMS), інтегровані в Інформаційну систему боротьби з шахрайством (Anti-Fraud Information System, AFIS). AFIS забезпечує накопичення й аналітичну обробку релевантних даних, а у її периметрі обліковується понад 8500 кінцевих користувачів із близько 1400 спеціалізованих органів. До кола користувачів входять держави-члени, країни-партнери поза ЄС, міжнародні організації, Європейська Комісія та інші інституції Європейського Союзу [7, с. 33].

Ще одним елементом цифрової інфраструктури ЄС у протидії шахрайству є Система управління невідповідностями, призначена для подання повідомлень про порушення, зокрема про факти шахрайства, у справах, що стосуються спільного управління коштами та інструментів передвступної допомоги. У межах цієї системи держави-члени, країни-кандидати та інші держави поза ЄС вибудовують багаторівневу ієрархію звітування з розмежуванням зон відповідальності. Наразі майже 700 звітних організацій і понад 3000 зареєстрованих користувачів цього цифрового інструменту відповідають за своєчасну реєстрацію і передавання інформації про виявлені порушення.

Варто підкреслити, що попри жорсткі правила захисту даних і стриману політику щодо впровадження ІІІ, ЄС уже застосовує такі технології в антикорупційній діяльності. Європейський офіс з боротьби з шахрайством розгорнув систему аналітики на базі машинного навчання, яка дає змогу виявляти «підозрілі» семантичні патерни в електронному листуванні та соцмережах, передусім у сфері організації тендерів і публічних закупівель. Окремий акцент робиться на якості програмного забезпечення та персоналізації рішень. Водночас ефективність ІІІ критично залежить від обсягів і надійності вхідних даних, інформація має бути масивною й достовірною. Показовим є кейс із аналізом «Панамських документів», коли інструмент OLAF виявив сім можливих збігів із працівниками інституцій ЄС, однак частину з них згодом визнано хибними через фрагментарність і неповноту наборів даних [8]. Додаткові труднощі виникли під час спроб ідентифікації однакових фінансових суб'єктів, що функціонують у різних юрисдикціях під відмінними найменуваннями.

Також показово, що Європейський Союз суттєво фінансово підсилює антикорупційні інструменти. У рамках Програми боротьби з шахрайством на 2021–2027 роки, загальний бюджет якої становить 181 млн євро, на Інформаційну систему протидії шахрайству передбачено 60 млн євро, а ще 7 млн євро спрямовано на функціонування Системи управління невідповідностями.

Наведені кейси засвідчують, що під тиском і за методичної підтримки цифрові інструменти моніторингу корупційних практик інтегруються в державні системи фінансового менеджменту та контролю. Паралельно це розширює арсенал засобів для вдосконалення протидії транснаціональній корупції.

Отже, цифрові технології стають ключовою складовою глобальної антикорупційної архітектури, однак їхня ефективність залежить від якості даних, належного врядування та транснаціональної координації. Практики ЄС (ARACHNE, AFIS/EDES/IMS) демонструють, що аналітика великих масивів даних і машинне навчання здатні системно виявляти ризики шахрайства, конфлікти інтересів і нетипові патерни у публічних фінансах. Класичні інструменти контролю залишаються необхідними, але цифрові підходи підсилюють прозорість і підзвітність, мінімізуючи людський чинник у високоризикових процесах

Список використаних джерел

1. Гура В. Корупція: поняття та види, причини виникнення. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 2. С. 73-81.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 22.09.2025)
3. Думчиков М.О. Цифрові інструменти в боротьбі з корупцією: як технології змінюють роботу правоохоронних органів. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2025. С. 274-277.
4. Щербак Н.М, Уткіна М.С. Теоретико-методологічні підходи до визначення штучного інтелекту. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2021. С. 214-217.
5. Special Eurobarometer. 2022. *Corruption*. Report. March-April 2022. 523. European Union. <http://dx.doi.org/10.2837/110098> (дата звернення: 23.09.2025)
6. Transparency International. 2021. *European Union. Global Corruption Barometer*. URL: <https://www.transparency.org/en/gcb/eu/european-union-2021> (дата звернення: 23.09.2025)
7. Вінникова Н.А. Цифрові технології у боротьбі з глобальною корупцією. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, серія «Питання політології», 2022, випуск 41. С. 30-39.
8. International Consortium of Investigative Journalists. 2021. *Pandora papers. Offshore havens and hidden riches of world leaders and billionaires exposed in unprecedented leak. Global Overview*. URL: <https://www.icij.org/investigations/pandora-papers/> (дата звернення: 24.09.2025)

*Довженко Д.А.,
студентка 4 курсу юридичного факультету,
Науковий керівник: Ткаля О.В.,
канд. юрид. наук, доцент кафедри
конституційного та адміністративного права та процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ ТА ЦИФРОВА СУДОВА ВЗАЄМОДІЯ: ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ E-EVIDENCE У КОРУПЦІЙНИХ РОЗСЛІДУВАННЯХ ІЗ МІЖНАРОДНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Цифрові технології швидко стають невід'ємною частиною повсякденного життя, одночасно створюючи нові можливості та загрози, зокрема у сфері кіберзлочинності. За оцінками експертів Cybersecurity Ventures, у 2024 році збитки від кіберзлочинності сягнули 9,5 трильйонів доларів США, а 2025 року можуть перевищити 10,5 трильйонів [1]. Ефективна протидія таким загрозам потребує скоординованого підходу національних урядів та міжнародного співробітництва. ЄС демонструє приклад такої інтеграції: держави-члени об'єднують зусилля для протидії злочинам, у тому числі у кіберпросторі, забезпечуючи правовий доступ до електронних доказів як всередині Союзу, так і за його межами. Для України, яка прагне членства в ЄС, наближення законодавства до європейських стандартів у сфері цифрових доказів є важливим кроком у підвищенні спроможності національних правоохоронних і судових органів ефективно розслідувати корупційні та інші транснаціональні злочини. Особливо це стосується боротьби з корупцією: електронні докази (журнали транзакцій, листування, резервні копії та інші цифрові сліди) дають змогу відслідкувати механізми підкупу, розкривати мережі відмивання активів та встановлювати міжнародні зв'язки злочинних схем. Швидкий і стандартизований доступ до таких доказів через інструменти e-Evidence підвищує ймовірність розкриття корупційних злочинів, сприяє поверненню вкрадених активів та зміцнює довіру громадськості до правоохоронної та судової систем [1].

У науковій літературі широкого вжитку набув термін «digital evidence» (цифрові докази), під яким розуміють будь-яку інформацію, зафіксовану або передану з використанням комп'ютерних систем, що може підтвердити або спростувати певні обставини справи. Це можуть бути текстові, графічні, звукові та відео дані, а також метадані, які

допомагають відтворити цифрову взаємодію осіб. На думку експертів Scientific Working Group on Digital Evidence, цифрові докази включають будь-яку інформацію доказового значення, зафіксовану або передану у цифровій формі [2]. Обов'язковою ознакою таких доказів є їхня конвергентність — здатність одиничного доказу інтегруватися з іншими доказами та набувати у сукупності доказового значення.

Зростаюча роль цифрових доказів зумовлена також тим, що учасники кримінальних проваджень дедалі частіше обґрунтовують своє алібі через взаємодію з електронними системами. Наприклад, під час скоєння злочину вони могли користуватися комп'ютером, мобільним телефоном, перебувати під спостереженням камер або авторизовуватися у системах контролю доступу в іншому місці. У зарубіжній практиці такі пояснення отримали назву «digital alibi» (цифрове алібі), оскільки їх підтвердження чи спростування ґрунтується на цифровій інформації, яка зберігається на матеріальних носіях. При цьому важливо враховувати, що цифрові докази недоступні для безпосереднього сприйняття, потребують спеціальних програмно-технічних засобів для аналізу та є дуже нестійкими, оскільки можуть бути легко пошкоджені або видалені [2].

Щоб спростити та прискорити доступ до електронних доказів у ЄС, у 2018 році Комісія запропонувала нові правила, які були прийняті Радою ЄС та Європейським парламентом у липні 2023 року та набудуть чинності з літа 2026 року. Вони передбачають надійний захист основних прав, включно з персональними даними, встановлюють обов'язок для постачальників послуг призначати законного представника у ЄС та створюють правову визначеність для бізнесу [3].

Законодавчі новації передбачають два ключові механізми: європейський ордер на надання доказів та європейський ордер на збереження доказів. Перший дозволяє суду або слідчому органу в одній державі ЄС безпосередньо отримувати електронні докази у постачальника послуг або його законного представника в іншій країні ЄС. У надзвичайних випадках строки реагування скорочуються до кількох годин, порівняно з місяцями, які потребує традиційна взаємна правова допомога. Другий ордер дозволяє вимагати збереження даних для подальшого отримання їх у межах розслідування. Ці інструменти скорочують строки та підвищують ефективність транснаціональних розслідувань [3].

Європейські ініціативи ґрунтуються також на Будапештській конвенції про кіберзлочинність та її Другому додатковому протоколі (2021 р.), які встановлюють більш ефективний режим міжнародної правової допомоги у сфері цифрових доказів та дозволяють пряме

співробітництво з інтернет-сервісами інших держав-учасниць. Протокол охоплює всі цифрові докази, а не лише дані, пов'язані з кіберзлочинами, і передбачає жорсткі гарантії захисту даних [4].

У практиці ЄС цифрові докази відіграють важливу роль у розслідуванні корупційних злочинів з міжнародним елементом. Наприклад, у випадку з Motol University Hospital у Чехії, де було виявлено шахрайство з використанням електронних даних, таких як електронні листи та фінансові транзакції, що дозволило виявити маніпуляції з публічними закупівлями та зловживання з європейськими фондами. У цьому випадку Європейська прокуратура активно використовувала цифрові докази для збору інформації та доведення вини підозрюваних [5].

Окрім цього, у 2023 році бельгійські прокурори розпочали розслідування щодо ймовірних хабарів, отриманих депутатами Європарламенту від китайської компанії Huawei. Слідчі використовували електронні докази, зокрема листування та фінансові транзакції, для виявлення підозрілих платежів та документів, що підтверджують корупційну діяльність [6].

Електронні докази кардинально підвищують ефективність розслідувань корупційних злочинів з міжнародним елементом: швидкий доступ до хмарних листувань, журналів платіжних систем, CDR та логів ERP дає змогу відтворити ланцюги платежів, встановити зв'язки між посадовцями та підрядниками і підтвердити хронологію ухвалення рішень. Інструменти e-Evidence мінімізують ризик втрати або фрагментації даних між юрисдикціями й скорочують час, необхідний для збору критичних цифрових слідів [7].

Практичне значення цього видно на прикладах, наведених вище: аналіз електронного листування та фінансових транзакцій дозволив виявити кореляцію між змінами в документах держзакупівель і перерахуваннями коштів, що зробило можливим пред'явлення обґрунтованих обвинувачень і блокування виведення активів. Таким чином e-evidence не лише полегшує ідентифікацію корупційних схем, а й підвищує ймовірність успішного результату розслідування в транснаціональному контексті.

Водночас ефективність e-evidence у боротьбі з корупцією залежить від процесуальних гарантій, сумісності правових підходів і технічної спроможності органів розслідування та судів.

Отже, впровадження європейських механізмів доступу до електронних доказів значно підвищує ефективність розслідувань корупційних злочинів з міжнародним елементом, дозволяючи швидко відтворювати ланцюги платежів, підтверджувати зв'язки між

фігурантами та блокувати виведення активів. Водночас максимальний ефект досягається лише за умов гармонізованого законодавства, надійних процесуальних гарантій, чіткої фіксації ланцюга зберігання доказів і належної технічної підготовки слідчих і судів. Для України це означає поєднання правової адаптації до стандартів ЄС з інвестиціями в інфраструктуру, навчання та міжнародну координацію — що одночасно підвищить результативність розслідувань і зміцнить довіру суспільства до системи правосуддя.

Список використаної літератури

1. Чорнозуб Л. В. Використання цифрових доказів у кримінальному судочинстві держав-членів європейського союзу: нові правові інструменти. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. С. 1.
2. Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2013. С. 2.
3. E-evidence. Migration and Home Affairs. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/cybercrime/e-evidence_en (дата звернення: 06.10.2025).
4. Better access to e-evidence to fight crime. European Council Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/e-evidence/> (дата звернення: 06.10.2025).
5. Czechia: EPPO uncovers heavy corruption and €160 million EU subsidy fraud in healthcare sector | European Public Prosecutor's Office. Home | European Public Prosecutor's Office. URL: <https://www.eppo.europa.eu/en/media/news/czechia-epo-uncovers-heavy-corruption-and-eu160-million-eu-subsidy-fraud-healthcare> (дата звернення: 06.10.2025).
6. Petrequin S., Plazy S. Belgian prosecutors arrest suspects in Huawei bribery probe targeting EU Parliament. AP News. URL: <https://apnews.com/article/brussels-european-parliament-arrests-corruption-belgium-bribery-b02bc4aa12f312dcbd360070f3853c1b> (дата звернення: 06.10.2025).
7. E-evidence - cross-border access to electronic evidence. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/law/cross-border-cases/judicial-cooperation/types-judicial-cooperation/e-evidence-cross-border-access-electronic-evidence_en (дата звернення: 07.10.2025).

*Дрозжак М. С.,
здобувачка вищої освіти IV курсу,
Науковий керівник: Ткаля О. В.,
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри
конституційного та адміністративного права і процесу
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

АНТИКОРУПЦІЙНІ ОРГАНИ: ХТО І ЯК БОРЕТЬСЯ З КОРУПЦІЄЮ В ЄВРОПІ

Масштабне проникнення корупції, непропорційно високий її рівень серед еліт у державах «глобального Півдня», Східної Європи та на пострадянському просторі, провальні спроби реформувати правоохоронні й судові інститути та хронічна недовіра громадян до ключових органів влади обумовили потребу в нових підходах до протидії цьому явищу. Одним із таких підходів дедалі чіткіше окреслюється створення й інституціоналізація мережі спеціалізованих антикорупційних органів.

Досвід країн ЄС у створенні та функціонуванні антикорупційних органів є критично важливим для України з кількох причин. По-перше, він безпосередньо корелює з вимогами євроінтеграції, рекомендаціям GRECO. По-друге, європейські моделі дають перевірені рішення інституційного дизайну, а саме гарантії незалежності слідчих і прокурорів, прозорі процедури добору керівництва, належне фінансування, процесуальна автономія та спеціалізація судів. По-третє, ЄС напрацював дієві інструменти - електронні декларації, реєстри бенефіціарів, цифрову аналітику ризиків, механізми повернення активів і захисту викривачів - які можна адаптувати до українських реалій. Нарешті, синхронізація української антикорупційної архітектури з європейською підвищує довіру інвесторів, спрощує транскордонне розслідування злочинів і пришвидшує відшкодування збитків державі. Сукупно це не лише посилює спроможність протидіяти корупції, а й робить незворотними ключові реформи верховенства права. З огляду на зазначене, для вироблення практичних рекомендацій перейдемо від загальних підходів до предметного розгляду національних кейсів.

Так, Республіка Словаччина стала першою країною в Європі, що запровадила спеціалізовані антикорупційні інституції у вигляді окремих суду та прокуратури - як центральні ланки національної системи протидії корупції. У 2003 році було створено Спеціальний суд (*Špeciálny súd*), завданням якого стало нейтралізувати вплив

неформальних (міжособистісних) зв'язків між суддями, адвокатами, слідчими, прокурорами й обвинуваченими, які могли перешкоджати об'єктивному розгляду справ. Для суддів цього органу передбачили підвищений рівень оплати праці, можливість персональної охорони та розширені процесуальні гарантії незалежності [1, с. 306].

Оцінки функціонування суду виявилися доволі суперечливими. З одного боку, на стартовому етапі він акумулював унікальну експертизу, запровадив низку дієвих інструментів протидії організованій злочинності, допоміг розірвати окремі локальні корупційні зв'язки та довів до вироків кілька корупційних проваджень [2, с. 88]. Водночас, за висновками багатьох фахівців, інституція не виправдала очікувань щодо переслідування корупції «верхнього ешелону». Опублікована статистика свідчить, що лише близько 3% засуджених у справах суду спричинили шкоду понад 5 тис. Євро, траплялися й провадження щодо вкрай незначних сум неправомірної вигоди - іноді на рівні 20 Євро [3, с. 99–100].

Республіка Хорватія стала другою в Європі державою, де запрацював спеціалізований антикорупційний суд. У наукових джерелах підкреслюють, що ключовою ланкою хорватської антикорупційної архітектури є Управління з протидії корупції та організованій злочинності. Створення окремого суду, уповноваженого розглядати корупційні та інші особливо тяжкі правопорушення, обґрунтовували потребою сформувати спеціально підготовлений корпус суддів для вирішення найскладніших і суспільно резонансних справ [4, с. 120].

Варто підкреслити, що хорватські спеціалізовані суди, окрім проваджень у справах про корупцію, наділені також юрисдикцією щодо низки інших категорій злочинів, нерідко далеких від власне корупційної проблематики. Зокрема, до компетенції Судових відділів віднесено розгляд проваджень про: зловживання процедурами банкрутства, недобросовісну конкуренцію у сфері внутрішньої торгівлі, перевищення чи зловживання владними повноваженнями, торгівлю людьми, вимагання, легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, створення й діяльність організованих груп із метою вчинення злочинів, ухилення від сплати податків та інші подібні правопорушення.

Наступним варто відзначити Литовський антикорупційний інститут - Спеціальна служба розслідувань (Specialiųjų tyrimų tarnyba, STT) - створений у 2000 році як багатофункційний орган протидії корупції. Її мандат охоплює як кримінальне переслідування корупційних правопорушень, так і широкий спектр превентивних заходів. Окрім

досудового розслідування злочинів корупційного характеру, STT системно працює на випередження: проводить аналітику ризиків, ініціює зміни до процедур і практик державних органів, розгортає освітні та інформаційні кампанії з формування нульової терпимості до корупції.

До кола функцій STT належать формування цілісної національної системи запобігання корупції, удосконалення нормативно-правового регулювання в цій сфері; накопичення, опрацювання та аналітичне узагальнення даних про корупційні прояви, розбудова міжнародної співпраці у протидії корупції. У структурі служби діє підрозділ внутрішнього аудиту - Служба внутрішнього аудиту, а також Відділ внутрішньої безпеки.

STT функціонує як інституційно незалежний орган, що звітує Президенту Литовської Республіки та Сейму. Така модель підзвітності покликана забезпечити баланс і водночас убезпечити службу від політичного впливу виконавчої влади. Крім правоохоронних повноважень, STT виконує координаційну роль у сфері антикорупційної політики: стежить за реалізацією та узгодженістю заходів, передбачених Національною програмою боротьби з корупцією, і забезпечує міжвідомчу взаємодію для її впровадження [5].

В Албанії у 1999 році було засновано Антикорупційну комісію як міжвідомчий координаційний майданчик. Її ключова місія – спрямовувати та контролювати втілення Національного плану протидії корупції. До повноважень Комісії також належить нагляд за роботою Антикорупційної моніторингової групи. У 2000 році Уряд Албанії утворив Антикорупційну моніторингову групу (АМГ), до складу якої входить постійний Підрозділ з антикорупційного моніторингу при офісі Державного міністра. АМГ відповідає за відстеження реалізації Національного плану боротьби з корупцією та регулярно інформує уряд про результати його виконання [5].

Для системного контролю за імплементацією плану запроваджено два спеціалізовані органи: Антикорупційну комісію (GCFAC) на рівні членів уряду та Антикорупційну моніторингову групу (ACMG), сформовану з високопосадових державних службовців. Завдяки створенню цих двох інституцій Албанія вперше отримала постійно діючі органи, покликані забезпечувати безперервну боротьбу з корупцією. Крім того, згідно із Законом Республіки Албанія № 95/2016 «Про створення та функціонування інституцій з протидії корупції та організований злочинності» у 2016 році в державі було засновано Спеціалізований суд з боротьби проти корупції та організованої

злочинності. Він включає суд першої інстанції та апеляційний суд, обидва розташовані в столиці – Тирані [6, с. 173].

Румунія вирізняється однією з найрішучіших антикорупційних політик у межах ЄС. У 2002 році було засновано Національний антикорупційний директорат (НАДР), основним завданням якого є викриття та розслідування корупційних правопорушень. Орган укомплектовано 145 прокурорами, 220 поліцейськими, 55 фахівцями в регіональних підрозділах, а також 197 працівниками підрозділу технічно-оперативного забезпечення. До компетенції НАДР входять, зокрема, справи про фінансові зловживання із коштами ЄС та зловживання службовим становищем.

Показовою є статистика за 2014 рік, зокрема на 145 прокурорів припало 911 кримінальних проваджень, до суду скеровано справи щодо 392 осіб, серед яких 36 міських голів, 35 суддів і прокурорів, 25 адвокатів, 81 поліцейський та інші посадовці. Було заблоковано рахунки на суму 200 млн євро, з яких 30 млн євро підлягали конфіскації. Того ж року, після повторного подання НАДР, парламент Румунії погодився на зняття імунітету з одного сенатора, шістьох депутатів, одного чинного міністра та десятих колишніх міністрів [7, с. 120].

Варто відзначити, що і на загальноєвропейському рівні теж функціонують відповідні органи. Так, Задля посилення протидії тяжким формам організованої злочинності Рада Європи у 1999 році ухвалила рішення про формування спеціалізованого підрозділу - Євроюсту - до складу якого увійшли прокурори, слідчі судді (магістри) та офіцери поліції з належними повноваженнями. Надалі, 28 лютого 2002 року, Рада Європейського Союзу офіційно створила Євроюст як спеціальний орган. Ключова функція Євроюсту - підтримувати держави-члени у розслідуванні найтяжчих злочинів і координувати їхні практичні дії в цій сфері у тісній взаємодії з Європолом. Стаття 4 окреслює компетенцію Євроюсту, до якої належать, зокрема, шахрайство й корупція, а також будь-які інші кримінальні діяння, що посягають на фінансові інтереси Європейського Співтовариства.

В оновленому Договорі про функціонування ЄС передбачено створення спеціалізованого органу - Європейської прокуратури (ЕПРО). Цей інституційно незалежний орган уповноважений здійснювати розслідування фінансових злочинів у державах-членах Союзу: зокрема шахрайства з коштами ЄС, зловживань, корупційних правопорушень, а також схем із податком на додану вартість, що можуть відрізнятися за національними юрисдикціями. Штаб-квартира ЕПРО розміщена в Люксембурзі, керівництво здійснює Європейський головний прокурор,

у підпорядкуванні якого працюють делеговані прокурори з держав-учасниць [8, с. 64-78].

Отже, в європейських державах боротьба з корупцією спирається на мережу спеціалізованих інституцій із чітко визначеними повноваженнями, високими гарантіями незалежності та необхідними ресурсами. Досвід Румунії демонструє, що процесуальна автономія, професійний добір кадрів і технічна спроможність здатні давати відчутні результати - від притягнення високопосадовців до арешту активів. Словацький і хорватський приклади спеціалізованих судів засвідчують важливість інституційної спеціалізації, але й окреслюють ризики, що без належного фокусування на «верхній» корупції та узгодженості з усім ланцюгом правосуддя результативність знижується. Сукупно ці практики підтверджують, що ключем є інституційна незалежність, прозорий добір керівництва, стабільне фінансування, спеціалізована процесуальна компетенція, цифрова аналітика та міжнародна кооперація (зокрема захист викривачів і повернення активів). Для України це не лише орієнтир євроінтеграції, а й дорожня карта побудови стійкої антикорупційної системи, яка однаково здатна працювати і на національному, і на транскордонному рівнях.

Список використаних джерел

1. Макаренков О.Л. Передумови створення та правовий статус Антикорупційного суду Республіки Словаччина. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 1. С. 304–309.
2. Ростовська К.В. Міжнародний досвід створення та функціонування антикорупційних судів у світі. *Вісник Харківського Національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2018. Вип. 25. С. 87–89.
3. Меняйлов О.О. Міжнародний досвід боротьби з корупцією шляхом створення спеціалізованих антикорупційних судів. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 47. С. 96–101.
4. Хайдарова І.О. Іноземний досвід правового регулювання адміністративних відносин антикорупційних судів. *Право і суспільство*. 2019. № 1. С. 118–124.
5. Антикорупційні органи інших країн та аудит антикорупційних органів. Інформаційний бриф. Програма USAID RANG, вересень, 2022. URL: <https://surl.lu/ouilvu> (дата звернення: 23.09.2025)
6. Цитряк В., Кондрич В. Європейський досвід запровадження антикорупційних судових органів. *Юридичний вісник*, 2021/3. С. 171-177.

7. Ростовська К. Міжнародний досвід формування та реалізації антикорупційної політики в інших державах. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 4 (12). 2017 р. С. 118-122.

8. Валецька О. В., Каплій О. В., Ткаля О. В. Антикорупційні європейські стандарти як основа формування громадянського суспільства: навч. посіб. для студентів бакалаврів різних спец. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2025. 200 с

УДК: 339.543:343.353](043.2)

*Джигота К.М.,
студентка III курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Каплій О.В.,
канд. юрид. наук., доцентка, доцентка кафедри
конституційного та цивільного права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

АНТИКОРУПЦІЙНА ПРОГРАМА ТА ПОЛІТИКА МИТНИХ ОРГАНІВ

Державна митна служба розробляє і затверджує власні антикорупційні програми, які деталізують заходи, передбачені національною стратегією та державною програмою. Державна митна служба України (далі – ДМСУ) затвердила Антикорупційну програму ДМСУ на 2023–2025 роки наказом від 31 травня 2023 року.

Антикорупційна програма митних органів – це обов’язковий документ, що встановлює заходи для виявлення, запобігання та протидії корупції в їхній діяльності, відповідно до антикорупційної політики держави. Антикорупційна політика, своєю чергою, є широким комплексом заходів, спрямованих на усунення причин корупції та створення системи її запобігання.

Метою Програми є вдосконалення системи запобігання та протидії корупції в ДМСУ, забезпечення узгодженості, послідовності й ефективності антикорупційних заходів як у центральному апараті, так і в територіальних підрозділах. Крім того, Програма спрямована на подальше впровадження механізмів прозорості та доброчесності, зменшення рівня корупційних ризиків у діяльності митних органів і підвищення довіри громадськості до Держмитслужби.

В основу розроблення Антикорупційної програми покладено такі принципи: верховенство права; формування нетерпимості до корупції

та утвердження культури доброчесності; законність і відповідність антикорупційних заходів Конституції України, чинному законодавству у сфері запобігання корупції та іншим нормативно-правовим актам. Програма базується також на принципах прозорості – відкритості та публічності процесу оцінювання корупційних ризиків і визначення заходів впливу на них, а також інклюзивності – забезпечення участі громадськості та працівників у формуванні антикорупційних стандартів і процедур. Важливими є принципи адаптованості, що передбачає врахування специфіки діяльності Держмитслужби при визначенні відповідних заходів; об'єктивності та неупередженості, які гарантують врахування суспільних інтересів у вдосконаленні системи запобігання і протидії корупції; справедливості та невідворотності відповідальності за корупційні правопорушення, а також оперативності, тобто своєчасного впровадження процедур, спрямованих на мінімізацію корупційних ризиків.

Митниця залишається однією з найбільш корумпованих сфер в Україні. За даними аналітичного звіту «Корупція в Україні 2024», саме митна служба посідає перше місце за поширеністю корупції: 22,2% представників бізнесу, які стикались із митницею, повідомили про вимагання неправомірної вигоди. Незважаючи на передбачене реформування цієї сфери у рамках Плану Ukraine Facility та Національної стратегії доходів до 2030 року, ефективність перезавантаження митниці залишається під загрозою. Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів» від 17.09.2024 р. запровадив атестацію посадових осіб та перевірку їхньої доброчесності, проте антикорупційна експертиза проекту постанови Кабінету Міністрів виявила низку корупціогенних ризиків. Основна проблема полягає у відсутності прозорого та об'єктивного механізму проведення перевірок і моніторингу способу життя працівників митниці, що створює передумови для збереження суб'єктивних підходів і подальших корупційних зловживань, ускладнюючи реальне оновлення ДМСУ [2].

Щодо реалізації Антикорупційної програми, то у I півріччі 2025 року уповноваженими підрозділами митних органів отримано та розглянуто 57 повідомлень про можливі корупційні чи пов'язані з корупцією правопорушення. До правоохоронних органів передано 16 повідомлень, з яких 14 – спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції; порушено 3 дисциплінарні провадження та проведено 11 профілактичних заходів. За результатами контрольно-аналітичних перевірок двох посадовців внесено до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили

корупційні правопорушення. Крім того, проведено аналіз 1013 контрагентів і 1434 договорів, надано методичну допомогу 4377 посадовцям. Регулярно здійснюється перевірка конфлікту інтересів та наявності близьких осіб у системі митних органів: підготовлено 11 рішень про врегулювання конфлікту інтересів серед керівних посадовців та врегульовано загалом 463 випадки конфлікту інтересів [3].

У II півріччі 2025 року в межах Програми Всесвітньої митної організації з протидії корупції та сприяння доброчесності (А-CIP) заплановано проведення опитування щодо сприйняття доброчесності серед працівників ДМСУ та представників бізнесу. Його метою є отримання незалежної кількісної оцінки рівня доброчесності в митній системі. Опитування, організоване спільно з експертами Програми А-CIP, проходитиме восени 2025 року, а його результати стануть основою для підготовки нової Антикорупційної програми ДМСУ. Представники уповноваженого підрозділу служби вже проводять координаційні зустрічі з експертами EU4PFM та колишнім головою ДМСУ Польщі Яцеком Капіцою, під час яких обговорюються шляхи підвищення ефективності антикорупційних заходів, адаптація митного законодавства України до норм ЄС, інтеграція в цифрові бази даних ЄС та впровадження кількісних показників ефективності (KPI) у діяльність митних органів [2].

Антикорупційна політика ДМСУ ґрунтується на низці ключових підходів, спрямованих на забезпечення доброчесності та прозорості у діяльності органу. Основою цієї політики є дотримання високих стандартів етичної поведінки на публічній службі, утвердження принципу нульової толерантності до проявів корупції, а також розвиток кадрового потенціалу, який відповідає сучасним вимогам професіоналізму та доброчесності. Значна увага приділяється ефективному й законному використанню бюджетних коштів, відкритості процесів прийняття управлінських рішень, забезпеченню пріоритету прав і законних інтересів громадян та суб'єктів господарювання, а також налагодженню партнерських взаємин із громадянським суспільством у сфері запобігання та протидії корупції.

Засади антикорупційної політики реалізуються через виконання визначених завдань і заходів, передбачених антикорупційною програмою, за кількома пріоритетними напрямками. Серед них – формування системного підходу до протидії корупційним проявам, удосконалення кадрового менеджменту з урахуванням принципів доброчесності, забезпечення дотримання вимог фінансового контролю, своєчасне запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. Важливим аспектом є заохочення працівників до повідомлення про можливі факти

корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень, формування культури нетерпимості до корупції, а також розширення співпраці з громадськістю та міжнародними організаціями у сфері антикорупційної діяльності. [4].

Працівники ДМСУ виконують завдання у межах своїх посадових повноважень відповідно до місця та ролі у системі реалізації відомчої антикорупційної політики. Голова ДМСУ забезпечує реалізацію антикорупційної політики шляхом демонстрації особистого прикладу доброчесності, підтримки заходів, спрямованих на запобігання і протидію корупції, видання організаційно-розпорядчих документів у цій сфері, а також забезпечення належного функціонування уповноваженого підрозділу із запобігання та виявлення корупції. Він здійснює загальне керівництво виконанням антикорупційної програми, координує процеси управління корупційними ризиками, контролює їх оцінювання, а також забезпечує реагування на можливі факти порушень вимог законодавства у сфері запобігання корупції.

Керівники структурних підрозділів апарату ДМСУ та її територіальних органів відповідають за практичну реалізацію антикорупційної політики у своїх підрозділах, забезпечують виконання заходів антикорупційної програми, а також несуть персональну відповідальність за результати цієї діяльності. У їх обов'язки входить створення та підтримка функціонування уповноважених підрозділів або уповноважених осіб із запобігання і виявлення корупції, надання їм необхідних ресурсів, забезпечення незалежності їх діяльності та своєчасне реагування на виявлені порушення [1].

Керівники уповноважених підрозділів із запобігання та виявлення корупції організовують і контролюють реалізацію заходів щодо недопущення корупційних правопорушень, проводять навчання і надають методичну допомогу працівникам, здійснюють заходи з виявлення та врегулювання конфлікту інтересів, перевіряють своєчасність подання декларацій, здійснюють моніторинг дотримання антикорупційного законодавства та забезпечують захист осіб, які повідомляють про можливі факти корупції[1]. Крім того, вони інформують керівництво ДМСУ та відповідні державні органи про виявлені порушення у сфері запобігання корупції.

Керівник уповноваженого підрозділу Адміністрації ДМСУ координує оцінювання корупційних ризиків, організовує моніторинг ефективності виконання антикорупційної програми, аналізує зміни, що впливають на ризики, та проводить перевірки стану антикорупційної роботи у територіальних підрозділах.

Усі працівники ДМСУ зобов'язані неухильно дотримуватись антикорупційного законодавства, виконувати вимоги та принципи, визначені антикорупційною програмою, сприяти формуванню атмосфери доброчесності та нетерпимості до будь-яких проявів корупції.

Антикорупційна програма Державної митної служби України на 2023–2025 роки є стратегічним документом, спрямованим на системне оновлення митної системи через утвердження принципів доброчесності, прозорості та відповідальності. Її ухвалення стало відповіддю на виклики, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків у митній сфері, та необхідністю гармонізації українського законодавства із європейськими стандартами.

Головна мета програми – створення ефективної антикорупційної інфраструктури в ДМСУ, яка забезпечує запобігання, виявлення та реагування на корупційні прояви, а також підвищення довіри суспільства й бізнесу до діяльності митних органів.

Серед ключових цілей і пріоритетів є вдосконалення механізмів запобігання та протидії корупції, формування культури доброчесності серед працівників митниці, забезпечення прозорості та відкритості у прийнятті управлінських рішень, налагодження ефективної взаємодії з громадськістю, бізнесом і міжнародними партнерами, підвищення професійного рівня і доброчесності персоналу через атестацію та навчання.

Планом до кінця 2025 року є завершення виконання всіх запланованих заходів програми, підготувати оновлену антикорупційну стратегію ДМСУ з урахуванням результатів опитування А-CIP, посилити систему перевірок доброчесності, автоматизувати процеси контролю, інтегрувати українську митну систему в європейські інформаційні платформи та стандарти прозорості, забезпечити реальну, а не формальну, відповідальність за корупційні правопорушення. Її реалізація має на меті не лише зменшити корупційні ризики, а й перетворити митницю на сучасну, прозору та підзвітну структуру, що відповідає вимогам європейської інтеграції України.

Список використаних джерел:

1. Державна митна служба України. Антикорупційна програма. – URL: <https://customs.gov.ua/antikoruptsiina-programa> (дата звернення: 05.10.2025).
2. Висновок антикорупційної експертизи проєкту постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання проведення перевірки на доброчесність та моніторингу способу життя посадових осіб митних органів». – URL: <https://nazk.gov.ua/uk/documents/vysnovok->

antykoriupciynoi-ekspertyzy-proektu-postanvy-kabinetu-ministriv-ukrainy-deyaki-pytannya-provedennya-perevirky-na-dobrochesnist-ta-monitorynghu-sposobu-zhyttya-posadovyh-osib-mytnyh-organiv/?utm_source=chatgpt.com#_ftn1 (дата звернення: 05.10.2025).

3. Звіт про виконання у I півріччі 2025 році Антикорупційної програми Державної митної служби України на 2023–2025 роки. – URL: <https://dap.nazk.gov.ua/uploads/osr-155/zahid-626/sources/1313-1071956713-688a19170d5f0.pdf> (дата звернення: 05.10.2025).

4. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 05.10.2025).

УДК: 339.543:006.032](477:4)

Єрмоленко М. Є.,

студентка 3 курсу юридичного факультету,

Каплій О.В.,

*канд. юрид. наук., доцентка, доцентка кафедри
конституційного та цивільного права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

АДАПТАЦІЯ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄС ЯК РЕЗУЛЬТАТ ГАРМОНІЗАЦІЇ

Адаптація митного законодавства України до стандартів Європейського Союзу (далі – ЄС) – окремий напрям діяльності митних органів, зумовлений об’єктивною необхідністю удосконалення митного законодавства з метою наближення його до європейських стандартів [1].

Це достатньо тривалий в часі процес, який вимагає стадійності, тобто існування достатньо самостійних етапів удосконалення митного законодавства, які у комплексі забезпечують кінцевий результат у вигляді наближення вітчизняного митного законодавства до європейських стандартів правового регулювання єдиного митного простору. Ці етапи не мають чіткої послідовності і реалізуються в залежності від рівня невідповідності вітчизняного митного законодавства європейським стандартам. Означений процес є системним та відбувається в залежності від потреб держави і взятих міжнародних зобов’язань. До числа таких стадій належать:

– координація – це окремий етап адаптації митного законодавства, який полягає у розбудові організаційно-інституційних структур і заходів, які слугують у подальшому основою для здійснення адаптації. Цей етап має забезпечувальний характер і позиціонується як сукупність процедур взаємозв'язку задля проведення ефективної адаптації митного законодавства [2, с.119];

– уніфікація – відносно самостійний етап адаптації митного законодавства, завданням якого є приведення норм митного законодавства у відповідність до єдиної системи стандартів ЄС шляхом усунення розбіжностей і запровадження одноманітних засобів правового регулювання митної справи. За рахунок уніфікації відбувається спрощення митних процедур та створення однакових механізмів регулювання діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД);

– гармонізація – це етап адаптації митного законодавства, в рамках якого відбувається формування спільних правових принципів, через які у подальшому утверджуються правові стандарти, що мають універсальний характер, тобто напрацьовані Україною спільно з європейськими інституціями [3, с.340];

– імплементація – окремий етап адаптації митного законодавства, який представляє собою процес наближення митного законодавства до міжнародного законодавства за допомогою методів планової правотворчості, та контролю. Імплементація полягає у розробці та затвердженні нормативно-правових актів, які мають адаптивне значення, з подальшим контролем за результатами впровадження цих документів в митне законодавство.

Відповідно до Бюджетної декларації на 2025-2027 роки, схваленої постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 року № 751 [4], основним завданням митної політики на середньостроковий період є побудова передбачуваної та прогнозованої митної системи на основі практики ЄС, яка стимулює підвищення якості провадження зовнішньоекономічної діяльності в Україні, забезпечує баланс безпекової функції митниці та партнерських відносин з бізнесом, інтеграцію українських підприємств у міжнародні ланцюги постачання товарів. Протягом 2025-2027 років буде впроваджено заходи щодо реформування митної політики та митного адміністрування, передбачені Національною стратегією доходів до 2030 року, зокрема щодо: гармонізації митного законодавства України із законодавством ЄС; посилення антикорупційних заходів та підвищення довіри до митних органів; підтримки та співпраці з бізнесом; розвитку міжнародного митного співробітництва; інституційного розвитку

митних органів; розвитку інформаційних технологій та забезпечення технічними засобами митного контролю [4].

Національною стратегією доходів до 2030 року [5] напрямами гармонізації митного законодавства України до законодавства ЄС визначено: розробити новий Митний кодекс України (далі – МК України), що забезпечить повну імплементацію положень *acquis* ЄС в митній сфері, уніфікацію проходження митних процедур з ЄС; забезпечити розробку нормативно-правових актів для реалізації нового МК України; забезпечити законодавче врегулювання питань, не охоплених Митним кодексом ЄС, шляхом розроблення проекту Закону України про здійснення митної справи в Україні, яким будуть врегульовані питання правового статусу митних органів, проходження служби в митних органах тощо; забезпечити проходження оцінки відповідності митного законодавства України законодавству ЄС (отримання висновку Європейської комісії про відповідність законодавства України митному законодавству ЄС). Вказаною Стратегією зазначається про те, що митне законодавство України в більшості своїй наближене до *acquis* ЄС, у тому числі у таких важливих сферах, як транзит, АЕО, митна оцінка, країна походження, захист прав інтелектуальної власності.

З метою започаткування міжнародного застосування Нової комп'ютеризованої транзитної системи та розширення системи транзитних спрощень було прийняте відповідне нормативно-правове підґрунтя. До МК України внесені зміни для досягнення європейських стандартів та інтеграції у єдиний митний простір ЄС, зокрема врегульовано процедуру складання митних декларацій на товари, які класифікуються у межах однієї товарної позиції згідно з українською класифікацією товарів ЗЕД, надано можливість користуватися спрощеннями під час здійснення митних формальностей усім надійним підприємствам, а не тільки авторизованим економічним операторам, запроваджено механізм, аналогічний тому, що функціонує в ЄС, видання рішень митними органами, оцінки відповідності та моніторингу відповідності, а також правила внесення змін, перегляду, скасування, анулювання рішень та застосування «права бути почутим», запроваджено процедуру кінцевого використання тощо.

Також були внесені зміни з питань використання митних декларацій та електронної транзитної системи, передбачених Конвенцією про процедуру спільного транзиту, для здійснення транзиту на умовах МК України та зміни з метою приведення порядку визначення країни походження товарів у відповідність із Митним кодексом ЄС та забезпечення реалізації угод України про вільну торгівлю, а також зміни

щодо уніфікації до європейських та північноатлантичних стандартів процедур декларування військової техніки та інших товарів [5].

Також для врахування підходів до класифікації товарів згідно з Комбінованою Номенклатурою ЄС, закріплених у відповідних актах права ЄС прийнято нову редакцію Митного тарифу України, внесено зміни до порядку ведення Української класифікації товарів ЗЕД та Пояснень до Української класифікації товарів ЗЕД. Водночас незавершеність гармонізації національного законодавства України до митного законодавства ЄС, що уповільнює євроінтеграцію та приєднання до ЄС, недостатня практична реалізація вже запроваджених в Україні європейських практик у сфері митного контролю та митних процедур не сприяють переорієнтації ЗЕД в умовах воєнного стану, наданню інструментів для розвитку внутрішнього виробництва, ускладнюють доступ вітчизняних учасників ЗЕД на європейські та світові ринки, зокрема, як підготовчий крок до єдиного митного простору з ЄС.

Слід зауважити, що для повної імплементації положень *acquis* ЄС в рамках виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію, підтвердження виконання Україною критеріїв для країни-кандидата на вступ до ЄС у митній сфері, уніфікації проходження митних процедур з ЄС, Національною стратегією доходів до 2030 року вбачається необхідним виконання таких заходів як: протягом 2024-2026 років – розробка нового МК України; протягом 2024-2026 років – законодавче врегулювання питань, не охоплених Митним кодексом ЄС; протягом 2026 року – оцінка відповідності митного законодавства України законодавству ЄС. Варто зазначити, що 22 серпня 2024 року прийнято Закон України «Про внесення змін до МК України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» № 3926-ІХ метою якого є впровадження європейських практик у здійснення митної справи в Україні, наближення національного законодавства до законодавства ЄС.

18 жовтня, в «Голосі України» офіційно опубліковано Закон «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу», який Президент Володимир Зеленський підписав 17 жовтня.

Як раніше зазначали у Державній митній службі, прийняття цього Закону надасть можливість українському бізнесу адаптуватися до оновлених правил у сфері зовнішньоекономічної діяльності та здійснити «м'який» перехід від чинного до нового Митного кодексу України.

Основними новаціями Закону є:

- запровадження концепції митного представництва, аналогічної тій, що функціонує в країнах ЄС, з розділенням видів представництва на пряме та непряме, розмежування обов'язків і відповідальності суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності та його митного представника;

- поступовий протягом 18 місяців перехід підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, на систему авторизацій, аналогічну тій, що діє в ЄС: запровадження для митних брокерів, утримувачів митних складів, складів тимчасового зберігання та інших єдиної системи критеріїв та умов для всіх митних авторизацій;

- запровадження європейської моделі типів митних складів та розширення спектру послуг;

- розширення можливості для АЕО підтверджувати достатність свого фінансового стану;

- запровадження європейського підходу щодо застосування митних режимів;

- приведення у відповідність до регламентів ЄС положення Митного кодексу щодо доставки, пред'явлення товарів, а також їх зберігання під митним контролем;

- скасування необхідності виклику митника для здійснення переміщення товарів між об'єктами підприємства, на які отримано різні авторизації (наприклад, між митним складом та авторизованим вантажовідправником або вантажоодержувачем в межах однієї території підприємства);

- розвиток пост-митного контролю та поєднання його із заходами митного аудиту;

- удосконалення положення щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України.

Крім того, він передбачає:

- надання переваги підприємствам, що отримали статус АЕО, у першочерговому прибутті і перетині державного кордону, у тому числі з використанням інформаційних систем електронної черги;

- розмежування обов'язків декларанта, утримувача митного режиму, особи, відповідальної за сплату митних платежів;

- запровадження європейської концепції вимог до зберігання товарів під митним контролем: замінено положення щодо постійної зони митного контролю на митних складах вимогою щодо фінансового гарантування їх збереження;

- уточнення переліку дозволених операцій з товарами під митним контролем;

- уточнення положення щодо використання еквівалентних товарів.

Україна як держава, що уклала з ЄС Угоду про асоціацію, а також отримала статус кандидата на членство в ЄС, виконує вимоги щодо зближення митного законодавства України до законодавства ЄС, постатейної імплементації Митного кодексу та інших регламентів ЄС. Шляхами наближення законодавства України до законодавства ЄС в митній сфері є удосконалення законодавства щодо адміністрування митних платежів та гармонізації його з європейським законодавством, враховуючи виклики сучасності. Можна констатувати, що митне законодавство України в значній частині гармонізовано до права ЄС. Основними аспектами подальшої гармонізації є: впровадження єдиних правил щодо митних платежів та тарифів, електронної системи декларування товарів, лібералізації митних процедур, уніфікації сертифікаційних вимог, а також посилення боротьби з нелегальним ввезенням товарів. Водночас, в умовах запровадженого воєнного стану в нашій державі актуальною залишається потреба подальшого удосконалення діяльності митних органів, реформування митної політики та митного адміністрування в Україні, впровадження електронних систем для спрощення митних процедур, вдосконалення інфраструктури та впровадження новітніх технологій.

Список використаних джерел

1. Філатов В. В. Імплементація міжнародних норм до митного законодавства України : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. 2012. № 1. 19 с. URL: <https://ena.lpnu.ua/items/1b38cc07-0de5-4c4b-a6bf-3636a78c41f8>
2. Бедова О. А. Сутність організаційного забезпечення адаптації законодавства України до асquis ЄС. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 2. с. 119 (с.117-120)
URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2017/24.pdf
3. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. с. 340. (с.338-343.)
URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Chkup_2012_1_86
4. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/751-2024-%D0%BF#Text>.

5. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf.

UDC: 343.9:343.35:35.08

Margarita Yermolenko,
*third year student of the Faculty of Law
of the Petro Mohyla Black Sea National University*
Scientific supervisor:
Oksana Valetska, PhD in Law, Associate Professor,
*Head of the Department of history and theory of state and law
Petro Mohyla Black Sea National University*

THE ROLE OF THE HIGH ANTI-CORRUPTION COURT IN THE JUDICIAL SYSTEM OF UKRAINE

Corruption is a socio-political phenomenon that arises as a result of the imperfect functioning of state and social institutions. It penetrates all spheres of life, negatively affecting the economic, social, and political development of the state, posing a threat to national security and statehood, and contradicting the principles of a democratic, legal, and social order. The need for a decisive and consistent fight against corruption in a democratic, rule-of-law state is undeniable.

Given the low level of public trust in courts of general jurisdiction and within the framework of judicial reform, the High Anti-Corruption Court was established as the final link in the system of anti-corruption bodies, which also includes the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine and the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office. The impetus for the creation of the High Anti-Corruption Court came from the demands of the international community and Ukraine's commitments to the European Union.

According to the Law of Ukraine "On the High Anti-Corruption Court," this court is a permanently functioning higher specialized judicial body within the judicial system of Ukraine. Its task is to administer justice in accordance with the principles and procedures of judicial proceedings defined by law, with the aim of protecting individuals, society, and the state from corruption and related offenses, as well as exercising judicial control over the pre-trial investigation of such offenses and ensuring the observance of the rights, freedoms, and interests of persons in criminal proceedings. The High Anti-Corruption Court administers justice as a court of first instance and as a court of appeal in criminal proceedings concerning offenses that fall within its jurisdiction (competence) as defined by procedural law [1]. The

court consists of 38 judges: the court of first instance includes 27 judges (6 panels of 3 judges each) and 9 investigating judges. The Appeals Chamber includes 11 judges (4 panels of 3 judges each).

The High Anti-Corruption Court considers criminal cases involving 23 types of crimes committed by specific subjects under Articles 191, 210, 262, 320, 357, 364, 368, 368-4, 369, and 369-2 of the Criminal Code of Ukraine, which belong to the category of serious and especially serious offenses. It also reviews proceedings related to criminal offenses under the jurisdiction of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine (NABU) and under the procedural supervision of prosecutors from the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office (SAPO). For example, in 2020, there were 194 criminal proceedings concerning such offenses, which accounted for 83% of all cases heard by the court. The number of persons accused of committing serious and especially serious crimes was 403, or 88% of all defendants in criminal proceedings before the High Anti-Corruption Court [2]. As of today, the High Anti-Corruption Court has delivered 296 verdicts concerning 432 individuals. In particular, 270 verdicts involved 1–2 defendants, 17 involved 3–4 defendants, 4 involved 5–6 defendants, 3 involved 7 defendants, and 1 involved 9 defendants [3].

Scholars and practicing lawyers note that the establishment and operation of the High Anti-Corruption Court have both advantages and certain drawbacks. Among the main advantages, it is emphasized that the court's activities are primarily focused on cooperation with a single body — the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine. Such interaction contributes to a significant reduction in the time required for the consideration of corruption-related cases. Concentrating judges within a single instance ensures the prompt resolution of procedural issues — in particular, those concerning the application of preventive measures such as detention or the seizure of property. The creation of the Appeals Chamber of the High Anti-Corruption Court, in turn, makes it possible to accelerate the review of appeals, optimize the use of time and resources, and reduce the workload of courts of general jurisdiction. Some legal experts also emphasize that the involvement of international experts in the drafting of the law establishing the High Anti-Corruption Court helps enhance the transparency of criminal proceedings and the overall functioning of the court.

At the same time, among the drawbacks of the High Anti-Corruption Court's functioning, the most frequently mentioned is the limited number of cases falling under the jurisdiction of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine (NABU), which raises doubts about the appropriateness of maintaining a separate judicial body to handle them. In addition, a problematic aspect of the High Anti-Corruption Court's activity is that one

of the fundamental principles of its operation should be the guaranteed possibility of reviewing anti-corruption cases in three instances, including the right to appeal decisions in a fourth instance, since this is a constitutional right of every citizen, regardless of the type of offense committed. The procedure for appealing court decisions in corruption-related cases should be the same as that for other crimes — for example, murder or theft — however, the Law of Ukraine “On the High Anti-Corruption Court” does not provide for this [4].

According to most scholars, one of the main drawbacks in the establishment of the High Anti-Corruption Court lies in the procedure for appointing judges to the court, as Ukraine lacks a sufficient number of candidates who meet the high qualification requirements set for this position. The selection and appointment process is carried out exclusively in accordance with the procedure established by the Law on the High Anti-Corruption Court, rather than by the Law on the Judiciary. Decisions regarding a candidate’s compliance with the established criteria are made by a majority vote of the joint composition of the High Qualification Commission of Judges of Ukraine and the members of the Public Council of International Experts, provided that at least half of the members of the latter vote in favor of the candidate. The High Qualification Commission of Judges of Ukraine cannot refuse to approve the results of the competition determined by the commission, nor can the High Council of Justice, which contradicts the principles of judicial organization.

An interesting aspect is that members of the Selection Commission may only be persons who, in addition to having an impeccable reputation, high professional and moral qualities, and public authority, also possess substantial experience in the field of preventing or combating corruption. In addition to the above-mentioned shortcomings, it is also necessary to point out the fact that the Constitution of Ukraine has been violated. In particular, subparagraphs 1, 2, 5, and 6 of part 4 of Article 7 of the Law of Ukraine “On the High Anti-Corruption Court” establish restrictions on candidates for the position of a judge of the High Anti-Corruption Court.

Considering the fact that the Anti-Corruption Court is not a closed system consisting only of two components (NABU – the Anti-Corruption Court), attention should be paid to the risk that by creating a court designed exclusively to work with NABU and SAPO, a subjective investigative jurisdiction will emerge, linking the court too closely with the investigative bodies. This would create strong institutional ties between the prosecution (NABU and SAPO) and the court itself. From the very beginning, the High Anti-Corruption Court could become prosecution-oriented, which would undermine the principle of adversarial proceedings, according to which both

the prosecution and the defense must have equal rights. Such one-sidedness of the court may lead to violations of the constitutional right to defense and result in new high-profile lawsuits against Ukraine in the European Court of Human Rights (ECHR) [5].

To ensure the proper effectiveness of its activities, the Anti-Corruption Court should be guided by the legal positions and practice of the Supreme Court. Consistency in judicial practice will contribute to strengthening the anti-corruption justice system. This is confirmed by the experience of leading countries around the world, particularly the United States of America and Western European nations.

Conclusions. The Anti-Corruption Court serves as the final link in the system of anti-corruption institutions. The public places great expectations on this judicial body, hoping it will become an effective instrument in strengthening the fight against corruption. Only through the effective functioning of the court, ensuring the inevitability of punishment, and applying fair sanctions for violations of anti-corruption legislation can a real reduction in the level of corruption in Ukraine be expected, along with the stimulation of the overall development of the real sector of the economy.

References

1. **On the High Anti-Corruption Court.** Official web portal of the Parliament of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (accessed: October 11, 2025).
2. **Draft of the National Report on the Implementation of the Principles of Anti-Corruption Policy in 2020** by the National Agency on Corruption Prevention. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/NAZK_Nats.dopovid_15_06.pdf (accessed: October 11, 2025).
3. **Statistics of the High Anti-Corruption Court:** Number of verdicts delivered and convicted persons. Judicial Authority of Ukraine. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1860376/> (accessed: October 11, 2025).
4. **Zheltukhin Ye.** *Special Anti-Corruption: Monopolization of Justice?* URL: <http://alekseiev.com.ua/wp-content/uploads/2017/02> (accessed: October 11, 2025).
5. **Alekseiev S.** *International Standards of Justice and the Anti-Corruption Court.* *Legal Bulletin of Ukraine.* 2018, No. 10/11 (March 9–22), p. 8. (accessed: October 11, 2025).

Єфіменко О.В.,
слухач III рівня вищої освіти
за спеціальністю D8 Право,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В АСПЕКТІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

Воєнний стан, запроваджений в Україні у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, створив для системи кримінального правосуддя безпрецедентні виклики. Часткове припинення діяльності судів, евакуація суддів і працівників, знищення інфраструктури та загальні обмеження правового режиму воєнного стану створюють ризики для реалізації основоположного права на справедливий суд, гарантованого статтею 55 Конституції України та статтею 6 Європейської конвенції з прав людини (далі - Конвенція).

Однією з головних проблем у період воєнного стану є фактичне обмеження доступу до суду. Значна кількість судів тимчасово припинила роботу або перемістилася в інші регіони, що спричинило затримки в розгляді кримінальних справ. ЄСПЛ у рішенні *Golder v. the United Kingdom* (1975) наголосив, що право на суд охоплює не лише формальну можливість звернення до суду, а й реальний доступ до правосуддя [1]. Подібні виклики постали й в Україні: сторони процесу не завжди мають технічну можливість брати участь у засіданнях, особливо на тимчасово окупованих територіях.

Для подолання цих труднощів необхідно забезпечити ефективне функціонування дистанційного судочинства. Разом із тим, ЄСПЛ у справі *Marcello Viola v. Italy* (No. 2) (2019) зазначив, що участь обвинуваченого через відеоконференцію не повинна позбавляти його можливості ефективно спілкуватися із захисником і реагувати на докази сторони обвинувачення [2]. Це означає, що дистанційні форми розгляду мають бути організовані з дотриманням принципу змагальності. Вирішенню цієї проблеми сприяло запровадження єдиних технічних стандартів проведення дистанційних засідань, із гарантуванням ідентифікації учасників і збереженням протоколу судового засідання.

Ще однією із суттєвих проблем є те, що в умовах воєнного стану ускладнюється забезпечення права обвинуваченого на допомогу адвоката. Адвокати не завжди можуть прибути до місць утримання підозрюваних або взяти участь у засіданнях через небезпеку пересування. ЄСПЛ у рішенні *Salduz v. Turkey* (2008) визначив, що

відсутність захисника на початкових стадіях розслідування є порушенням статті 6 Конвенції [3]. У практиці України мають місце випадки, коли адвокати не можуть конфіденційно спілкуватися з клієнтами, а слідчі дії проводяться за скороченою процедурою. Це вимагає створення нормативного механізму забезпечення доступу захисників до підозрюваних, можливість конфіденційних зустрічей і комунікацій (у тому числі через захищені цифрові канали), а також запровадити чіткий механізм фіксації випадків недопуску адвоката до клієнта.

Крім того, воєнний стан не може бути виправданням для порушення принципу рівності сторін. ЄСПЛ у справі *Rowe and Davis v. the United Kingdom* (2000) встановив, що приховування доказів прокуратурою без можливості їх перевірки в суді порушує змагальність процесу [4]. В українських умовах аналогічні ризики виникають під час розгляду справ про колабораційну діяльність або державну зраду, коли матеріали мають гриф секретності.

На жаль, війна підвищує ризик впливу на суддів з боку військових адміністрацій, органів державної влади або громадської думки. У рішенні *Findlay v. the United Kingdom* (1997) ЄСПЛ зазначив, що навіть зовнішні ознаки залежності суду від виконавчої влади можуть поставити під сумнів його неупередженість [5]. Тому важливо забезпечити інституційну незалежність суддів, у тому числі — через гарантії безпеки та процесуальної автономії.

Окремої уваги заслуговує питання оцінки доказів, здобутих у бойових умовах. ЄСПЛ у справах *Jalloh v. Germany* (2006) та *Bykov v. Russia* (2009) підкреслив, що недотримання процесуальних правил під час отримання доказів може зробити все провадження несправедливим [6,7]. Для України це означає необхідність уніфікувати стандарти допустимості доказів, отриманих у зоні бойових дій, і закріпити спеціальні правила для таких випадків.

Цілком природньо, під час воєнного стану судді стикаються з новими типами кримінальних проваджень - воєнні злочини, колабораційна діяльність, злочини проти основ національної безпеки [8]. Необхідно створити методичні посібники з урахуванням стандартів Конвенції та практики ЄСПЛ (наприклад, *Kudla v. Poland*, 2000; *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*, 2004). Такі матеріали мають містити алгоритми дій у ситуаціях, коли докази здобуто в умовах бойових дій, свідки перебувають за кордоном, або засідання проводяться дистанційно.

Вирішення окреслених проблем, на нашу думку, вимагає поєднання нормативних, організаційних та освітніх заходів для учасників кримінального судочинства, що ведуть кримінальний процес. З цією

rasskazali-ob-osobennostyakh-rassmotreniya-del-v-usloviyakh-voennogo-polozheniya.

УДК: 378

Зубко Б. Г.,
*здобувач вищої освіти IV курс,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*
Науковий керівник: Ткаля О. В.,
*канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри
конституційного та адміністративного права і процесу
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

УКРАЇНА ТА ЄС: СПІЛЬНІ ЗАХОДИ ДО БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ ЯК ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Корупція залишається одною з головних випробувань для держав, особливо у період трансформації та інтеграції таких держав у міжнародні структури. Для України, яка рухається до Європейського союзу, такі виклики як корупція, є не лише внутрішнім питанням, але й елементом міжнародної безпеки і партнерства. Корупційні прояви негативно впливають на всі сфери суспільного життя, від економіки та політики до освіти й судової системи. Такі прояви підривають довіру громадян до органів влади, знижують ефективність державного управління та створюють серйозні перешкоди для сталого розвитку держави. Саме тому питання протидії корупції набуває особливої актуальності в контексті євроінтеграційних процесів, адже Європейський Союз розглядає боротьбу з корупцією як одну з ключових умов для зміцнення демократії, прав людини та верховенства права.

Для України антикорупційна політика є не лише складовою внутрішніх реформ, але й невід'ємною частиною виконання зобов'язань, визначених Угодою про асоціацію з ЄС та Копенгагенськими критеріями. Вона безпосередньо впливає на темпи політичної, правової та економічної інтеграції нашої держави до європейського простору. Крім того, сучасна корупція має транснаціональний характер, злочинні схеми, відмивання коштів, незаконне виведення капіталів, корупційні домовленості між бізнесом і владою часто виходять за межі однієї держави. Це потребує спільних дій України та Європейського Союзу, узгодження правових механізмів, координації антикорупційних стратегій і міжнародного обміну інформацією. Таким чином, актуальність теми полягає у необхідності

дослідження спільних підходів України та ЄС до боротьби з корупцією як транснаціонального злочинності, визначення ефективності вже запроваджених механізмів і пошуку нових форм міжнародного співробітництва, спрямованих на утвердження доброчесності, прозорості та справедливості як фундаментальних європейських цінностей.

Одним з ключових законодавчих актів, який визначає основи державної антикорупційної політики, є Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року (набув чинності 26 квітня 2015 року). У статті 1 Закон України «Про запобігання корупції» закріплює поняття що таке «корупція», «корупційне правопорушення» та суб'єкти, на яких поширюється дія цього Закону. В свою чергу, корупцією є використання особою наданих їй повноважень чи пов'язаних з ними можливостей для отримання неправомірної вигоди. І саме у статті 3 цього Закону, визначено, що такими особами, які підпадають під антикорупційну політику є державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування, посадові особи у збройних силах, судді, прокурори, депутати [1].

Також важливими є Кримінальний Кодекс України, що містить окремий 17 розділ, який присвячено «Злочинам у сфері службової діяльності, та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Значимими є Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014р., Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06.2018р., і Антикорупційна стратегія України на 2021-2025 роки, яка затверджена від 20.06.2022 р. № 2322-ІХ. Ці документи створюють правову основу для реалізації антикорупційної політики, поєднаної зі стандартами ЄС, GRECO, ООН та OECD [2].

Важливою умовою при протидії корупції, є верховенство права та законодавче наближення до стандартів Європейського Союзу. Україна послідовно наближає своє антикорупційне законодавство до стандартів Європейського Союзу. Це включає імплементацію положень Конвенції ООН проти корупції (2003 р.), Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999 р.), рекомендацій GRECO та OECD. ЄС розглядає корупцію як загрозу демократії, верховенству права та безпеці, тому Україна інтегрує ці принципи у своє законодавство. Прийняття антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки є кроком до узгодження правових засад із європейськими практиками [6].

Також не менш важливим здійснені антикорупційної політики, є створення інституційної інфраструктури, спеціалізованих органів та незалежного суду. У рамках євроінтеграційного курсу Україна створила три ключові інституції: Національне антикорупційне бюро України, яка

здійснює досудове розслідування корупційних злочинів; Спеціалізована антикорупційна прокуратура, в своїй діяльності підтримує державне обвинувачення у справах, розслідуваних НАБУ, Вищий антикорупційний суд ухвалює вироки у справах топ-корупціонерів. Європейський Союз фінансово й експертно підтримує діяльність цих органів, сприяючи їхній незалежності. Це відповідає статті 2 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка наголошує на зміцненні демократичних інституцій і верховенства права [3].

Важливо дотримуватись прозорості і підзвітності у сфері публічних фінансів. Одним із найефективніших інструментів боротьби з корупцією стало впровадження системи Prozorro, електронного декларування та моніторингу державних закупівель. Україна поступово впроваджує принцип «усі бачать усе», який передбачає відкритість діяльності органів влади та публічний доступ до інформації про прийняті рішення, витрати бюджетних коштів і роботу посадових осіб. Такий підхід відповідає європейській концепції «відкритого правительства», що ґрунтується на прозорості, підзвітності та громадській участі у процесах управління державою. Закон України «Про запобігання корупції» ст. 45–46 гарантує прозорість шляхом декларування активів, а ЄС контролює цей процес у рамках оцінювання прогресу виконання антикорупційних критеріїв для членства [1].

Головною проблемою корупції є те, що корупція часто виходить за межі національних кордонів, тому Україна співпрацює з ЄС, Європолем, Офісом ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) та Egmont Group для відстеження незаконних фінансових потоків. Відповідно до статті 66 Закону «Про запобігання корупції», держава забезпечує взаємодію з іноземними юрисдикціями щодо повернення активів і розслідування транснаціональних злочинів. Програма ЄС KLEPTOTRACE спрямована на виявлення активів осіб, причетних до корупції, та їх замороження за межами України. Антикорупційна стратегія України передбачає регулярну оцінку ефективності політики та аудит державних органів. Європейський Союз підтримує створення системи Integrity Check, що дозволяє оцінювати доброчесність посадових осіб і відслідковувати виконання рекомендацій GRECO. Такий моніторинг забезпечує не лише прозорість, але й невідворотність дисциплінарної чи кримінальної відповідальності [6].

В такій діяльності важлива роль саме громадянського суспільства, та освіти в цілому. Європейський досвід показує: без участі громадськості боротьба з корупцією неефективна. В Україні діють антикорупційні ініціативи, наприклад, Трансперенсі Інтернешнл, Рух «Чесно», Центр протидії корупції, які здійснюють незалежний моніторинг,

журналістські розслідування, правову просвіту. Освітні програми з доброчесності для студентів, державних службовців і суддів це також частина європейського підходу, що формує культуру нетерпимості до корупції.

Головним індикатором ефективності антикорупційної політики є невідворотність покарання. Судова практика ВАКС демонструє позитивну динаміку: зростає кількість вироків у справах про зловживання владою, хабарництво, декларування недостовірної інформації. ЄС у своїх звітах, зокрема, EU Enlargement Report 2024 відзначає прогрес України, проте закликає посилити незалежність судової системи, оскільки саме суд є остання ланка у забезпеченні відповідальності.

У межах процесу європейської інтеграції Україна активно співпрацює з Європейським Союзом у сфері запобігання та протидії корупції. Таке партнерство має стратегічне значення, оскільки боротьба з корупцією є однією з ключових умов виконання політичних критеріїв членства в ЄС. Одним із основоположних документів, що визначає напрями співпраці у цій сфері, є Угода про асоціацію між Україною та ЄС (2014 р.), у якій закріплено зобов'язання України щодо гармонізації свого законодавства з європейськими стандартами доброчесності, прозорості та верховенства права. У рамках виконання Угоди Україна взяла участь у низці спільних ініціатив, спрямованих на запобігання корупційним ризикам у сфері державного управління, фінансів та правосуддя. Серед практичних напрямів співпраці варто виділити обмін інформацією між антикорупційними органами, спільні навчальні програми для слідчих і прокурорів, розвиток електронних систем декларування доходів посадових осіб, а також підтримку реформ у сфері державних закупівель та фінансового контролю. Таким чином, спільні антикорупційні заходи України та Європейського Союзу сприяють не лише підвищенню ефективності боротьби з транснаціональною злочинністю, але й формуванню нової культури доброчесності, що відповідає європейським стандартам демократії, прав людини та верховенства права.

Отже, формування ефективної системи протидії корупції є ключовою умовою зміцнення верховенства права, довіри громадян до влади та інтеграції України до європейського правового простору. У процесі євроінтеграції боротьба з корупцією набуває міжнародного значення, адже впливає на економічну стабільність, інвестиційну привабливість і безпеку держави. Лише через утвердження принципів чесності, прозорості та справедливості можна досягти реального зниження рівня корупції та сформувати нову антикорупційну культуру,

що відповідатиме європейським стандартам. Таким чином, спільна боротьба України та ЄС із корупцією як транснаціональною злочинністю є важливим чинником демократичного розвитку й утвердження європейського майбутнього нашої держави.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 08.10.2025).
2. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 08.10.2025).
3. Антикорупційна стратегія України на 2021–2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 09.10.2025).
4. GRECO (Group of States against Corruption). Fourth Evaluation Round – Ukraine: Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors. Strasbourg: Council of Europe, 2024. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco/evaluations/ukraine>
5. European Commission. EU Enlargement Report 2024 – Ukraine Chapter. Brussels: European Commission, 2024. URL: https://commission.europa.eu/news-and-media/news/enlargement-reports-2024-commission-outlines-progress-and-priorities-candidate-countries-2024-10-30_en
6. Фінансовий моніторинг України. Навчальний посібник «Повернення активів, здобутих злочинним шляхом». – Чернівці, 2025. с 344.

*Ігнатенко В. О.,
Здобувачка вищої освіти III курсу,
Науковий керівник: Валецька О. В.,
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри
історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРОКУРАТУРИ ТА МОЖЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ З УКРАЇНОЮ

Після створення Європейської прокуратури (European Public Prosecutor's Office, EPPO) у 2017–2020 рр. і початку її функціонування як незалежного органу, покликаного розслідувати та переслідувати злочини, що посягають на фінансові інтереси ЄС, в Європі з'явився інструмент для скоординованого реагування на багатонаціональні фінансові правопорушення. Наразі значна увага приділяється підвищенню ефективності розслідувань, налагодженню міжнародної взаємодії та розширенню практик співпраці з третіми країнами та національними антикорупційними інституціями. Для України, яка послідовно інтегрується до європейських правових просторів і координує з ЄС питання притягнення до відповідальності за зловживання при використанні європейської фінансової допомоги, встановлення правових і практичних механізмів співпраці з EPPO має стратегічне значення як для боротьби з корупцією, так і для забезпечення відповідності національних процедур європейським стандартам [1].

Європейська прокуратура була створена як незалежний орган ЄС з метою розслідування, переслідування та доведення до суду злочинів, які посягають на фінансові інтереси Союзу, зокрема шахрайства з коштами ЄС, серйозних крос-кордонних випадків ПДВ-шахрайства, відмивання коштів і корупції у справах, що зачіпають бюджети ЄС. EPPO поєднує центральний рівень (Європейський головний прокурор і Колегія) із мережею делегованих прокурорів у державах-учасниках; її мандат дозволяє координувати слідчі дії та ініціювати кримінальні провадження в межах компетенції, що дозволяє подолати розрізненість національних юрисдикцій при розслідуванні транснаціональних фінансових правопорушень [1]. EPPO концентрується на злочинах проти фінансових інтересів ЄС і має пріоритетну компетенцію в цих справах, що дозволяє ефективніше розслідувати крос-бордерні мережі

та схемні шахрайства, які раніше вимагали складної координації між національними органами.

Регламент, що встановив ЕРРО, передбачає положення про співробітництво з державами-членами, які не беруть участі в ЕРРО, а також дає основу для укладення «working arrangements» (угод про співпрацю) з третіми країнами та їхніми правоохоронними або процесуальними органами. Практика ЕРРО показує, що ефективне міжнародне співробітництво базується на формалізованих механізмах обміну інформацією, взаємного правового допомоги у вилученні доказів, координації арештів активів і синхронізації слідчих дій. Водночас ЕРРО зберігає обов'язок поважати національні процесуальні гарантії та основні права під час ініціювання дій у національних юрисдикціях, що вимагає гнучкого підходу до спільних операцій.

ЕРРО вже започаткувала практику визнання себе компетентним органом у межах наявних міжнародних механізмів взаємної правової допомоги, що дозволяє реалізувати співробітництво навіть за межами юрисдикції держав-членів. Проте співпраця з третіми країнами стикається з низкою викликів: різна якість законодавства про міжнародне співробітництво, відсутність уніфікованих процедур передачі доказів, потреба у захисті конфіденційності та безпеки даних, а також ризики політичного втручання у розслідування. Налагодження довіри між інституціями вимагає чітких технічних угод, тренінгів, обміну експертами та сумісних процесів збереження доказової бази.

Для України питання співпраці з Європейською прокуратурою має особливе значення. Уже підписані робочі угоди й меморандуми про співпрацю між ЕРРО та окремими українськими органами, що створює основу для оперативного обміну інформацією, координації розслідувань стосовно зловживань з коштами ЄС та спільних дій щодо арешту й повернення активів. Зокрема, на рівні документальної бази існує робоча угода між ЕРРО та Офісом Генерального прокурора України (документ, оприлюднений у 2022 р.), яка визначає форми кооперації у сфері збору доказів, замороження активів та правової допомоги. Це створює практичну платформу для спільних слідчих операцій і взаємної правової допомоги, зокрема у справах, що стосуються розкрадання та неправомірного використання коштів, пов'язаних з програмами та грантами ЄС в Україні [3].

Значення для України: гарантія належного розслідування і повернення коштів. В умовах інтенсивної європейської фінансової допомоги Україні та процесу євроінтеграції, посилена співпраця з ЕРРО здатна підвищити ефективність установлення правової відповідальності за факти розкрадань, шахрайств та корупційних схем, що зачіпають

кошти ЄС. Участь національних антикорупційних органів у спільних механізмах дозволяє скоротити «правові прогалини» між юрисдикціями, пришвидшити процедури і підвищити шанси на реальний арешт і повернення активів. Крім того, практика співпраці сприяє підвищенню внутрішніх стандартів розслідувань, трансферу знань та підготовці судових матеріалів з урахуванням вимог європейських інституцій [4].

Для ефективної двосторонньої співпраці необхідні: гармонізація процесуальних норм із нормами ЄС у частинах, що стосуються міжнародної правової допомоги; чіткі внутрішні процедури щодо передачі та прийняття інформації; механізми захисту персональних даних і забезпечення процесуальних прав підозрюваних; внутрішні гарантії незалежності слідчих і прокурорів; а також наявність технічної спроможності (експертні лабораторії, аналітичні підрозділи, інформаційні системи для безпечного обміну великими обсягами даних) [5]. Окремо важливими є навчання і спільні практичні вправи, що дозволяють узгодити робочі процедури між українськими органами і ЕРРО.

Незважаючи на позитивні перспективи, співпраця може стикатися з ризиками: різний рівень незалежності судової влади й прокуратури у країні-партнері, відсутність або непослідовність виконання судових рішень, можливі політичні перепони, питання імунитетів, а також процедурні розбіжності щодо стандартів доказування і проведення експертиз. До того ж існує ризик затримок при виконанні запитів про міжнародну правову допомогу, якщо на національному рівні відсутні прискорені механізми реагування для випадків, що мають транснаціональний характер. Вирішення цих проблем вимагає як юридичних реформ, так і практичної координації на рівні встановлених робочих груп [3].

Якщо розглядати питання рекомендацій для плідної співпраці, можна запропонувати декілька заходів. По-перше, рекомендується консолідувати й уніфікувати внутрішні процедури обміну інформацією, створити єдиний центр координації співпраці з ЕРРО у складі компетентних українських органів. По-друге, необхідно укріплювати нормативну базу через адаптацію національного законодавства до стандартів, які ЕРРО вимагає при взаємодії, з увагою до гарантій прав осіб та захисту даних. По-третє, важливим є запровадження регулярних спільних навчань, обміну експертами та симуляційних операцій задля узгодження оперативних методів. По-четверте, слід розвивати механізми транскордонного управління арештованими активами з метою оперативного повернення коштів у державний бюджет або

відповідним до нього фондам. Ці заходи підсилять довіру та швидкість реакції у розслідуваннях, що зачіпають інтереси ЄС і України [5].

У довгостроковій перспективі успішна співпраця з ЕРРО може стати одним з ключових елементів інтеграції України у європейську правову спільноту, підтвердивши здатність національних органів ефективно протидіяти фінансовим злочинам міжнародного характеру. Також це може позитивно відобразитися на процесі євроінтеграції шляхом демонстрації практичних здобутків у сфері правосуддя та управління фінансовими ризиками. Проте досягнення цих цілей вимагає як технічних, так і політичних зусиль зі сторони України та постійного діалогу з європейськими партнерами [2].

Європейська прокуратура виконує важливу роль у захисті фінансових інтересів ЄС, забезпечуючи координацію розслідувань і переслідування транснаціональних фінансових злочинів. Для України співпраця з ЕРРО — це можливість посилити механізми розслідування корупції й шахрайства, що зачіпають європейські кошти, підвищити ефективність повернення активів і гармонізувати національні процедури з європейськими стандартами. Практична реалізація цього потенціалу вже розпочата через підписані робочі угоди, але потребує продовження інституційної підготовки, законодавчої адаптації, технічного оснащення та постійного професійного обміну. Набуття сталих процедур співпраці, прозорих механізмів виконання запитів і захисту процесуальних прав стане запорукою того, що партнерство між ЕРРО та українськими правоохоронними органами сприятиме реальним результатам у боротьбі з розкраданнями і відмиванням, що мають транскордонний характер.

Список використаної літератури:

1. European Public Prosecutor's Office. Mission and tasks [Electronic resource] // EPPO. URL:<https://www.eppo.europa.eu/en/about/mission-and-tasks>. (дата звернення 07.10.2025)
2. European Public Prosecutor's Office. International cooperation [Electronic resource] // EPPO. URL:<https://www.eppo.europa.eu/en/about/international-cooperation>. (дата звернення 07.10.2025)
3. Working Arrangement on the cooperation between the EPPO and the Office of the Prosecutor General of Ukraine (signed) [Electronic resource] // EPPO & Office of the Prosecutor General of Ukraine. URL:https://www.eppo.europa.eu/sites/default/files/2022-09/WA-EPPO-UkrainePGO_EN-signed.pdf. (дата звернення 07.10.2025)

4. European Commission. Ukraine Report 2024 [Electronic resource] / European Commission, Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 30 Oct 2024. URL:https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine+Report+2024.pdf. (дата звернення 07.10.2025)

5. The European Public Prosecutor's Office (EPPO) – Past, present and future / EUCRIM – Journal for European Criminal Law. – 2020. URL:<https://eucrim.eu/articles/the-eppo-past-present-and-future/>. (дата звернення 07.10.2025)

УДК: 343.352:342.7(477)

Кім І. М.,
Здобувачка вищої освіти III курс,
Науковий керівник: Валецька О. В.,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЗАХИСТ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ ТА ГАРАНТІЇ ЇХ БЕЗПЕКИ

Актуальність теми дослідження: зумовлена зростанням масштабів корупції, яка є однією з найсерйозніших загроз для розвитку демократичної держави, верховенства права та довіри громадян до органів влади. В умовах реформування системи державного управління в Україні особливого значення набуває інститут викривачів корупції — осіб, які повідомляють про факти корупційних правопорушень з метою захисту публічних інтересів. У сучасних умовах воєнного стану та боротьби з корупцією в органах влади питання забезпечення належного рівня захисту викривачів набуває ще більшої ваги, адже саме їхня активна позиція сприяє прозорості, підзвітності та зміцненню антикорупційної системи.

Згідно із Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 - викривачем визнається фізична особа, яка на підставі переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою,

професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання [1].

Захист викривачів є важливою складовою ефективною антикорупційної системи. Його сутність полягає у забезпеченні гарантій безпеки, а також у запобіганні будь-яким формам переслідування чи дискримінації за факт повідомлення про корупцію. Законодавством України визначено низку механізмів такого захисту, серед яких – конфіденційність інформації про викривача, забезпечення недопущення його звільнення, переведення або іншого негативного впливу з боку роботодавця, а також надання безоплатної правової допомоги [2].

Відповідно до частини першої статті 53 - 3 Закону України «Про запобігання корупції» права викривача виникають з моменту повідомлення про корупцію.

Визначені законом гарантії захисту прав викривачів не поширюються на осіб до яких застосовані заходи негативного впливу до моменту повідомлення [1].

Згідно з законом України «Про запобігання корупції» викривач має право:

- бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені цим Законом;
- подавати докази на підтвердження своєї заяви;
- отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав повідомлення, підтвердження його прийняття і реєстрації;
- давати пояснення, свідчення або відмовитися їх давати; на безоплатну правничу допомогу у зв'язку із захистом прав викривача;
- на конфіденційність;
- повідомляти про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону без зазначення відомостей про себе (анонімно);
- у разі загрози життю і здоров'ю на забезпечення безпеки щодо себе та близьких осіб, майна та житла або на відмову від таких заходів;
- на відшкодування витрат у зв'язку із захистом прав викривачів, витрат на адвоката у зв'язку із захистом прав особи як викривача, витрат на судовий збір;
- на винагороду у визначених законом випадках;
- на отримання психологічної допомоги;
- на звільнення від юридичної відповідальності у визначених законом випадках;

- отримувати інформацію про стан та результати розгляду, перевірки та/або розслідування за фактом повідомлення ним інформації [1].

Право на винагороду має викривач, який повідомив про корупційний злочин, грошовий розмір предмета якого або завдані державі збитки від якого перевищують у 5000 і більше разів розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, установленого законом на час вчинення злочину. Розмір винагороди становить 10 відсотків від грошового розміру предмета корупційного злочину або від розміру завданих державі збитків після ухвалення обвинувального вироку суду. При цьому розмір винагороди не може перевищувати 3000 мінімальних заробітних плат, установлених на час вчинення злочину [3].

Гарантії державного захисту викривачів передбачають, що особи, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції, перебувають під охороною держави, і право на захист у таких осіб виникає у зв'язку з повідомленням ними про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою. Одним із ключових елементів захисту є забезпечення анонімності та нерозголошення інформації щодо викривачів. Так, законом передбачена можливість повідомляти інформацію анонімно, а розголошення даних про викривача можливе лише за його згодою, за винятком випадків, встановлених законодавством. Це істотно знижує ризики тиску з боку посадових осіб. Такі повідомлення підлягають розгляду лише за умови наявності достатніх даних для підтвердження можливого порушення, і саме завдяки цьому анонімність виступає важливою додатковою гарантією безпеки викривача.

У разі наявності загрози життю, житлу, здоров'ю або майну викривача чи його близьких осіб, правоохоронні органи можуть застосовувати правові, організаційно-технічні та інші заходи, спрямовані на захист від протиправних посягань, передбачені Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Крім того, законодавство забезпечує гарантії у сфері трудових прав викривачів. Так, до особи, яка здійснила повідомлення про порушення Закону України «Про запобігання корупції», або члена її сім'ї не можуть застосовуватися звільнення або примушення до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності та інші негативні заходи, такі як переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду або скорочення заробітної плати. У разі незаконного звільнення або переведення працівник має право бути поновлений на попередньому місці роботи органом, який розглядає трудовий спір. Якщо працівник відмовляється від поновлення, орган, що розглядає трудовий спір,

зобов'язаний прийняти рішення про виплату компенсації у розмірі шестимісячного середнього заробітку.

Гарантії захисту викривачів поширюються й на адміністративний процес. Національне агентство з питань запобігання корупції може бути залучене як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача у справах, що стосуються застосування керівником або роботодавцем негативних заходів впливу до позивача через повідомлення ним або членом його сім'ї про порушення Закону України «Про запобігання корупції». Подібні гарантії передбачені й у цивільному процесі, де НАЗК може брати участь як третя особа на боці позивача, а обов'язок доказування правомірності рішень та дій у справах щодо негативних заходів впливу покладається на відповідача. Таким чином, система гарантій державного захисту викривачів охоплює як забезпечення конфіденційності, так і захист життя, здоров'я, майна, трудових прав та правових інтересів у судовому порядку, що створює комплексний механізм запобігання репресіям щодо осіб, які сприяють боротьбі з корупцією [4].

Одним із головних органів, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері захисту викривачів, є Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Воно розробляє методичні рекомендації, забезпечує функціонування захищених каналів для подання повідомлень та здійснює моніторинг дотримання прав викривачів [5]. НАЗК створило Єдиний портал повідомлень викривачів, який дозволяє подати інформацію в електронній формі, гарантуючи захист персональних даних та технічну безпеку комунікації.

Міжнародна практика також підтверджує важливість правового захисту викривачів. У Європейському Союзі у 2019 році була прийнята Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС «Про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства Союзу», яка зобов'язує держави-члени створити ефективні внутрішні та зовнішні канали повідомлення, забезпечити захист від репресій та гарантувати доступ до правосуддя [6]. Україна, як держава-кандидат на вступ до ЄС, поступово гармонізує своє законодавство із зазначеними стандартами.

Однак, попри наявність законодавчої бази, на практиці викривачі часто стикаються з проблемами реалізації своїх прав. Основними труднощами є формальний підхід роботодавців до розгляду повідомлень, відсутність належного реагування з боку правоохоронних органів, недосконалість процедурного захисту та низький рівень обізнаності громадян щодо механізмів викриття. Однак незважаючи на ці проблеми, у 2023 році загальна кількість повідомлень становила 1737,

а у 2024 році – 1952. Найбільша кількість повідомлень у 2024 році зафіксована в Національній поліції України (725), в Івано-Франківській обласній військовій адміністрації (201), у Міністерстві юстиції України (207), у Державному агентстві лісових ресурсів України (107) та у Державній митній службі України [7]. Тому важливо забезпечити комплексну підтримку таких осіб не лише юридичними, а й психологічними, соціальними засобами.

Зростання довіри населення до державних органів можливо лише за умови ефективного функціонування механізмів захисту викривачів. Для досягнення цього необхідно підвищити рівень взаємодії між антикорупційними структурами, удосконалити процедури подання повідомлень, активніше інформувати громадськість про права викривачів та впровадити дієві системи контролю за дотриманням гарантій безпеки. Важливо підкреслити, що роль викривачів є критичним показником прозорості та відкритості суспільства. Надання їм надійного правового та фізичного захисту сприяє формуванню нетерпимості до корупційних проявів. Успішна реалізація державної політики в цій сфері зміцнює демократичні принципи, підвищує довіру громадян до органів влади та закріплює верховенство права в Україні.

Список використаних джерел

1. «Про запобігання корупції». Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18> (дата звернення: 05.10.2025)
2. НАЗК. Методичні рекомендації щодо захисту прав викривачів корупції. – Київ, 2022. URL:https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2024/Metod_recom_Portal_vykryvachiv.pdf (дата звернення: 05.10.2025)
3. Державна судова адміністрація України URL:https://dsa.court.gov.ua/dsa/pokazniki-diynosti/pov_corupt/prava_ta_garantii (дата звернення: 05.10.2025)
4. Держенергонагляд - Гарантії державного захисту викривачів URL:<https://sies.gov.ua/zapobigannya-ta-protidiya-korupciiy/spivpracya-z-vikrivachami-ko> (дата звернення: 05.10.2025)
5. Національне агентство з питань запобігання корупції URL:<https://nazk.gov.ua/> (дата звернення: 06.10.2025)
6. Директива (ЄС) 2019/1937 Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2019 року про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства Союзу. URL:<https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/Dyrektyva-YES-20191937.pdf> (дата звернення: 06.10.2025)

7. Звіт НАЗК про стан захисту викривачів у 2023 році. – Київ, 2024.
URL:<https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2025/Analiz-doslidzhennya-u-sferi-zakhystu-vykryvachiv-za-2024-rik.pdf> (дата
звернення: 06.10.2025)

UDC: 340.141:1-051](043.2)=111

Maryna Kydiuk,
student V of the Faculty of Law,
Scientific supervisor: Svitlana Kovalova,
candidate of Legal Sciences,
Associate Professor of the Department of
History and Theory of State and Law, Faculty of Law,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

NATURAL LAW IN THE WORKS OF ANCIENT PHILOSOPHERS

The idea of natural law is one of the oldest and most profound concepts in the philosophy of law. In the works of ancient Greek thinkers such as Socrates, Plato, Aristotle and Cicero natural law was seen as a higher, immutable moral order that stood above human laws. These philosophers sought to understand the sources of justice, the nature of good and evil, and the relationship between law, ethics, and reason. Ancient ideas about natural law became the foundation for the further development of legal thought in the Middle Ages, the Enlightenment, and modern times. They laid the groundwork for understanding human rights, freedom, dignity, and justice as universal values.

In a broad sense, natural law means binding principles that are valid regardless of human consent and attitudes, and therefore regardless of positive law. Thus, natural law is a universal law of the universe that determines, at the level of necessity and sufficiency, the world of human beings and society, and at the same time is the measure of being as such. These are the norms according to which the earthly order is established, reflecting the universal, cosmic order, which is superhuman in nature [1, p. 104-105].

All ancient civilizations tried to subordinate their relationships, norms, and rules of behavior to divine principles. Accordingly, human law is as correct and worthy of observance and obedience as it corresponds to the divine ideal. In this context, the culture of Ancient Greece deserves special attention, since it was here that the main approaches to understanding the

phenomenon of natural law were originated. They are associated with the names of Hesiod, Heraclitus, Socrates, Plato, and Aristotle and reflect attempts to identify the moral principles of justice in law that are inherent in human nature [1, p. 105, 2].

Justice exists above force and violence; it ensures compliance with divine will and severely punishes any deviation from it. Such truth and justice differ from earthly ones. For example, Hesiod distinguishes between what later came to be defined as natural and positive laws. He condemns the decline of human morality and the departure from divine commandments, which threatens to distort ideas about law and justice. The poet calls on humanity to return to the «difficult path of virtue», which exists on an inaccessible summit, and not to allow contradictions between the commands of true law and the norms that are commonly practiced in society [1, p. 105, 3, p. 39].

In contrast, Heraclitus of Ephesus criticizes Hesiod, calling him a «teacher of the masses». He considers legal issues and, in general, all earthly, human affairs and relationships to be inextricably linked and united with global, cosmic processes. In his work «On Nature», Heraclitus interprets the laws of the polis as a reflection of the cosmic order, which is eternal and changeable. He gives his origin many names, namely: mind, word, fire, Zeus, Logos. It is the Logos (cosmic wisdom) that serves the concept of natural law. Heraclitus has this to say: «Wisdom lies in speaking the truth and listening to the voice of nature, acting in accordance with it» [1, p. 105-106, 4, p. 60].

In general, the systematic form of ideas on which the doctrine of natural law was later based began to take shape as early as the 5th-4th centuries BC thanks to the efforts of the Greek sophists, whose main motto was the saying of Protagoras: «Man is the measure of all things». The Sophists sought to justify the proposition that law is not something artificial, established by the will of people, but derives from the nature of man himself. The idea that the natural order of things is decisive both in the sphere of physical existence and in the sphere of human relations, that law grows out of it, is a «command of nature» that opposes artificial and temporary law, dependent on the will of the legislator, remained dominant in their teaching. Socrates, who came from the sophists, developed the idea of human nature as the primary source of natural and positive law. [5, p. 14].

In classical antiquity, nature was generally considered to be the source of positive law. An analysis of the history of philosophical and legal thought allows us to distinguish between two basic approaches to understanding natural law and its relationship to positive law. From the point of view of the first approach, natural law was understood as a set of a priori moral requirements imposed on positive law, as a critical authority that gives a moral assessment of positive law in terms of its justice or injustice; this was

the position defended by Plato. From the perspective of the second approach, natural law is understood as a necessary and unchanging basis for current legislation; it does not exist outside of it, i.e., natural principles were sought within current law, which was conceived as a supernatural idea of law realized in history, which was the position favored by Aristotle [6].

Although Plato did not directly express his views on the existence of natural law alongside state law, he argued that state law should not be subject to the authority of rulers, otherwise it would be «unjust law». In his most famous work, *The Republic*, he consistently pursued the idea of justice, which in his interpretation is presented as the most important idea among the higher world of ideas that exist outside physical space and time, and constitutes the foundation of all social phenomena. This idea can only be fully realized in a perfect state ruled by philosophers. In his work «*The Laws*», Plato attempted to show how this idea could be approached in a «perfect state». Plato sees the main virtue of human life - justice, in the very structure of the universe. According to Plato, there is first an divine principle - this is his ideal world, the divine idea of Good. In the human world, ideas find their material embodiment, but the philosopher notes that ideas are a certain example, everything else is only their pale reflection [5, p. 14-15, 1, p. 106].

In his reflections on the «best form of government», he closely linked the concept of «justice» with the concept of «law», defining it as a virtue that is very necessary in society, which is inevitably followed by other virtues, including «good order». Aristotle, like his predecessors, considered natural law to be the right of a person that is determined by their natural organization. According to Aristotle, «good order» is always «just order», which is possible only through «just laws». It was with the rule of such laws that he associated the establishment of order based on justice and «the best form of government». Laws that deviate from this form, i.e., are not based on justice, are incapable of ensuring «good order» and are therefore «wrong». In this regard, Aristotle attempts to clarify the concept of «glaring injustice» and to distinguish between the concepts of «right» and «law» [4, p. 62, 5, p. 15].

Unlike the Sophists or, for example, Plato, who believed that natural law is eternal and unchanging, Aristotle categorically denied the existence of a stable, unchanging, and eternal human nature. On the contrary, he argued for its changeability. Just as the whole world is in development, human nature is also developing. His position was that natural law is both immutable and changeable. It is unchanging because it never changes the source of its existence - human nature. In this regard, Aristotle agreed with the idea that natural law is a mirror of human nature. In addition, he considered such law to be unchanging in the sense that it is the highest value given to any member

of the human race from birth and cannot be alienated under any circumstances [4, p. 62].

In summary, according to Aristotle, natural law is a law that has the same meaning everywhere and does not depend on its recognition. Natural law, in his opinion, is generated not by higher powers, but by the political nature of man. Law, justice, and fairness are the achievements of the natural development of humanity. The philosopher sees the rationality of law in its conformity with political justice and law. Therefore, the reason and truth of law must be sought in man himself [1, p. 107].

The most famous and fairly comprehensive formulation of natural law in ancient times belongs to the Roman thinker Cicero. He argued that law derives from nature and is a measure provided by nature. By this, Cicero meant the cosmos, the surrounding physical and social world, the external and internal world of man. In this regard, he emphasized that there is a supreme law common to all ages. It arose before written law, before any state was even founded. Cicero viewed law as inextricably linked to justice, but unlike his predecessors, he took a more radical stance on this issue. He consistently argued that unjust laws made by humans cannot be called law: «Where there is no true justice, there can be no law, even if the assembly of the people so decides [5, p. 16].

Therefore, analyzing the views of ancient philosophers, it can be argued that the idea of natural law became the basis for the formation of ideas about justice, moral duty, and human dignity. They regarded natural law as a higher, universal law that originated from human nature and reason itself, rather than from the will of rulers. Natural law, in a certain sense, is a critical authority according to which it is necessary to evaluate current legislation and gradually improve it in accordance with the ideals of equality, freedom, and the disclosure and realization of the potential of each individual. It was this principle, born in the works of ancient thinkers, that became the basis for the further development of legal thought and the formation of modern ideas about human rights.

References

1. Khovynyt'ska K. The concept of natural law in ancient philosophy. *VISNYK LVIV UNIV*. Ser. Philos. 2010. № 12. P. 104-110. URL: file:///Users/Acer/Downloads/891-1848-1-PB.pdf (дата звернення 10.10.2025).
2. Philosophical and legal ideas of ancient Greek philosophers. Topic 2. The emergence of philosophical and legal thought. Multimedia guide "Philosophy of Law". *National Academy of Internal Affairs*. URL: [HYPERLINK](#)

«https://arm.navs.edu.ua/books/mnp_fil_prava/Files/Lekcii/L2.htm»https://arm.navs.edu.ua/books/mnp_fil_prava/Files/Lekcii/L2.htm (дата звернення 10.10.2025).

3. Dvorak S. Questions of the effect of the law in the views of the philosophers of ancient Greece and ancient Rome. Electronic scientific publication “Analytical and Comparative Law”. Section 1. Theory and history of state and law; History of political and legal doctrines. 2024. № 1. P. 38-42. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/03/7.pdf> (дата звернення 10.10.2025).

4. Mulyar V. Natural Law: Conceptualization of the West European Model from Sophists to G. Grotius. Zhytomyr State Technological University. 2013. P. 59-64. URL: <file:///Users/Acer/Downloads/168510-D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-371577-1-10-20190525.pdf> (дата звернення 10.10.2025).

5. Koziubra M. The doctrine of natural law: through historical rises and falls to recognition as the foundation of the most important achievements of modern legal theory and practice. I. The doctrine of natural law in the historical and philosophical dimension. Law of Ukraine. 2021. № 1. P. 12-42. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/76b3d5b5-d950-4e13-94ad-d1c3930dc60f/content> (дата звернення 11.10.2025).

6. Natural and positive law as the main elements of the structural reality of law, their content and correlation. Legal ontology: the nature and structure of law. Philosophy of law. Educational portal. URL: <https://zen.in.ua/filosofiya-prava/pravova-ontologiyi-priroda-i-struktura-prava/prirodne-i-pozitivne-pravo-yak-osnovni-elementi-strukturni-pravovoyi-realnosti-yih-zmist-i-spivvidnoshennya> (дата звернення 12.10.2025).

*Кобець Д.,
здобувач вищої освіти III курсу,
Науковий керівник: Валецька О. В.,
канд. юрид. наук, доцент кафедри
історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ У СФЕРІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПОЛЬСЬКА ПРАКТИКА ЗАПОБІГАННЯ

Корупція у сфері місцевого самоврядування є однією з найбільш чутливих проблем демократичного управління, оскільки саме на місцевому рівні ухвалюються рішення, що безпосередньо впливають на повсякденне життя громадян - від розподілу бюджетних коштів до надання адміністративних послуг. Польща, пройшовши шлях системних реформ після 1989 року, розробила комплексну систему запобігання корупції у діяльності органів місцевого самоврядування, яка поєднує законодавчі, організаційні та освітні механізми.

Згідно з даними від Transparency International станом на 2024 рік, Польща має 53 бали, що дає їй змогу посідати 53 місце у світовому рейтингу. При цьому 37% опитаних людей вважають, що за попередні 12 місяців рівень корупції зріс, а 10% користувачів вказали, що сплачували хабар при отриманні державних послуг [1]. Ці дані свідчать про те, що питання боротьби з корупцією на фоні щорічної втрати балів в Індексі сприйняття корупції в польському суспільстві займає не останнє місце, зокрема і у сфері місцевого самоврядування.

Одним із ключових антикорупційних інструментів у Польщі є прозорість діяльності органів влади. Держава гарантує громадянам право отримувати дані про рішення, фінансові операції, конкурси на посади та тендери, що проводяться, зокрема органами місцевого самоврядування, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 4 Закону “Про доступ до публічної інформації” від 06.09.2001 р. [2].

Публічному розголошенню підлягає інформація щодо правового статусу суб'єкта місцевого самоврядування, організації, предмету діяльності та компетенції, органів та осіб, що виконують у них функції, структуру власності суб'єктів та активи, що знаходяться в їхньому розпорядженні. Також до цього списку входить спосіб функціонування юридичних осіб місцевого самоврядування під час виконання публічних завдань та їхня діяльність у рамках бюджетного та позабюджетного господарства, згідно зі ст. 6 цього ж Закону [2].

Важливою складовою запобігання корупції є система етичних стандартів для посадових осіб. У багатьох гмінах і воєводствах діють кодекси етики, які визначають правила поведінки службовців, вимоги до уникнення конфлікту інтересів, заборону отримання подарунків і будь-яких матеріальних вигод. Дотримання цих норм контролюють спеціальні антикорупційні уповноважені, а порушення може стати підставою для дисциплінарної або адміністративної відповідальності.

Відповідно до Кодексу етики для працівників управління гміни Горлице, працівник повинен ставитися до роботи як до суспільної служби, головною метою якої є благо Республіки Польща, інтереси місцевого самоврядування та індивідуальні інтереси кожного громадянина. У той же час, особисті інтереси працівника та його оточення повинні відходити на другий план відносно вищевказаних цілей, згідно з параграфом 3 цього Кодексу [3]. Кожне порушення норм чинних етичних норм та принципів розглядається Кодексом як діяльність, що прямо несе шкоду доброму імені Управлінню гміни міста.

Крім цього, у 2022 році в Польщі набули чинності суттєві зміни до антикорупційного законодавства, спрямовані на посилення контролю за діяльністю посадових осіб місцевого самоврядування. Основною метою змін є усунення потенційного конфлікту інтересів, який може виникнути, коли представники місцевої влади мають зв'язки з державними або муніципальними компаніями. Відповідно до нового статті 4а антикорупційного закону, з наступної каденції самоврядування вуйт, бурмістр або президент міста не зможе бути працевлаштований або виконувати будь-яку іншу діяльність у комерційних компаніях, у яких держава або орган місцевого самоврядування володіють щонайменше 10% акцій чи часток. У випадку, якщо посадова особа вже працює в такій компанії, вона повинна буде взяти безоплатну відпустку на весь період виконання публічної функції і ще на три місяці після її завершення. Якщо ж держава або гміна набудуть частки в компанії вже після призначення вуйта чи бурмістра, аналогічна відпустка надається з моменту такого набуття. Ці положення гарантують, що особа, яка займає виборну посаду, не матиме навіть потенційного впливу на підприємства, що частково належать державі чи самоврядуванню. Санкцією за порушення нового обмеження є втрата мандату [4].

Польська практика також демонструє ефективність інституційного контролю та співпраці між органами. Центральне антикорупційне бюро має право перевіряти діяльність місцевих органів влади, проводити аудити й розслідування у випадках підозри зловживань. ЦБА має підрозділи у 12 великих міст Польщі. Така система багаторівневого

контролю допомагає запобігати корупційним схемам ще на етапі їх формування. Наприклад, регіональний відділ ЦБА у Варшаві затримали мера району Влохи у місті, коли той приймав хабар у розмірі 200 тисяч злотих за видання вигідних для забудовника адміністративних рішень [5].

Ще однією вразливою до корупції сферою є державні закупівлі, особливо на місцевому рівні. Ухвалення нового Закону “Про державні закупівлі” від стало важливою частиною польської антикорупційної політики та реформи прозорості управління публічними коштами. Раніше система закупівель мала низку недоліків: складні процедури, формалізм, неефективні правила і низьку довіру бізнесу. Новий закон мав змінити ситуацію та зробити систему доступнішою та більш відкритою.

Закон вніс певні нововведення у цю сферу, а саме:

- акцентує на принципі відкритого діалогу між замовником і підрядником, щоб уникнути формальних бар’єрів та закритих рішень.

- тепер оцінюється не лише вартість, а й якість, екологічність і соціальна корисність пропозицій. Це зменшує ризик тендерних схем, коли виграє учасник із заниженою ціною.

- також введено перелік зловживань у договорах, які порушують баланс між сторонами, наприклад - перекладання ризиків лише на одну сторону або приховування відповідальності замовника.

- запроваджено електронні тендери, електронні публікації оголошень, а Окружний суд у Варшаві став судом з питань державних закупівель, що уніфікує судову практику.

- створено Комітет з контролю за державними закупівлями, який об’єднує різні органи контролю та формує єдині стандарти перевірок.

- посилено повноваження Голови Управління державних закупівель, що просуватиме передовий досвід у сфері державних закупівель та розроблятиме шаблони документів, що має надати значну підтримку замовникам та підрядникам [6].

Тенденція цифровізації у сучасному світі не минула й місцеве самоврядування, зокрема й щодо запобігання корупції. Цифрові технології дедалі частіше розглядаються не лише як засіб ефективності, але й як механізм підвищення прозорості, зменшення людського фактору та трансформації процесів прийняття рішень у більш підзвітні. Використання централізованих платформ, через які громадяни та підприємці взаємодіють з органами влади: подають заяви, звертаються за послугами, отримують рішення - мінімізує прямий контакт.. Це зменшує простір для неформальних домовленостей.

Приклад у Польщі - ePUAP (Електронна платформа послуг державного управління). Це національна платформа, що забезпечує

стандартизований спосіб подання електронних документів і комунікації з органами влади без необхідності фізичного візиту. Метою даного сервісу є:

- підтримка прозорості, відкритості та технологічної нейтральності
- прагнення до максимально можливої стандартизації форматів даних, якими обмінюються державні установи та одержувачі послуг, а також між самими державними установами
- рівномірний доступ до (електронних) послуг без значних витрат [7].

Таким чином, досвід Польщі у сфері запобігання корупції на місцевому рівні є яскравим прикладом того, як системні, послідовні та взаємопов'язані реформи можуть змінити культуру управління та підвищити довіру громадян до влади. Польська антикорупційна модель поєднує законодавчі обмеження, етичні стандарти, ефективні інституційні механізми, цифровізацію та активну участь громадянського суспільства, що створює багаторівневу систему контролю і відповідальності.

Список використаних джерел

1. Poland. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/countries/poland> (дата звернення: 08.10.2025)
2. Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej : Ustawa від 06.09.2001 № Dziennik Ustaw 2001 nr 112 poz. 1198 : станом на 8 груд. 2021 р. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20011121198/U/D20011198Lj.pdf> (дата звернення: 09.10.2025)
3. Kodeks Eetyki pracowników urzędu gminy Gorlice : від 31.01.2011. URL: https://gmina.gorlice.pl/asp/pliki/informacje_stale_pliki/kodeks_etyki_www.pdf (дата звернення: 09.10.2025)
4. Karciarz M. Nowe ograniczenia antykorupcyjne dla wójtów, burmistrzów, prezydentów miast – od kolejnej kadencji. Serwis administracyjno samorządowy. URL: <https://www.doradcasamorządu.pl/5677-nowe-ograniczenia-antykorupcyjne-dla-wójtów,-burmistrzów,-prezydentów-miast---od-kolejnej-kadencji.html> (дата звернення: 10.10.2025)
5. Mayor of Włochy district caught red-handed. CENTRAL ANTI-CORRUPTION BUREAU. URL: https://www.cba.gov.pl/en/news/527,Mayor-of-Włochy-district-caught-red-handed.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.10.2025)
6. Nowe Prawo zamówień publicznych - Ministerstwo Rozwoju i Technologii - Portal Gov.pl. Ministerstwo Rozwoju i Technologii. URL: https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/nowe-prawo-zamowien-publicznych?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 11.10.2025)

7.Co to jest ePUAP. ePUAP. URL: https://epuap.gov.pl/wps/portal/strefa-klienta/pomoc/!ut/p/a1/!ZDLbsIwEEV_BRZZRh6cxNhLNwJEVJU-1EK8iRzHUENiG3Crfn4TVV1SyuxGOLF3gQTaIGHlp9nJYJyV7fALUGglywXPoYB8joGncMcf3tgEVLkPIANw4Thc06-RQELZ4MM7KrX_kB5H4NsIzuGkt3J0a122QVbedU5F4Eb-5Pb6oIwehF6ZBpW1hIZsMYITjVmc1pmKa1xD3CgGWBKtdEJ-jP7IAuQXuNyl7MtOK8zwcS4Eo3EM2S4E_FTyfPK56IEEvN4Yq_jGv2R-PgvcjORv0V0Cb21by3WtHE_JMIcna3Xj8DeORo0U!/?1dmy¤t=true&urile=wcm%3apath%3a%2Fepuap2%2FPL%2FStrefa%2BKlienta_Pomoc%2FCo%2Bto%2Bjest%2BePUAP%2F (дата звернення: 12.10.2025)

УДК: 343.353:341.232](043.2)

*Козлінська Т. М.,
здобувачка вищої освіти III курсу,
Науковий керівник: Валецька О. В.,
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри
історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ

В умовах масштабної міжнародної підтримки, спрямованої на відновлення та модернізацію України, питання прозорого та ефективного використання міжнародної технічної допомоги набуває виняткового значення. Корупційні ризики у цій сфері становлять не лише загрозу для національної економічної безпеки, а й підривають довіру міжнародних партнерів до здатності українських інституцій забезпечити цільове використання наданих ресурсів.

Відтак, формування ефективної системи антикорупційного контролю за розподілом та використанням міжнародних коштів та ресурсів є одним із ключових чинників євроінтеграційного поступу держави. Водночас реалії воєнного часу, збільшення обсягів фінансування та розширення програм міжнародної допомоги висувують нові вимоги до системи контролю, підзвітності та прозорості використання таких ресурсів.

Актуальність теми зумовлена необхідністю вироблення дієвих правових, інституційних механізмів, які унеможливають корупційні зловживання у сфері розподілу міжнародної технічної допомоги. Таким

чином, дослідження проблематики запобігання корупції у сфері міжнародної технічної допомоги має не лише теоретичне, але й вагомe практичне значення — воно визначає довгострокову спроможність України діяти як надійного і відповідального партнера в системі міжнародного співробітництва.

Міжнародна технічна допомога - фінансові та інші ресурси та послуги, що відповідно до міжнародних договорів України надаються партнерами з розвитку на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки України [3].

Міжнародна технічна допомога залучається у вигляді:

- будь-якого майна, яке необхідне для забезпечення виконання певних завдань чи проєктів, яке може ввозитись або набуватись в Україні;
- робіт і послуг;
- прав інтелектуальної власності;
- певних фінансових ресурсів (грантів) як у національній, так і іноземній валюті;
- будь-яких інших ресурсів, які не є заборонені чинним законодавством, у тому числі стипендій.

Міністерства, або інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим подають до Секретаріату Кабінету Міністрів України запити щодо залучення міжнародної технічної допомоги [3].

Підготовка таких запитів для залучення державою міжнародної технічної допомоги міжнародних фінансових організацій для фінансування інвестиційного проєкту та подальша підготовка таких проєктів здійснюється відповідно до [Порядку підготовки, реалізації, проведення моніторингу та завершення реалізації проєктів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями](#), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 2016 р. № 70. Моніторинг проєктів проводить Мінфін разом з МФО (за згодою), відповідальним виконавцем та/або бенефіціаром шляхом оцінки стану підготовки та реалізації проєктів, виявлення відхилень від запланованих заходів та визначення їх впливу на виконання зобов'язань, взятих за договорами України з МФО, використання коштів позики/гранту та виконання фінансових зобов'язань [6].

Координація міжнародної технічної допомоги здійснюється відповідно до [Паризької декларації щодо підвищення ефективності зовнішньої допомоги](#), до якої Україна приєдналася згідно з Указом Президента України від 19 квітня 2007 р. [№ 325](#), виходячи з принципів

спільної підзвітності та відповідальності партнерів з розвитку та країн-партнерів за результати надання допомоги [7].

1. Інформація щодо розміру та напрямів використання технічної допомоги, отриманої Органом суспільного нагляду за аудиторською діяльністю від урядів іноземних держав, їх агентств та установ, а також міжнародних фінансових організацій, наводиться у Звіті оприлюднення інформації щодо розміру та напрямів використання міжнародної технічної допомоги за визначеною формою.

2. Звіт оприлюднюється на офіційному вебсайті Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю за результатами I кварталу, першого півріччя, дев'яти місяців та року в цілому.

3. Звіт має бути доступним на офіційному вебсайті Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю протягом трьох років. [4]

Корупційні ризики, що виникають у процесі контролю за цільовим використанням міжнародної допомоги, мають безпосередній вплив на обсяги ресурсів, які Україна отримує від іноземних партнерів. Вони визначають рівень довіри донорів до державних інституцій, а отже, впливають не лише на фінансову складову співпраці, а й на темпи реалізації стратегічних проєктів у сфері безпеки та оборони. Будь-які прояви неефективного чи непрозорого управління міжнародними коштами можуть стати підставою для зменшення обсягів майбутньої підтримки або для перегляду умов надання допомоги.

З огляду на це, надзвичайно важливим завданням є формування цілісної системи запобігання і мінімізації корупційних ризиків на всіх етапах залучення, розподілу та використання міжнародної допомоги. До ключових напрямів такої роботи слід віднести:

1. удосконалення **нормативно-правового забезпечення** у сфері управління міжнародною допомогою, зокрема визначення чітких процедур обліку, звітності та відповідальності посадових осіб;

2. розроблення і впровадження **спеціалізованого програмного забезпечення**, яке забезпечуватиме автоматизований моніторинг усіх етапів руху ресурсів — від моменту надходження до кінцевого використання;

3. створення **відкритої системи прозорої звітності**, що дозволить країнам-партнерам, громадським організаціям та контролюючим органам оперативно отримувати достовірну інформацію про ефективність використання міжнародної допомоги [5].

Запровадження таких інструментів сприятиме підвищенню рівня довіри міжнародних донорів до України як до передбачуваного й відповідального партнера, що дотримується принципів доброчесності та відкритості. У перспективі це може позитивно позначитися на

подальшому збільшенні обсягів міжнародної допомоги, зокрема у сфері безпеки та оборони, а також на підвищенні ефективності її використання.

Таким чином, системне удосконалення правових, організаційних та технічних механізмів контролю за міжнародною допомогою виступає не лише антикорупційним заходом, а й інструментом зміцнення державної репутації України на міжнародній арені.

Основними напрямками протидії корупції у процесі залучення міжнародної допомоги в оборонній сфері є не лише розроблення відповідних антикорупційних стратегій і діяльність уповноважених органів, а й своєчасне виявлення та усунення потенційних корупційних ризиків на всіх етапах — від розподілу до використання та списання військового майна. Важливим аспектом є системне усунення умов, що сприяють виникненню зловживань, та створення ефективного механізму контролю. Серед найбільш поширених корупційних ризиків, які негативно впливають на результативність управління матеріальними ресурсами, наданими міжнародними партнерами у сфері безпеки й оборони України, можна виділити: неправомірне або безпідставне списання отриманих матеріальних цінностей; ведення недостовірного або неповного обліку міжнародної допомоги; нецільове використання ресурсів; перевищення норм експлуатації техніки та моторесурсів; формальний підхід до інвентаризації; несвоєчасне проведення звірок і контролю залишків; а також затримки у поповненні озброєння та матеріальних запасів до встановлених нормативів. Зменшення таких ризиків потребує комплексного підходу, який включає цифровізацію процесів обліку, підвищення відповідальності посадових осіб і впровадження прозорих процедур моніторингу та звітування [5].

На сьогоднішній день порядок залучення, використання, обліку та моніторингу міжнародної технічної допомоги у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України визначається *Інструкцією про організацію залучення, використання, обліку та моніторингу міжнародної технічної допомоги*, затвердженою наказом Міноборони від 1 лютого 2018 року. Водночас, як зауважує Т. С. Голоднова, чинна редакція цієї Інструкції має низку недоліків. Зокрема, у документі відсутній окремий розділ, присвячений контролю за ефективністю та цільовим використанням матеріально-технічної допомоги у сфері оборони, немає структурованого порядку звітування щодо використання наданих ресурсів, а також не врегульовано питання обліку та списання майна, отриманого в межах міжнародної допомоги. Такі прогалини створюють ризики непрозорості у процесі використання

міжнародних ресурсів і потребують доопрацювання нормативної бази з метою забезпечення більшої підзвітності та контролю у цій сфері.[8].

Міжнародна фінансова допомога виступає не лише джерелом економічної підтримки України, а й індикатором рівня її доброчесності, ефективності державного управління та спроможності до реформ. Саме тому боротьба з корупцією у цій сфері має не вузькогалузевий, а системний характер, впливаючи на політичну довіру, міжнародну репутацію та темпи євроінтеграції держави [5].

Корупційні ризики при розподілі коштів міжнародних партнерів виникають здебільшого через відсутність або неповноту координації між органами державної влади, наявність прогалини у фінансовому контролі, а також досить низький рівень цифрової підзвітності.

Ефективна протидія корупції у сфері використання міжнародної допомоги можлива лише за умови впровадження сучасної, централізованої цифрової системи моніторингу. Така система має забезпечити повну прозорість руху фінансових ресурсів, автоматизований контроль і аудит, а також відкритий доступ громадськості до інформації про всі етапи реалізації донорських програм і проєктів.

Водночас, навіть найдетальніше та найсучасніше нормативно-правове регулювання не принесе очікуваних результатів без належного рівня особистої відповідальності посадових осіб, залучених до процесу розподілу та використання міжнародних коштів. Лише поєднання технологічних рішень із дієвим механізмом контролю та невідворотністю покарання за порушення може гарантувати реальну прозорість і доброчесність.

Таким чином, боротьба з корупцією у сфері міжнародної технічної та фінансової допомоги — це не просто економічне завдання, а стратегічний пріоритет державної політики. Від прозорості управління міжнародними ресурсами залежить не лише рівень довіри з боку партнерів, а й репутація України як демократичної, відповідальної та відкритої держави, здатної до сталого розвитку та довготривалого співробітництва з міжнародною спільнотою.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18> (дата звернення: 11.10.2025)
2. Національне агентство з питань запобігання корупції
URL: <https://nazk.gov.ua/> (дата звернення: 11.10.2025)

3. **Постанова КМУ № 153 від 15.02.2002** — «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги».

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF> (дата звернення: 11.10.2025)

4. **Наказ Міністерства фінансів України № 341 від 2019 р.** — «Про затвердження Порядку оприлюднення інформації щодо розміру та напрямів використання технічної допомоги, отриманої Органом суспільного нагляду за аудиторською діяльністю від урядів іноземних держав, їх агентств та установ, а також міжнародних фінансових організацій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1007-19#Text> (дата звернення: 11.10.2025).

5. Резнік О.М., Горовець Н.С. Корупційні ризики залучення та використання міжнародної допомоги у сфері безпеки й оборони України URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/04/88.pdf> (дата звернення: 11.10.2025).

6. **Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку підготовки, реалізації, проведення моніторингу та завершення реалізації проектів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями”** від 27 січня 2016 р. № 70 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2016-п#Text> (дата звернення: 11.10.2025).

7. **Паризька декларація щодо підвищення ефективності зовнішньої допомоги:** прийнята 02 березня 2005 р., ратифікована від 19 квітня 2007р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_271#Text (дата звернення: 11.10.2025).

8. **Наказ Міністерства оборони України “Про затвердження Інструкції про організацію залучення, використання, обліку та моніторингу міжнародної технічної допомоги в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України”** від 01 лютого 2018 р. № 42. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0222-18#Text> (дата звернення: 11.10.2025).

*Кулакова О. А.,
здобувачка вищої освіти IV курс,
Науковий керівник: Ткаля О.В.,
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри
конституційного та адміністративного права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЕЛЕКТРОННЕ ДЕКЛАРУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ПРАКТИКИ

Корупція становить системну загрозу для економічного розвитку, соціальної справедливості та демократичних інститутів сучасних держав. За оцінками Світового банку, щорічні втрати від корупції у світі становлять понад 2,6 трильйона доларів США, що еквівалентно 5% світового ВВП [1]. Електронне декларування майна та доходів публічних службовців еволюціонувало від суто бюрократичної процедури до потужного превентивного антикорупційного механізму, що забезпечує прозорість державного управління, підзвітність влади та можливість ефективного громадського контролю. Трансформація паперових декларацій у цифрові системи відкритого доступу революціонізувала підходи до боротьби з корупцією, створивши принципово нові можливості для моніторингу доброчесності посадовців. Актуальність дослідження зумовлена кількома факторами. По-перше, Україна перебуває на критичному етапі європейської інтеграції, де виконання антикорупційних вимог ЄС є необхідною умовою членства. По-друге, незважаючи на створення однієї з найамбітніших систем електронного декларування у світі, Україна все ще демонструє високий рівень корупції, що ставить під сумнів ефективність існуючих механізмів [2]. По-третє, пандемія COVID-19 та повномасштабна російська агресія загострили проблему нецільового використання публічних коштів, що вимагає посилення контрольних механізмів. Отже, комплексний порівняльний аналіз інституційних, технологічних та правових механізмів електронного декларування в країнах Європейського Союзу та Україні, виявлення критичних факторів успіху та невдач, а також формулювання конкретних рекомендацій щодо підвищення ефективності українського електронного декларування як інструменту протидії корупції в контексті європейських антикорупційних стандартів є досить актуальним.

Нормативно-правові засади електронного декларування в Європі формувалися протягом останніх двох десятиліть під впливом

міжнародних антикорупційних конвенцій. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року у статті 52 встановила загальний принцип декларування як превентивного заходу, зобов'язавши держави-учасниці вживати заходів для запобігання конфлікту інтересів шляхом встановлення обмежень щодо професійної діяльності колишніх публічних службовців або призначення публічних службовців на посади після залишення служби. Конвенція Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію від 27 січня 1999 року та Конвенція Ради Європи про цивільну відповідальність за корупцію від 4 листопада 1999 року створили правову основу для криміналізації корупційних діянь та встановлення механізмів відшкодування збитків. Директива ЄС 2019/1937, хоча прямо не регулює питання декларування, створила правовий механізм захисту викривачів, що дозволяє безпечно повідомляти про порушення, зокрема у сфері фінансової прозорості, чим сприяє громадському контролю за деклараціями. Рекомендація Rec(2000)10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо кодексів поведінки публічних службовців встановила етичні стандарти, які є основою для національних систем декларування [3].

Естонська модель електронного декларування є однією з найбільш технологічно розвинених у світі. Система e-Declaration, запроваджена у 2000 році, базується на урядовій платформі X-Road, що забезпечує безпечний обмін даними між понад 2800 державними та приватними базами. Принцип «єдиного разу» передбачає, що громадянин або службовець подає інформацію один раз, після чого вона автоматично доступна всім уповноваженим установам. Система самостійно отримує дані з податкової, земельного кадастру, реєстру транспортних засобів, а декларант лише підтверджує чи коригує їх. Це мінімізує ризик фальсифікацій і спрощує подання декларацій. Естонська система охоплює близько 15 000 службовців, а декларації є публічними. Перевірку здійснює Служба безпеки поліції та прикордонної охорони, що має доступ до всіх реєстрів і проводить автоматизовану верифікацію. У 2018–2023 роках виявлено 47 випадків недекларування активів, із яких у 38 випадках застосовано дисциплінарні або кримінальні санкції. Рівень невідворотності покарання — 81%, що створює потужний превентивний ефект [4].

Латвійська система електронного декларування діє з 2012 року і охоплює понад 70 000 службовців різних рівнів — від високопосадовців до працівників правоохоронних органів. Її особливість — ризик-орієнтований підхід: чим вищий корупційний ризик посади, тим детальнішою є декларація. Система інтегрована з Реєстром підприємств, Земельною книгою, реєстром транспортних засобів та

банківськими базами (через судові ордери). Контроль здійснює Бюро з запобігання та боротьби з корупцією (KNAB), яке застосовує алгоритми виявлення аномалій. У 2020–2023 роках перевірено 4200 декларацій, виявлено 380 порушень, порушено 127 кримінальних справ. Рівень засудження — 64%, що вище середньоєвропейського. Публічними є декларації лише вищих посадовців, тоді як службовців середньої ланки — лише для уповноважених органів, що створює компроміс між прозорістю та приватністю, але викликає критику громадськості [5].

Румунська модель електронного декларування вирізняється діяльністю Національного агентства з питань доброчесності (ANI), створеного у 2003 році. Агентство перевіряє декларації майна та інтересів, виявляє конфлікти інтересів, необґрунтоване збагачення, застосовує санкції та передає матеріали до правоохоронних органів. ANI є незалежною інституцією, керівництво якої призначає парламент на чотири роки [6]. Система E-Declaratii охоплює понад 300 000 службовців, включно з працівниками держпідприємств, університетів і НУО, що отримують державне фінансування. Декларації містять дані про активи, доходи, подарунки, зобов'язання та конфлікти інтересів і є публічними, з відкритим пошуком за прізвищем або посадою [7, с. 9]. ANI використовує методологію, розроблену Світовим банком: якщо приріст активів перевищує задекларовані доходи більш ніж на 10 000 євро, і законне джерело не доведено, активи конфіскуються. У 2010–2023 роках виявлено 1847 випадків необґрунтованого збагачення, у т.ч. 47 парламентаріїв, 23 міністри, 156 суддів, із конфіскацією активів понад 180 млн євро. Румунський досвід доводить, що ефективність системи залежить від незалежності контролюючого органу [6, с. 5].

Польська система Центрального реєстру декларацій функціонує з 2008 року та охоплює близько 400 000 службовців. Рівень публічності значно нижчий: повний доступ мають лише антикорупційні, податкові та правоохоронні органи. Громадяни можуть отримати доступ лише за наявності легітимного інтересу. Це відповідає європейському принципу балансу між прозорістю та приватністю, але обмежує громадський контроль. Перевірки здійснює Центральне антикорупційне бюро (СВА) на основі ризик-аналізу. У 2020–2023 роках перевірено 8000 декларацій, виявлено 420 порушень, однак лише 21% завершилися реальними санкціями — один із найнижчих показників у Європі [8].

Україна запровадила електронне декларування у вересні 2016 року відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, який набув чинності 26 квітня 2015 року. Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, управляється Національним агентством

з питань запобігання корупції (НАЗК). Українська модель є однією з найамбітніших у світі за обсягом: станом на січень 2024 року у реєстрі міститься понад 4,2 мільйона декларацій від понад 1,3 мільйона декларантів [9]. Це найбільша база декларацій серед всіх країн Європи, що створює як можливості, так і величезні виклики для ефективного моніторингу.

Суб'єктами декларування є народні депутати України, члени Кабінету Міністрів, судді всіх рівнів, прокурори, працівники НАБУ, ДБР, поліції, СБУ, державні службовці всіх категорій, посадові особи місцевого самоврядування, керівники державних та комунальних підприємств, працівники Національного банку України та багато інших категорій. Декларації подаються щорічно до 1 квітня та містять інформацію про доходи, нерухомість, транспортні засоби, цінні папери, корпоративні права, готівкові кошти, банківські рахунки, зобов'язання фінансового характеру, об'єкти мистецтва та інше майно вартістю понад 50 прожиткових мінімумів.

Українська система характеризується абсолютною публічністю: всі декларації без винятку є відкритими та доступними через веб-портал declarations.com.ua без будь-яких обмежень. Це найвищий рівень прозорості у світі, який перевищує навіть естонський стандарт. Портал забезпечує розширені можливості пошуку та аналітики: пошук за ПІБ, установою, посадою; порівняння декларацій за різні роки; автоматичний розрахунок зміни статків; візуалізація даних. Ця безпрецедентна відкритість створила потужне середовище для громадянського контролю та журналістських розслідувань, що виявили численні випадки корупції серед високопосадовців.

Однак практика застосування виявила системні проблеми української моделі. Незважаючи на законодавчі вимоги щодо інтеграції з державними реєстрами, фактично цей процес залишається незавершеним. НАЗК має обмежений доступ до даних Державної податкової служби, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, реєстру транспортних засобів. Це змушує НАЗК проводити перевірки переважно мануально, запитуючи інформацію у відповідних органів для кожного конкретного випадку, що є надзвичайно ресурсозатратним процесом. За оцінками експертів, для ефективної перевірки однієї декларації високопосадовця потрібно щонайменше 40-60 годин роботи аналітиків, а НАЗК має обмежений штат - близько 200 працівників, відповідальних за верифікацію. Це означає, що агентство фізично не здатне перевірити навіть 1% від загальної кількості декларацій [10].

Особливо гостро стоїть проблема політичного тиску на НАЗК. З моменту створення агентство неодноразово ставало об'єктом спроб політичного контролю: затримки у призначенні керівництва, скорочення бюджетного фінансування, законодавчі ініціативи щодо обмеження повноважень, публічна дискредитація через підконтрольні ЗМІ. У 2020-2021 роках Конституційний Суд України визнав неконституційними окремі положення антикорупційного законодавства, що призвело до тимчасового паралічу діяльності НАЗК. Хоча ці рішення згодом були скасовані, сам прецедент продемонстрував вразливість антикорупційної інфраструктури до політичних атак [11].

Порівняльний аналіз дозволяє виявити критичні відмінності між українською та європейськими моделями. За обсягом та публічністю Україна є безумовним лідером, проте значно поступається за ефективністю правозастосування. Естонія з її 15000 декларантів та 81% рівнем притягнення до відповідальності демонструє, що менший обсяг у поєднанні з автоматизованою верифікацією та ефективним правосуддям дає кращий результат, ніж масове декларування без адекватних механізмів перевірки. Румунія доводить, що незалежна спеціалізована інституція з реальними повноваженнями може бути ефективною навіть при охопленні 300000 декларантів, якщо забезпечена ресурсами та захищена від політичного втручання. Латвія демонструє переваги ризик-орієнтованого підходу, коли обмежені ресурси концентруються на перевірці декларацій осіб з високим корупційним ризиком.

Для підвищення ефективності українського електронного декларування як інструменту протидії корупції необхідно реалізувати комплекс заходів. По-перше, завершити повну автоматизовану інтеграцію Реєстру декларацій з усіма державними реєстрами за естонським зразком, що дозволить проводити автоматичну верифікацію основних даних без залучення значних людських ресурсів. По-друге, запровадити систему аналізу великих даних з використанням алгоритмів машинного навчання для автоматичного виявлення аномалій та підозрілих патернів, що дозволить сконцентрувати обмежені ресурси НАЗК на найбільш ризикових деклараціях. По-третє, посилити інституційну спроможність та незалежність НАЗК через збільшення бюджетного фінансування, розширення штату кваліфікованих аналітиків, запровадження конституційних гарантій незалежності аналогічно Румунському ANI. По-четверте, реформувати судову систему для забезпечення невідворотності покарання за корупційні правопорушення, включаючи створення спеціалізованих антикорупційних судів з прискореною процедурою розгляду справ. По-

п'яте, розвивати цифрові інструменти для громадянського моніторингу та журналістських розслідувань, включаючи API для доступу до даних, аналітичні дашборди, системи автоматичного сповіщення про зміни у деклараціях.

Електронне декларування є потужним, але не самодостатнім інструментом протидії корупції. Його ефективність залежить від комплексу факторів: технологічної досконалості системи, інституційної спроможності контролюючих органів, незалежності судової системи, політичної волі до боротьби з корупцією та активності громадянського суспільства. Україна створила передові технологічні рішення та законодавчу базу, що за формальними параметрами переважають більшість європейських аналогів, проте критично поступається у правозастосуванні. Запровадження кращих європейських практик з урахуванням української специфіки дозволить перетворити електронне декларування з формального інструменту звітності на ефективний механізм превенції корупції, забезпечення доброчесності публічної служби та відновлення довіри громадян до державних інститутів, що є критично важливим для успішної європейської інтеграції України.

Список використаних джерел

1. Генсек ООН озвучив щорічні втрати світової економіки від корупції та хабарів // Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/hensek-oon-ozvuchyv-shchorichni-vtraty-svitovoi-ekonomiky-vid-koruptsii-ta-khabariv/> (дата звернення: 29.09.2025).
2. Рівень корупції в Україні у 2024 році – опитування НАЗК // Новини України // LIGA.net. URL: <https://biz.liga.net/ua/all/all/novosti/v-ukraini-strimko-pohirshylas-otsinka-rivnia-koruptsii-dani-opytuvannia> (дата звернення: 01.10.2025).
3. ExpRec(00)10. URL: <https://rm.coe.int/1680534424> (дата звернення: 04.10.2025).
4. X-Road – e-Estonia. URL: <https://e-estonia.com/solutions/interoperability-services/x-road/> (дата звернення: 04.10.2025).
5. Latvia maintains leadership in implementing one of the highest quality national anti-corruption plans among OECD countries // Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs. URL: https://www.knab.gov.lv/en/article/latvia-maintains-leadership-implementing-one-highest-quality-national-anti-corruption-plans-among-oecd-countries?utm_source=https%3A%2F%2Fcopilot.microsoft.com%2F (дата звернення: 04.10.2025).
6. World Bank Document. Romania. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/538551468197981970/pdf/10>

[2311-WP-UKRAINIAN-Asset-disclosure-and-wealth-assessment-system-in-Romania-Case-study-Box-394830B-PUBLIC.pdf](#) (дата звернення: 05.10.2025).

7. World Bank Document. URL: <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/WorkingGroups/workgroup2/2014-September-11-12/Presentations/Romania.pdf> (дата звернення: 05.10.2025).

8. Centralny Rejestr Beneficjentów Rzeczywistych – Ministerstwo Finansów – Portal Gov.pl. URL: <https://www.gov.pl/web/finanse/centralny-rejestr-beneficjentow-rzeczywistych#:~:text=Centralny%20Rejestr%20Beneficjent%C3%B3w%20Rzeczywistych%20%28CRBR%29%20jest%20prowadzony%20przy,praniu%20pieni%C4%99dzy%20oraz%20finansowaniu%20terroryzmu%20%28dalej%20ustawa%20AML%29.> (дата звернення: 05.10.2025).

9. В Україні завершили кампанію з декларування – у НАЗК оприлюднили результати // Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/327305-v-ukraine-zavershili-kampaniyu-po-deklarirovaniyu-v-napk-opublikovali-rezultaty> (дата звернення: 06.10.2025).

10. НАЗК перевірила цьогоріч 392 декларацій: ТОП-порушень // Depo.ua. URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/nazk-perevirila-tsogorich-392-deklaratsiy-top-porushen-202410121464182> (дата звернення: 06.10.2025).

11. КСУ скасував більшу частину антикорупційної реформи: юридичний аналіз рішення // Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/news/ksu-skasuvav-bilshu-chastynu-antykoriupsiynoyi-reformy-yurydychnyj-analiz-rishennya/> (дата звернення: 06.10.2025).

*Левкович Є. Ю.,
здобувачка вищої освіти III курсу,
Науковий керівник: Валецька О. В.,
канд. юрид. наук, доцент кафедри
історії та теорії держави і права юридичного факультету,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ВПЛИВ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ НА ЗНИЖЕННЯ КОРУПЦІЇ

Медіа виконують ключову функцію у забезпеченні прозорості суспільного життя, систематично інформуючи громадськість про випадки зловживань владою та корупційні практики. Висвітлення таких випадків у ЗМІ дозволяє громадянам не лише отримувати достовірну інформацію про порушення законодавства, але й формує суспільний контроль над діями державних і приватних структур. Журналістські розслідування є особливо важливими у цьому процесі, оскільки вони дозволяють виявляти складні корупційні схеми, що часто приховані за бюрократичними процедурами або корпоративними структурами, і які залишаються непоміченими при поверхневому аналізі. За допомогою поглиблених розслідувань журналісти можуть встановлювати ланцюги фінансових потоків, зв'язки між посадовцями та бізнесом, а також ідентифікувати практики відмивання коштів і зловживання бюджетними ресурсами.

Цим питанням цікавилось багато науковців такі як Б. М. Прокопів, Д. В. Котляр, В. А. Ведькал та інші.

Засоби масової інформації - платформи і канали, які збирають, обробляють та поширюють інформацію для масових та локальних аудиторій, використовуючи для цього різноманітні технічні засоби. Як суспільний спостерігач, ЗМІ повинні наглядати за діяльністю органів державної влади, захищаючи громадян від її зловживань. У передових західних суспільствах ця роль передбачає критичний підхід до політичної діяльності органів влади й опозиційних партій, можновладців. ЗМІ водночас транслиують і формують громадську думку. Згідно з концепцією «ліберального плюралізму», важливою умовою реалізації зазначених ролей ЗМІ є їх повна незалежність від держави [1].

На міжнародному рівні створено низку платформ і організацій, які координують діяльність журналістів у боротьбі з корупцією. Наприклад, Організований проєкт розслідувань організованої

злочинності та корупції (OCCRP) об'єднує журналістів з різних країн у глобальну мережу, надаючи їм доступ до сучасних цифрових інструментів, баз даних і методик аналітики, що дозволяють відстежувати міжнародні корупційні схеми та фінансові потоки. Така координація дозволяє виявляти не лише локальні випадки корупції, а й глобальні злочинні практики, що поширюються через кордони, уникаючи правового контролю [2].

У 2025 році українські медіа продовжують активно висвітлювати питання корупції на всіх рівнях - від дрібних адміністративних порушень до масштабних схем із участю високопоставлених осіб. Згідно з даними Національного агентства з питань запобігання корупції, у другому кварталі 2025 року в українських медіа було зафіксовано понад 16 тисяч публікацій, що містять ключові терміни «корупція», «хабар» та інші, а також згадки про діяльність антикорупційних органів. Ці дані свідчать про високий рівень медійної активності у сфері боротьби з корупцією та про те, що українське суспільство отримує постійну інформацію для формування обґрунтованих оцінок роботи державних інституцій і контролю за їхньою діяльністю [3].

Проблема корупції в різних сферах діяльності органів державної влади та управління набула сьогодні для нашої країни глобального й системного характеру, особливо критичним та болісним фактором питання корупції є воєнний стан через повномасштабне вторгнення російської федерації та збільшення у засобах масової інформації про викриття гучних справ розкрадання грошей на оборонних контрактах, корупція на закупівлях в особливо великих масштабах.

Журналістські розслідування не лише викривають факти корупції, але й можуть впливати на політичні рішення та соціальні настрої. Наприклад, у липні 2025 року в Україні відбулися масові протести проти законопроекту, який обмежував незалежність антикорупційних органів. Ці протести стали результатом публічного обурення, спричиненого журналістськими розслідуваннями та висвітленням цієї проблеми в медіа. У відповідь на громадський тиск та міжнародну критику, Верховна Рада України ухвалила закон, що відновлює незалежність Національного антикорупційного бюро та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, підкреслюючи важливість збереження ефективних антикорупційних інституцій [4].

Однак, вкрай важливо розуміти, що висвітлення та розслідування корупційних дій зустрічають супротив та неабиякий тиск на журналістів з боку потенційних обвинувачених.

Фактори, які знижують ефективність журналістських розслідувань корупції, визначено наступні:

1. Тиск на журналістів - різні особи, зокрема згадані у репортажах, а також представники влади та правоохоронних органів, можуть чинити тиск на журналістів. Через це багато журналістів вважають проведення таких розслідувань ризикованим.

2. Недостатність матеріальних ресурсів - низка журналістів відзначає відсутність необхідних фінансових та технічних ресурсів для глибоких розслідувань.

3. Замовлені розслідування та використання матеріалів як компромат – часто журналістські розслідування ініціюються не редакціями, а політичними силами або учасниками конфлікту, що замовляють розслідування для власних цілей, перетворюючи журналістику в інструмент політичної боротьби.

Для вирішення проблем, що виникають у журналістських розслідуваннях, можна запропонувати кілька шляхів.

По-перше, щодо тиску на журналістів - важливим є посилення законодавчого захисту медіа-працівників, впровадження норм, які гарантують безпеку журналістів і передбачають кримінальну відповідальність за погрози або фізичний тиск. Також ефективними є професійні об'єднання та профспілки, які можуть надавати юридичну підтримку, а міжнародні організації, як-от Committee to Protect Journalists чи Freedom House, здатні публічно реагувати на порушення та підтримувати журналістів. Крім того, важливе використання безпечних каналів комунікації, анонімних джерел і цифрових інструментів для захисту даних.

По-друге, проблему браку матеріальних ресурсів можна вирішувати через гранти та фонди для розслідувальної журналістики від міжнародних організацій або некомерційних громадських організацій, а також через співпрацю між медіа для спільних проєктів із розподілом ресурсів. Добре себе показав краудфандинг та залучення аудиторії до фінансування конкретних розслідувань. Окрім того, оптимізація ресурсів через використання відкритих джерел інформації, баз даних та сучасних технологічних інструментів аналітики допомагає зменшити витрати та підвищити ефективність роботи.

По-третє, щодо замовлених розслідувань і політичного використання матеріалів важливо забезпечити редакційну незалежність і суворо дотримуватися журналістських стандартів, відмовляючись від розслідувань на замовлення політичних сил. Прозорість фінансування також критична - публікація інформації про джерела коштів допомагає уникнути конфлікту інтересів та підвищує довіру до медіа. Водночас розвиток етичних кодексів і систем саморегуляції в медіа дозволяє

контролювати якість і неупередженість розслідувань, зменшуючи ризик перетворення журналістики на інструмент політичної боротьби.

Розглянувши цю тему, можна дійти висновку, що роль ЗМІ як «громадського наглядача» є ключовою для функціонування демократії, проте її реалізація стикається з численними системними викликами, які потребують ефективного подолання.

Список використаних джерел

1. Є.О. Донченко Роль ЗМІ у викритті, запобіганні та протидії корупції : кваліфікаційна робота бакалавра спеціальності 061 «Журналістика» / наук. керівник Ю. В. Костюк. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 37 с.

2. It Takes a Network of Journalists to Fight a System of Corruption. *MacArthur Foundation* - *MacArthur Foundation*. URL: https://www.macfound.org/press/perspectives/it-takes-a-network-of-journalists-to-fight-a-system-of-corruption?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 09.10.2025).

3. Антикорупційна комунікація: уроки та нові виклики у 2025 році. *НАЗК* | *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/antykoruptsiyna-komunikatsiya-uroky-ta-novi-vykylyky-u-2025-rotsi/> (дата звернення: 09.10.2025).

4. Громадськість відстояла незалежність НАБУ і САП в Україні. Що може призвести до повторення кризи? Аналізує Правозахисна група «СІЧ». *Міжнародний фонд відродження*. URL: https://www.irf.ua/gromadskist-vidstoyala-nezalezhnist-nabu-i-sap-v-ukrayini-shho-mozhe-pryzvesty-do-povtorennya-kryzy-analizuye-pravozahysna-grupa-sich/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 09.10.2025).

*Малик Д.
здобувачка вищої освіти 3 курс,
Науковий керівник: Валецька О.В.,
канд. юрид. наук, доцент, в.о. завідувача кафедри
історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВИКРИТІ КОРУПЦІЇ

Корупція є одним із головних викликів для демократичного розвитку України. Її масштаби загрожують національній безпеці, довірі громадян до влади та міжнародному іміджу держави. Тому боротьба з корупцією має спиратися не лише на державні інституції, але й на активну участь громадянського суспільства, яке виступає дієвим чинником контролю та тиску на владу.

Громадські організації в Україні відіграють ключову роль у формуванні нової антикорупційної культури, забезпечуючи прозорість, відкритість і підзвітність державного управління. Їхня діяльність стала рушійною силою реальних реформ після Революції Гідності 2014 року.

Громадські організації - це незалежні об'єднання громадян, створені для захисту суспільних інтересів і здійснення громадського контролю. Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», громадські об'єднання мають право брати участь у розробці антикорупційної політики, проводити громадську експертизу нормативно-правових актів і здійснювати моніторинг виконання антикорупційних програм [1]. Саме вони забезпечують прозорість влади та сприяють перетворенню боротьби з корупцією. Їхня діяльність проявляється у кількох основних напрямках:

Громадський контроль та моніторинг - відстеження діяльності органів влади, використання бюджетних коштів, проведення державних закупівель, моніторинг декларацій посадовців.

Аналітична та експертна робота - проведення громадських експертиз проєктів законів, виявлення корупційних ризиків у нормативно-правових актах.

Адвокація антикорупційних реформ - лобіювання прийняття законів, спрямованих на запобігання корупції, участь у формуванні політики доброчесності.

Захист викривачів корупції - правова допомога, публічна підтримка осіб, які повідомили про факти зловживань [2].

Просвітницька діяльність - проведення інформаційних кампаній, навчальних програм і семінарів, спрямованих на формування антикорупційної культури. Таким чином, громадські організації виконують не лише контрольну, а й виховну функцію, сприяючи зміні суспільної свідомості - від байдужості до активної громадянської позиції.

Центр політико-правових реформ (ЦППР) проводить антикорупційну експертизу законопроектів і нормативно-правових актів, завдяки чому вдалося запобігти ухваленню рішень, що містили потенційні корупційні ризики. Експерти Центру брали участь у розробці ключових антикорупційних законів, зокрема Закону про Національне антикорупційне бюро, Закону «Про запобігання корупції» та низки інших актів, спрямованих на зміцнення системи доброчесного врядування [3].

Transparency International Україна реалізує низку антикорупційних ініціатив, серед яких щорічна публікація Індексу сприйняття корупції (CPI), що відображає рівень прозорості державного управління. За даними 2023 року, Україна покращила свій показник на три бали, що свідчить про поступ у боротьбі з корупцією [4]. Також організація публічно реагувала на резонансні справи, зокрема у ситуації довкола компанії YouControl, заявивши про необхідність захисту інструментів, які допомагають журналістам і громадським активістам викривати корупційні схеми [5]. Крім того, Transparency International Україна проводить соціологічні опитування та дослідження щодо поширених корупційних практик у сферах освіти, земельних відносин та державних послуг, формуючи на їх основі рекомендації для органів влади [6].

Громадська правозахисна організація «Права людини» спеціалізується на захисті прав та свобод громадян і реалізує проекти, спрямовані на протидію корупційним схемам у сфері ліцензування аптек та державних закупівель. У межах ініціативи «Стоп корупція!» проведено моніторинг аптечних закладів, які порушували ліцензійні умови, а також здійснювалася оцінка ризиків зловживань під час публічних закупівель у Київській області. Метою діяльності організації є розбудова правової держави та утвердження принципу верховенства права [7].

Громадські організації поєднують функції контролю, аналітики, розслідування та просвіти, виступаючи посередником між державою й суспільством. Їхня незалежність, професіоналізм і довіра з боку громадян забезпечують ефективність у викритті корупційних схем. Саме завдяки їхній активності відбувається не лише виявлення окремих фактів зловживань, а й поступове формування нової культури публічної

відповідальності, відкритості та прозорості влади. Їхня діяльність охоплює широкий спектр напрямів - від незалежного моніторингу публічних закупівель, оцінки корупційних ризиків у нормативно-правових актах, до безпосереднього викриття схем розкрадань бюджетних коштів та незаконного збагачення посадовців.

Діяльність громадських організацій - це не лише частина громадянського контролю, а й один із фундаментів демократичного устрою. Їхня робота забезпечує сталість антикорупційних процесів, сприяє формуванню правової держави й розвитку громадянського суспільства. Без цього незалежного сектору неможливо говорити про реальну боротьбу з корупцією, адже саме громадські ініціативи створюють суспільний тиск, який змушує владу діяти прозоро, відповідально та в інтересах людей.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 №1700-VII: станом на 12верес. 2025р.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>(дата звернення: 14.10.2025).

1. The role and activities of the public in the implementation of anti-corruption reforms | Law and Safety. Home Page.
URL: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.4.07> (дата звернення: 14.10.2025).

2. Pravo. About the conference on the centers of administrative services.
URL:<https://pravo.org.ua/en/about-the-conference-on-the-centers-of-administrative-services/>(date of access: 14.10.2025).

3. НАЗК, Індекс сприйняття корупції.URL:<https://nazk.gov.ua/uk/uk/index-spryynyattya-koruptsii-2023-ukraina-pokraschyla-sviy-pokaznyk-na-3-baly/>(дата звернення:14.10.2025).

4. Інститут масової інформації. Перебіг розслідування проти YouControl. URL:<https://imi.org.ua/news/transparency-international-ukrajina-sturbovana-perebihom-rozsliduvannya-proty-youcontrol-i19749> (дата звернення: 14.10.2025).

5. Transparency International, Головні корупційні проблеми українців. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/transparency-international-ozvuchila-glavnye-1449655132.html> (дата звернення: 14.10.2025).

6. ГО «Права людини», Стоп корупція! (2014). URL: <http://prava-ludyny.org/stop-koruptsiya/> (дата звернення: 14.10.2025).

*Мельниченко Б.С.,
студентка 4 курсу юридичного факультету*

Науковий керівник:

*Ткаля О. В.,
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри
конституційного та адміністративного права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЄВРОПЕЙСЬКІ МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ ЗА КОРУПЦІЄЮ: ДОСВІД GRECO, OLAF, EPPO ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Корупція є однією з головних перешкод для демократичного розвитку, верховенства права та європейської інтеграції України. Держави-члени Європейського Союзу розглядають корупцію як комплексну — внутрішню і зовнішню — загрозу, що здатна підірвати довіру до європейських інституцій та поставити під сумнів стабільність і ефективність процесу європейської інтеграції в цілому [1].

Актуальність теми полягає в тому, що досвід ЄС у боротьбі з корупцією через різні механізми демонструє ефективні практики моніторингу, розслідування та захисту фінансових інтересів, які можуть бути адаптовані до національних умов України. Впровадження таких механізмів сприяє прозорості державних інституцій, зміцненню законодавчої бази та інтеграції України у європейські системи контролю. Слід виділити авторів, які внесли значний вклад у дослідження європейських механізмів контролю за корупцією та їхнього впливу на Україну: М. Рабіно вич, К. Федоренко, Д. Калініюк, Я. Юрчишин, Є. Стрельцов, Ю. Ечанове Гонсалес де Анлео, Н. Колочек тощо.

Для протидії корупції держави-члени Європейського Союзу створили різноманітні інституційні механізми. У деяких країнах діють центральні органи, що координують як превентивні, так і репресивні антикорупційні заходи на національному рівні. В інших державах функціонують спеціалізовані агентства, основним завданням яких є запобігання корупції — вони можуть здійснювати контроль за доходами посадових осіб, перевіряти можливі конфлікти інтересів, а подекуди й наглядати за фінансуванням політичних партій [1].

Для ефективного контролю за впровадженням антикорупційних стандартів Рада Європи розробила спеціальний механізм оцінювання, який функціонує на рівні ЄС у формі Групи держав проти корупції (GRECO), яка була створена 1 травня 1999 року. Метою GRECO є

моніторинг виконання двадцяти Керівних принципів Ради Європи, що визначають ключові стандарти та рекомендації для запобігання корупції у державному управлінні, законодавчій та судовій системах [1].

GRECO здійснює регулярні оцінки держав-членів на предмет дотримання антикорупційних правил і стандартів. Зокрема, перевірку національного законодавства, інституційних механізмів та практичних заходів щодо протидії корупції. Такий підхід дозволяє не лише виявляти недоліки в антикорупційній політиці, але й давати конкретні рекомендації щодо їх усунення. Крім того, GRECO оцінює дотримання державами положень спеціалізованих договорів, таких як Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (дата прийняття 27.01.1999) та Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією (дата прийняття 04.11.1999). Це робить GRECO важливою наднаціональною інституцією, яка забезпечує комплексний контроль за боротьбою з корупцією як у межах ЄС, так і за його межами, сприяючи підвищенню прозорості та доброчесності державних інституцій.

У лютому 2025 року GRECO опублікувала звіт, у якому зазначено, що Україна задовільно або частково виконала 18 із 31 рекомендації щодо запобігання корупції серед депутатів, суддів та прокурорів. Зокрема, відзначено розробку проекту Єдиних показників оцінки суддів, який наразі розглядається у Вищій раді правосуддя [2].

Також, для ефективної реалізації антикорупційної політики ЄС створив Європейський офіс боротьби з шахрайством (OLAF), яке проводить розслідування випадків корупції та шахрайства, що стосуються бюджету Європейського Союзу [3].

Після завершення розслідування бюро надає рекомендації відповідним європейським інституціям та національним урядам щодо подальших дій. Зазвичай, це включає відкриття кримінальних справ, повернення незаконно отриманих коштів або застосування дисциплінарних заходів. OLAF також здійснює контроль за виконанням цих рекомендацій, щоб забезпечити ефективне реагування на виявлені порушення [4, с. 29].

Зокрема, у 2023 році OLAF активно працював над захистом фінансових інтересів України, зокрема щодо використання 19,5 мільярда євро допомоги від ЄС, надаючи рекомендації та підтримку у виявленні та розслідуванні випадків шахрайства [5].

Крім того, Європейська прокуратура (EPPO) уповноважена розслідувати злочини, які завдають шкоди фінансовим інтересам ЄС. Важливим елементом профілактики є також освітня діяльність: регулярно організовуються тренінги та навчальні програми для державних службовців та інших зацікавлених осіб з метою підвищення

їхньої спроможності виявляти й запобігати корупційним проявам на практиці [3].

Як незалежний орган, Європейська публічна прокуратура (EPPO) здатна подолати можливу небажаність національних органів розслідувати окремі чутливі випадки корупції. Після повного формування адміністративної структури EPPO громадяни та організації зможуть безпосередньо повідомляти про кримінальні правопорушення, що порушують фінансові інтереси ЄС, безпосередньо до цієї прокуратури [4, с. 30].

У низці наукових досліджень підкреслюється важливість співпраці між органами, які відповідають за фінансовий контроль і протидію шахрайству на рівні Європейського Союзу. Зокрема, у роботі Юлії Ечанове Гонсалес де Анлео та Надін Колочек (2021) детально розглядаються спільні дії Європейського бюро з питань боротьби з шахрайством (OLAF) та Європейської публічної прокуратури (EPPO) щодо захисту фінансових інтересів ЄС [6].

3 липня 2023 року EPPO підписав угоду про співпрацю з Національним антикорупційним бюро України. Угода спрямована на полегшення співпраці у розслідуванні випадків корупції, зокрема щодо захисту фінансових інтересів ЄС у контексті війни та відновлення України [7].

Об'єднання адміністративних розслідувань OLAF з кримінальними переслідуваннями EPPO дозволяє створювати більш комплексну та узгоджену стратегію боротьби з шахрайством. Такий підхід забезпечує не лише ефективний контроль за використанням бюджетних коштів, але й підвищує здатність виявляти та запобігати корупційним схемам на ранніх стадіях.

Дослідники цієї теми також відзначають, що обидві інституції отримують значні вигоди від обміну досвідом і тісної співпраці. Тобто, спільне використання аналітичних даних, координацію розслідувань та узгодження процедур, що сприяє більш ефективному проведенню транскордонних розслідувань та посиленню захисту бюджету ЄС. Таким чином, синергія між OLAF і EPPO виступає ключовим фактором підвищення результативності антикорупційної та антикризової політики Європейського Союзу.

Аналогічно до інституцій Європейського Союзу, в Україні діє система спеціалізованих антикорупційних органів, покликана забезпечити ефективну реалізацію антикорупційної політики та захист публічних фінансів. До них належать: Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), створене на підставі Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 (остання редакція від 25.03.2025) [8]; Спеціалізована антикорупційна

прокуратура (САП), що функціонує у складі Офісу Генерального прокурора, відповідно до Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 (остання редакція від 07.09.2025) [9]; Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), утворене відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 (остання редакція від 12.09.2025) [10]; та Вищий антикорупційний суд (ВАКС), який розглядає справи, підслідні НАБУ і САП, відповідно до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06.2018 (остання редакція від 08.11.2024) [11].

Зазначені інституції утворюють багаторівневу систему, що в багатьох аспектах відповідає європейській моделі співпраці між OLAF і ЕРРО, поєднуючи превентивні, слідчі, прокурорські та судові механізми протидії корупції [12].

Для проведення більш глибокого аналізу стану антикорупційної політики в Україні важливо звертатися до звітів міжнародних організацій, зокрема GRECO. Організація здійснює систематичний моніторинг виконання Україною міжнародних антикорупційних стандартів та принципів, закріплених у конвенціях Ради Європи. У своїх звітах GRECO відзначає певний прогрес України у впровадженні антикорупційних реформ, зокрема щодо створення нових антикорупційних органів та механізмів контролю за публічними фінансами. Водночас організація підкреслює, що для досягнення повної відповідності європейським стандартам необхідні подальші зусилля, особливо у сфері незалежності судової системи, ефективності правоохоронних органів та боротьби з політичною корупцією [13, с. 60].

Такий комплексний підхід, який поєднує обмін інформацією, практичну співпрацю та узгодження загальних правил, дозволяє Європейському Союзу ефективно протидіяти корупційним загрозам на міжнародному рівні [14, с. 52].

Отже, досвід Європейського Союзу демонструє, що ефективна боротьба з корупцією потребує комплексного підходу, який поєднує моніторинг, правове регулювання, розслідування та співпрацю між інституціями. Механізми GRECO, OLAF та ЕРРО забезпечують системний контроль, сприяють підвищенню прозорості державних органів і захисту фінансових інтересів на національному та транскордонному рівнях.

Аналіз їхньої діяльності показує, що адаптація європейських практик до українських реалій може значно посилити ефективність національної антикорупційної політики, зміцнити законодавчу базу та підвищити доброчесність державних інституцій, що є важливим кроком

на шляху інтеграції України у європейські системи управління та контролю.

Список використаних джерел

1. Книш С. Антикорупційна політика Європейського Союзу: етапи формування, здобутки і перспективи. *Актуальні проблеми правознавства*. Луцьк, 2024. Т. 1, № 1. С. 67–77.

2. GRECO report: Ukraine's progress in implementing anti-corruption recommendations for judges, prosecutors and parliamentarians is noted. URL: https://nazk.gov.ua/en/greco-report-ukraine-s-progress-in-implementing-anti-corruption-recommendations-for-judges-prosecutors-and-parliamentarians-is-noted-report-in-ukrainian/?utm_source (дата звернення 10.10.2025)

3. Оніщик Ю. В., Коваль О. М. Деякі питання правового регулювання боротьби з корупцією у країнах Європейського союзу. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)*. Київ, 2023. С. 302-311.

4. Зінченко Є. Політика ЄС щодо запобігання та протидії корупції: досвід для України : дипломна робота. Дніпро, 2022. С. 29-30.

5. The OLAF Report 2023. URL: https://eucrim.eu/news/the-olaf-report-2023/?utm_source (дата звернення 10.10.2025)

6. Халюк С. Правове регулювання системи органів фінансового контролю в Європейському Союзі: порівняльний аспект. *Legal Regulation of the System of Financial Control Bodies in the European Union: a Comparative Aspect. Філософські та методологічні проблеми права*. Київ, 2024. Вип. 27, вип. 1. С. 58–70.

7. EPPO signs working arrangement with National Anti-Corruption Bureau of Ukraine. URL: https://www.eppo.europa.eu/en/media/news/eppo-signs-working-arrangement-national-anti-corruption-bureau-ukraine?utm_source (дата звернення 11.10.2025)

8. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII : станом на 25 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 14.10.2025)

9. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII : станом на 7 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 14.10.2025)

10. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 12 верес. 2025 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 14.10.2025).

11. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII : станом на 8 листоп. 2024 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення: 14.10.2025).

12. Річні звіти - Transparency International Ukraine. *Transparency International Ukraine - Знизити рівень корупції*. URL: <https://ti-ukraine.org/project/reports/> (дата звернення: 14.10.2025).

13. Зайцев В. О. Співпраця України з державами Європейського Союзу у сфері боротьби з корупцією : кваліфікаційна робота магістра : 281 «Публічне управління та адміністрування» / Університет митної справи та фінансів. Дніпро, 2025. С. 60.

14. Жуковська В. О. Антикорупційні органи Європейського Союзу: завдання, структура та міжнародне співробітництво. Актуальні проблеми державно-правових дисциплін. *Малиновські читання* : Матеріали XI Міжнар. науково-практ. конф. Острог, 2024. С. 52.

УДК: 347.97/99:343.353](477)

Мішина В. О.,
здобувачка вищої освіти II курсу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Валецька О.В.,
канд. юрид. наук, доцент
кафедри історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

АНТИКОРУПЦІЙНІ ОРГАНИ УКРАЇНИ: БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ ТА ВПЛИВ ЗАКОНУ №12414

Корупція в Україні тривалий час залишалася системною проблемою, що підривала економічний розвиток, суспільну довіру до влади та інтеграцію країни до європейського простору. Після Революції Гідності 2014 року та на вимогу міжнародних партнерів, зокрема Венеційської комісії Ради Європи та ЄС, Україна створила спеціалізовані антикорупційні органи [1]. У 2015 році було засновано Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП) та Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) [1]. Ці інституції стали ключовими інструментами у

боротьбі з корупцією, забезпечуючи розслідування, нагляд і превенцію корупційних злочинів серед високопосадовців, а також сприяючи формуванню культури прозорості та підзвітності в державному управлінні [1].

За роки роботи антикорупційні органи досягли значних результатів, викриваючи масштабні корупційні схеми та повертаючи державі мільярди гривень. НАБУ стало головним інструментом боротьби з топ-корупцією, розслідуючи справи, що стосуються високопосадовців і великих фінансових махінацій. Наприклад, у 2017 році розслідувалася справа “рюкзаки Авакова”, пов’язана із завищенням цін на закупівлі для МВС [2, с. 12]. У 2019 році під приціл потрапив Олег Гладковський, екс-заступник секретаря РНБО, у справі про корупцію в оборонному секторі [2, с. 18]. У 2023 році Бюро викрило хабар голові Верховного Суду Віталію Князєву [3, с. 10]. Станом на травень 2025 року незалежний аудит визнав роботу НАБУ “помірно ефективною”, відзначивши понад 100 вироків у резонансних справах, що свідчить про стабільний прогрес [3, с. 20].

САП відіграє ключову роль у забезпеченні процесуального нагляду за розслідуваннями НАБУ та представництві обвинувачення в судах. З 2015 року САП досягла успішних обвинувачень у 70% справ, що доходять до судового розгляду. Наприклад, у 2025 році САП домоглася вироку Анатолію Гуньку, якому присудили 7 років ув’язнення за хабар у розмірі 85 тисяч доларів. Ще одна важлива справа – розкрадання 140 мільйонів гривень на “Укрзалізниці” за участю Віктора Бондаря, яка перебуває в суді з січня 2025 року.

НАЗК зосереджується на превентивних заходах, зокрема перевірці декларацій посадовців, виявленні конфліктів інтересів та впровадженні прозорих закупівель через систему ProZorro. У 2024 році НАЗК виявило порушень на суму понад 2 мільярди гривень, що стало значним внеском у боротьбу з корупцією [4, с. 10]. Система ProZorro, запроваджена за підтримки НАЗК, значно підвищила прозорість державних закупівель, зменшивши можливості для корупційних схем [4, с. 15].

Завдяки діяльності цих органів Україна досягла зростання довіри до антикорупційних реформ як усередині країни, так і серед міжнародних партнерів. Проте антикорупційні органи стикаються з серйозними викликами, зокрема політичним тиском, втручанням інших державних структур і обмеженими ресурсами. Недостатня координація з Генеральною прокуратурою України (ГПУ) та Службою безпеки України (СБУ) призводить до блокування розслідувань, відомих як “завислі” справи, коли розслідування штучно зупиняються або передаються до інших відомств [5, с. 8]. Крім того, лише 1000

детективів НАБУ працюють над справами по всій Україні, що є недостатнім для протидії масштабам корупції, а брак фінансування та технічного забезпечення знижує ефективність роботи [5, с. 12].

У 2025 році серйозним викликом став закон №12414, який спричинив масштабний скандал. Цей законопроект, поданий як документ “про зниклих безвісти”, містив “правки”, внесені народним депутатом Олександром Бакумовим, що підривали незалежність антикорупційних органів [6, с. 1]. Закон надавав Генеральному прокурору повноваження видавати накази НАБУ, перерозподіляти підслідність справ і закривати розслідування щодо топ-чиновників без належного обґрунтування [6, с. 2]. За словами глави САП Олександра Клименка, ці зміни могли “звести результативність антикорупційних органів до нуля” [6, с. 2], що суперечило принципам незалежності, закріпленим у рекомендаціях Венеційської комісії [1, с. 20]. Закон також дозволяв ГПУ втручатися у відбір детективів НАБУ та впливати на призначення керівництва САП [6, с. 2].

Суперечливі положення закону №12414 викликали занепокоєння щодо можливого зовнішнього впливу. Аналітики припускали, що розширення повноважень Генпрокурора могло бути спробою послабити антикорупційні органи в інтересах певних політичних чи бізнес-груп, а також підірвати довіру міжнародних партнерів до України в умовах війни [8, с. 5]. Закон міг сприяти “захисту” окремих високопосадовців від розслідувань, що суперечило меті боротьби з корупцією [8, с. 8].

Скандал навколо закону №12414 спричинив бурхливу реакцію. Тисячі протестувальників зібралися під Верховною Радою, вимагаючи скасування змін. НАБУ та САП оприлюднили спільну заяву, назвавши закон “прямою загрозою їхній незалежності” [6, с. 1]. Міжнародна спільнота також відреагувала: Європейський Союз заявив, що закон №12414 ставить під загрозу прогрес України на шляху до європейської інтеграції [7, с. 2], а США назвали зміни “серйозною перешкодою для ефективної боротьби з топ-корупцією” [7, с. 3].

Через критику та протести було запропоновано альтернативні законопроекти №13531 і №13533, спрямовані на відновлення незалежності НАБУ та САП. Законопроект №13531 чітко розмежовував повноваження антикорупційних органів і ГПУ, а №13533 уточнював процедури відбору та призначення їхнього керівництва, щоб запобігти політичному впливу [9, с. 5]. 31 липня 2025 року Верховна Рада ухвалила новий закон, який скасував суперечливі положення закону №12414, повернувши автономію антикорупційним органам. Закон також містив норми для захисту від “російського впливу”, зокрема

обмеження на призначення осіб із сумнівними зв'язками на посади в антикорупційних органах [9, с. 8].

Антикорупційні органи України стали важливим інструментом у боротьбі з корупцією, викриваючи масштабні схеми, повертаючи державі мільярди гривень і сприяючи прозорості державного управління. Проте політичний тиск, обмежені ресурси та спроби законодавчого втручання, як-от закон №12414, виявили вразливість антикорупційної системи. Завдяки швидкій реакції громадськості, тиску міжнародних партнерів і ухваленню нових законів автономію антикорупційних органів вдалося захистити. Скандал із законом №12414 підкреслив критичну потребу в додаткових гарантіях незалежності, зокрема прозорому відборі керівництва та захисті від зовнішнього впливу, для остаточного подолання корупції та утвердження України як правової держави на шляху до європейської інтеграції.

Список використаних джерел

1. Венеційська комісія. Висновки щодо створення антикорупційних органів в Україні, 2015, 23 ст., Страсбург: Рада Європи. URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/fa/321_NGO_UKR_16March2018_ukr.pdf (дата звернення: 12.10.2025).
2. Національне антикорупційне бюро України. Звіт про діяльність за 2017 рік. 2018, Київ: НАБУ. URL: <https://nabu.gov.ua/activity/reports/> (дата звернення: 13.10.2025).
3. Аналітичний центр “Антикорупційна платформа”. Незалежний аудит діяльності НАБУ за 2024–2025 роки. 2025, Київ. URL: <https://reports.nabu.gov.ua/> (дата звернення: 12.10.2025).
4. Національне агентство з питань запобігання корупції. Річний звіт за 2024 рік. 2025, Київ: НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wpcontent/uploads/Pages/89/aa/89aa467f2bc519dc48b9c87dd79559e4bac0d6b1bacda97dab11042fd45627737833879.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).
5. Центр протидії корупції. Аналітичний звіт “Перешкоди в роботі антикорупційних органів України”. 2024, Київ. URL: <https://antac.org.ua/report/> (дата звернення: 13.10.2025).
6. Клименко, О. Заява щодо загрози незалежності антикорупційних органів через закон №12414. 2025, Київ: САП. URL: <https://suspilne.media/1074785-mi-rozberemo-proces-uhvalenna-zakonu-no12414-posekundno-ekskluzivne-intervu-kerivnika-sap-oleksandra-klimenka/> (дата звернення: 12.10.2025).

7. Союз. Заява Європейський щодо закону №12414 і його впливу на європейську інтеграцію України. 2025, 2 ст., Брюссель: Європейська комісія. URL: <https://ukrainskidom.pl/wp-content/uploads/2025/07/12414.pdf> (дата звернення: 11.10.2025).

8. Інститут політичних досліджень. Аналітична записка “Закон №12414: політичні та зовнішні впливи”. 2025, 276 ст., Київ. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33612.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).

9. Верховна Рада України. Законопроекти №13531 і №13533. 2025, Київ. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56899> (дата звернення: 13.10.2025).

УДК 351:343.35

Мовчан Є.,
здобувачка вищої освіти III курсу,
Науковий керівник: Валецька О. В.,
канд. юрид. наук, доцент
кафедри історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Поширення корупції в цифрову епоху набуло нових форм і масштабів, оскільки технології не лише створюють можливості для прозорості, але й відкривають нові шляхи для зловживань. Корупційні схеми переходять у віртуальний простір, де хабарі можуть набувати форми криптовалютних транзакцій, маніпуляцій з електронними реєстрами чи доступом до державних баз даних. Цифровізація державного управління, з одного боку, зменшує контакт між чиновником і громадянином, але з іншого — породжує ризики кіберкорупції, коли посадові особи використовують службові повноваження для несанкціонованого втручання в електронні системи, підробки даних чи «продажу» інформації з обмеженим доступом. У соціальних мережах поширюється також інформаційна корупція — платні пости, ботоферми, фейкові кампанії, які формують громадську думку на користь певних політичних або бізнесових груп. Цифровізація має велике значення для забезпечення прозорості державного управління, адже вона зменшує вплив людського фактору, бюрократії та корупційних ризиків. Завдяки впровадженню електронних сервісів,

відкритих даних та онлайн-платформ громадяни отримують прямий доступ до інформації про діяльність органів влади, бюджетні витрати, публічні закупівлі та прийняті рішення. Це сприяє контролю з боку суспільства і підвищує довіру до держави. Цифрові інструменти також дозволяють оптимізувати роботу держслужбовців, автоматизувати процеси ухвалення рішень і зменшити кількість контактів між чиновником і громадянином, що мінімізує можливості для зловживань [1].

Технології, що підвищують відкритість і підзвітність, - це цифрові інструменти, системи та платформи, які забезпечують прозорість діяльності органів влади, доступ громадян до інформації та можливість контролю за прийняттям рішень. До них належать відкриті державні дані, електронне урядування, онлайн-звітування, системи електронних закупівель (наприклад, ProZorro), електронні петиції, цифрові реєстри, блокчейн-технології та сервіси з аналітики публічних фінансів. Вони сприяють зменшенню корупційних ризиків, зміцнюють довіру до держави та роблять управління більш ефективним і підзвітним громадськості [2]. Ключові напрями цифрових технологій для підвищення прозорості та підзвітності державного управління включають електронне урядування, відкриті дані, блокчейн та аналітичні системи. Електронне урядування забезпечує онлайн-взаємодію громадян і держави через портали держпослуг, електронні петиції та цифрові заявки, зменшуючи бюрократію та контакт з чиновниками, що знижує ризики корупції. Відкриті дані дозволяють публікувати інформацію про державні фінанси, закупівлі, статистику та нормативні документи у відкритому доступі, забезпечуючи громадський контроль і підзвітність. Блокчейн-технології використовуються для створення децентралізованих реєстрів, наприклад, для власності чи державних закупівель, що підвищує безпеку даних і унеможливує їх підробку. Аналітичні системи та BI-платформи дозволяють збирати, аналізувати та візуалізувати дані, відстежувати ефективність витрат та прийняття рішень і виявляти корупційні ризики, підсилюючи прозорість і підзвітність органів влади [2]. Основні цифрові інструменти для підвищення прозорості та підзвітності державного управління включають кілька ключових платформ і систем. Портал "Дія" дозволяє спростити адміністративні процедури та мінімізувати вплив людського фактора, забезпечуючи зручний доступ громадян до державних послуг онлайн. Єдиний державний реєстр декларацій НАЗК забезпечує контроль за статками та фінансовими зв'язками посадовців, підвищуючи прозорість публічної служби. ProZorro реалізує принципи відкритих і прозорих державних

закупівель, запобігаючи корупційним ризикам у тендерах. Opendata.gov.ua надає відкритий доступ до державних даних, що дозволяє громадськості та аналітичним центрам контролювати діяльність органів влади. А ще широко застосовуються системи електронного документообігу та електронного підпису, які забезпечують безпечний обмін документами, зменшують бюрократію та підвищують ефективність державного управління [3].

Також використання цифрових інструментів у державному управлінні має низку важливих переваг, що роблять його більш ефективним, прозорим та підзвітним. По-перше, зменшення контактів між чиновником і громадянином. Традиційна взаємодія передбачає особисті візити до державних установ, підписання паперових документів та численні бюрократичні процедури, що створює можливості для корупційних дій. Використання електронних платформ, таких як портал Дія, електронний документообіг і системи електронного підпису, дозволяє громадянам подавати заявки, отримувати довідки та оформлювати документи онлайн. Це скорочує кількість прямих контактів, знижує ризики зловживань і прискорює процеси надання послуг [4]. По-друге, підвищення підзвітності органів влади. Цифрові інструменти, такі як Єдиний державний реєстр декларацій НАЗК або системи відкритих даних, дозволяють відслідковувати фінансові показники, майновий стан посадовців та витрати державних органів у реальному часі. Громадяни, журналісти та аналітичні центри можуть перевіряти дотримання законів, оцінювати ефективність використання бюджетних коштів і ставити запитання до влади, що підвищує відповідальність чиновників за свої рішення. По-третє, забезпечення прозорості та швидкого доступу до інформації. Публікація державних даних на платформах Opendata.gov.ua, ProZorro та інших ресурсах створює умови для відкритого аналізу та контролю діяльності держави.

Громадськість і бізнес отримують оперативну інформацію про держзакупівлі, бюджетні витрати, нормативно-правові акти та статистику, що сприяє підвищенню довіри до органів влади. Також використання аналітичних систем дозволяє інтегрувати великі масиви даних і швидко виявляти ризики зловживань чи неефективності. Таким чином, цифровізація державного управління не лише оптимізує роботу органів влади, але й створює умови для більшої прозорості, контролю та довіри з боку суспільства [5]. Щодо проблем та викликів використання цифрових інструментів у державному управлінні, то можна сказати, що вони пов'язані з недостатньою цифровою грамотністю населення, що обмежує ефективність онлайн-сервісів і

ускладнює доступ громадян до електронних платформ, реєстрів та відкритих даних. Крім того, існують кіберзагрози та питання захисту даних, оскільки накопичення великих обсягів конфіденційної інформації підвищує ризик витоку даних, несанкціонованого доступу або маніпуляцій, що підриває довіру до електронних систем. Також проблемою є формальне впровадження цифрових інструментів без реального контролю: інколи вони встановлюються на рівні законодавства або адміністративних норм, але фактично не інтегруються у роботу органів влади і не забезпечують прозорості та підзвітності [6].

Перспективи розвитку цифрових інструментів у державному управлінні пов'язані з розширенням використання аналітичних систем для виявлення та запобігання корупційним ризикам, зокрема через застосування штучного інтелекту (AI) та технологій Big Data. Такі інструменти дозволяють інтегрувати великі масиви даних, аналізувати взаємозв'язки між фінансовими потоками, державними закупівлями та деклараціями посадовців, що підвищує ефективність контролю та прогнозування ризиків. Крім того, важливим напрямом є поглиблення міжнародного співробітництва у сфері цифрової доброчесності, обмін досвідом та впровадження кращих світових практик, що сприяє підвищенню прозорості та підзвітності державного управління на національному рівні [7].

Отже, цифрові інструменти стають ключовим механізмом протидії корупції, забезпечуючи прозорість, підзвітність і контроль за діяльністю органів влади. Вони спрощують адміністративні процеси, відкривають доступ до даних про фінанси та майно посадовців, роблять державні закупівлі прозорими та мінімізують корупційні ризики. Разом із тим важливо вирішувати проблеми цифрової грамотності населення, кіберзагрози та забезпечувати реальний контроль за впровадженням технологій. Перспективи розвитку пов'язані з використанням аналітичних систем на основі Big Data і AI для виявлення ризиків корупції та посилення міжнародного співробітництва у сфері цифрової доброчесності.

Список використаних джерел

1. Думчиков М.О. Цифрові платформи у боротьбі з корупцією: інноваційні механізми захисту викривачів. URL: <file:///C:/Users/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C/Downloads/1529-Article%20Text-2310-1-10-20250321.pdf> (дата звернення: 16.10.2025)

2. Саприкін В. Оцифрування, цифровізація та цифрова трансформація публічного управління в Україні. URL: <https://gov.bulletin.knu.ua/> (дата звернення: 13.10.2025)
3. Була Р. Роль відкритих даних у розвитку цифрової держави. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. URL: <https://journals.maup.com.ua/> (дата звернення 13.10.2025).
4. Дії. City. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/projects/city> (дата звернення 13.10.2025).
5. Єдиний державний веб-портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/> (дата звернення 13.10.2025).
6. Збанацька, О. Термінологія законодавства в контексті цифровізації. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія, 1, 98–105. URL: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2020.205441> (дата звернення 13.10.2025)
7. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження № 67-р (17.01.2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p#Text> (дата звернення 13.10.2025)

УДК: 378

*Поживілко Д. А.,
здобувачка вищої освіти III курс,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Валецька О.В.,
канд. юрид. наук, доцент,
в о. завідувача кафедри історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

МОДЕЛІ ТА ПРИНЦИПИ АНТИКОРУПЦІЙНИХ СИСТЕМ У МІЖНАРОДНОМУ ДОСВІДІ

Корупція супроводжує людство з давніх часів. До прикладу ми можемо взяти Стародавній Рим в якому вже існували закони, що передбачали покарання за підкуп державних посадовців. Корупція має свій вплив у будь-якій країні, незалежно від її традицій чи політичного устрою. Не зважаючи на численні спроби боротися з корупцією на

законодавчому рівні, значних змін у глобальному чи національному масштабі досі не відбулося.

Актуальність даної теми полягає в тому, що корупція залишається одним із найбільш деструктивних явищ, яке негативно впливає на державне управління, економіку та соціальний розвиток. Для України, яка продовжує боротися з високим рівнем корупції, впровадження ефективних антикорупційних заходів є життєво необхідним для побудови прозорого та підзвітного суспільства. В умовах інтеграції до Європейського Союзу, Україна повинна орієнтуватися на європейський досвід, адаптуючи кращі практики та правові моделі для протидії корупції. Аналіз практичних кейсів європейських країн надає можливість вивчити успішні підходи до боротьби з корупцією та використати їх для вдосконалення української антикорупційної стратегії. Це не лише покращить імідж України на міжнародній арені, але й сприятиме відновленню довіри громадян до державних інституцій.

Існує думка, що в сучасному світі розрізняють три основні моделі системної корупції: азійська, де корупція сприймається як звичне й прийнятне явище, тісно пов'язане з функціонуванням держави; африканська, коли влада зосереджується в руках основних економічних кланів, які підтримують один одного політично; латиноамериканська, де корупція допомагає криміналізованим секторам економіки досягти рівня могутності, порівняного з державним.

Корупція є загальною проблемою для всіх країн і суспільств. На жаль жодна держава не може оголосити себе повністю вільною від цього. Лише в другій половині XX століття деяким країнам вдалося мінімізувати вплив корупції на окремі сфери суспільного життя, зробивши боротьбу з нею частиною державної політики.

Покращення законодавчої бази у боротьбі з корупцією в багатьох країнах дало поштовх до запровадження додаткових заходів організаційного, правового та інформаційного характеру. У багатьох державах були затверджені національні стратегії або програми боротьби з корупцією, що передбачають комплекс організаційних і правових заходів для вдосконалення антикорупційної системи.

Національні антикорупційні програми в багатьох країнах світу приділяють особливу увагу створенню ефективних механізмів контролю, включно з моніторингом діяльності недержавних організацій та засобів масової інформації. Для успішного впровадження антикорупційної політики в багатьох державах створено спеціалізовані органи для боротьби з корупцією.

За даними Transparency International, Україна займає 104 місце за рівнем корупції серед 180 країн. Боротьба з корупцією залишається одним із пріоритетних завдань для України, адже рівень корупції є індикатором морального стану суспільства і здатності державних органів працювати на благо громадян, а не на власну користь [1].

Міжнародні правові документи свідчать про різні підходи до розуміння корупції та боротьби з нею. Деяким із найменш корумпованих країн вдалося створити ефективні механізми для протидії корупції. Тому варто розглянути загальні характеристики антикорупційних систем окремих зарубіжних країн.

Зокрема, Федеративна Республіка Німеччина має довгу історію боротьби з корупцією, закріплену на законодавчому рівні. Однак її підходи відрізняються сильним акцентом на інституційних реформах та на тісній співпраці з приватним сектором для запобігання корупційним схемам.

Перші закони, спрямовані на протидію корупції, були прийняті ще на початку XX століття. Зокрема, сучасна правова база передбачає сувору відповідальність за корупційні правопорушення серед державних службовців та представників приватного сектора. Основними законами є Кримінальний кодекс (§ 331–338) та Закон про адміністративні злочини. Комітет з прозорості та протидії корупції, створений у Німеччині у 1994 році, активно працює над вирішенням проблем, пов'язаних із зловживанням службовими повноваженнями, хабарництвом та конфліктом інтересів. Увага приділяється як чиновникам, так і великим компаніям, які прагнуть впливати на державну політику. Громадська думка відіграє значну роль у виявленні випадків корупції, особливо завдяки діяльності незалежних громадських організацій, таких як Transparency International. Важливим аспектом є захист викривачів корупції [2].

У Швеції антикорупційна політика зосереджена на забезпеченні максимальної прозорості та доступності державної інформації для громадськості. Законодавство передбачає, що всі державні документи, зокрема ті, що стосуються державних закупівель, фінансів та прийняття рішень, мають бути доступні для перегляду громадянами та журналістами. Шведська Конституція та Закон про свободу інформації є основою системи антикорупційних заходів. Цей закон був ухвалений ще в 1766 році і є одним із найстаріших актів такого роду у світі [4].

Шведське суспільство дуже серйозно ставиться до питань етики та прозорості. Громадські дебати часто пов'язані з питаннями фінансової звітності посадовців та недопущення конфлікту інтересів. Усі державні службовці зобов'язані декларувати свої приватні доходи та комерційні

інтереси. Швеція також відома своїм жорстким регулюванням державних закупівель, що допомагає знизити ризик корупційних практик у цій сфері. Системи нагляду за закупівлями і моніторингом дій чиновників є ключовими інструментами у запобіганні зловживанням службовими повноваженнями.

В той же час, Фінляндія є однією з найбільш прозорих і найменш корумпованих країн світу, що зумовлено як ефективною законодавчою базою, так і високими етичними стандартами в суспільстві. Законодавчі заходи з протидії корупції зосереджені на запобіганні конфлікту інтересів та підвищенні підзвітності посадових осіб.

Закони, що регулюють боротьбу з корупцією, включають Кримінальний кодекс, в якому визначено відповідальність за хабарництво і зловживання службовим становищем. Законодавчі норми вимагають від державних службовців бути повністю підзвітними громадськості і дотримуватися жорстких норм поведінки. У Фінляндії існує сильний соціальний контроль за діями посадовців та великі санкції за порушення правил етики. Державні службовці та члени парламенту зобов'язані звітувати про будь-які матеріальні вигоди, які вони отримують від третіх осіб. Громадська думка у Фінляндії відіграє критичну роль у формуванні антикорупційної політики. Велика увага приділяється контролю за діяльністю державних органів, що робить корупцію практично неприйнятною на соціальному рівні [3].

Узагальнюючи наведені приклади боротьби з корупцією в різних країнах, можна зробити висновок, що ефективна антикорупційна система базується на поєднанні чіткої законодавчої бази, незалежного контролю та громадського моніторингу. Успішні країни приділяють увагу прозорості, підзвітності та високим етичним стандартам для посадовців. Запровадження національних антикорупційних програм і незалежних інституцій є ключовими елементами, які дозволяють мінімізувати вплив корупції.

Для України важливо враховувати ці уроки міжнародного досвіду, адаптуючи їх до власного контексту. До прикладу: застосування прозорих механізмів контролю та підзвітності, як у Фінляндії та Швеції, де громадськість та ЗМІ відіграють ключову роль у моніторингу дій державних посадовців; запровадження законів для захисту викривачів корупції за прикладом Італії, що сприятиме виявленню порушень і збільшить довіру до правоохоронних органів; незалежні антикорупційні інституції, як у Словенії чи Латвії, що забезпечують об'єктивний нагляд за державними службовцями та приватним сектором; жорсткий контроль за фінансовими потоками у банківській сфері, аналогічно до британської практики, що передбачає обов'язкове повідомлення про

підозрілі транзакції; ефективне регулювання **лобізму** та конфлікту інтересів, як це здійснюється у Франції за законом Sapin II, що допоможе підвищити прозорість політичних процесів в Україні.

Підвищення довіри до державних інституцій, створення чітких механізмів контролю та забезпечення підзвітності — це критичні кроки на шляху до успішної боротьби з корупцією. Сильна антикорупційна система не лише зміцнює державні інституції, але й сприяє економічному розвитку та підвищує довіру громадян до влади.

Список використаної джерел

1. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2023. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org> (дата звернення: 05.10.2024).

2. Закон про боротьбу з корупцією в Німеччині (Gesetz zur Bekämpfung der Korruption). Офіційний сайт Федерального уряду Німеччини. URL: https://www.bundestag.de/resource/blob/199740/5a2e11d8c31e7cd43d56eedd76f4c734/gesetzgebung_12-11-2014-data.pdf (дата звернення: 05.10.2024).

3. Законодавство Фінляндії про запобігання корупції (Laki rikoksen ennaltaehkäisystä). Офіційний сайт уряду Фінляндії. URL: <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2010/en20100018.pdf> (дата звернення: 05.10.2024).

4. Закон про запобігання корупції у Швеції (Lag (2006: 100) om offentlighet och sekretess). Офіційний сайт уряду Швеції. URL: <https://www.regeringen.se/contentassets/c3c4ffb52a474b8a8bc31f24cf6a4642/public-access-and-secrecy-act.pdf> (дата звернення: 05.10.2024).

5. Фінляндія та шведська антикорупційна стратегія. OECD. Corruption in Finland: Progress Report 2023. URL: <https://www.oecd.org/corruption/finland-report-2023.pdf> (дата звернення: 05.10.2024).

Рак А. О.,
*здобувачка вищої освіти II курсу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*
Науковий керівник: Валецька О.В.,
*канд. юрид. наук, доцент кафедри
історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ

Корупція є однією з найгостріших і найнебезпечніших проблем сучасного українського суспільства, яка пронизує практично всі сфери життя — державне управління, бізнес, освіту, медицину та навіть побутові стосунки між людьми. Її руйнівний вплив проявляється не лише у втраті державою величезних фінансових ресурсів, а й у підриві моральних засад суспільства. Корупція гальмує розвиток економіки, зменшує інвестиційну привабливість країни, спотворює конкурентні умови на ринку, а головне — руйнує довіру громадян до влади та правосуддя. Люди, стикаючись із несправедливістю та хабарництвом, перестають вірити у можливість чесного досягнення успіху й поступово втрачають віру в державу. Це призводить до апатії, зневіри й небажання брати участь у суспільному житті, що, у свою чергу, послаблює демократичні процеси.

Ефективна боротьба з корупцією можлива лише за активної участі громадськості у моніторингу, розробленні та впровадженні антикорупційних політик. Протягом останніх років в Україні значно зросла кількість ініціатив громадських організацій та об'єднань, які займаються антикорупційними розслідуваннями, аналізом публічних закупівель, перевіркою прозорості державних програм і проведенням освітньої діяльності серед населення. Активісти організовують громадські слухання, публікують аналітичні звіти та здійснюють просвітницькі кампанії, що дозволяє підвищити рівень прозорості роботи органів влади та забезпечити доступ громадян до інформації про їхню діяльність [2], [4]. Завдяки цьому громадяни отримують можливість оцінювати ефективність і доброчесність посадовців, а державні органи стимулюються до більш відкритої та відповідальної роботи, що створює умови для формування суспільної нетерпимості до корупції [1], [5].

Особливу увагу варто приділяти сферам, які традиційно є найбільш вразливими до корупційних проявів, зокрема земельним відносинам. Громадські організації здійснюють моніторинг розподілу земель, контролюють відкритість торгів та публікацію інформації про рішення органів місцевого самоврядування, що допомагає запобігати зловживанням і незаконному відчуженню земельних ресурсів. Вони аналізують законодавчі акти, здійснюють громадські експертизи та ініціюють публічні обговорення, що забезпечує прозорість процедур та підвищує рівень підзвітності посадовців [3], [4]. Одночасно активна участь громадян у таких процесах формує правову культуру, сприяє розвитку суспільної свідомості щодо недопустимості корупції та стимулює державні органи до більш ефективної і доброчесної роботи [2], [5].

Громадські організації також відіграють важливу роль у формуванні антикорупційної культури серед населення, проводячи просвітницькі кампанії, семінари, тренінги та інформаційні заходи. Завдяки цьому громадяни починають усвідомлювати негативні наслідки будь-яких проявів корупції — від дрібних хабарів до масштабних зловживань владою [1], [2]. Активна участь у таких ініціативах допомагає людям розвивати критичне мислення щодо дій посадовців, формує нетерпимість до корупційних практик і стимулює до участі в публічному контролі за діяльністю органів влади [5]. Таким чином, через освітню та інформаційну діяльність громадянське суспільство не лише підвищує обізнаність громадян, а й створює умови для зниження рівня корупції та зміцнення демократичних принципів у державі [1].

Громадянське суспільство забезпечує не лише моніторинг і просвітницьку діяльність, а й безпосередній вплив на вироблення державної політики. Через участь у робочих групах, аналітичних комісіях та громадських радах організації можуть пропонувати зміни до законодавства, оцінювати ефективність вже прийнятих нормативних актів та контролювати їхнє виконання [2], [4]. Така участь створює механізми співпраці між державою і суспільством, дозволяє враховувати думку громадян у прийнятті рішень і зменшує ризики ухвалення непрозорих або корупційно спрямованих рішень [5].

Важливим аспектом антикорупційної діяльності громадянського суспільства є розвиток інституційної спроможності організацій. Це включає навчання активістів, підготовку експертів, створення аналітичних центрів та платформ для обміну інформацією [5]. Потужні інституційні структури дозволяють організаціям ефективніше реагувати на прояви корупції, систематизувати дані, проводити масштабні дослідження і реалізовувати довгострокові програми контролю та просвіти [1], [4].

Особливо ефективною є взаємодія громадянського суспільства з незалежними медіа, які поширюють інформацію про корупційні правопорушення, публікують результати розслідувань і створюють громадський резонанс навколо проблемних питань [2], [4]. Це формує додатковий тиск на органи влади, стимулює їх до прозорості та сприяє швидшому реагуванню на факти зловживань. Разом із освітніми ініціативами і моніторинговою діяльністю медіа створюють комплексний механізм контролю за корупційними проявами, який охоплює як державні органи, так і громадян [1], [5].

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у боротьбі з корупцією, бо саме активні громадяни, організації та незалежні ЗМІ контролюють владу і роблять її більш прозорою. Завдяки їхній діяльності зменшується кількість зловживань, формується нетерпимість до хабарів і підвищується правова свідомість людей. Тільки спільними зусиллями держави і громадян можна побудувати чесну, відкриту і справедливую країну.

Список використаних джерел

1. Ортинський В. Л. Роль громадянського суспільства та ЗМІ у боротьбі з корупцією. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки» № 3 (27), 2020. URL: <https://ena.lpnu.ua/items/f2aa14ae-0a4e-4ee1-a6f6-3c35bc2ac8c3> (дата звернення: 10.10.2025).

2. «Розвиток механізмів залучення громадськості до заходів протидії корупції в Україні». Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/rozvitok-mekhanizmv-zaluchennya-gromadskosti-do-zakhodiv> (дата звернення: 10.10.2025).

3. Миколаєнко Р. В. Роль інститутів громадянського суспільства у запобіганні корупції у сфері земельних відносин. Наукові записки. Серія: Право. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/354> (дата звернення: 10.10.2025).

4. Бондаренко О. С. Роль і напрями діяльності громадськості в реалізації антикорупційних реформ. Право і безпека – Law and Safety. 2023. № 4 (91). URL: <https://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/uk/article/view/765/592> (дата звернення: 10.10.2025).

5. Кісіль Зоряна. Міжнародний досвід залучення інститутів громадянського суспільства до процесу запобігання корупції в Україні.

УДК: 347.96:[34-051:174]

*Самойленко М.С.,**студентка 6-го курсу юридичного факультету,**Каплій О.В.,**канд. юрид. наук., доцентка, доцентка кафедри
конституційного та адміністративного права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ «VERITAS» У ФОРМУВАННІ ДОБРОЧЕСНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ ЧНУ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

Корупція неодноразово визнавалася однією з найактуальніших проблем в Україні, незважаючи на те, що державна політика постійно розвивається: оновлюється законодавство, встановлюється відповідальність, функціонує система антикорупційних органів. То в чому ж тоді проблема? Міжнародний досвід та рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР), спрямовані на впровадження доброчесності в суспільстві, підкреслюють, що для успішної протидії корупції у довгостроковій перспективі недостатньо простого встановлення нових правил або збільшення стягнень [1, с. 2].

Вирішальним є трансформація ставлення людей до цього явища та кардинальна зміна їхньої поведінки шляхом формування нульової толерантності до будь-яких проявів корупції. Дослідники зазначають – закон має свої кордони. Норми права не можуть бути застосовані в кожній ситуації, з якою стикаються особи, що приймають рішення. До того ж вони часто мають значну свободу дій у застосуванні закону. Тоді на поле гри виходять цінності та етика.

У суспільстві, що має постколоніальну травму, подекуди сформовані негативні приклади взаємодії, які включають корупційні практики, і змінити ставлення до них можна лише через комплексні заходи. Варто враховувати, що є група, яка ще формує свою «картину світу» та стратегії поведінки – це молоді люди. Світова декларація ЮНЕСКО про вищу освіту в XXI столітті підкреслює, що однією з ключових місій

вищої освіти є навчання молоді цінностям, що лежать в основі демократичного врядування.

Вона закликає викладачів та студентів захищати і поширювати загальноприйняті цінності: мир, справедливість, свободу, рівність і солідарність. Сучасний світ уже не сприймає корупцію як інструмент успіху. Спроби отримати короткострокові вигоди могли здаватися ефективними, проте в довгостроковій перспективі це абсолютно не так. Глобальний світ орієнтується на таланти та здібності людини, а походження та соціальний статус втрачають свою вагу. Вища освіта відкриває можливість сприяти вихованню цих цінностей, закріпити знання з доброчесності та етики, готуючи молодь до викликів майбутнього та професійного світу і його вимог.

Важливо мати комплексний підхід до розбудови доброчесності у закладах вищої освіти. Недостатньо просто включити це поняття до навчального плану. Організація навчального процесу та діяльності закладу в цілому має базуватися на принципах доброчесності. Якщо оточення виключно недоброчесне, заклик до доброчесності може залишатися лише формальною вимогою [1, с. 2].

У зв'язку з цим, у 2025 році були розроблені «Методичні рекомендації щодо застосування інструментів та механізмів для трансформації різних сфер функціонування закладів вищої освіти на засадах прозорості та доброчесності» [2], з метою допомогти закладам вищої освіти впровадити принцип доброчесності у свою діяльність.

У контексті вищої освіти академічна доброчесність являє собою сукупність етичних принципів та визначених Законом України «Про освіту», Законом України «Про вищу освіту» та іншими законами України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [3].

Порушенням академічної доброчесності вважається: академічний плагіат; самоплагіат; фабрикація; фальсифікація; списування; обман; хабарництво; необ'єктивне оцінювання; надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання; вплив у будь-якій формі (прохання, умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання [4].

Важливо відмітити, що для того, щоб впроваджувати антикорупційну політику у діяльність ЗВО належним чином, їх варто

роз'яснити всім внутрішнім стейкхолдерам. Для цього потрібно забезпечити регулярне навчання, розробку методичних матеріалів та консультування з питань впровадження цих політик та інших питань антикорупційного законодавства. Часто ці норми є достатньо складними для сприйняття і не дуже популярними серед співробітників та особливо студентства, тому важливо обирати цікаві та інтерактивні заходи для їх поширення [1, с. 15].

Сьогодні дуже популярним є проведення комунікаційних просвітніх кампаній, а також студентських антикорупційних змагань. Це дасть змогу зацікавити студентство та залучити до антикорупційної роботи та поширення доброчесності у молодіжному середовищі. Кампанії з підвищення обізнаності можуть використовувати різні форми комунікації через медіа, вебсайт чи соціальні мережі, включно з розробкою та поширенням відео, плакатів, навчальних матеріалів [1, с. 15].

Варто зазначити, що протягом останніх років в Україні проводяться цікаві студентські змагання та активності – антикорупційні кемпи, квести, гакатони, конкурси. Завдяки підтримці міжнародних партнерів у співпраці з НАБУ та НАЗК три роки поспіль організовується Всеукраїнський антикорупційний муткорт (від англ. moot court – навчальний суд). Під час муткорта студенти з різних університетів України вирішують ситуаційні кейси, проводять слідчі дії, беруть участь у судових засіданнях та дебатах [1, с. 15]. У 2023 році Асоціація юридичних клінік України провела перший в Україні антикорупційний квест для студентів. Квест тривав шість місяців, протягом яких студенти розв'язували завдання, що допомагають розпізнавати корупцію у вищій освіті та протидіяти її проявам – від дрібних хабарів до заплутаних справ, розглядом яких займаються національні антикорупційні органи [1, с. 16].

Так, студенти-клініцисти юридичної клініки «Veritas» ЧНУ імені Петра Могили були учасниками великої кількості антикорупційних заходів. Зокрема, у 2022 та 2024 роках команди юридичної клініки взяли участь у Всеукраїнському антикорупційному 2.0 та 4.0 муткортах від НАБУ та НАЗК щодо розслідування корупційних злочинів, зайнявши 17 місце із 82 команд. У 2023 році команда студентів вийшла у фінал Гакатону Street Law «Розвиток культури доброчесності через правову просвіту». У 2024 році команда клініки посіла 3 місце у фіналі конкурсу Street Law Fest 2024 «Розбудова доброчесного бізнесу і влади через правову просвіту молоді». У 2024 році клініцистка взяла участь у Міжнародному стажуванні для студентів юридичних клінік «UP», на тему: «Доброчесність на практиці: інструменти та методи впровадження на державній службі та службі в органах місцевого

самоврядування (публічній службі)». У 2025 році команда клініцисток взяла участь у Антикорупційному квесті 2.0.

Тож не слід применшувати роль юридичних клінік у впровадженні та становленні принципів доброчесності у ЗВО, оскільки саме там студенти вчать бути доброчесними на практиці, а клініка виховує в них порядність, відповідальність та чесність. Наведена теза знайшла своє відображення і у документах, якими юридична клініка «Veritas» безпосередньо керується у своїй діяльності.

Зокрема, відповідно до Стандартів діяльності юридичних клінік України «діяльність юридичної клініки ґрунтується на принципах верховенства права, законності, об'єктивності, гуманізму, прозорості, безоплатності надання правничої допомоги, поваги до прав людини, конфіденційності, компетентності та доброчесності у виконанні консультантами своїх обов'язків, уникнення конфлікту інтересів, домінантності інтересів клієнта, повного інформування про правила роботи юридичної клініки, практичної орієнтованості отриманих знань, доступності викладення правового матеріалу, орієнтації на формування конкретних вмінь та навичок, інклюзії як в початковому процесі, так і у відносинах з клієнтами та іншими аудиторіями». До компетентностей персоналу клініки, зокрема належать «етичні (доброчесна поведінка, повага до прав людини, шанобливе ставлення до персоналу та клієнтів незалежно від їх національності, релігійної чи расової приналежності, громадянства, матеріального та соціального стану тощо, впровадження принципу інклюзії). Консультант зобов'язаний вести справи з дотриманням етичних норм та збереженням конфіденційності» [5].

Також згідно з Примірним етичним кодексом юридичної клініки «діяльність юридичної клініки базується на таких принципах: неприпустимості представництва клієнтів із суперечливими інтересами – не допускається ведення клінікою справ клієнтів, інтереси яких є взаємно суперечливими, або з високим ступенем вірогідності можуть стати такими, а також справ у яких опонентом клієнта є вищий навчальний заклад чи факультет, при якому функціонує клініка, або громадська організація – засновник юридичної клініки; чесності та порядності – консультант та інші співробітники юридичної клініки повинні у своїй діяльності та приватному житті бути чесними і порядними. Не допускається використання обставин справи та (або) інформації отриманої від клієнта в зв'язку із виконанням доручення у власних інтересах чи інтересах інших осіб, крім клієнта». Крім того, цим кодексом встановлено, що «учасники юридичної клініки зобов'язані: як у своїй діяльності, так і в особистому житті, забезпечувати високий рівень культури поведінки, поводити себе гідно,

стримано, тактовно, зберігати самоконтроль і витримку, при здійсненні своєї діяльності мати пристойний зовнішній вигляд; бути чесним і порядним, не вдаватися до омани, погроз, шантажування, підкупу, використання тяжких матеріальних чи особистих обставин інших осіб для досягнення своїх цілей; надавати правову допомогу компетентно і добросовісно. Постійно працювати над вдосконаленням своїх знань і професійної майстерності, володіти достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві» [6].

Отже, для того щоб знищити корупцію в країні, перш за все необхідно працювати зі свідомістю людей, особливо молоді, формуючи в них доброчесність та нульову толерантність до корупції. Саме тому так важливо впроваджувати антикорупційні політики у закладах вищої освіти, чим ЧНУ імені Петра Могили активно й займається. Далеко не останню роль в цих процесах відіграє юридична клініка «Veritas», оскільки саме вона є осередком активної молоді, творців змін. Крім того, клініка сама по собі працює на принципі доброчесності і виховує в цьому дусі майбутніх юристів.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо застосування інструментів та механізмів для трансформації різних сфер функціонування закладів вищої освіти на засадах прозорості та доброчесності: Посібник. 2025 р. *HA3K*. URL: <https://drive.google.com/file/d/1n0-D5GcS-6rXA3i0QaI89Km41uVnRZEw/view> (дата звернення: 13.10.2025).
2. Методичні рекомендації щодо застосування інструментів та механізмів для трансформації різних сфер функціонування закладів вищої освіти на засадах прозорості та доброчесності, розроблені Національним агентством з питань запобігання корупції: Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 17.04.2025 р. № 576. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-metodychnykh-rekomendatsii-shchodo-zastosuvannia-instrumentiv-ta-mekhanizmiv-dlia-transformatsii-riiznykh-sfer-funktsionuvannia-zakladiv-vyshchoi-osvity-na-zasadakh-prozoros> (дата звернення: 13.10.2025).
3. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 13.10.2025).
4. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 13.10.2025).
5. Стандарти діяльності юридичних клінік України: Схвалені Всеукраїнським З'їздом Асоціації юридичних клінік України (нова

редакція-2024). URL: https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/Standarty_YUK_nova_redaktsiya_2024.pdf (дата звернення: 13.10.2025).

6. Примірний етичний кодекс юридичної клініки: Затверджений 3^тм Асоціації юридичних клінік України 25 серпня 2005 року. URL: <https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2022/09/Prymirmyj-etychnyj-kodeks.-AYUKU-25.08.05.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).

УДК 342.7

Сисоєва І.В.

Студентка 5 курсу юридичного факультету

Науковий керівник: Коваль А.А.,

д-р юрид. наук, професор, завідувач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОБМЕЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ПРАКТИКА ЄСПЛ ЯК ОРІЄНТИР

Дослідження проблеми забезпечення та можливого обмеження соціально-економічних прав людини в умовах воєнного стану в Україні зумовлена сучасними реаліями збройної агресії російської федерації, що триває з 24 лютого 2022 року. В умовах воєнного стану перед державою постає складне завдання — забезпечити баланс між потребою захисту національних інтересів, громадської безпеки та збереженням соціально-економічних прав громадян.

Конституція України визначає людину, її життя, здоров'я, честь і гідність найвищою соціальною цінністю (ст. 3) [1], а також передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод у випадках воєнного або надзвичайного стану (ст. 64) [1]. Такі обмеження, однак, не повинні суперечити принципу верховенства права й мають здійснюватися виключно в межах, визначених Конституцією та міжнародними зобов'язаннями України. Відповідно до положень статті 64 Конституції України, основні права і свободи людини та громадянина мають загальний характер і не підлягають обмеженню, за винятком випадків, прямо передбачених самим Основним Законом. Конституція допускає можливість запровадження тимчасових обмежень окремих прав і свобод у період дії воєнного чи надзвичайного

стану, за умови чіткого визначення строку їх дії та меж таких обмежень. Таким чином, законодавець визначає баланс між потребою захисту держави в умовах надзвичайної ситуації та обов'язком гарантувати непорушність базових прав людини.

Соціально-економічні права — як права «другого покоління» — відіграють особливу роль у забезпеченні гідного рівня життя, соціальної справедливості та стабільності суспільства. До них належать право на працю, освіту, соціальний захист, охорону здоров'я, житло тощо. У період війни ці права набувають критичного значення, адже їх реалізація безпосередньо впливає на здатність держави забезпечити соціальну стійкість, довіру до інституцій та підтримати громадян у надзвичайно складних умовах.

До характерних особливостей соціально-економічних прав науковці М. Коба та О. Коба відносять: по-перше, їх зміст і обсяг значною мірою визначається державою, виходячи з національних можливостей та пріоритетів. По-друге, такі права не можуть забезпечуватися всім громадянам в абсолютному рівному обсязі — рівень реалізації залежить від індивідуальних потреб і ситуації кожної особи. По-третє, здійснення соціально-економічних прав пов'язане з перерозподілом суспільного багатства, через механізми бюджету, податків, соціальних програм. По-четверте, ці права не вважаються абсолютними чи невідчужуваними — держава може їх законно обмежувати або навіть скасовувати за певних умов, оскільки їх реалізація обумовлена ресурсами (на відміну від, скажімо, права на життя, яке є непорушним). По-п'яте, головною передумовою повного втілення соціально-економічних прав є наявність достатніх державних ресурсів і спроможність держави розподіляти їх справедливо [2]. Отже, соціально-економічні права суттєво залежать від економічного розвитку та ефективності державної політики.

Внаслідок бойових дій, масових руйнувань і вимушених переміщень населення відбулося істотне звуження можливостей громадян реалізовувати основоположні права, гарантовані Конституцією України та міжнародними договорами. Найбільш суттєво війна вплинула на такі права, на нашу думку:

- право на життя та здоров'я, оскільки воєнні дії призвели до загибелі й поранення десятків тисяч цивільних осіб, у тому числі дітей. Масове застосування зброї проти мирного населення, обстріли населених пунктів і знищення медичної інфраструктури суттєво ускладнили реалізацію права на охорону життя та здоров'я;

- право на житло, за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, понад 12 мільйонів громадян України були змушені залишити свої домівки, з них близько 8 мільйонів стали внутрішньо

переміщеними особами [3]. Значна кількість житлових будівель та об'єктів соціальної інфраструктури зруйнована або пошкоджена, що створює гострий дефіцит безпечного житла для населення;

- право на працю та соціальне забезпечення через руйнування підприємств, скорочення економічної активності та вимушена евакуація працівників з небезпечних регіонів призвели до масового безробіття. Водночас зростання державних витрат на оборону спричинило зменшення можливостей фінансування соціальних програм і виплат, що негативно позначається на рівні соціального захисту вразливих категорій населення;

- право на освіту через пошкодження або знищення освітніх закладів у ряді регіонів навчальний процес був частково або повністю зупинений. Перехід на дистанційне навчання, хоч і забезпечив певну безперервність освіти, проте не може повною мірою гарантувати якість освітнього процесу та рівні можливості для всіх учнів і студентів. За інформацією ЮНЕСКО, понад 3 тисячі навчальних закладів постраждали від бойових дій, що суттєво вплинуло на доступ дітей до якісної освіти [4];

- право на охорону здоров'я через руйнування лікарень, дефіцит медичних кадрів і нестача ліків у зоні бойових дій суттєво ускладнили доступ громадян до медичних послуг. За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, з початку війни зафіксовано понад тисячу нападів на об'єкти медичної інфраструктури, що прямо загрожує реалізації права на охорону здоров'я та життя [5].

У контексті зазначених викликів особливого значення набуває практика Європейського суду з прав людини як правового орієнтира для України у процесі визначення меж допустимих обмежень соціально-економічних прав в умовах воєнного стану. ЄСПЛ у своїй юриспруденції неодноразово підкреслював, що навіть у періоди збройних конфліктів або надзвичайних ситуацій держави-учасниці Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) не звільняються від обов'язку дотримання принципу верховенства права та гарантування мінімального рівня правового захисту особи [6].

Згідно зі статтею 15 Європейської конвенції з прав людини, держава може тимчасово відступати від виконання окремих зобов'язань у разі «надзвичайної ситуації, що загрожує життю нації», але лише в обсязі, який суворо зумовлений обставинами, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим міжнародним зобов'язанням держави [9]. Водночас певні права мають абсолютний характер і не підлягають обмеженню за будь-яких умов — серед них право на життя (ст. 2), заборона катувань

(ст. 3), рабства та примусової праці (ст. 4) та принцип законності покарання (ст. 7 Конвенції) [7].

Практика ЄСПЛ містить низку прецедентних рішень, що формують стандарти пропорційності та легітимності втручання держави у сферу прав людини. Так, наприклад у справі *Lawless v. Ireland* (1961) Суд визначив критерії «надзвичайної ситуації, що загрожує життю нації», зазначивши, що це «виняткова ситуація кризи або надзвичайного стану, що охоплює все населення та становить загрозу організованому життю спільноти, до якої належить держава». У цьому випадку Суд визнав, що Ірландія мала право застосувати заходи, що обмежують деякі права, зокрема право на свободу, під час надзвичайного стану, що виник у зв'язку з діяльністю Ірландської республіканської армії [8]. Ще з прикладів, справа *Brannigan and McBride v. the United Kingdom* (1993) Суд підкреслив, що держава має право обмежувати права у надзвичайних обставинах, але такі обмеження повинні бути «необхідними в демократичному суспільстві», «пропорційними» та «не довільними» [9]. У цьому випадку Суд визнав законними заходи, що обмежують свободу особи, у контексті боротьби з тероризмом в Північній Ірландії. У справі *Aksoy v. Turkey* (1996) Суд зазначив, що навіть у період воєнного стану держава зобов'язана поважати сутність гарантованих прав [10]. У цьому випадку Туреччина була визнана винною у порушенні заборони катувань, навіть під час збройного конфлікту з курдськими сепаратистами

Дані приклади рішень з практики ЄСПЛ демонструють, що ЄСПЛ визнає можливість обмеження соціально-економічних прав у надзвичайних ситуаціях, але лише за умови, що такі обмеження відповідають принципам необхідності, пропорційності та законності, і що вони не призводять до скасування сутності самого права. У контексті України, яка перебуває в умовах війни з російською федерацією, застосування цих принципів ЄСПЛ є надзвичайно важливим. Обмеження соціально-економічних прав, таких як право на працю, освіту, охорону здоров'я та житло, повинні бути тимчасовими, пропорційними та відповідати міжнародним стандартам прав людини. Українські органи влади повинні забезпечити, щоб будь-які обмеження прав не призводили до їх скасування, а також гарантувати ефективний доступ до правосуддя для осіб, чиї права були порушені.

Проведене дослідження проблеми забезпечення та обмеження соціально-економічних прав людини в умовах воєнного стану в Україні засвідчує, що сучасна збройна агресія російської федерації є не лише викликом національній безпеці, а й серйозним випробуванням для системи гарантування основоположних прав і свобод громадян. Війна

привела до значних порушень та обмежень соціально-економічних прав, включно з правом на життя, здоров'я, житло, працю, соціальний захист та освіту, що вимагає від держави пошуку ефективних правових і організаційних механізмів їх захисту.

Отже, забезпечення соціально-економічних прав в умовах воєнного стану в Україні має здійснюватися на основі комплексного балансу між потребами національної безпеки, суспільного інтересу та індивідуальних прав і свобод. Впровадження міжнародних стандартів, у тому числі практики ЄСПЛ, та забезпечення належного доступу громадян до правосуддя є необхідними умовами для збереження соціальної стабільності, гарантування мінімального рівня правового захисту та відновлення країни у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. № 30. Ст. 141.
2. Коба М.М., Коба О.В. Соціально-економічні права: проблеми розуміння та реалізації. *Juris Europensis Scientia*, 2023, No 1, с. 8–12. URL: <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2023.2>.
3. UNHCR. Ukraine Refugee Situation – Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 10.10.2025)
4. UNESCO. Education under attack: Ukraine crisis impact on schools and learning. Paris, 2024. URL: <https://www.unesco.org>
5. World Health Organization (WHO). Attacks on health care in Ukraine 2022–2025. URL: <https://www.who.int/emergencies> (дата звернення: 10.10.2025)
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) ратифікований Україною 17.07.1997р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 13.10.2025)
7. Lawless v. Ireland (1961). European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57518> (дата звернення 13.10.2025)
8. Brannigan and McBride v. the United Kingdom (1993). European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57819> (дата звернення 13.10.2025)
9. Aksoy v. Turkey (1996). European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58003> (дата звернення 13.10.2025)

Смоляр Ю.В.,
студентка 1-го курсу аспірантури юридичного факультету,
Стратонов В. М.,
д-р наук республіки Болгарії,
Заслужений юрист України,
д-р юрид. наук, професор, професор кафедри
конституційного та адміністративного права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ У СПЕЦІАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ (*IN ABSENTIA*)

Право на захист є фундаментальним принципом кримінального процесу, закріпленим у Конституції України (ст. 59), Кримінальному процесуальному кодексі (ст. 20, 42, 48), а також у міжнародних актах — статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Порушення цього права тягне несправедливість судового розгляду, що неодноразово констатував ЄСПЛ (справи *Colozza v. Italy*, *Sejdovic v. Italy*, *Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*). Водночас чинне законодавство України містить ряд проблемних аспектів, пов'язаних із належним повідомленням особи, межами повноважень захисника, гарантіями повторного перегляду рішень після повернення обвинуваченого тощо. Ці обставини обумовлюють потребу у комплексному науковому дослідженні реалізації права на захист у спеціальному кримінальному провадженні. Незважаючи на те, що наукові положення, концепції та висновки, вже розроблені вітчизняними та зарубіжними вченими а саме, у сфері *загальної теорії права це роботи: С. Алексєєва, В. Копейчикова, П. Рабіновича, В.Стратонова, М. Кельмана, М. Козюбри, Р. Давида та інших, які забезпечили методологічну базу для розкриття сутності права на захист, як фундаментального правового інституту.*

В галузі кримінального процесуального права розкривали проблематику прав сторін у кримінальному процесі, принципу змагальності та ролі захисника. кримінального процесу, наступні вчені, такі як: М.М. Михеєнко, Ю.М. Грошевий, В.В. Тертишник, М.А. Погорєцький, В.М. Стратонов, А.А. Коваль, О.В. Капліна, В.Ю. Шепітько, В.П. Шибіко, В.О. Глущенко, І.В. Гловюк, М. В. Мазур, та інші дослідники.

Під час розроблення питань, пов'язаних із міжнародними стандартами забезпечення права на захист, слід виокремити напрацювання зарубіжних і вітчизняних учених таких : Л. Ф. Головка, В. М. Савицького, Дж. Джексона, М. Черчила, К. Рід, Г. Пітерса, а також

позиції, викладені у рішеннях Європейського суду з прав людини (справи *Colozza v. Italy*, *Sejdovic v. Italy*, *Somogyi v. Italy*, *Krombach v. France*, *Medvedyev v. France*, *Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine* та ін.).

Проте на даний момент ще не має достатньо розробленої доктрини саме щодо реалізації прав сторони захисту за відсутності обвинуваченого. Питання реалізації права на захист у спеціальному кримінальному провадженні (*in absentia*) набуває дедалі більшої актуальності у зв'язку з воєнними подіями, а також необхідністю здійснення правосуддя щодо осіб, які переховуються за межами юрисдикції України. У таких випадках держава змушена балансувати між ефективністю правосуддя та дотриманням основоположних прав людини, гарантованих статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Провадження *in absentia* (лат. «без присутності») допускає судовий розгляд без особистої участі обвинуваченого за певних умов. Це — виняткова форма, і вона має бути ретельно збалансована з гарантіями справедливого суду (зокрема, зі ст. 6 Європейської конвенції з прав людини). Згідно з позицією Європейського суду з прав людини, розгляд справи за відсутності обвинуваченого не може вважатися справедливим, якщо особу не було належно повідомлено про провадження або вона не мала реальної можливості скористатися своїм правом на захист (справа *Colozza v. Italy*) [1].

У науковій літературі зазначається, що *in absentia* є винятковою процедурою, яка допускається лише за наявності суворих процесуальних гарантій. Так, Е. Ф. Стамгейс підкреслює, що запровадження таких процедур можливе лише за умови дотримання принципу рівності сторін та забезпечення участі захисника [1].

Зарубіжний досвід свідчить, що держави-члени ЄС виробили різні моделі застосування *in absentia*, проте всі вони базуються на вимозі належного повідомлення обвинуваченого та праві на перегляд вироку після його повернення [3; 4]. Міжнародні кримінальні трибунали також розглядають можливість таких процедур, проте обмежують їх випадками, коли відсутність обвинуваченого є навмисною та підтвердженою [3].

В українській практиці спеціальне кримінальне провадження регулюється главою 24¹ КПК України. Проте проблемним залишається питання реального забезпечення прав підозрюваного, який не бере участі у провадженні. Як відзначають експерти Ради Європи, існує ризик формального підходу до гарантій захисту, особливо в умовах воєнного стану [7].

Одним із ключових елементів ефективного захисту є наявність адвоката, який має реальні повноваження представляти інтереси відсутнього обвинуваченого. Відмова допустити захисника або

обмеження його участі, як свідчить практика ЄСПЛ, порушує сутність права на справедливий суд [1; 2].

Не менш важливою є гарантія права на перегляд вироку у разі, якщо особа з'явилася або обґрунтувала причини своєї відсутності. У багатьох державах Європи така можливість є невід'ємною умовою законності *in absentia*-вироків [4; 6].

Серед сучасних рекомендацій щодо вдосконалення українського законодавства слід відзначити пропозиції УЛАГ (Ukrainian Legal Aid Group) щодо внесення змін до КПК України, якими пропонується:

- закріпити чіткі умови застосування спеціального провадження;
- забезпечити участь захисника у будь-якому випадку;
- надати право на повторний розгляд після повернення особи [5].

Крім того, науковці пропонують запровадити дистанційну участь обвинуваченого за допомогою відеоконференцій як альтернативу *in absentia* – розгляду, що відповідатиме принципу доступності правосуддя [8].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що спеціальне кримінальне провадження *in absentia* є необхідним інструментом у сучасних умовах, проте його застосування повинно бути чітко врегульоване, обмежене винятковими випадками та супроводжене дієвими гарантіями права на захист.

Вдосконалення правового регулювання у цій сфері має ґрунтуватися на поєднанні національного досвіду, практики ЄСПЛ та міжнародних стандартів справедливого суду, що уможливить забезпечення балансу між інтересами правосуддя та правами особи.

Список використаних джерел

1. Stamhuis E. F. *In Absentia Trials and the Right to Defend: The Incorporation of a European Human Rights Principle into the Dutch Criminal Justice System*. Victoria University of Wellington Law Review. 2001. URL: <https://ojs.victoria.ac.nz/vuwlr/article/view/5870> (дата звернення: 13.10.2025).
2. Bose M. *Harmonizing Procedural Rights Indirectly: The Framework of Article 6 of the European Convention on Human Rights*. North Carolina Journal of International Law. 2011. URL: <https://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1952> (дата звернення: 13.10.2025).
3. *ESIL Reflection: The ICC and in-absentia proceedings – Finding a response to the difficulties of executing arrest warrants*. 2024. URL: <https://esil-sedi.eu/esil-reflection-the-icc-and-in-absentia-proceedings-finding-a-response-to-the-difficulties-of-executing-arrest-warrants-2/> (дата звернення: 13.10.2025).
4. Gaeta P. *Trials In Absentia before the Special Tribunal for Lebanon*. Journal of International Criminal Justice. Vol. 5, No. 5, 2007. Oxford

University Press. URL: <https://academic.oup.com/jicj/article-abstract/5/5/1165/2188942> (дата звернення: 13.10.2025).

5. *The Concept of Amendments to National Legislation: In-Absentia Procedure*. ULAH, 2024. URL: <https://ulag.org.ua/wp-content/uploads/2024/09/In-Absentia-Procedure-1.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).

6. *Reflection of the Due Process Standards in Judgment in Absentia*. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. Vol. 4, No. 1, 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/276846843_Reflection_of_the_Due_Process_Standards_in_Judgment_in_Absentia (дата звернення: 13.10.2025).

7. *In-Absentia Proceedings in Ukraine The War Context: Expert Discussion and Experience Sharing from Selected Council of Europe Member States*. Council of Europe, 2024. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/in-absentia-proceedings-in-ukraine-the-war-context.-expert-discussion-and-experience-sharing-from-selected-council-of-europe-member-states> (дата звернення: 13.10.2025).

8. *Ukraine's Precarious Pursuit of Justice Through In Absentia Trials*. *Lawfare Media*, 2025. URL: <https://www.lawfaremedia.org/article/ukraine-s-precarious-pursuit-of-justice-through-in-absentia-trials> (дата звернення: 13.10.2025).

УДК 343.62:342.7

Солопова Ю.В.,

*студентка другого магістерського рівня
юридичного факультету,*

ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Домашнє насильство є однією з форм порушення прав і свобод людини, що має негативні наслідки для фізичного, психологічного та соціального стану постраждалих осіб. У відповідь на цю проблему держава запровадила нормативно-правові механізми, спрямовані на її попередження та припинення. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає основні засади, суб'єктів та заходи, що реалізуються у межах державної політики у цій сфері.

Чинне законодавство України визначає основні засади запобігання та протидії домашньому насильству. Про них йдеться мова у статті 4

Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»[1]. Предметом регулювання даної статті є визначення змісту дев'яти основних засад та заходів, відповідно до яких здійснюється запобігання та протидія домашньому насильству. Визначення таких основних засад та заходів є ключовим для розуміння суті та характеристики запобіжної діяльності і для належного застосування цього Закону.

Запобігання домашньому насильству згідно із законодавчим визначенням характеризується такими ознаками: суб'єкти протидії: органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, а також громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах; зміст заходів з протидії: підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства; формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках; небайдуже ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей; викорінювання дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються [1].

У пункті 1 частини першої статті 4 «Основні засади запобігання та протидії домашньому насильству» Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [1] зазначено, що діяльність, спрямована на запобігання та протидію домашньому насильству ґрунтується на засадах: гарантування постраждалим особам безпеки та основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на життя, свободу та особисту недоторканість, на повагу до приватного та сімейного життя, на справедливий суд, на правничу допомогу, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини; належній увазі до кожного факту домашнього насильства під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; врахуванні непропорційного впливу домашнього насильства на жінок і чоловіків, дітей та дорослих, дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; визнанні суспільної небезпеки домашнього насильства та забезпечення нетерпимого ставлення до будь-яких проявів домашнього насильства; повазі та небайдужому ставленні до постраждалих осіб з боку суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечення пріоритетності прав, законних інтересів та безпеки постраждалих осіб під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; конфіденційності інформації про

постраждалих осіб та осіб, які повідомили про вчинення домашнього насильства; добровільності отримання допомоги постраждалими особами, крім дітей та недієздатних осіб; врахуванні особливих потреб та інтересів постраждалих осіб, зокрема осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку.

У пункті 9 частини 1 статті 4 даного Закону наголошено, що ефективна взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, з громадськими об'єднаннями, неурядовими організаціями, медіа та іншими особами [1].

У 2024 році частину першу статті 4 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» доповнено пунктом 10, де зазначено: «недопустимість обов'язкових альтернативних процесів з вирішення спорів, у тому числі посередництва, примирення, медіації, щодо всіх форм домашнього насильства» [1].

Згідно Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» *«протидія домашньому насильству – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки»* [2, с. 13-14].

Пункт 2 статті 4 даного Закону акцентує пильну увагу на фактах домашнього насильства під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Він визначає конкретну вимогу під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству – це належна увага до кожного факту такого насильства, незалежно від суспільно-небезпечних наслідків у результаті домашнього насильства та частоти випадків в одній і тій самій сім'ї. Слід вживати усіх можливих і потрібних заходів необхідних для ефективного впливу на процес запобігання домашньому насильству. Щоб у запобіжній діяльності був відсутній формалізм та профанація і заходи реалізовувалися більше у практичній складовій ніж у заангажованій розробці на папері декларативних положень.

Важливим елементом реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є забезпечення належного реагування на кожен випадок такого правопорушення. Це передбачає не лише фіксацію факту насильства, а й оперативне залучення відповідних служб, надання допомоги постраждалим особам,

а також притягнення кривдника до відповідальності згідно з чинним законодавством.

На підставі пункту 4 статті 4 цього Закону, звичаї, релігійні переконання, віросповідання, традиції не можуть розглядатися як виправдання будь-яких форм домашнього насильства, або бути підставою для звільнення кривдника від відповідальності. Відповідно до даної статті, заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству здійснюються без дискримінації за будь-якою ознакою. Варто також зауважити, що у змісті статті 19 «Заходи у сфері запобігання домашньому насильству» Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [1; 2] звертається увага на комплексну роботу, пов'язану зі збиранням даних, опитуваннях, які є надійною основою для державного планування, розробки ефективної політики та виділення належних ресурсів для запобігання домашньому насильству.

Серед основних даних, які збирають різні установи щодо випадків домашнього насильства та в подальшому надають у вигляді звіту для узагальнення у Мінсоцполітики є дані простаті особи, відносно якої вчинено насильство (чоловік, жінка, хлопчик, дівчинка) та дані щодо виду вчиненого насильства (фізичне, сексуальне, психологічне, економічне).

З метою підвищення ефективності заходів у сфері запобігання домашньому насильству, держава також впроваджує механізми міжвідомчої взаємодії, інформаційного обміну та координації дій між органами влади, правоохоронними структурами, закладами охорони здоров'я, освітніми установами та громадськими організаціями. Такий підхід дозволяє забезпечити комплексне реагування на випадки домашнього насильства та створити умови для своєчасного захисту постраждалих осіб.

Варто підкреслити, що за ненадання допомоги дорослій особі, яка опинилась у загрозовій для життя ситуації, або неповідомлення про такі обставини відповідним службам чи посадовим особам, якщо це призвело до тяжких тілесних ушкоджень або смерті потерпілого, передбачена відповідальність для будь-якої особи, яка підпадає під ознаки суб'єкта злочину. Це регулюється статтею 136 «Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» Кримінального кодексу України [3]. Також важливо звернути увагу на те, що в пункті 2 цієї статті зазначено: «Ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, за можливості надати таку допомогу або неповідомлення про стан дитини відповідним установам чи особам, карається штрафом від

п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, арештом на строк до шести місяців, обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк» [3].

Отже, домашнє насильство як соціально-правове явище становить серйозну загрозу для фізичного, психічного та морального благополуччя особи, порушує її основоположні права і свободи та потребує системного реагування з боку держави. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» закріплює комплексну модель запобіжної діяльності, що включає нормативно визначені засади, суб'єктів реалізації та механізми захисту постраждалих осіб.

Зміст статті 4 цього Закону свідчить про прагнення держави забезпечити правову визначеність, недискримінаційний підхід, пріоритетність безпеки постраждалих та ефективну міжвідомчу взаємодію. Доповнення цієї статті у 2024 році положенням про недопустимість обов'язкових альтернативних процесів врегулювання спорів щодо випадків домашнього насильства є свідченням посилення гарантій захисту прав постраждалих осіб.

Важливим аспектом реалізації державної політики у цій сфері є не лише нормативне регулювання, а й практична імплементація заходів, зокрема збір статистичних даних, координація дій між органами влади, громадськими організаціями та медіа, а також притягнення кривдників до відповідальності. Особливу увагу слід приділяти забезпеченню оперативного реагування на кожен випадок насильства, недопущенню формалізму в роботі уповноважених органів та створенню умов для реальної допомоги постраждалим.

Таким чином, ефективна протидія домашньому насильству можлива лише за умов дотримання визначених законодавством принципів, належного ресурсного забезпечення, правозастосовної узгодженості та суспільної нетерпимості до будь-яких проявів насильства у приватному житті.

Список використаної літератури

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 04 січня 2018 року № 2229-VIII, [ред. від 19.12.2024 р., підстава № 3733-IX, 4073-IX]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

2. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» / кол. авт. ; за заг. ред. К. Б. Левченко, К. В. Павліченко, В. В. Черня. Київ : МВС України ; Нац. акад. внутр. справ, 2020. 396 с.

3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 04 січня 2018 року № 2229-VIII, [ред. від 19.12.2024 р., підстава № 3733-IX, 4073-IX]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

УДК 342.9:342.7

*Туряк К.,
здобувачка вищої освіти III курсу,
Науковий керівник: Валецька О.В.,
канд. юрид. наук, доцент кафедри
історії та теорії держави та права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ

Однією з найгостріших проблем українського суспільства залишається корупція, яка підриває авторитет держави, знижує рівень довіри громадян до влади та перешкоджає сталому розвитку країни. Ефективна протидія цьому явищу можлива лише за умов поєднання діяльності державних антикорупційних органів і активної участі інститутів громадянського суспільства, які виконують функції зовнішнього контролю, аналітики та громадського впливу.

Інститути громадянського суспільства — це самостійні, неполітичні та неприбуткові об'єднання громадян, які діють задля реалізації публічних інтересів. У сфері антикорупційної політики вони є не лише спостерігачами, а й активними учасниками процесів реформування, підвищення прозорості управління, моніторингу доброчесності та формування правосвідомості населення.

У Конституції України закріплено, що народ є носієм суверенітету та єдиним джерелом влади (ст. 5), а отже, саме участь громадян у контролі над діяльністю влади становить фундамент демократичної держави [1].

Громадський контроль у сфері антикорупційної політики є важливою складовою системи стримувань і противаг у демократичному суспільстві. Згідно із Законом України «Про запобігання корупції», громадські організації мають право проводити антикорупційну експертизу нормативно-правових актів, брати участь у розробці

державних програм і стратегій, а також здійснювати моніторинг діяльності антикорупційних інституцій [2].

Такі організації, як Transparency International Ukraine, Центр протидії корупції, Інститут законодавчих ідей, здійснюють аналіз законодавчих ініціатив, готують експертні висновки щодо проєктів законів, звітують про діяльність НАБУ, САП, НАЗК та Вищого антикорупційного суду. Вони фактично формують незалежну експертну думку, яка виступає запобіжником політичного тиску на антикорупційну систему.

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», діяльність НАБУ ґрунтується на принципах відкритості та взаємодії з громадськістю [3]. Саме цей законодавчий припис створює передумови для системної співпраці державних і громадських інституцій у сфері боротьби з корупцією.

Публічні звіти, відкриті бази даних, електронні платформи контролю («YouControl», «DOZORRO») дають змогу кожному громадянину долучитися до оцінки ефективності державних закупівель, прозорості тендерів, перевірки декларацій посадовців, що є проявом реального народного контролю.

Важливим напрямом діяльності інститутів громадянського суспільства є виявлення корупційних правопорушень. Журналісти-розслідувачі та громадські активісти нерідко виступають ініціаторами викриття корупційних схем, які пізніше стають предметом офіційних розслідувань.

Це відповідає положенням Закону України «Про інформацію» та Закону «Про доступ до публічної інформації», які гарантують громадянам право на отримання достовірних відомостей про діяльність органів влади [4]. Такі механізми забезпечують реалізацію принципу транспарентності (прозорості), який є основоположним у запобіганні корупції.

Наприклад, завдяки розслідуванням журналістських проєктів «Схеми» та «Наші гроші» було виявлено численні факти зловживань, що спричинили відкриття кримінальних проваджень НАБУ. Таким чином, медіа- та аналітичні ініціативи стають інструментом публічного викриття, який доповнює діяльність офіційних органів досудового розслідування.

Громадські організації активно впливають на удосконалення законодавчого поля у сфері запобігання корупції. Їхня адвокаційна діяльність охоплює підготовку пропозицій до проєктів законів, ініціювання змін до існуючих нормативно-правових актів, участь у парламентських слуханнях і публічних консультаціях.

Саме завдяки активності громадського сектору в Україні було створено основні елементи антикорупційної інфраструктури — НАБУ, САП, НАЗК, ВАКС — та впроваджено електронне декларування посадових осіб. Ці ініціативи відповідають рекомендаціям міжнародних організацій, зокрема Групи держав проти корупції (GRECO) та Організації економічного співробітництва і розвитку (OECD).

Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, розроблена за участі громадських експертів, визначає пріоритети державної політики у сфері запобігання корупції, серед яких — зміцнення незалежності антикорупційних органів, запровадження ефективної системи захисту викривачів і підвищення прозорості судових процедур [5].

Корупція є не лише правовим, а й соціальним явищем. Тому боротьба з нею потребує формування у громадян світоглядних орієнтирів доброчесності, нетерпимості до неправомірної вигоди та усвідомлення персональної відповідальності.

Громадські організації проводять інформаційні кампанії, лекції, освітні заходи для молоді, державних службовців, представників бізнесу. Вони спрямовані на формування високого рівня правової культури та громадянської активності. Закон України «Про освіту» (ст. 6) закріплює необхідність виховання доброчесності та відповідальності як базових цінностей суспільства [6].

Зокрема, НАЗК у співпраці з громадськими партнерами реалізує проекти з антикорупційної просвіти, включно з навчальними курсами для державних службовців та студентів, програмами сертифікації з доброчесності у вищих навчальних закладах. Такі заходи формують нову культуру взаємин між громадянами та державою, у центрі якої — законність, підзвітність і прозорість.

В умовах євроінтеграційного курсу України роль громадських організацій у міжнародній взаємодії суттєво зростає. Вони беруть участь у реалізації міжнародних програм, спрямованих на підтримку реформ у сфері правосуддя, запобігання корупції, зміцнення інституційної спроможності антикорупційних органів.

Зокрема, співпраця з Радою Європи, Європейським Союзом, ПРООН, USAID дозволяє Україні впроваджувати європейські стандарти прозорості та відповідальності. Наявність розвиненого громадянського сектору виступає критерієм оцінки демократичності держави та її відповідності принципам належного врядування (good governance).

Міжнародна підтримка, зокрема фінансування освітніх і моніторингових проектів, сприяє не лише підвищенню ефективності антикорупційних органів, але й підсилює довіру з боку міжнародних партнерів, що є важливим у контексті майбутнього членства України в ЄС.

Інститути громадянського суспільства становлять невід’ємну частину антикорупційної системи України. Вони забезпечують реалізацію принципів гласності, відкритості, прозорості, підзвітності влади, формують суспільний контроль та ініціюють нормативні зміни.

Громадські організації, аналітичні центри, журналісти-розслідувачі й активісти виконують роль каталізаторів реформ, посилюють довіру громадян до антикорупційних органів і сприяють формуванню культури нетерпимості до корупції.

Зміцнення партнерства між державними інституціями та громадянським суспільством є запорукою ефективної реалізації Антикорупційної стратегії, підвищення правової культури населення та становлення України як демократичної, правової й європейської держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 10.10.2025).

2. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 10.10.2025).

3. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 10.10.2025).

4. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 10.10.2025).

5. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, схвалена Законом України від 20.06.2023 № 3227-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3227-20> (дата звернення: 10.10.2025).

6. Національне агентство з питань запобігання корупції. Звіт про виконання Антикорупційної стратегії за 2023 рік. URL: <https://nazk.gov.ua> (дата звернення: 10.10.2025).

7. Transparency International Ukraine. Аналітичний звіт «Оцінка ефективності антикорупційної інфраструктури України» (2024). URL: <https://ti-ukraine.org/research> (дата звернення: 10.10.2025).

Чумаченко К. В.,
здобувачка вищої освіти II курсу,
Науковий керівник: Валецька О. В.,
канд. юрид наук, доцент кафедри
історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ВПЛИВ АНТИКОРУПЦІЙНИХ СТАНДАРТІВ ЄС НА РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Антикорупційна політика є одним із основоположних елементів сучасної демократичної держави, що прагне до ефективного управління, справедливого правосуддя та довіри громадян. Для України, яка визначила інтеграцію до Європейського Союзу стратегічним курсом розвитку, боротьба з корупцією має не лише внутрішнє, а й міжнародне значення. Європейський Союз наголошує, що подолання системної корупції є передумовою вступу до спільноти, оскільки корупція руйнує принципи верховенства права, справедливості та підзвітності влади [1].

Корупція в Україні має історичне коріння, пов'язане зі слабкістю інститутів, непрозорістю управління та зрощенням бізнесу з політикою. Протягом десятиліть вона формувала тіньові схеми впливу, які перешкоджали економічному зростанню та інтеграції в європейський правовий простір. Вступ до Ради Європи та підписання Угоди про асоціацію з ЄС стали точкою відліку для початку глибоких реформ у сфері запобігання корупції [1].

Відповідно до положень Угоди про асоціацію, Україна зобов'язалася гармонізувати своє законодавство з антикорупційними стандартами ЄС, а також імплементувати міжнародні конвенції — Конвенцію ООН проти корупції, Кримінальну конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією та Цивільну конвенцію про корупцію [2]. Ці документи встановлюють загальні принципи прозорості, доброчесності та відповідальності, а також визначають вимоги до запобігання зловживанням владою та незаконному збагаченню.

На виконання взятих Україною міжнародних зобов'язань та у зв'язку з необхідністю приведення положень національного законодавства до міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії корупції прийнято низку надзвичайно важливих законів, зокрема:

— щодо криміналізації всіх проявів корупційних діянь 2013 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до

деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність зі стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією»;

- щодо запровадження дієвого механізму конфіскації майна та доходів, отриманих від корупційних діянь 2013 року, Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України»;

- щодо встановлення відповідальності юридичних осіб за злочини 2013 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб»;

- щодо створення ефективної антикорупційної спеціалізації в правоохоронній системі шляхом створення законом автономного спеціалізованого органу з антикорупційних розслідувань 2014 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України»;

- щодо комплексного реформування системи запобігання корупції відповідно до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав 2014 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про запобігання корупції».

Цей Закон став інструментом імплементації в національне законодавство положень статті 6 Конвенції ООН проти корупції щодо забезпечення створення та функціонування органів з питань антикорупційної політики [3, с.77-78].

Саме тому Україна створила розгалужену систему антикорупційних інституцій, що відповідає європейській моделі поділу функцій на запобігання, виявлення та покарання корупційних правопорушень. До переліку таких органів належать наступні:

- Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) — уповноважене на розслідування кримінальних корупційних правопорушень вищих посадових осіб держави. ЄС активно сприяв створенню НАБУ, надаючи технічну та фінансову допомогу для організації цього органу, а також для навчання його працівників. Однією з основних вимог ЄС було створення незалежного антикорупційного органу, здатного ефективно здійснювати розслідування корупційних справ, що не піддаються впливу з боку політичних чи бізнесових кіл. У межах співпраці з ЄС, зокрема через програму EU Anti-Corruption Initiative (EUACI), НАБУ отримало значну

підтримку у вигляді тренінгів для своїх працівників та технічної підтримки в боротьбі корупцією на вищому рівні.

- Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) — здійснює процесуальне керівництво у справах, що розслідуються НАБУ, та представляє обвинувачення у Вищому антикорупційному суді. ЄС наголошує на необхідності гарантування незалежності САП та прозорості відбору керівництва цього органу. У межах співпраці з міжнародними партнерами САП отримала допомогу у підвищенні кваліфікації прокурорів, удосконаленні механізмів внутрішнього контролю та впровадженні електронних інструментів управління справами.

- Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) — відповідає за формування та реалізацію державної антикорупційної політики, перевірку декларацій посадових осіб, моніторинг конфлікту інтересів і контроль за фінансуванням політичних партій. Завдяки підтримці ЄС та Програми EUACI НАЗК модернізувало систему е-декларування, отримало доступ до сучасного програмного забезпечення для автоматичної перевірки декларацій, а також розширило співпрацю з громадянським суспільством у сфері запобігання корупції.

- Вищий антикорупційний суд (ВАКС) — забезпечує розгляд справ щодо топкорупції. ЄС, як і в попередніх випадках, надавав фінансування та технічну допомогу для формування цього органу, включаючи підтримку у вигляді навчання суддів, забезпечення ресурсами та створення прозорих процедур. Та заплановано на 2024-2027 роки, задля підвищення спроможності Суду, збільшити чисельність згадуваної інституції на 60% [4, с.4-5].

Запровадження цих органів стало однією з найпомітніших реформ у післяреволюційній Україні. Саме їхня діяльність відповідає вимогам Ради Європи та Групи держав проти корупції (GRECO), які неодноразово наголошували на необхідності створення незалежної судової та правоохоронної системи у сфері антикорупційної політики [5].

Не менш важливим інструментом громадського контролю, який дозволяє не лише державним органам, а й суспільству перевіряти джерела доходів чиновників стали е-декларації. Система електронного декларування, запроваджена в Україні у 2016 році, охоплює усіх державних службовців, суддів, народних депутатів, посадових осіб місцевого самоврядування та керівників державних підприємств. Вона забезпечує відкритий доступ до інформації про майновий стан і фінансові зобов'язання посадовців через Єдиний державний реєстр декларацій, який адмініструє НАЗК. Завдяки цьому механізму виявлено численні випадки невідповідності доходів і майна, що стало підставою

для розслідувань НАБУ та САП. Такі практики відповідають стандартам прозорості, визначеним у Директиві ЄС 2017/1371 та в рекомендаціях Transparency International [6; 7].

З 2020 року Україна почала впроваджувати положення Директиви ЄС 2019/1937 про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства (викривачів корупції). У новій редакції Закону «Про запобігання корупції» визначено гарантії їхнього захисту від переслідувань, що є вагомим кроком у гармонізації національного законодавства з правом ЄС [8].

Не менш значущим інструментом у сфері запобігання корупції є впровадження електронної системи публічних закупівель Prozoغو. Вона дозволила значно скоротити можливості для маніпуляцій та зловживань у сфері державних витрат, оскільки кожен тендер є відкритим для громадського перегляду. Принцип «усі бачать усе» став українською інтерпретацією європейського принципу прозорості використання бюджетних коштів [9].

Незважаючи на проведені реформи, проблема боротьби з корупцією залишається однією з найбільш важливих для української держави та суспільства. Для подолання проблеми міжнародною антикорупційною громадською організацією (Глобальний рух) Transparency International Ukraine було розроблено рекомендації, відповідно до яких Україні необхідно: «підвищити ефективність систем запобігання політичної корупції; запровадити відкритий та підзвітний процес приватизації державного майна; сформувати професійну та незалежну судову владу; забезпечити незалежність та спроможність органів антикорупційної сфери; позбавлення СБУ і Нацполіції повноважень боротьби із економічною злочинністю» [3].

Усвідомлюючи ці критичні зауваження та необхідність переходу від простого прийняття законів до їхньої ефективної імплементації, Україна розробила ключовий стратегічний документ.

Антикорупційна стратегія на 2023-2025 роки, розроблена Національним агентством з питань запобігання корупції, слугує безпосередньою відповіддю на вказані європейськими партнерами проблеми. Вона визначає комплексний підхід до мінімізації корупції, фокусуючись саме на системних механізмах та практичному вдосконаленні, яке вимагають ЄК та GRECO. Документ передбачає розробку ефективних антикорупційних програм, постійний моніторинг їх виконання та координацію між органами влади. Важливим напрямом є формування нетерпимості до корупції через інформаційні кампанії, антикорупційну освіту та співпрацю із засобами масової інформації й громадськими організаціями. Значну увагу приділено врегулюванню

конфлікту інтересів, удосконаленню етичних стандартів для державних службовців і контролю за їх дотриманням. Стратегія також спрямована на вдосконалення фінансового контролю, системи декларування доходів і контролю за використанням бюджетних коштів, забезпечення доброчесності політичних партій і прозорості виборчих процесів, а також створення ефективної системи захисту викривачів.

Пріоритетними сферами реалізації стратегії є судова система, економіка, митниця, будівництво, оборона, освіта, охорона здоров'я та соціальний захист, де передбачено підвищення прозорості, ефективності та зменшення бюрократичних ризиків. Основними принципами стратегії виступають оптимізація функцій держави, цифровізація та відкритість даних, створення законних альтернатив корупційним практикам, невідворотність покарання за корупційні злочини та формування культури нетерпимості до корупції [10].

Корупція не повинна гальмувати розвиток держави. Посилення антикорупційних органів, ухвалення стратегії протидії корупції та створення ефективної системи запобігання відмиванню коштів сприятимуть зростанню бюджетних надходжень, покращенню бізнес-клімату й залученню інвестицій, а також стабілізації економіки й створенню нових робочих місць. Досягти реальних результатів можливо лише за умов спільної роботи держави та громадянського суспільства, де кожен громадянин усвідомлює свою роль у побудові чесної та прозорої держави, а влада забезпечує відкритість інформації й захист викривачів.

Боротьба з корупцією — це марафон, а не спринт. Вона потребує тривалих і послідовних зусиль усіх верств суспільства та ефективного впровадження антикорупційної політики. Саме від успіху в цій боротьбі залежить майбутнє України. Громадська думка повинна стати каталізатором змін, а кожен громадянин — агентом позитивних перетворень, що приведуть до створення справедливого й процвітаючого суспільства [3, с. 67].

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27 червня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 12.10.2025).
2. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (ETS No. 173) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 12.10.2025).
3. Мельник Т., Омеляненко В., Олійник А., Серова Л., Гуляєва Л. Антикорупційна політика ЄС: ключові елементи, орієнтація на сталий

розвиток, уроки для України : навчальний посібник / за ред. ... — Суми : Інститут стратегій розвитку і трансферу знань, 2023. — 270 с. — ISBN 978-617-8246-05-1. URL: <https://syla-krayini.com.ua/upload/0833255001729501618.pdf> (дата звернення: 12.10.2025).

4. Корнієнко О. Вплив права Європейського Союзу на конституційну систему України: антикорупційний аспект // Бюлетень юридичної науки. — 2020. — № 1. — С. 34–40. — URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legalbulletin/article/view/554> (дата звернення: 12.10.2025).

5. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 №1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 12.10.2025).

6. GRECO. Fourth Evaluation Round: Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors — Ukraine. URL: <https://coe.int/greco> (дата звернення: 12.10.2025).

7. Key findings of the 2023 Report on Ukraine. Official site of European Commission. 2023. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_23_563_1 (дата звернення: 12.10.2025).

8. Система публічних закупівель Prozorro. Офіційний портал. URL: <https://prozorro.gov.ua/> (дата звернення: 12.10.2025).

9. Transparency International Ukraine. Висновки Єврокомісії про ефективність боротьби з корупцією в Україні (2024). URL: <https://ti-ukraine.org/news/vysnovky-yevrokomisiyi-pro-efektyvnist-borotby-z-koruptsiyeyu-v-ukrayini/> (дата звернення: 12.10.2025).

10. Зайцев В. Співпраця України з державами Європейського Союзу у сфері боротьби з корупцією. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/7246> (дата звернення: 12.10.2025).

Черних А.Ю

*студентка VI курсу юридичного факультету,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

Науковий керівник: Ткаля О.В.,

*канд. юрид. наук., доцент, доцент кафедри
конституційного та адміністративного права та процесу
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПІДХОДИ ЄС ДО БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В ОБОРОННОМУ СЕКТОРІ: ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

Корупція в оборонному секторі становить серйозну загрозу національній безпеці, знижуючи ефективність військових сил, підриваючи довіру до державних інституцій та створюючи умови для зловживань. Згідно з Індексом сприйняття корупції за 2024 рік, оприлюдненим Transparency International, Україна отримала 35 балів зі 100 можливих, що відповідає 105 місцю серед 180 країн [1]. Найбільш корумпованими залишаються сфери державних закупівель, ліцензування, розподілу бюджетних коштів та квотування. Це вимагає посилення антикорупційного моніторингу особливо вразливих секторів безпеки та реформування системи підбору кадрів у силових структурах. Європейський Союз має розвинуті механізми протидії корупції в оборонній сфері, які базуються на принципах прозорості, підзвітності та міжнародної співпраці. Досвід ЄС може стати цінним орієнтиром для України, особливо в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Європейський Союз активно сприяє протидії корупції в Україні, підтримуючи реформування правоохоронних органів, вдосконалення систем нагляду за 75% бюджетних витрат та підвищення відкритості в управлінні державою. У 2018 році ЄС направив 22,9 млн євро на проєкт «Антикорупційна ініціатива», що сприяло запровадженню електронної системи декларування майна державних службовців. Ключові засади антикорупційної політики ЄС охоплюють: прозорість у фінансових операціях і розподілі ресурсів, автономність антикорупційних інституцій та залучення громадських організацій до нагляду за владою [2].

На нашу думку, визнання корупції глобальною проблемою ще у середині 1990-х років стало переломним моментом, що активізувало діяльність міжнародних і регіональних організацій, таких як ООН, Рада Європи, ОЕСР, ЄС та Організація американських держав. Ця співпраця призвела до розробки комплексу міжнародних актів, включаючи

обов'язкові документи та рекомендації, які встановлюють стандарти боротьби з корупцією. Для України першими кроками в цьому напрямку стали ратифікація Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією (27 січня 1999 року) та Цивільної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією (4 листопада 1999 року), що мають локальний характер і застосовуються в межах певних країн. Ці документи заклали основу для подальшої інтеграції України в міжнародні антикорупційні процеси. [3].

Значним проривом у сфері протидії корупції стало ухвалення Конвенції ООН проти корупції 31 жовтня 2003 року Генеральною Асамблеєю ООН, яка нині є єдиним універсальним юридично обов'язковим документом, ратифікованим 181 країною. Для України цей документ набрав чинності 1 січня 2010 року, зобов'язавши державу впроваджувати його положення, що почалося з прийняттям Антикорупційної стратегії на 2014-2017 роки. Згідно зі статтею 5 Конвенції, кожна держава - учасниця має розробляти скоординовану політику, що базується на принципах правопорядку, належного управління, чесності, прозорості та відповідальності, залучаючи суспільство до цього процесу. На нашу думку, це створює міцну основу для системних змін у національному законодавстві. [3].

Ключовими елементами антикорупційної політики за Конвенцією ООН є розробка скоординованої політики з періодичним оновленням, створення незалежних антикорупційних органів та забезпечення доброчесності публічної служби через прозорі конкурси й етичні стандарти. Важливими є також прозорі закупівлі з публікацією процедур, спрощення адмінпроцесів і незалежність судів та прокуратури. Конвенція акцентує на доброчесності приватного сектору через співпрацю з бізнесом, запобігання конфлікту інтересів і контроль за відмиванням коштів. На нашу думку, активна участь суспільства, зокрема доступ до інформації та захист викривачів, є вирішальною для формування атмосфери несприйняття корупції, що відповідає меті міжнародних актів — запровадження єдиних стандартів через криміналізацію та превенцію [3].

Досвід розвинених країн показує, що антикорупційне законодавство повинно передбачати найсуворіші покарання за корупційні злочини — максимально великі штрафи і терміни ув'язнення, заборону професійної діяльності на майбутнє, позбавлення пенсії та соціальних пільг тощо. При цьому, відповідальність за вчинення корупційних діянь є невідворотною і не має строку давнини. Конфіскація коштів та майна, набутих злочинним шляхом, відбувається незалежно від їхнього кінцевого власника. Одним із найефективніших прикладів є система

електронного врядування e-Estonia в Естонії, яка мінімізувала корупційні ризики у державному секторі, забезпечивши прозорість взаємодії громадян і держави. Україна вже рухається в цьому напрямку завдяки впровадженню системи Prozorro, що дозволяє здійснювати електронні державні закупівлі, скорочуючи корупційні схеми та заощаджуючи державні кошти [4].

Максимально широке оприлюднення, прозорість та комп'ютеризація окремих процесів прийняття управлінських рішень у секторі безпеки (насамперед, щодо бюджетного планування, державних закупівель, аудиту, добору, атестації та призначення керівних кадрів) дозволить вивести їх із зони корупційних ризиків, а також позитивно позначиться на загальному іміджі силових структур. Професійне навчання фахівців (військовослужбовців та службовців) сектору безпеки слід розглядати як обов'язкову передумову поширення в силових структурах ідеології патріотизму, морально-етичної поведінки, несприйняття корупції.

Отож, можна виділити такі основні підходи ЄС до боротьби з корупцією в оборонному секторі [5], які слід запровадити і в Україні:

- використання електронних систем закупівель (наприклад, EU Tenders Electronic Daily) для мінімізації ризиків корупції, вимога оприлюднення контрактів та тендерних документів, запровадження незалежного нагляду за оборонними закупівлями;

- функціонування спеціалізованих органів на зразок Європейської прокуратури (EPPO), підрозділи якої розслідують зловживання у сфері оборонних фінансів;

- впровадження жорстких санкцій за корупційні злочини в оборонній сфері, запровадження механізмів захисту викривачів корупції, співпраця з міжнародними правоохоронними органами у розслідуванні корупційних схем;

- встановлення суворих правил щодо ротації посадових осіб у сфері оборонних закупівель;

- співпраця з Європейським оборонним агентством (EDA) для впровадження єдиних стандартів у закупівлях.

Також ефективним інструментом для системних змін в оборонному секторі, особливо в період післявоєнного відновлення є комплексні антикорупційні програми на рівні міністерств. Міністерство оборони України затвердило Антикорупційну програму на 2025-2026 роки, яка передбачає стратегічні напрямки протидії зловживанням, ґрунтуючись на культурі доброчесності та відповідальності серед посадовців. Програма включає удосконалення законодавства у сфері оборони для усунення прогалин, повну інвентаризацію військового майна з

оформленням прав на нерухомість і землю, запуск електронної системи контролю за використанням пального, аудит об'єктів інтелектуальної власності, впровадження прозорих механізмів оборонних закупівель, створення державної системи гарантування якості оборонної продукції та розробку автоматизованої системи управління чергою на житло для військових.

На нашу думку, акцент на моніторингу та навчанні посилює ефективність програми, роблячи її орієнтованою на довгострокові результати. Моніторинг здійснюватиме Департамент з питань запобігання та виявлення корупції, з регулярним аналізом виконання та публікацією результатів на офіційному сайті МОУ для забезпечення прозорості. Крім того, запроваджується комплексна система навчання, включаючи курси підвищення кваліфікації та тренінги з антикорупційного законодавства. Як зазначив полковник юстиції Сергій Степанян, тимчасово виконуючий обов'язки начальника Департаменту, пріоритетом є засади політики запобігання корупції, виконання державної антикорупційної програми та усунення виявлених ризиків. Реалізація програми сприятиме зміцненню обороноздатності держави через ефективне використання ресурсів та відповідність стандартам НАТО, затверджену відповідним наказом МОУ. [6]

Щодо цікавих новинок, то у застосунку Армія+, розробленому для Сил оборони України, з'явився новий навчальний курс «Стоп корупція. Уповноважені», спрямований на запобігання корупції у війську. Курс охоплює теми виявлення корупційних ризиків, запуску антикорупційних програм, електронного декларування та комунікації про антикорупцію в медіа. Спікерами виступають військовослужбовці та фахівці з питань запобігання корупції, а матеріали створено Науковим центром проблем виховання доброчесності та запобігання корупції Національного університету оборони України за підтримки Громадської спілки «Фонд підтримки реформ в Україні» та програми Посольства Великої Британії. Ми вважаємо, що інтеграція антикорупційної освіти в мобільні застосунки сприяє підвищенню доброчесності в армії, особливо враховуючи статистику використання Армія+. [7]

Підсумовуючи, можна стверджувати, що Україні вкрай необхідно провести реформування оборонного сектору, зокрема через запровадження прозорих механізмів закупівель за прикладом EU Tenders Electronic Daily, створення незалежних антикорупційних органів, подібних до Європейської прокуратури (EPPO), та впровадження жорстких санкцій за корупційні злочини. Посилення антикорупційних механізмів має включати обов'язкове декларування

доходів посадовців, захист викривачів та співпрацю з Європейським оборонним агентством (EDA) для адаптації стандартів НАТО. Впровадження цих заходів сприятиме підвищенню ефективності оборонних витрат, оптимізації ресурсів та зміцненню довіри як серед громадян, так і серед міжнародних партнерів.

Список використаних джерел

1. Україна в Індексі сприйняття корупції - 2024. TRANSPARENCY INTERNATIONAL UKRAINE. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 10.10.2025)
2. Боровик А. В. Зарубіжний досвід протидії корупційним кримінальним правопорушенням та можливість його застосування в Україні. *Правові новели*. 2021. № 14. С. 33 - 39.
3. Міжнародне антикорупційне законодавство та Конвенція ООН проти корупції: до чого тут Україна?. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/mizhnarodne-antykoruptsiyne-zakonodavstvo-ta-konventsiya-oon-proty-koruptsiyi-do-chogo-tut-ukrayina/> (дата звернення: 14.10.2025).
4. Зайцев В. О. Співпраця України з державами Європейського Союзу у сфері боротьби з корупцією: кваліфікац. роб. магістра. Дніпро: Ун-т мит. справи та фінансів, 2025. 81 с.
5. Легка О. В. Вплив корупційних ризиків на трансформацію оборонних закупівель в Україні. *Правова позиція*. 2024. № 1 (42). С. 64-68.
6. Міноборони комплексно бореться із зловживанням в оборонному секторі – затверджено Антикорупційну програму на 2025-2026 роки. Міністерство оборони України. 3 січня 2025. URL: <https://mod.gov.ua/news/minoboroni-kompleksno-boretsya-iz-zlovzhivannyam-v-oboronnomu-sektori-zatverdzheno-antikorupcijnu-programu-na-2025-2026-roki> (дата звернення: 13.10.2025)
7. В Армія+ з'явився навчальний курс про запобігання корупції у війську. Міністерство оборони України. 25 липня 2025. URL: <https://mod.gov.ua/news/v-armiya-z-yavivsyia-navchalnij-kurs-pro-zapobigannya-korupcziji-u-vijsku> (дата звернення: 13.10.2025)

Хабловська А.

здобувачка вищої освіти II курсу,

ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

Науковий керівник: Валецька О.В.,

канд. юрид наук,

доцент кафедри історії та теорії держави і права,

ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ СТАНДАРТІВ ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

У сучасних умовах, коли корупція залишається одним із ключових викликів для національної безпеки України, академічна доброчесність та впровадження антикорупційних стандартів у закладах вищої освіти Міністерства внутрішніх справ (МВС) набувають стратегічного значення. Заклади системи МВС готують майбутніх правоохоронців, від професійної та етичної поведінки яких залежить ефективність діяльності правоохоронних органів та довіра громадян [1, с. 22].

За даними Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), корупційні ризики у сфері освіти сягають 30–40%, особливо у професійних університетах, через непрозорість процедур оцінювання та адміністрування, що безпосередньо впливає на якість підготовки кадрів для МВС. Опитування НАЗК показали, що 65% українців готові довіряти поліції лише за умови демонстрації етичних стандартів викладачів та випускників [1, с. 22].

Впровадження академічної доброчесності є частиною державної антикорупційної політики, закріпленої в Стратегії національної безпеки та в планах реалізації Національної антикорупційної стратегії на 2023–2025 роки; ці аспекти детально аналізуються в наукових дослідженнях і аналітичних матеріалах про освіту й антикорупційну політику України [2, с. 46–48; 3, с.10–12]. Освіта у цьому контексті виступає превентивним механізмом: замість реактивних покарань — проактивне формування етичних навичок та поведінки, де академічна доброчесність слугує мостом між теорією права та практикою антикорупційного життя [2, с. 30].

Мета цього дослідження полягає у визначенні основних напрямів впровадження антикорупційних стандартів через систему академічної доброчесності у вишах МВС. Основні напрями охоплюють чотири ключові сфери:

Організація освітнього процесу — впровадження спеціальних дисциплін («Антикорупція та доброчесність», «Професійна етика правоохоронця»), інтеграція кейсів реальної корупції, рольових ігор та тренінгів [3, с.8; 5, с.8]

У НАВС курс «Антикорупція та доброчесність» охоплює 100% курсантів і передбачає аналіз реальних кейсів корупції у силових структурах, обговорення етичних дилем та моделювання правильних рішень

Адміністрування — прозорість процедур оцінювання, електронні залікові відомості, відкриті конкурси на стипендії та гуртожитки [4, с. 9]. У ХНУВС впроваджено електронну систему оцінювання та автоматичну перевірку робіт на плагіат, що, за даними досліджень, зменшило ризик порушень на близько 35% [4, с.9; 7, с.14].

Антикорупційна просвіта — регулярні тренінги для студентів та викладачів, круглі столи, інтерактивні лекції та наукові заходи. У ЛДУВС щомісяця проводяться заходи з аналізу реальних кейсів корупції та обговорення етичних рішень, а також тематичні олімпіади для студентів [5, с.12].

Партнерство з зовнішніми стейкхолдерами — співпраця з НАЗК, громадськими організаціями, міжнародними фондами (UNDP, USAID) та участь у програмах НАТО; такі форми співпраці детально відображені в практичних рекомендаціях для вишів системи МВС [5, с. 11; 9, с.12–14].

Нормативна база ґрунтується на аналізі законодавчих і підзаконних актів України та інституціональних документах університетів; у наукових джерелах детально розглядається імплементація статей законодавства про освіту та запобігання корупції в університетській практиці

На практиці в університетах системи МВС (зокрема, у Національній академії внутрішніх справ, Львівському, Харківському та Донецькому державних університетах внутрішніх справ) створено цілісну систему забезпечення академічної доброчесності, яка включає розробку та дію внутрішніх нормативних документів — положень, кодексів честі, наказів ректора та рішень вчених рад. Кожен заклад має Комісію з питань академічної доброчесності та етики, яка розглядає випадки можливих порушень, надає роз'яснення та проводить профілактичні заходи [6, с. 10–16].

У Національній академії внутрішніх справ діє Положення про академічну доброчесність (наказ № 1017 від 04.11.2022), що встановлює чіткі вимоги до академічної поведінки здобувачів освіти й працівників, визначає процедури перевірки робіт на плагіат, а також

механізми відповідальності. У Донецькому державному університеті внутрішніх справ створено спеціальну групу сприяння академічній доброчесності, яка координує роботу викладачів, кураторів і студентів у напрямі запобігання академічним порушенням [6, с.16]. У Харківському національному університеті внутрішніх справ практикується системна перевірка кваліфікаційних робіт через електронні антиплагіатні системи та регулярні тренінги для гарантів освітніх програм [7, с. 12–13].

У Львівському державному університеті внутрішніх справ особлива увага приділяється просвітницькій роботі; університет відзначений НАЗК за впровадження принципів прозорості та доброчесності, а студенти регулярно долучаються до круглих столів і наукових заходів з академічної етики [7, с. 14–15].

Порівняно з цивільними університетами система доброчесності у ЗВО МВС є більш формалізованою та контрольованою, що зумовлено специфікою підготовки фахівців для публічної служби й органів правопорядку. Якщо в цивільних університетах акцент робиться на академічній культурі та саморегуляції, то в закладах МВС — на адміністративному контролі, обов'язковості дотримання етичних норм та системі відповідальності [8, с. 102].

Електронні системи перевірки на плагіат, прозора система оцінювання та електронні залікові відомості суттєво знижують суб'єктивність. У деяких вишах використовуються Plagium, Duplichecker, Plagiarisma; охоплення перевіркою сягає високих показників (до 95% текстів у певних підрозділах) та дозволяє виявляти некоректні цитати й факти плагіату майже в автоматичному режимі. Застосування таких інструментів дає змогу знизити кількість порушень та підвищити прозорість процедур оцінювання

Крім того, деякі університети проводять конкурси та олімпіади, спрямовані на виявлення та заохочення студентів, які демонструють високий рівень академічної доброчесності; винагороди включають публічне визнання, сертифікати, можливості участі у міжнародних програмах та додаткові бали при розподілі стипендій [9, с.46].

Складовою впровадження антикорупційних стандартів є співпраця з зовнішніми партнерами — НАЗК, громадськими організаціями, міжнародними фондами (UNDP, USAID). Такі ініціативи допомагають закріпити принципи прозорості, відкритості та підзвітності с.30; Важливим напрямом реалізації є також розвиток партнерства з міжнародними структурами, зокрема програмою НАТО «Building Integrity», що спрямована на формування демократичних цінностей,

підзвітності та прозорості управління у сфері безпеки й оборони [9, с.12–14].

У межах програми НАТО «Building Integrity», започаткованої в Україні, реалізуються навчальні заходи, семінари та тренінги для представників силових структур, включно з університетами системи МВС; головна мета — підвищення прозорості та зниження корупційних ризиків у секторі безпеки, розвиток професійної етики серед персоналу [9, с.12–14].

Водночас на шляху впровадження академічної доброчесності існують суттєві виклики та складнощі. Одним із головних є опір змінам серед частини студентів і викладачів, які звикли до менш формалізованих підходів та не завжди розуміють важливість доброчесності як етичної та професійної норми]. Ще одним викликом є неповна інтеграція технологічних інструментів, зокрема антиплагіатних систем, у всі освітні процеси та наукові дослідження; вибірковість перевірок знижує ефективність контролю та залишає прогалини в системі [10, с.46]. Також існують організаційні та адміністративні складнощі — недостатність підготовлених фахівців для проведення тренінгів, моніторингу та консультацій, а також дефіцит фінансування для регулярних профілактичних заходів і міжнародних програм

Впровадження антикорупційних стандартів та розвиток академічної доброчесності в закладах вищої освіти системи МВС України є ключовим елементом формування етичної культури та професійної відповідальності майбутніх фахівців правоохоронних органів. Це потребує системного підходу: розробки інноваційних навчальних програм, посилення інституційної спроможності, співпраці з міжнародними партнерами та залучення громадського контролю. Такий підхід сприятиме підвищенню якості освіти, зниженню корупційних ризиків і підготовці фахівців, здатних ефективно виконувати свої обов'язки в умовах сучасних викликів [10, с.47-50].

Список використаних джерел

1. Національне агентство з питань запобігання корупції. Корупційні ризики у сфері освіти в Україні : аналітичний звіт / Нац. агентство з питань запобігання корупції. Київ. НАЗК, 2022. 48 с.
2. Іванова О. В. Академічна доброчесність в системі вищої освіти України : монографія. Київ. Академвидав. 2021. 240 с.
3. Петренко С. М. Антикорупційна політика: національна стратегія та план дій (2023–2025) : аналітична монографія. Львів. Центр аналітики. 2023. 120 с.

4. Ковальчук М. П. Антикорупційна освіта у вищих навчальних закладах системи МВС : монографія. Київ. Вид-во Нац. академії внутр. справ. 2022. 200 с.

5. Сидоренко А. Курс «Антикорупція та доброчесність» у Національній академії внутрішніх справ. *Право і безпека*. 2022. № 3. С. 7-15.

6. Львівський державний університет внутрішніх справ. Практики академічної доброчесності : звіт. ЛДУВС. Львів. ЛДУВС. 2022. 36 с.

7. Шевченко О. П. Електронні антиплагіатні системи в закладах вищої освіти України. *Вища освіта України*. 2021. № 4. С. 10-18.

8. Мельник В. І. Професійна етика правоохоронця: монографія. Харків : ХНУВС. 2020. 160 с.

9. Building Integrity (Розбудова доброчесності) в Україні: звіт / пер. та упор. Київ. Офіс НАТО в Україні, 2019. 56 с.

10. Горбань І. Впровадження академічної доброчесності: проблеми та перспективи. *Освіта і суспільство*. 2022. № 2. С. 40-52.

UDC 343.352 + 35.072.22] (091)(043.2)

Sherstyuk A. A.,
higher education student, second year,
Scientific supervisor: Oksana Valetska,
Ph.D., Associate Professor,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv

IMPERATIVE REGULATION AS A VECTOR OF ANTI-CORRUPTION TRANSFORMATION: A RETROSPECTIVE ANALYSIS

Contemporary anti-corruption transformations around the world are increasingly relying on imperative mechanisms of legal regulation, which provide for mandatory rather than recommendatory norms, procedures, and sanctions. In the context of increasing political corruption, conflicts of interest, and opacity of government decisions, imperative regulation is becoming a key tool for ensuring the rule of law and restoring public trust in government institutions. Its goal is not only to punish corruption offenses, but also to create a regulatory environment that minimizes opportunities for abuse through clear legal restrictions, procedural certainty, and personal accountability.

The relevance of the topic is due to the fact that in most countries, anti-corruption policy still remains between declarative statements and actual law enforcement. Therefore, there is a need for a theoretical understanding of imperative regulation as a vector of systemic change—the transition from formal compliance with anti-corruption standards to their effective implementation in public administration, justice, the economy, and civil society.

Corruption has accompanied humanity since ancient times. Already in Babylon, Athens, and Rome, there were various forms of abuse of power and bribery, as well as attempts to counteract them—from ostracism and vetting of candidates to laws and tribunals. However, the effectiveness of these measures was limited due to weak institutions and political manipulation. Historical experience shows that laws alone are not enough to combat corruption; mature institutions, citizen participation, and an ethical culture are also needed. [1]

Even in ancient times, humanity faced the problem of corruption, and the first attempts to overcome it can be seen as far back as Babylon. For example, around 2400 BC, King Urkagan of Lagash carried out reforms aimed at limiting abuses by judges and officials. He also protected the poor and reduced the tax burden, demonstrating his efforts to make the government more just. Later, during the reign of King Hammurabi (1792-1750 BC), the famous code consisting of 282 rules was created. It clearly spelled out the responsibility for corrupt actions. For example, §5 stated that a judge who changed his decision had to pay a fine of 12 times the amount and be removed from office. And §33-34 provided for the death penalty for military officials who abused their power—substituting recruits, appropriating property, or demanding gifts. This shows that the punishments were very severe, even to the point of execution, and this emphasized the importance of fighting corruption for the stability of the state.

Corruption was also widespread in ancient Rome. The term “corruption” itself comes from the Latin word “*corrumpere*,” which means to spoil or corrupt. In Rome, corruption permeated all spheres of life—the judicial system, the army, and politics. Special institutions were established to control it, including censors who monitored the morality and financial transparency of officials. Special tribunals were also created, such as under the Lex Calpurnia law of 149 BC, which dealt with cases of extortion. Among the legislative acts, it is worth mentioning Lex Julia de repetundis (59 BC), which was directed against extortion by officials, as well as Leges sumptuariae – laws that limited excessive spending on banquets, gifts, gold, and property. Lex Claudia (218 BC) prohibited senators from owning large ships in order to prevent them from influencing trade.

In practical terms, public speeches played an important role in the fight against corruption, such as those by Cicero, who openly condemned bribery. Julius Caesar also attempted to reform the tax collection system by replacing private tax collectors with civil servants. He even tried to limit the bribery of voters, but the tradition of buying votes remained alive. The Laws of the Twelve Tables, in particular Table IX, provided for the death penalty for judges who took bribes, which once again confirms the seriousness with which corruption was treated in Roman society.

The above examples show that since ancient times, corruption has been perceived as a threat to public order, and the authorities have tried to combat it through laws, institutions, and public condemnation. Although the methods varied, from ethical control to the death penalty, the main thing that was already recognized at that time was that without transparency and accountability of officials, the state cannot be stable.

Discussions about the nature of power and humanity took place not only in Europe, but also in ancient China. For example, Confucianism, represented by Confucius, Mencius, and Sima Qian, was based on the idea that humans are naturally intelligent and capable of learning. Therefore, they can govern themselves, and the state should only provide the basics—food, an army, and the trust of the people. Economically, Confucians opposed taxes on trade and monopolies, believing that the market was a place of exchange, not profiteering. In their opinion, the foundation of the state is the individual and the family. Sima Qian, who lived during the Han dynasty, believed that once the foundations of the economy (agriculture, crafts, trade) had been laid, the state should step aside and allow people to develop independently.

The opposite position was taken by the legalists Shang Yang, Han Fei-zi, and Xun-zi. They believed that humans are naturally greedy, selfish, and prone to chaos, so the state must strictly control the people and their wealth. In the economy, this manifested itself in the support of state monopolies, strict control of trade and taxation, and restrictions on merchants and craftsmen. Li Si, a disciple of Xunzi, introduced high taxes and censorship, including the burning of books, during the Qin dynasty. Legalism helped to quickly unify China in 221 BC, but excessive cruelty led to the fall of this dynasty.

Thus, Legalism proved to be an effective tool for the rapid centralization of power and the establishment of administrative order, but excessive control had a destructive effect on the stability of state administration in the long term. In contrast, the Confucian doctrine demonstrated greater adaptability and social viability, which led to its revival during the Han dynasty as the basis for a more moderate and balanced state policy [2].

In today's environment, corruption in Ukraine is not only a social and legal issue, but also a security issue that undermines the stability of state

institutions and citizens' trust in the government. It slows down reforms, weakens defense capabilities, and threatens internal stability. Therefore, the state's anti-corruption policy increasingly relies on imperative legal regulation mechanisms aimed at strengthening control, accountability, and personal responsibility of officials.

The fight against corruption is based on three systemic approaches. Institutional – the creation of independent anti-corruption bodies (NABU, SAP, NACP), specialized courts, and the improvement of procedures. Economic – eliminating material incentives for corruption by increasing civil servants' incomes, simplifying regulation, and ensuring the inevitability of punishment. Socio-psychological – forming an anti-corruption culture, ethics of public administration, and public control.

Mandatory mechanisms are enshrined in the Anti-Corruption Strategy until 2025 and the State Anti-Corruption Program (2023), which covers more than a thousand measures in fifteen risk areas. The goal is to ensure coordinated action by authorities, prevent violations, and create a transparent system for post-war recovery. [3]

Summarizing the results of the retrospective analysis, it should be noted that imperative regulation is a key factor in anti-corruption transformation, as it ensures regulatory certainty, legal predictability, and the inevitability of liability for corrupt actions. The historical experience of various legal systems proves that it is precisely the imperative nature of legal norms that can create effective mechanisms for preventing abuse of power and shaping an institutional culture of intolerance to corruption. At the same time, the effectiveness of such regulation depends on the balance between strict law enforcement and adherence to the principles of the rule of law and human rights. Thus, imperative regulation not only serves as a legal deterrent, but also acts as a vector for profound systemic changes aimed at establishing integrity, transparency, and accountability in public administration.

References

1. Behind Qin's Rapid Collapse: Legalist Policies and Consequences. URL: [View of Behind Qin's Rapid Collapse: Legalist Policies and Consequences](#) (дата звернення: 29.09.2025)
2. Confucianism or Legalism? A Grand Debate on Human Nature and Economic Thought. URL: [Confucianism or Legalism? A Grand Debate on Human Nature and Economic Thought](#) (дата звернення: 29.09.2025)
3. Антикорупційна політика в органах державної влади України: теоретичний дискурс URL: [ISSN 2071-4653](#) (дата звернення: 13.10.2025)

*Щегельська Т. Є.,
здобувачка вищої освіти IV курс,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Ткаля О. В.,
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри
конституційного та адміністративного права і процесу
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЗАХИСТ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ: ВІД ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДИРЕКТИВИ ДО УКРАЇНСЬКОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Захист викривачів корупції є одним із найважливіших елементів сучасних антикорупційних систем, що набуває особливого значення в контексті європейської інтеграції України та необхідності приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів [1]. Директива ЄС 2019/1937 «Про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства Союзу» стала знаковим документом, що заклав основи сучасної європейської моделі захисту викривачів [2]. Цей правовий акт запровадив комплексний підхід до захисту осіб, які повідомляють про порушення, поширивши свою дію на широкий спектр сфер, включаючи державні закупівлі, фінансові послуги, захист довкілля, громадське здоров'я та інше.

Європейська модель захисту викривачів базується на кількох фундаментальних принципах [3]. Насамперед, це принцип багаторівневості каналів повідомлення, що включає внутрішні канали в організаціях, зовнішні канали через компетентні національні органи та можливість публічного розкриття інформації за певних чітко визначених обставин. Кожен рівень має свої особливості та процедури, що дозволяє викривачу обрати найбільш відповідний спосіб повідомлення залежно від конкретних обставин. Принципово важливою є презумпція добросовісності викривача до доведення протилежного, що створює міцну правову основу для захисту особи, яка повідомляє про порушення.

Директива категорично забороняє будь-які форми переслідування викривачів, включаючи пряме чи непряме переслідування, дискримінацію, звільнення, пониження в посаді, втрату можливостей для просування по службі та примус. Особливо важливим є те, що захист поширюється не лише на самих викривачів, але й на осіб, пов'язаних з ними, включаючи колег та родичів, які можуть зазнати переслідувань у зв'язку з діяльністю викривача. Директива передбачає

ефективні засоби правового захисту та відшкодування завданої шкоди, включаючи компенсацію матеріальних збитків, моральної шкоди та відновлення порушених прав.

Міжнародний досвід надає цінні уроки для України [4]. Франція демонструє ефективність комплексної системи захисту як у публічному, так і в приватному секторах, де створено спеціалізовані органи з широкими повноваженнями. Нідерланди створили систему незалежних установ для розгляду справ викривачів, які мають високий авторитет у суспільстві та ефективно захищають права викривачів. Цей досвід підкреслює кілька важливих принципів: незалежність органів захисту є критично важливою для їх ефективності, комплексний підхід має включати не лише правові гарантії, але й психологічну, матеріальну та професійну підтримку, а превентивні заходи є більш ефективними за каральні.

Україна розпочала формування власної системи захисту викривачів задовго до прийняття європейської директиви. Перші кроки було зроблено із прийняттям 14 жовтня 2014 році Закону «Про запобігання корупції», який набрав чинності 26 жовтня 2014 року і заклав початкові правові основи для захисту осіб, які повідомляють про корупційні правопорушення [5]. Цей закон визначив основні поняття, права викривачів та обов'язки органів щодо їх захисту, проте його норми носили досить загальний характер і потребували подальшої деталізації [6]. Доповненням до законодавчої бази служать численні підзаконні акти, методичні рекомендації та роз'яснення компетентних органів.

Інституційна структура України у сфері захисту викривачів є досить розгалуженою. Національне агентство з питань запобігання корупції виступає як центральний орган у цій сфері, відповідальний за формування та реалізацію державної політики [7]. НАЗК здійснює методичне керівництво діяльністю інших органів, веде реєстр викривачів, розглядає повідомлення про можливі переслідування та вживає заходи для захисту прав викривачів. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини відіграє роль додаткового каналу захисту, особливо у випадках, коли переслідування здійснюються з боку державних органів. Спеціалізовані підрозділи в органах прокуратури та поліції забезпечують кримінально-правовий захист викривачів. Окрему роль відіграють галузеві органи та організації, які створили внутрішні системи захисту викривачів.

Порівняльний аналіз європейських стандартів та української практики виявляє як позитивні досягнення, так і значні проблемні аспекти. Серед позитивних аспектів слід відзначити законодавче закріплення права на захист викривачів на рівні спеціального закону,

створення спеціалізованих інституцій та розвиток внутрішніх каналів повідомлення в органах державної влади.

Водночас існують значні розбіжності з європейськими стандартами. Основною проблемою є обмежене коло суб'єктів захисту, оскільки українське законодавство недостатньо охоплює приватний сектор, особливо малий та середній бізнес. Якщо європейська директива поширюється на всі організації з понад п'ятдесятьма працівників, то в Україні більшість приватних підприємств взагалі не мають внутрішніх систем захисту викривачів. Механізми відшкодування завданої викривачу шкоди залишаються слабкими та неефективними. На відміну від європейських стандартів, які передбачають комплексну компенсацію всіх видів збитків, включаючи упущену вигоду та моральну шкоду, українська система обмежується переважно формальними гарантіями без ефективних механізмів їх реалізації.

За даними соціологічного дослідження «Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність» підтримка викривачів досягла рекордного рівня – 74,3% серед населення та 85,8% у бізнес-середовищі. Проте критично низьким залишається рівень довіри до державних органів у питаннях їх захисту через побоювання негативних наслідків, негативний історичний досвід та культурні стереотипи. Це пов'язано як з об'єктивними недоліками системи, так і з негативним історичним досвідом та культурними стереотипами [8]. Процедури розгляду повідомлень про переслідування викривачів є занадто формалізованими, тривалими та часто не враховують специфіку ситуацій, з якими стикаються викривачі.

Впровадження європейських стандартів в Україні стикається з серйозними культурно-соціальними бар'єрами. У суспільстві ще міцно вкорінені стереотипи щодо «донесення», які перешкоджають формуванню розуміння викривання корупції як громадянської позиції та суспільного обов'язку. Ці стереотипи формувалися протягом десятиліть тоталітарного режиму, коли донос часто використовувався як інструмент політичних репресій, і їх подолання вимагає тривалих зусиль. Недовіра до державних інституцій базується на реальних випадках неефективності або корупції в державних органах, що створює замкнуте коло. Страх переслідувань і соціального відторгнення створює додаткові перешкоди, особливо в малих спільнотах, де анонімність практично неможлива.

Інституційні недоліки включають недостатнє фінансування програм захисту, що проявляється у браку ресурсів для проведення ефективних розслідувань, надання матеріальної підтримки викривачам та реалізації превентивних заходів. Брак спеціалізованої підготовки посадових осіб,

які працюють з викривачами, призводить до неправильного розуміння їх потреб та неадекватного реагування на їх звернення. Слабка координація між різними органами влади створює ситуації, коли викривачі отримують суперечливі вказівки або їх справи губляться між різними відомствами.

Процедурні проблеми проявляються у надмірній тривалості розгляду скарг викривачів, що може тягнутися місяцями або навіть роками. Недостатня ефективність тимчасових заходів захисту означає, що викривачі не отримують негайного захисту в критичних ситуаціях. Складність доведення факту переслідування за викривацьку діяльність пов'язана з тим, що переслідувачі часто маскують свої дії під легітимні управлінські рішення або використовують непрямі методи впливу.

Для успішного наближення до європейських стандартів Україна потребує комплексних законодавчих змін. Розширення кола захищених осіб відповідно до Директиви ЄС має включати не лише працівників, але й підрядників, постачальників, акціонерів та інших осіб, які можуть мати доступ до інформації про порушення. Удосконалення процедур внутрішнього повідомлення має передбачати чіткі строки розгляду повідомлень, вимоги до конфіденційності та захист від переслідувань на всіх етапах процесу. Посилення відповідальності за переслідування викривачів має включати не лише кримінальну та адміністративну відповідальність, але й дисциплінарну відповідальність посадових осіб. Необхідно також запровадити ефективні механізми компенсації всіх видів збитків, завданих викривачам.

Практичні заходи повинні включати проведення широких інформаційних кампаній для зміни суспільної свідомості, що має бути довготривалою та системною роботою з використанням різних каналів комунікації. Навчання посадових осіб європейським стандартам має стати обов'язковою складовою їх професійної підготовки. Створення сучасних електронних платформ для безпечного повідомлення про корупційні порушення має забезпечити анонімність, зручність використання та надійний захист інформації.

Стратегічне планування реформ має базуватися на поетапному підході. У короткостроковій перспективі необхідно прийняти зміни до законодавства для повної імплементації положень Директиви ЄС, створити єдину електронну платформу для повідомлень про порушення та запровадити обов'язкове навчання для всіх посадових осіб, які працюють у сфері захисту викривачів. Ці заходи можуть бути реалізовані протягом одного-двох років за умови політичної волі та належного фінансування.

Середньострокові заходи, розраховані на три-п'ять років, повинні включати створення незалежного органу захисту викривачів з чітко визначеними повноваженнями та достатніми ресурсами, розробку та впровадження спеціальних програм соціального захисту викривачів, включаючи матеріальну підтримку та допомогу в працевлаштуванні, а також проведення комплексної оцінки ефективності існуючої системи з залученням міжнародних експертів.

Довгостроковими цілями, які можуть бути досягнуті протягом п'яти-десяти років, є формування в українському суспільстві культури прозорості та підзвітності, коли викривання корупції сприймається як громадянський обов'язок. Досягнення високого рівня довіри до системи захисту викривачів потребуватиме тривалої роботи з демонстрації її ефективності та справедливості. Повна інтеграція в європейську мережу захисту викривачів означатиме не лише формальне приведення законодавства у відповідність до європейських стандартів, але й досягнення реальної ефективності системи на рівні кращих європейських практик.

Підсумовуючи, можна зазначити, що захист викривачів корупції є фундаментальним елементом демократичного врядування, який відображає зрілість суспільства та його готовність боротися з корупцією. Успішна імплементація європейської моделі захисту викривачів в Україні сприятиме не лише ефективній боротьбі з корупцією, але й загальному зміцненню верховенства права, підвищенню довіри до державних інституцій та утвердженню демократичних цінностей в українському суспільстві. Це є особливо важливим в контексті європейської інтеграції України та її прагнення стати повноправним членом європейської спільноти демократичних держав, де захист викривачів розглядається як один із ключових індикаторів якості демократичних інститутів та ефективності боротьби з корупцією.

Список використаних джерел

1. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2322- IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 29.09.2025).

2. Директива (ЄС) 2019/1937 Європейського парламенту і ради ЄС від 23.10.2019 «Про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства союзу». URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/Dyrektyva-YES-20191937.pdf> (дата звернення: 05.10.2025).

3. НАЗК | Національне агентство з питань запобігання корупції.
URL: <https://nazk.gov.ua/uk/misiya-i-tsinnosti/> (дата звернення: 02.10.2025).

4. Колодязний М.Г. Інститут викривачів корупції: зарубіжний досвід, перспективи формування в Україні. Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції: матеріали круглого столу, Київ, 2 листопада 2018 р. / редкол.: В.Черней, К.Ланчинська, А.Фодчук та ін. Київ: НАВС, 2018. С. 67-70.

5. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 29.09.2025).

6. Карелін В.В. Викривач як суб'єкт запобігання кримінальним корупційним правопорушенням. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 2. С. 229-231.

7. Закон про викривачів гарантує повну анонімність і винагороду – голова НАЗК. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3259027-zakon-pro-vikrivaciv-garantue-povnu-anonimnist-i-vinagorodu-golova-nazk.html> (дата звернення: 29.09.2025).

8. Калітенко О. Захист викривачів: що (не) змінилося? URL: <https://ti-ukraine.org/blogs/zahyst-vykryvachiv-shho-ne-zminylosya/> (дата звернення: 02.10.2025).

УДК: 339.543»2024/2025»(477)(043.2)

Юзьків Д.В.

*здобувачка вищої освіти III курсу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Валецька О. В.,
канд. юрид. наук, доцент кафедри
історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

МІСЦЕ САП З-ПОМІЖ ІНШИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ ТА ЗМІСТ ВЗАЄМОДІЇ З НИМИ

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) – це самостійний структурний підрозділ у системі прокуратури, створений для нагляду за розслідуваннями топ-корупції та підтримання обвинувачення у відповідних справах. Такий статус забезпечує

незалежність САП у процесуальній діяльності від інших органів прокуратури та будь-яких інших суб'єктів протидії корупції.

Взаємодія САП з НАБУ. Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – це орган досудового розслідування, підслідність якого охоплює корупційні злочини, вчинені високопосадовцями. САП та НАБУ утворюють подвійний механізм: НАБУ розслідує, а САП здійснює процесуальний нагляд і обвинувачення. Їхня взаємодія відбувається на двох рівнях – організаційному та функціональному.

Організаційний рівень співпраці САП і НАБУ. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII наділяє Бюро низкою повноважень, реалізація яких вимагає узгодженої роботи з прокурорами САП. Наприклад, директор НАБУ має право створювати спеціальні комісії із числа співробітників НАБУ, прокурора САП, представників інших державних органів та громадських об'єднань для розгляду питань захисту прав осіб, які співпрацюють з НАБУ. Рішення таких комісій (щодо усунення виявлених порушень прав) є обов'язковими для розгляду відповідними державними органами [1].

Крім того, за рішенням директора НАБУ, погодженим із прокурором САП, Бюро має право витребувати від інших правоохоронних органів оперативно-розшукові справи та кримінальні провадження, що стосуються злочинів, віднесених законом до підслідності НАБУ. Цей механізм дозволяє сконцентрувати всі дотичні матеріали в одному органі для ефективного розслідування. Також письмовим рішенням директора НАБУ (або його заступника), погодженим із прокурором, можуть створюватися спільні слідчі групи, до яких входять детективи НАБУ та оперативні працівники інших органів. Це забезпечує скоординоване проведення слідчих дій у складних багатоепізодних справах.

Важливим запобіжником внутрішньої доброчесності є норма, за якою підрозділ внутрішнього контролю НАБУ у разі виявлення інформації про можливе кримінальне правопорушення, вчинене працівником НАБУ, негайно інформує Генерального прокурора або його заступника. САП (як частина Офісу Генпрокурора) отримує сигнал про ймовірні зловживання всередині НАБУ, що дозволяє своєчасно реагувати.

Відповідно до КПК, багато ключових процесуальних рішень детектива потребують обов'язкового погодження прокурора САП. Зокрема, мова про такі документи, як: повідомлення особі про підозру; клопотання до слідчого судді про проведення обшуків, оглядів, інших слідчих або негласних слідчих дій; запити про міжнародну правову допомогу чи передачу провадження; клопотання про застосування

запобіжних заходів (наприклад, тримання під вартою) або відсторонення від посади; клопотання про арешт майна; дозволи на затримання підозрюваного тощо. Фактично, жодне важливе рішення в розслідуванні топ-корупційної справи не приймається детективом одноосібно – прокурор САП здійснює постійний нагляд і дає санкцію на процесуальні дії.

Закон також передбачає, що НАБУ може розширювати свою діяльність за узгодженням із САП. Так, за п.5 ч.1 ст.17 Закону «Про НАБУ» директор Бюро за погодженням з прокурором САП має право отримувати від банків, фінансових установ та інших підприємств інформацію про операції, рахунки, вклади і угоди фізичних чи юридичних осіб, якщо це потрібно для виконання обов’язків НАБУ. Це звільняє детективів від зайвих бюрократичних перепон (наприклад, отримання судового рішення) при зборі фінансових доказів у корупційних справах.

Більш того, згідно з п.2 ч.1 ст.17 Закону «Про НАБУ», детективи НАБУ за рішенням директора та за погодженням із прокурором САП можуть розслідувати і злочини, які формально віднесені до підслідності інших органів, якщо це необхідно для виявлення та розкриття корупційних правопорушень. Такий підхід запобігає ситуаціям, коли пов’язані злочини штучно розмежовуються між різними органами – натомість, усі аспекти справи можуть розслідуватися комплексно командою НАБУ–САП.

Ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) також здійснюється обома інституціями: право реєструвати кримінальні провадження мають як детективи НАБУ, так і прокурори САП. Відповідно до ч.1 ст.214 Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 № 4651-VI, хто першим вніс відомості про злочин до ЄРДР (НАБУ чи САП), той і розпочинає розслідування або доручає його проведення. У разі реєстрації провадження прокурором, він визначає детектива для здійснення досудового слідства (ч.6 ст.214 КПК), а якщо реєстрацію провів детектив – відповідний процесуальний керівник із числа прокурорів САП призначається автоматично (ч.7 ст.214 КПК) [2].

Взаємодія САП з НАЗК. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) виконує превентивну та контролюючу роль у антикорупційній системі. Агентство веде Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави, а також реєстр осіб, притягнутих за корупційні правопорушення. Робота НАЗК тісно переплітається з діяльністю САП і НАБУ у сфері фінансового контролю чиновників. Зокрема, серед злочинів, підслідних

НАБУ, є подання завідомо недостовірних відомостей у декларації (ст.366¹ Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III) та незаконне збагачення (ст.368² КК). Виявлення таких злочинів залежить від результатів перевірки електронних декларацій, яку здійснює саме НАЗК. Якщо НАЗК під час перевірки декларації виявляє ознаки кримінального правопорушення, інформація передається детективам НАБУ. Надалі детективи проводять розслідування, а прокурори САП здійснюють процесуальний нагляд, – отже, усі три органи змушені взаємодіяти безпосередньо у цих справах [3].

Крім інформаційної взаємодії, САП і НАЗК співпрацюють шляхом спільних заходів. Проводяться регулярні конференції, робочі групи, семінари, наради за участі представників САП і НАЗК, де обговорюється вдосконалення антикорупційної політики, проблеми, що виникають у практиці, та шляхи їх вирішення. Ініціювати такі заходи може як САП, так і НАЗК – закон надає обох сторонам право виступати організатором співпраці. Подібна комунікація сприяє виробленню узгоджених підходів, наприклад, щодо підготовки антикорупційних програм в державних установах або аналізу типових порушень, виявлених НАЗК.

Важливим елементом контролю є повноваження НАЗК щодо нагляду за доброчесністю та етикою співробітників САП. Згідно з п.8 ч.1 ст.12 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII, НАЗК має право вносити припис керівнику відповідного органу (в тому числі антикорупційної прокуратури) про порушення вимог антикорупційного законодавства – наприклад, щодо етичної поведінки чи конфлікту інтересів. Такий припис є обов'язковим до розгляду і виконання. Одночасно п.9 цієї ж статті наділяє НАЗК право отримувати від посадових осіб письмові пояснення щодо можливих порушень вимог про етику, конфлікт інтересів або недостовірні дані в деклараціях. Тобто, якщо виникають підозри стосовно доброчесності прокурора САП, НАЗК може офіційно звернутися з вимогою надати пояснення чи усунути порушення. Ці інструменти забезпечують додатковий зовнішній контроль за діяльністю САП у частині дотримання антикорупційних стандартів [4].

Взаємодія САП з АРМА. Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами (АРМА) відіграє спеціалізовану роль у системі – воно займається розшуком та управлінням майном, отриманим від корупційних та інших злочинів. Співпраця САП із АРМА відбувається як у ході досудового розслідування кримінальних проваджень, так і поза ним – на стадії зберігання, оцінки чи конфіскації активів. Відповідно до ст.15 Закону

України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10.11.2015 №772-VIII, що регулює діяльність АРМА, Агентство співпрацює з іншими органами, у тому числі з антикорупційною прокуратурою, за трьома напрямками:

Антикорупційний прокурор може входити до складу конкурсної комісії з відбору персоналу АРМА. Це означає, що при проведенні конкурсів на ключові посади в АРМА (наприклад, на голову Агентства або керівників департаментів) до складу комісії може бути включений представник САП. Такий підхід забезпечує прозорість і врахування антикорупційної специфіки при доборі кадрів АРМА. До організаційної взаємодії можна віднести і практичну допомогу з боку АРМА: Агентство сприяє САП та НАБУ у пошуку належних приміщень чи майданчиків для зберігання вилучених активів, на які накладено арешт у кримінальних провадженнях, але які ще не передані в управління АРМА.

Відповідно до п.3 ст.9 Закону №772-VIII, АРМА здійснює пошук, виявлення і оцінку активів, набутих незаконним шляхом, за запитом антикорупційного прокурора. Наприклад, якщо у ході розслідування НАБУ/САП виникає потреба розшукати активи чиновника за кордоном або встановити майно, оформлене на підставних осіб, САП може офіційно звернутися до АРМА. Агентство, маючи доступ до відповідних реєстрів і міжнародних мереж обміну інформацією, проводить розшук цих активів, оцінює їхню вартість і, за необхідності, готує рекомендації щодо управління ними. Це суттєво підсилює спроможність САП і НАБУ в частині роботи з матеріальними слідами корупції.

Згідно з п.8 ст.9 Закону №772-VIII, до функцій АРМА входить надання роз'яснень і методичної допомоги прокурорам щодо збереження, оцінки та реалізації активів, одержаних злочинним шляхом. На практиці це може проявлятися у спільних напрацюваннях, коли прокурори САП, готуючи клопотання про арешт чи конфіскацію майна, консультуються з фахівцями АРМА, аби врахувати всі нюанси подальшого управління цим майном. Таким чином, рішення суду щодо активів (арешт, спецконфіскація) виконуються ефективніше, а самі активи не втрачають свою вартість [5].

Окремо слід згадати, що співпраця САП і АРМА може бути закріплена на рівні відомчих домовленостей. Закон (п.2 ч.1 ст.10 Закону №772-VIII) передбачає можливість укладення меморандумів про співпрацю та обмін інформацією між АРМА та іншими органами. Такий меморандум між САП і АРМА визначає конкретні механізми обміну даними про розшукані активи, алгоритми передачі майна в управління, спільні заходи щодо повернення в державу вкрадених коштів тощо.

Укладення меморандуму сприяє більш чіткій і оперативній взаємодії, оскільки розмежовує зони відповідальності та встановлює канали зв'язку між відповідними підрозділами обох органів.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура посідає центральне місце серед антикорупційних органів України як координатор та процесуальний наглядач у справах топ-корупції. Вона є невід'ємною частиною прокуратури, але наділена спеціальним статусом незалежності, що дозволяє ефективно виконувати поставлені завдання. Тісна взаємодія САП із НАБУ, НАЗК, АРМА та іншими правоохоронними інституціями – запорука комплексного підходу до боротьби з корупцією. Кожен з цих органів має свою чітку роль: НАБУ розслідує, САП пред'являє обвинувачення, НАЗК запобігає і виявляє, АРМА розшукує і управляє активами. Налагоджені механізми співпраці та обміну інформацією між ними підвищують ефективність антикорупційної системи в цілому та наближають спільну мету – зниження рівня корупції в державі.

Список використаних джерел

1. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 08.10.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI :. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.10.2025).
3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III :. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 08.10.2025).
4. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII :URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 08.10.2025).
5. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text> (дата звернення: 08.10.2025).

Юзьків Д.В.,
здобувачка вищої освіти III курсу,
Каплій О. В.,
канд. юрид. наук, доцентка, доцентка кафедри
конституційного та адміністративного права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ДОБРОЧЕСНОСТІ В МИТНИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ У ХОДІ МИТНОЇ РЕФОРМИ 2025-2026 РОКІВ

Сфера митної справи традиційно посідає важливе місце в системі державного управління, адже саме від ефективності діяльності митних органів залежить економічна безпека держави, наповнення бюджету та рівень довіри до влади. Протягом останніх років митниця України перебуває у стані постійного реформування, спрямованого на підвищення прозорості, зменшення корупційних ризиків і запровадження сучасних стандартів управління. Особливу увагу держава приділяє оновленню кадрової політики та створенню умов для формування професійного, доброчесного та відповідального персоналу митної служби.

Значним поштовхом для змін у митній службі став новий закон, прийнятий Верховною Радою у 2024 р.. Йдеться про Закон України від 17 вересня 2024 р. № 3977-IX «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів». Президент України Володимир Зеленський підписав цей Закон 17 жовтня 2024 р., і він набрав чинності 31 жовтня 2024 р. [1]. У медіа цей акт отримав назву «закон про перезавантаження митниці» або «митна реформа 2024», оскільки він комплексно змінює підходи до кадрової політики, доброчесності та ефективності роботи митних органів.

Головні нововведення Закону № 3977-IX можна згрупувати за кількома напрямками:

1. Посилені вимоги до кандидатів і службовців митниці.
2. Контрактна форма служби з чіткими показниками. Закон запровадив практику укладення з посадовими особами митних органів контрактів про проходження служби на визначений строк. Строк контракту - 3 роки; у разі належного виконання посадовою особою своїх обов'язків його можна продовжити ще максимум на 3 роки [1]. Також, всі службовці митниці тепер проходять щорічне оцінювання компетентності.

3. Ротація кадрів як антикорупційний інструмент. Законодавчо введено поняття ротації у митних органах. Ротація - це тимчасове (до 3 місяців) переведення посадової особи на іншу рівнозначну посаду в межах тієї ж або іншої митниці [2]. Водночас ротація має і антикорупційний ефект - періодична зміна місця роботи перешкоджає виникненню корупційних «зв'язків» на конкретній ділянці і спонукає співробітників дотримуватися закону незалежно від місця служби.

4. Перевірки на доброчесність та декларації доброчесності. Одним з наріжних каменів реформи стала системна перевірка митників на благонадійність. Законом № 3977-IX Кодекс доповнено статтею 572-2, яка запроваджує механізм перевірки на доброчесність та моніторингу способу життя посадових осіб митних органів [2]. Відтепер протягом проходження служби кожен митник підлягає перевірці на доброчесність з періодичністю, встановленою Кабінетом Міністрів України (далі - КМУ). Такі перевірки мають на меті забезпечити відповідність способу життя посадовця задекларованим доходам і майну, дотримання ним вимог антикорупційних законів (зокрема Закону «Про запобігання корупції») та правил етики [3].

Законом встановлено обов'язок митників щорічно подавати декларацію доброчесності - спеціальну декларацію, форма і порядок подання якої визначається урядом. У декларації доброчесності службовець, ймовірно, зазначає відомості про свій майновий стан, витрати, відповідність рівня життя доходам та інші дані, що дозволяють оцінити його доброчесність.

У разі виявлення в ході перевірки ознак недоброчесної поведінки (наприклад, якщо стиль життя посадовця явно не відповідає офіційним доходам чи майну, або виявлено конфлікт інтересів, факти незаконного збагачення чи набуття необґрунтованих активів) - ця інформація стає підставою для реагування. Передбачено обов'язок митного органу звернутися до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції (НАЗК, НАБУ тощо) для вжиття ними заходів. Також така інформація обов'язково тягне відкриття дисциплінарного провадження щодо відповідного працівника. Всі матеріали перевірок доброчесності віднесено до інформації з обмеженим доступом у митних органах, аби захистити персональні дані та таємницю слідства.

Слід зазначити, що вже на виконання цієї норми уряд визначив конкретний механізм перевірок. Зокрема, постанова КМУ від 29 квітня 2025 р. № 487 затвердила Порядок проведення перевірки на доброчесність та моніторингу способу життя посадових осіб митних органів, а також Порядок подання декларації доброчесності. Згідно з цією постановою, раз на 3 роки кожен митник проходить планову

перевірку, а поза чергою - у разі надходження інформації про можливі факти корупційних правопорушень. Перевірки здійснюють уповноважені підрозділи з питань запобігання та виявлення корупції (внутрішні антикорупційні підрозділи митниці). Якщо виявлено ознаки недоброчесності, матеріали скеровуються до спеціально уповноважених антикорупційних органів, і ця інформація є обов'язковою підставою для дисциплінарного провадження. Також встановлено, що декларація доброчесності подається щорічно до 1 квітня (за попередній рік) або протягом 10 робочих днів після призначення на посаду. Вказана постанова № 487 набула чинності 1 травня 2025 р., заклавши об'єктивні та чіткі процедури контролю доброчесності митників [4].

5. Психофізіологічне опитування (поліграф). Ще одна новація - можливість використання поліграфа [5]. Митний кодекс доповнено статтею 572-1, яка регулює проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа. Відповідно до цієї статті, кандидати на посади в митниці, а також чинні посадові особи митних органів можуть за рішенням керівника Держмитслужби добровільно пройти опитування на поліграфі. Порядок проведення таких опитувань і зберігання інформації буде визначено окремо Кабміном.

6. Нове призначення і незалежний аудит керівництва митниці. Закон істотно змінив процедуру відбору та роботи Голови Держмитслужби - керівника центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику. Тепер голова Держмитслужби призначається за результатами відкритого конкурсу строком на 5 років (з можливістю повторного призначення лише на один наступний термін). Така процедура гарантує прозорий вибір керівника митниці та мінімізує ризик політичного втручання. Власне, впровадження вирішального голосу міжнародних експертів було вимогою МВФ, спрямованою на деполітизацію та очищення митниці [5].

Окрім конкурсного призначення, Закон встановив для керівника митниці і його заступників вимоги доброчесності та професійності. Передбачено, що Голова Держмитслужби після призначення проходить зовнішню незалежну оцінку ефективності діяльності відомства. Такий аудит здійснюється через рік після призначення, а далі кожні три роки за участі міжнародних та іноземних організацій.

7. Повна переатестація персоналу митниці. Закон № 3977-IX відновив і модернізував інститут атестації посадових осіб митних органів. Згідно з прикінцевими положеннями, всі діючі працівники митниці підлягають одноразовій атестації на відповідність новим критеріям професійної компетентності та доброчесності. Проведення

цієї всеосяжної переатестації - ключовий елемент «перезавантаження» митниці, покликаний очистити службу від недоброчесних або некомпетентних кадрів. Закон зобов'язав новопризначеного Голову Держмитслужби забезпечити створення атестаційних комісій і організувати таку атестацію за новими правилами [6].

Було схвалено постанову Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2025 р. № 1100, якою Уряд реалізував положення цієї норми «Про затвердження Порядку організації та проведення атестації, оцінювання доброчесності та професійної компетентності посадових осіб митних органів...». Цей Порядок атестації митників детально регламентує процедуру: від створення комісій до прийняття рішень. Згідно з новим порядком, атестація охоплює «усіх без винятку посадових осіб митних органів (одноразово)». Вона проходить у кілька етапів: спершу тестування знання законодавства, далі тест загальних здібностей (ймовірно, на логіку, аналітичні здібності тощо), і насамкінець співбесіда, на якій атестаційна комісія оцінює доброчесність та професійну компетентність кандидата на посаді. За потреби можуть вводитись додаткові етапи (наприклад, практичні завдання) [7]. Постанова № 1100 набула чинності з дня офіційного опублікування у вересні 2025 р., тож практична реалізація атестації розпочнеться наприкінці 2025 р..

Окрім того, паралельно із заходами у митній сфері, в Україні вдосконалюються загальні стандарти етичної поведінки державних службовців. Національне агентство України з питань державної служби (далі - НАДС) видало наказ від 20 серпня 2025 р. № 116-25, яким затвердило зміни до Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування [8]. Ці Загальні правила були вперше запроваджені у 2016 р. наказом НАДС від 05.08.2016 № 158 та оновлювалися у 2021 р. наказом НАДС від 28.04.2021 № 72-21.

Актуальні зміни 2025 р. враховують сучасні реалії державної служби та суспільні виклики. Нововведення наказу НАДС № 116-25 спрямовані на підвищення рівня доброчесності та культури державної служби.

Державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування повинні проходити професійне навчання з питань етики і доброчесності у порядку та строки, визначені законодавством (таку норму додано до розд. I правил) [8]. Це означає, що питання етичної поведінки мають стати невід'ємною частиною підготовки і підвищення кваліфікації службовців.

Ще до ухвалення вищезгаданих змін, сама Держмитслужба впровадила власні етичні стандарти. Так, наказом Голови Держмитслужби від 15

грудня 2020 р. № 577 було затверджено Правила етичної поведінки в Державній митній службі України [9]. Цей відомчий кодекс розроблено відповідно до вимог Закону України «Про запобігання корупції» 2014 р. № 1700-VII та Закону «Про державну службу» 2015 р. № 889-VIII, а також на виконання Положення про Держмитслужбу і Типового положення про уповноважений підрозділ з питань запобігання корупції [9]. Метою наказу № 577 було встановити єдині вимоги до етичної поведінки посадових осіб і працівників митниці та сформувати сучасну корпоративну культуру в органах митної служби.

Надалі ці Правила актуалізовувалися у 2021 р. шляхом викладення у новій редакції (наказ Держмитслужби від 02.09.2021 р. № 668 замінив наказ № 577 згідно з вимогами НАЗК). Держмитслужба ще до масштабної реформи 2024-2025 рр. заклала основи етичної культури, які нині доповнюються та посилюються на законодавчому рівні.

Наступним етапом у розвитку системи доброчесності в митній службі стало вдосконалення нормативної бази, що регулює етичну поведінку працівників. Якщо у 2020 р. були закладені основні принципи, то вже у 2021 р. вони набули більш структурованої форми у вигляді Кодексу етичної поведінки посадових осіб Держмитслужби.

Кодекс етичної поведінки посадових осіб Державної митної служби України, затверджений наказом «Про затвердження Кодексу етичної поведінки посадових осіб Державної митної служби України та Правил етичної поведінки посадових осіб Державної митної служби України» №668 від 2 вересня 2021 р. (зі змінами, внесеними наказом від 21 березня 2025 р. №269), визначає доброчесність як основний принцип і стандарт поведінки посадових осіб. Його дія поширюється на всіх працівників Держмитслужби, які зобов'язані дотримуватися норм Кодексу як під час виконання службових обов'язків, так і в позаробочий час [10].

Список використаних джерел

1. Президент підписав закон про обрання нового керівництва митниці за участі міжнародних експертів і повну переатестацію митної служби. *Судово-юрисична газета*.

URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/313288-prezident-podpisal-zakon-ob-izbranii-novogo-rukovodstva-tamozhni-s-uchastiem-mezhdunarodnykh-ekspertov-i-polnoy-pereattestatsii-tamozhennoy-sluzhby#:~:text=%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%20%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80%20%D0%97%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%2017%20%D0%B6%D0%BE%D0%B2%D1%82%D0%BD%D1>

[%8F,%D0%BD%D0%B0%20%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BA%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%9C%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%B1%D0%B8](#)

2. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів : Закон України від 17.09.2024 № 3977-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3977-20#Text>

3. Митний кодекс України: Кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

4. Перевірка митників на доброчесність: 1 травня набрала чинності постанова Кабміну | ЮРЛІГА. ЮРЛІГА. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/235968_perevrka-mitnikov-na-dobrochesnost-1-travnja-nabrala-chinnost-postanova-kabmnu#:~:text=1%20%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D1%8F%20%D0%BD%D0%B0%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%B0%20%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%83%D1%80%D1%8F%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0,%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%20%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2%C2%BB

5. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів: Закон України від 17.09.2024 № 3977-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3977-20#Text>

6. Президент підписав закон про обрання нового керівництва митниці за участі міжнародних експертів і повну переатестацію митної служби. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/313288-prezident-podpisal-zakon-ob-izbranii-novogo-rukovodstva-tamozhni-s-uchastiem-mezhdunarodnykh-ekspertov-i-polnoy-pereattestatsii-tamozhennoy-sluzhby#:~:text=підставі%20пропозицій%20Міністерства%20фінансів%20України>

7. Митників перевірять на доброчесність: Уряд затвердив новий порядок атестації. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/239405_zmneno-zagaln-pravila

[etichno-povednki-derzhsluzhbovtsv-ta-posadovikh-osb-mstseвого-samovryaduvannya#:~:text=%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%2020%20%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%BF%D0%BD%D1%8F,%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B7%20%D0%B4%D0%BD%D1%8F%20%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BE%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F](#)

8. Про затвердження Змін до Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : Наказ від 20.08.2025. № 116-25.

9. Про затвердження Правил етичної поведінки в Державній митній службі України: Наказ від 15.12.2020 № № 577.

10. Про затвердження Кодексу етичної поведінки посадових осіб Державної митної служби України та Правил етичної поведінки посадових осіб Державної митної служби України: Наказ від 02.09.2021 № №269

УДК 343.97:343.353](043.2)

Яковлева Л.І.,
здобувачка вищої освіти V курсу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Валецька О.В.,
канд. юрид. наук, доцент кафедри історії та теорії права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

АНТИКОРУПЦІЙНІ ПРОГРАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

Як відомо, корупція відноситься до однієї із найдавніших проблем у суспільстві, котра так чи інакше приносить негативні наслідки для добробуту людини. Це явище є багатоманітним, і тому воно існує у різних сферах життя, чим значно впливає на економіку, соціологію, психологію, політику, а також на правову культуру громадян.

Сьогодні більшість людей упевняється, що корупція складається із двох елементів, що дозволяє їй існувати скрізь часи. По-перше, це структура мислення, коли людина заздалегідь для себе обирає неправомірну вигоду, адже не бачить іншого шляху для досягнення бажаного результату. По-друге, вона навіть іншим таке бачення

способу життя, і таким чином відбувається розповсюдження поганого прикладу вирішення проблеми. Складається враження, що це є вічне замкнуте коло, котре люди по всьому світу не бажають розмикати, на превеликий жаль [1, с. 3-8].

Крім того, існує ідея двох чинників, які призводять до виникнення корупції, а саме суб'єктивні та об'єктивні. Якщо казати про суб'єктивні, то вони формуються під натиском соціальних груп і є ключовими у становленні даного терміну, а вже об'єктивні виникають через діяльність держави, яка повинна намагатись стримувати їх прояви. У свою чергу, це є провідною місією сучасних країн, які розробляють різноманітні заходи і програми задля зниження рівня корупції та профілактики її виникнення [2, с. 77-78].

Саме цьому питанню присвячені багато досліджень таких видатних вчених як О.В. Сковчиляс-Павлів, Н.П. Демчик, Л.Я. Самойленко, О.З. Хотинська-Нор, О.М. Кальчук, Б.В. Коваль, Б.О. Безкоровайний, В.І. Гурковський, В.В. Рогальська, А.В. Матвійчук, Л.Г. Удовика та інші.

Аналізуючи вітчизняне законодавство, можна стверджувати, що актуальними напрямками впливу на зниження ризиків корупції є цілий ряд функцій, які будь-яка держава повинна виконувати. Наприклад, до них відносять забезпечення громадського порядку, реформування законодавства, затвердження бюджету щодо реалізації антикорупційної політики, міжнародне співробітництво, тощо [3, с. 153-154].

До того ж, антикорупційна політика в Україні має низку програм, які спрямовані на підвищення рівня обізнаності громадян щодо проявів корупції. Такий перелік визначає базисні засади функціонування всього антикорупційного механізму в країні, а саме:

- перешкоджання здійсненню підкупу публічних осіб;
- законне притягнення до кримінальної відповідальності;
- відшкодування шкоди, яка виникла внаслідок корумпованого акту;
- висвітлення в ЗМІ фактів корупції та їх прогнозування на майбутнє тощо.

Однією із провідних програм покращення ситуації із корупцією є проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та їх проєктів. Це являє собою комплексну правову роботу, метою якої виступає знаходження шляхів вчинення корупційних діянь та перспективного виявлення корупційних ризиків, що можуть бути знайдені в тому чи іншому правовому акті [4, с. 238].

Іншим не менш важливим типом антикорупційних програм слід зазначити просування даних ідей в академічному середовищі. Цей аспект яскраво проявляється через впровадження спеціалізованих антикорупційних дисциплін у школах та закладах вищої освіти, а також завдяки розробці навчальних положень щодо культури доброчесності та

нетерпимості до проявів корупції [5, с. 539].

Далі, доцільним буде звернути увагу на європейські антикорупційні стандарти, адже Україна знаходиться на шляху до інтеграції права ЄС і повинна гармонійно покращувати свої показники на прикладі інших демократичних країн. Наприклад, в Німеччині боротьба із корупцією ведеться через федеральні та земельні органи, спеціальні відділи котрих демонструють високі міжнародні оцінки результативності, через спеціальні програми відстеження діяльності державних установ задля виявлення корупційних ризиків.

У Румунії завдяки діяльності Національного антикорупційного директорату зросла чисельність громадян, які виражають довіру до антикорупційних заходів, адже за останні роки цей орган досяг вагомих успіхів у своїй роботі, спотворюючи програму доступності і прозорості своєї праці.

Ситуація у Польщі також дає змогу оцінити ефективність впливу антикорупційних програм, адже за останні роки в країні було проведено безліч вдалих розслідувань щодо корумпованих чиновників, яких звинуватили у хабарництві та зловживанні службовим становищем [6, с. 52-53]. Тобто, зазначені приклади становлять корисний досвід для нашої країни та можуть слугувати прикладом для побудови власної ідеї щодо перемоги над корупцією.

Проте, із початком війни в Україні ситуація із антикорупційними програмами дещо погіршилась і потребує постійного покращення для бажаного результату. Відповідно до спостереження антикорупційної організації TI Ukraine (Трансперенсі Інтернешнл Україна), діяльність НАЗК (Національного агентства з питань запобігання корупції) потребує виконання таких рекомендацій як:

- погодити штатну структуру органу відповідно до законодавства;
- розширити чисельність апарату НАЗК і виділити кошти для створення його територіальних органів;
- змінити методику роботи незалежного аудиту НАЗК;
- проводити публічні консультації перед ухваленням нових проєктів;
- провести прозорі конкурси на вакантні посади тощо [7, с. 14].

Отже, можна зробити висновок, що дієвий спосіб боротьби із корупцією являє собою втілення в країні різних заходів і програм, які за своєю суттю відносяться до законодавчих, організаційних, політичних, психологічних, медичних, освітніх, соціальних, економічних заходів, що мають на меті побудову комунікації зі структурами громадянського суспільства та тримають шлях до міжнародної співпраці.

Буде важливим так само врахувати антикорупційні програми країн Європи, які демонструють різні підходи до роботи із антикорупційної сфери та вже досягли відносно високих результатів. Нашій країні

обов'язково потрібно звернути увагу на унікальність національних норм, обізнаність населення, відкритість і прозорість державних органів та забезпечити підтримку громадянського суспільства для гармонізації вітчизняного законодавства щодо зарубіжних практик.

У свою чергу, такі нормативно-правові акти як Закон України “Про запобігання корупції”, “Про Національне антикорупційне бюро України”, “Про Вищий антикорупційний суд” повинні неодмінно зменшувати ризик виникнення проявів корупції та надавати можливість кожному громадянину бути захищеним від посягань на його законні права і свободи.

Також можна сказати, що кожен з нас повинен докладати зусиль задля побудови демократичного суспільства у нашій державі та відповідально ставитись до своїх громадянських обов'язків.

Список використаних джерел

1. Андрійко О. Ф. О. Ф. Правові засоби протидії корупції. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2007. С. 3–8.

2. Борщевська О. М., Кукшинова О. О. Превентивні заходи запобігання та боротьби із корупцією. *Правова держава*. Одеса, 2025. С. 77–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2025_57_8 (дата звернення: 24.09.2025).

3. Вакулук В. Напрями впливу антикорупційної політики на логістичне забезпечення державної безпеки та громадського порядку. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. Одеса, 2021. С. 153–154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/puau_2021_24_28 (дата звернення: 24.09.2025).

4. Луговий І., Ярошенко Ю. В. Поняття та види антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та їх проєктів. Одеса, 2023. С. 238. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2023_1_43 (дата звернення : 24.09.2025).

5. Хохлова І. Впровадження антикорупційних дисциплін як чинник розбудови доброчесного середовища. Ужгород, 2025. С. 539. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpopr_2025_1_91 (дата звернення: 24.09.2025).

6. Комаров М. Порівняльний аналіз антикорупційного законодавства України та країн ЄС: імплементація та адаптація кращих практик. Київ, 2024. С. 52–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/msj_2024_4_9 (дата звернення: 24.09.2025).

7. Виноградова Н. Посилення інституційної спроможності системи антикорупційних органів в умовах війни (на прикладі діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції). Дніпро, 2024. С. 14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcudu_2024_1_4 (дата звернення: 24.09.2025).

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ: ПРАВО

Блага А.Б. До питання відшкодування збитків жертвам війни РФ проти України.....	3
Бердиченко І.О. Правові способи посилення захисту критичної інформаційної інфраструктури.....	8
Бороденко О.В. Поняття «держава» та «державність»: до питання про розбіжності та єдність у наукових підходах.....	10
Валецька О.В. Особливості контракту про проходження державної служби.....	14
Гаврилюк Я.С., Кур'ян В.В. Факторинг через призму договірних відносин, законодавчих актів та правових позицій Верховного Суду в Україні.....	17
Долгов А.Г. Кримінально-правові виклики алгоритмічного правосуддя.....	22
Казарян Е.Г. Роль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у сфері захисту персональних даних.....	27
Каплій О.В. Впровадження інструментів доброчесності в діяльності юридичної клініки «Veritas».....	30
Кобак М.В. Електронні судові справи. Впровадження та досвід Миколаївського окружного адміністративного суду.....	36
Коваль А.А. Актуальні питання розмежування державної зради та поширення відомостей про ЗСУ.....	40
Kovalova S. Philosophy of crime and punishment in dutch law in early modern period.....	43
Колодяжний М.Г. Комплексність: шаблонний підхід vs Terra Incognita кримінологічного знання.....	47
Кріцак Іван, Токар Петро. Злочинність в Україні: міждисциплінарний зріз.....	52
Кур'ян В.В. Доктринальний підхід до визначення поняття «факторинг» у міжгалузевому контексті фінансового та цивільного права.....	60

Лісна І.С. Трансформація внутрішньополітичної кризи в міжнародний конфлікт: правовий аналіз війни Росії проти України.....	65
Озерський І.В. До питання підготовки у ЗВО правників за педагогічним спрямуванням.....	70
Панченко С.С. Правове регулювання ІІІ в Європейському Союзі.....	75
Січко Д.С. Окремі питання майнових договорів в сімейному праві.....	78
Ткаля О.В. Психологічні особливості віктимної поведінки неповнолітніх.....	82
Безруков Д., науковий керівник: Валецька О.В. Управління розслідуваннями НАБУ.....	86
Біла Н., науковий керівник: Валецька О.В. Європейська антикорупційна модель: чи готова Україна до нової етики управління?.....	91
Бичкова О.О., науковий керівник: Ткаля О.В. Європейські принципи доброчесності державної служби: імплементація в антикорупційній політиці України.....	93
Бичкова О.О., науковий керівник: Ткаля О.В. Фінансове право в умовах цифровізації державного управління.....	96
Бобровська В.В., науковий керівник: Валецька О.В. Викриття корупційних злочинів в умовах воєнного стану.....	98
Вагнер Т.Г., науковий керівник: Валецька О.В. САП та її аналоги в європейських країнах.....	101
Васильєв О.О., науковий керівник: Валецька О.В. Реформа медико-соціальної експертизи: ліквідація МСЕКів і впровадження ЕКОПФО як крок до подолання корупційних практик.....	104
Галабір В.Є., науковий керівник: Валецька О.В. Протидія корупції в США: регулювання лобізму та етика.....	108
Гладун О. М., науковий керівник: Валецька О.В. Корупція у державних закупівлях: ризики та методи запобігання.....	110
Грибович М.М., науковий керівник: Валецька О. В. АРМА у системі протидії корупції: історія та сучасний стан.....	115

Грибович М.М., науковий керівник: Питльована В. П. Іван Богун – державотворець України.....	120
Дерега Д. В., науковий керівник: Ткаля О.В. Впровадження європейських стандартів фінансового контролю в Україні як інструмент запобігання корупції у сфері публічних фінансів.....	124
Добровольська О.Ю., науковий керівник: Ткаля О.В. Цифрові технології у боротьбі з глобальною корупцією.....	129
Довженко Д.А., науковий керівник: Ткаля О.В. Електронні докази та цифрова судова взаємодія: застосування європейських стандартів E-evidence у корупційних розслідуваннях із міжнародним елементом.....	134
Дрожжак М.С., науковий керівник: Ткаля О.В. Антикорупційні органи: хто і як бореться з корупцією в Європі.....	138
Джигота К.М., науковий керівник: Каплій О.В. Антикорупційна програма та політика митних органів.....	143
Єрмоленко М.Є., науковий керівник: Каплій О.В. Адаптація митного законодавства України до стандартів ЄС як результат гармонізації.....	148
Yermolenko Margarita, scientific supervisor: Oksana Valetska. The role of the high anti-corruption court in the judicial system of Ukraine.....	154
Єфіменко О.В. Забезпечення права на справедливий суд в умовах воєнного стану в аспекті практики ЄСПЛ.....	158
Зубко Б.Г., науковий керівник: Ткаля О.В. Україна та ЄС: спільні заходи до боротьби з корупцією як транснаціональною злочинністю.....	161
Ігнатенко В.О., науковий керівник: Валецька О.В. Роль Європейської прокуратури та можливості співпраці з Україною.....	166
Кім І.М., науковий керівник: Валецька О.В. Захист викривачів корупції та гарантії їх безпеки.....	170
Кидюк М.В., науковий керівник: Ковальова С.Г. Natural law in the works of ancient philosophers.....	175
Кобець Д., науковий керівник: Валецька О. В. Корупційні ризики у сфері місцевого самоврядування: польська практика запобігання.....	180

Козлінська Т.М., науковий керівник: Валецька О.В. Запобігання корупції у сфері використання міжнародної технічної допомоги.....	184
Кулакова О.А., науковий керівник: Ткаля О.В. Електронне декларування як інструмент протидії корупції: порівняльний аналіз європейського досвіду та української практики.....	190
Левкович Є.Ю., науковий керівник: Валецька О.В. Вплив журналістських розслідувань на зниження корупції.....	197
Малик Д., науковий керівник: Валецька О.В. Роль громадських організацій у викритті корупції.....	201
Мельниченко Б. С., науковий керівник: Ткаля О.В. Європейські механізми контролю за корупцією: досвід GRECO, OLAF, EPPO та його значення для України.....	204
Мішина В.О., науковий керівник: Валецька О.В. Антикорупційні органи України: боротьба з корупцією та вплив закону №12414.....	209
Мовчан Є., науковий керівник: Валецька О.В. Цифрові інструменти протидії корупції.....	213
Поживілко Д. А., науковий керівник: Валецька О.В. Моделі та принципи антикорупційних систем у міжнародному досвіді.....	217
Рак А.О., науковий керівник: Валецька О.В. Роль громадянського суспільства у боротьбі з корупцією.....	222
Самойленко М.С., науковий керівник: Каплій О.В. Роль юридичної клініки «Veritas» у формуванні доброчесності майбутніх правників ЧНУ імені Петра Могили.....	225
Сисоєва І.В., науковий керівник: Коваль А.А. Обмеження соціально-економічних прав людини під час воєнного стану в Україні: практика ЄСПЛ як орієнтир.....	230
Смоляр Ю.В., науковий керівник: Стратонов В.М. Реалізація права на захист у спеціальному кримінальному провадженні (in absentia)....	235
Солопова Ю.В. Засади державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.....	238
Турак К., науковий керівник: Валецька О.В. Роль інститутів громадянського суспільства у забезпеченні ефективності антикорупційних органів.....	243

Чумаченко К.В., науковий керівник: Валецька О.В. Вплив антикорупційних стандартів ЄС на реформування українського законодавства.....	247
Черних А.Ю., науковий керівник: Ткаля О.В. Підходи ЄС до боротьби з корупцією в оборонному секторі: пропозиції для України.....	253
Хабловська А., науковий керівник: Валецька О.В. Впровадження антикорупційних стандартів через розвиток академічної доброчесності у закладах вищої освіти системи МВС України.....	258
Sherstyuk A. A., scientific supervisor: Oksana Valetska. Imperative regulation as a vector of anti-corruption transformation: a retrospective analysis.....	262
Щегельська Т.Є., науковий керівник: Ткаля О.В. Захист викривачів корупції: від Європейської директиви до української реальності.....	266
Юзьків Д.В., науковий керівник: Валецька О.В. Місце САП з-поміж інших антикорупційних органів та зміст взаємодії з ними.....	271
Юзьків Д.В., науковий керівник: Каплій О.В. Впровадження стандартів доброчесності в митних органах України у ході митної реформи 2025-2026 років.....	277
Яковлєва Л.І., науковий керівник: Валецька О.В. Антикорупційні програми як інструмент розвитку сучасної демократичної держави.....	283

Друкується в авторській редакції
Друк С. Волинець. Фальцювальні-палітурні роботи О. Мішалкіна.

Підп. до друку 27.11.2025.
Формат 60 × 841/8. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 16,9. Обл.-вид. арк. 16,6.
Тираж 10 пр. Зам. № 7143.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81,
e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2020.